Bernt Johansson
Lars Borgnäs

Bostäder och boende-förhållanden i Sverige 1945—1960

Industriens Utredningsinstitut

Bernt Johansson – Lars Borgnäs

Bostäder och boendeförhållanden i Sverige 1945—1960

With a summary in English:
Housing and housing conditions in Sweden
1945—1960

INDUSTRIENS UTREDNINGSINSTITUT

(Detta arbete ingår även såsom nr 3 i Monografiserie i anslutning
till folk- och bostadsräkningen i Sverige 1960
utgiven av statistiska centralbyrån och bostadsstyrelsen)

Berlingska Boktryckeriet
Lund 1968

Innehåll

Förord 19

Huvudmannens förord 20

KAPITEL 1

Inledning 21
Undersökningens syfte 21
Tidigare undersökningar 21
Det empiriska materialet 22
Bokens disposition 23

KAPITEL 2

Bostadsbeståndet 1945 och 1960 25
Redovisnings- och avgränsningsproblem 25
Lägenhetsantalets förändring 28
Lägenheternas åldersfördelning 28
Ålder och hustyp 33
Ålder och lägenhetsstorlek 34
Ålder och utrustning 34
Lägenheternas fördelning på hustyper 38
Lägenheternas storlek 42
Lägenheternas utrustning 49
Fördelningen på ägarekategorier 54

KAPITEL 3

Byggande och rivning 1949—65 57
Redovisnings- och avgränsningsproblem 57
Bostadsproduktionens omfattning 58
Byggandets fördelning på hustyper 59
Byggandets fördelning på lägenhetsstorlekar 63

Contents

CHAPTER 1

Introduction 21
Purpose of the study 21
Previous studies 21
The empirical material 22
Disposition of the book 23

CHAPTER 2

Total of dwelling units in 1945 and 1960 25
Problems of scope and definition 25
Changes in number of dwelling units 28
Age distribution of dwelling units 28
Age and type of house 33
Age and size of dwelling unit 34
Age and conveniences 34
Distribution of dwelling units on types of houses 38
Sizes of dwelling units 42
Equipment of dwelling units 49
Distribution by owner categories 54

CHAPTER 3

New construction and demolition 1949—1965 57
Problems of scope and definition 57
Extent of housing production 58
Distribution of construction on types of houses 59
Distribution of construction on dwelling unit sizes 63

De nybyggda lägenheternas utrustning	66	Equipment of newly constructed dwelling units	66
Byggandets fördelning på byggherrar	67	Distribution of construction on builders 1961—1965	67
Byggande med statligt stöd	70	New construction with government assistance	70
Rivningsverksamheten 1949—65	71	Demolition activity 1949—1965	71
Rivningsverksamhetens omfattning	71	Extent of demolition activity	71
Rivningshusens ålder	72	Age of demolished houses	72
Rivningslägenheternas storlek	74	Size of demolished dwelling units	74
Rivningslägenheternas utrustning	75	Equipment of demolished dwelling units	75
Ytterligare synpunkter på rivningen 1961—65	76	Further aspects on demolition	76
Ombyggnadsverksamheten 1949—58	77	Rebuilding activities 1949—1958	77

KAPITEL 4

CHAPTER 4

Bostäderna och befolkningsutvecklingen i vissa städer 1945—60	78	*Housing and population trend in certain towns 1945—1960*	78
Redovisningens omfattning	78	Range of the study	78
29 orters utveckling 1945—60	79	Development of 29 communities 1945—1960	79
Befolkningsutvecklingen	79	Population trend	79
Bostadsbeståndets förändring		Changes in total of dwelling units	
Lägenheternas ålder	81	Ages of dwelling units	81
Hustypsfördelningen	81	Distribution of types of houses	81
Lägenheternas storlek	82	Sizes of dwelling units	82
Lägenheternas utrustning	82	Equipment of dwelling units	82
10 orters utveckling 1945—60	83	Development of 10 communities 1945—1960	83
Befolkningsutvecklingen	83	Population trend	83
Bostadsbeståndets förändring	85	Changes in total of dwelling units	85
Lägenheternas ålder	86	Ages of dwelling units	86
Hustypsfördelningen	87	Distribution of types of houses	87
Lägenheternas storlek	88	Sizes of dwelling units	88
Lägenheternas utrustning	89	Equipment of dwelling units	89

KAPITEL 5

CHAPTER 5

Om bostadsefterfrågans bestämningsfaktorer	91	*Regarding determinating factors of housing demand*	91
Inledning	91	Introduction	91
Faktorer av betydelse för antalsefterfrågan	93	Factors of importance to demand by number	93
Faktorer av betydelse för standardefterfrågan	95	Factors of importance to demand by standard	95
Faktorer av betydelse för val av hustyp	97	Factors of importance to choice of type of house	97
Bostadspolitiska åtgärder	98	Housing political measures	98
Ingreppens verkningar	100	Effects of housing policy	100

KAPITEL 6

Hushållskvoterna 102
Demografiska och ekonomiska bakgrundsfaktorer 102
Hushållskvoterna 1960 104
Civilstånd och kön 105
Bebyggelsetyp 105
Ålder 108
Inkomst 109
Hushållskvoternas utveckling sedan 1945 110
Olika faktorers bidrag till förändringar i lägenhetskonsumtionen 1945—60 112

CHAPTER 6

The household quotas 102
Demographic and economic background factors 102
Household quotas 1960 104
Marital status and sex 105
Type of built over area 105
Age 108
Income 109
Trend of household quotas since 1945 110
Contribution of various factors to changes in housing consumption 1945—1960 112

KAPITEL 7

Hushållens bostadsutrymme och bostadsutrustning 116
Bostadsföreståndarens kön och civilstånd 116
Bostadsföreståndarnas ålder 117
Bostadshushållens storlek 118
Bostadshushållens sammansättning beträffande barn och vuxna 118
Inneboendets omfattning 119
Bostadshushållens inkomster 120
Bostadshushållens utrymmesstandard 1960 121
Bostadsföreståndarens kön och civilstånd och utrymmesstandarden 122
Hushållsstorlek och utrymmesstandard 122
Barnantal och utrymmesstandard 123
Bostadsföreståndarens ålder och utrymmesstandard 124
Inkomsterna och utrymmesstandarden 125
Utrymmesstandardens förändringar 1945—60 129
Utrymmesstandardens förändringar för hushåll med föreståndare av olika kön och civilstånd 130
Förändringar för hushåll av olika storlek 131
Förändringar för hushåll med olika antal barn 132
Lägenhetsfördelning 1960 vid 1945 års fördelning av hushåll på lägenheter av olika storlek 132
Trångbodda hushåll 134
Hushållskategorier och trångboddhet 134

CHAPTER 7

Households' dwelling size and dwelling conveniences 116
Sex and marital status of head of household 116
Age of head of household 117
Size of households 118
Composition of households with regard to children and adults 118
Extent of letting to lodgers 119
Income of households 120
Dwelling size standard of households in 1960 121
Sex and marital status of head of household and dwelling size standard 122
Size of household and dwelling size standard 122
Number of children and dwelling size standard 123
Age of head of household and dwelling size standard 124
Income and dwelling size standard 125
Changes in dwelling size standard 1945—1960 129
Changes in dwelling size for households with different sex and marital status of head of household 130
Changes for households of various sizes 131
Changes for households with various number of children 132
Distribution in 1960 of dwelling units according to 1945 distribution of households on dwelling units of various sizes 132
Overcrowdedness 134
Categories of households and overcrowdedness 134

Hushållsstorlek och trångboddhet	134	Size of household and overcrowdedness	134
Barnantal och trångboddhet	135	Number of children and overcrowdedness	135
Hushållens inkomster och trångboddhet	136	Income and overcrowdedness	136
Bostadshushållens utrustningsstandard	137	Equipment standard of households	137
Utrustningsstandard i olika hushållskategorier samt efter bostadsföreståndarnas ålder	140	Equipment standard of households of various categories by age of head of household	140
Utrustningsstandard och hushållsstorlek	140	Equipment standard and size of household	140
Inkomsterna och lägenheternas utrustning	140	Income and equipment of dwelling units	140
Utvecklingen sedan 1945	143	Trends since 1945	143
Sambandet mellan utrymmes- och utrustningsstandard	144	Relationship between dwelling size and equipment standard	144

KAPITEL 8		CHAPTER 8	
Hushållens val av hustyp	149	*Households' choice of type of house*	149
Hushållskategoriernas fördelning på hustyper	149	Distribution of household categories on type of house	149
Hushållsstorlek och hustyp	150	Size of dwelling household and type of house	150
Barnantal och småhusboende	150	Number of children and small house dwelling	150
Inkomsterna och hustypsfördelningen	151	Income and the distribution of type of house	151

KAPITEL 9		CHAPTER 9	
Sammanfattning	158	*Summary*	158
Antalet lägenheter	158	Number of dwelling units	158
Lägenheternas storlek	158	Sizes of dwelling units	158
Lägenheternas utrustning	159	Equipment of dwelling units	159
Lägenheternas fördelning på hustyp	159	Distribution of dwelling units by type of house	159
Lägenheternas fördelning på byggherrar och ägare	160	Distribution of dwelling units by builders and owners	160
Hushållens antal	160	Number of households	160
Hushållskvoterna	160	Household quotas	160
Hushållens utrymme	161	Dwelling sizes of households	161
Hushållens utrustning	161	Equipment of households	161
Hushållens fördelning på hustyp	161	Distribution of households by type of house	161
SUMMARY	163	SUMMARY	163
TABELLBILAGA	172	APPENDIX OF TABLES	172
LITTERATUR	200	LITERATURE	200

TEXTTABELLER

2 : 1. Antal lägenheter 1945 och 1960 i olika ortsgrupper 27
2 : 2. Lägenheternas procentuella fördelning på åldersgrupper 1945 och 1960 i olika ortsgrupper 30
2 : 3. Lägenheter av olika ålder, procentuellt fördelade på hustyper 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 33
2 : 4. Lägenheter av olika ålder procentuellt fördelade efter antal rum och kök 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 35
2 : 5. Lägenheter av olika ålder procentuellt fördelade efter antal rum och kök 1960. Glesbygd 35
2 : 6. Lägenheter av olika ålder procentuellt fördelade på kvalitetsgrupper 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 37
2 : 7. Lägenheter av olika ålder procentuellt fördelade på kvalitetsgrupper 1960. Glesbygd 38
2 : 8. Lägenheternas procentuella fördelning på hustyper 1945 och 1960 i olika ortsgrupper 39
2 : 9. Småhuslägenheternas procentuella fördelning på åldersgrupper 1960 i glesbygd samt i tätorter med minst 2 000 invånare 40
2 : 10. Småhuslägenheternas procentuella fördelning efter storlek 1960 i glesbygd samt i tätorter med minst 2 000 invånare 41
2 : 11. Småhuslägenheternas procentuella fördelning på kvalitetsgrupper 1960 i glesbygd samt i tätorter med minst 2 000 invånare 42
2 : 12. Lägenheter i flerfamiljshus av olika ålder, procentuellt fördelade efter antal våningsplan i huset 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 43
2 : 13. Lägenheternas procentuella fördelning efter storlek 1945 och 1960 i olika ortsgrupper 44

TABLES IN THE TEXT

2 : 1. Number of dwelling units in 1945 and 1960 in various location groups 27
2 : 2. Distribution by percentage of dwelling units by age groups in 1945 and 1960 in various location groups 30
2 : 3.Dwelling units of various ages, distributed by type of houses in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 33
2 : 4. Dwelling units of various ages distributed by number of rooms and kitchen in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 35
2 : 5. Dwelling units of various ages distributed by number of rooms and kitchen in 1960. Sparsely populated areas 35
2 : 6. Dwelling units of various ages distributed by quality groups in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 37
2 : 7. Dwelling units of various ages distributed by quality groups in 1960. Sparsely populated areas 38
2 : 8. Distribution in percentage of dwelling units by type of house in 1945 and 1960 in various location groups 39
2 : 9. Distribution in percentage of dwelling units in one- and two-family houses by age groups in 1960 in sparsely as well as densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 40
2 : 10. Distribution in percentage of dwelling units by size in one- and two-family houses in 1960 in sparsely as well as densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 41
2 : 11. Distribution in percentage of dwelling units in one- and two-family houses in 1960 by quality groups, in sparsely as well as densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 42
2 : 12. Dwelling units in multi-family houses of various ages, distributed by number of storeys in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 43
2 : 13. Distribution in percentage of dwelling units by size in 1945 and 1960 in various location groups 44

2 : 14. Lägenheter av olika storlek procentuellt fördelade efter hustyp 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 47

2 : 15. Lägenheter av olika storlek fördelade efter kvalitetsgrupp 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 48

2 : 16. Lägenheter av olika storlek fördelade efter kvalitetsgrupp 1960. Glesbygd 48

2 : 17. Procentuell andel lägenheter med vissa utrustningsdetaljer 1945 och 1960 i olika ortsgrupper 50

2 : 18. Medianutrustning i lägenheter av olika ålder och storlek 1960. Glesbygd 53

2 : 19. Procentuell andel moderna lägenheter i olika ålders- och storleksklasser 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 54

2 : 20. Lägenheternas procentuella fördelning efter ägare 1945 och 1960 i olika ortsgrupper 55

2 : 21. Olika ägarekategoriers lägenheter procentuellt fördelade efter hustyp 1960. Hela riket 56

3 : 1. Antal färdigställda lägenheter i riket 1946—65 59

3 : 2. Nybyggda lägenheters procentuella fördelning på kommuntyper 1946—65 61

3 : 3. Nybyggda lägenheters fördelning på hustyp i riket 1949—65 62

3 : 4. Nybyggda lägenheter i flerfamiljshus fördelade efter antal våningar i huset 1949—65. Hela riket 63

3 : 5. Nybyggda lägenheters procentuella fördelning efter lägenhetsstorlek 1949—65. Hela riket 64

3 : 6. Nybyggda lägenheters procentuella fördelning på byggherrar 1949—65 68

3 : 7. Procentuell andel nybyggda lägenheter med statligt stöd i olika hustyper 1949—65 70

3 : 8. Rivningslägenheternas fördelning

2 : 14. Dwelling units of various sizes distributed by type of house in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 47

2 : 15. Dwelling units of various sizes distributed by quality group in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 48

2 : 16. Dwelling units of various sizes distributed by quality group in 1960. Sparsely populated areas 48

2 : 17. Share in percentage of dwelling units with certain equipment in 1945 and 1960 in various location groups 50

2 : 18. Median equipment standard of dwelling units of various ages and sizes in 1960. Sparsely populated areas 53

2 : 19. Share in percentage of modern dwelling units of various age and size classes in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 54

2 : 20. Distribution in percentage of dwelling units by owner categories in 1945 and 1960 in various location groups 55

2 : 21. Dwelling units of various owner categories distributed by type of house in 1960. All Sweden 56

3 : 1. Number of completed dwelling units in Sweden in 1946—1965 59

3 : 2. Distribution in percentage of new-built dwelling units by types of communes in 1946—1965 61

3 : 3. Distribution of new-built dwelling units by type of house in Sweden 1949—1965 62

3 : 4. New-built dwelling units in multi-family houses distributed by number of storeys in the house in 1949—1965. All Sweden 63

3 : 5. Distribution in percentage of new-built dwelling units by size of dwelling in 1949—1965. All Sweden 64

3 : 6. Distribution in percentage of new-built dwelling units by builders in 1949—1965 68

3 : 7. Share in percentage of new-built dwelling units with Government assistance in various types of houses in 1949—1965 70

3 : 8. Demolished dwelling units

på hustyp 1949—65. Hela riket 72

3 : 9. Rivningslägenheternas procentuella fördelning på byggnadsperioder 1949—65. Hela riket 73

3 : 10. Rivningslägenheternas procentuella fördelning på lägenheter av olika storlek 1949—65. Hela riket 74

3 : 11. Rivningslägenheternas procentuella fördelning på utrustningsgrupper 1949—65. Hela riket 75

4 : 1. 29 orters folkmängd 31.12 1945 och 31.12 1960 79

4 : 2. 29 orters bostadsbestånd 1945 och 1960 samt bostadsproduktion och rivning 1945—60 80

4 : 3. Bostadsbeståndets procentuella fördelning efter ålder i 29 orter 1945 och 1960 81

4 : 4. Lägenheternas procentuella fördelning på hustyper i 29 orter 1945 och 1960 82

4 : 5. Lägenheternas procentuella fördelning efter lägenhetsstorlek i 29 orter 1945 och 1960 83

4 : 6. Procentuell andel lägenheter med vissa utrustningsdetaljer i 29 orter 1945 och 1960 83

4 : 7. 10 orters folkmängd 1945—60 84

4 : 8. 10 orters bostadsbestånd 1945 och 1960 samt rivning 1945 och 1960 85

4 : 9. Antal lägenheter per 100 invånare i 10 orter 1945 och 1960 85

4 : 10. Lägenheternas procentuella fördelning på åldersgrupper 1960 samt medianålder 1945 och 1960 i 10 orter 86

4 : 11 Lägenheternas procentuella fördelning på hustyper i 10 orter 1945 och 1960 87

4 : 12. Lägenheternas procentuella fördelning på storleksklasser i 10 orter 1945 och 1960 88

distributed by type of house in 1949—1965. All Sweden 72

3 : 9. Demolished dwelling units distributed percentagewise by construction periods 1949—1965. All Sweden 73

3 : 10. Demolished dwelling units distributed percentagewise by different sizes of dwelling units 1949—1965. All Sweden 74

3 : 11. Demolished dwelling units distributed percentagewise by conveniences groups 1949—1965. All Sweden 75

4 : 1. Population of 29 communities on 31 December 1945 and 31 December 1960 79

4 : 2. Total of 29 communities of dwelling units in 1945 and 1960 and housing construction and demolition in 1945—1960 80

4 : 3. Percentagewise distribution of the total of dwelling units according to age in 29 communities in 1945 and 1960 81

4 : 4. Percentagewise distribution of dwelling units by types of houses in 29 communities in 1945 and 1960 82

4 : 5. Percentagewise distribution of dwelling units by size of dwelling units in 29 communities in 1945 and 1960 83

4 : 6. Percentage share of dwelling units with certain equipment in 29 communities in 1945 and 1960 83

4 : 7. Population of 10 communities in 1945—1960 84

4 : 8. Total of 10 communities of dwelling units in 1945 and 1960 and demolition in 1945 and 1960 85

4 : 9. Number of dwelling units per 100 inhabitants in 10 communities in 1945 and 1960 85

4 : 10. Percentagewise distribution of dwelling units by age groups in 1960 and median age in 1945 and 1960 in 10 communities 86

4 : 11. Percentagewise distribution of dwelling units by types of houses in 10 communities in 1945 and 1960 87

4 : 12. Percentagewise distribution of dwelling units by size of dwelling units in 10 communities in 1945 and 1960 88

4 : 13. Procentuell andel lägenheter med vissa utrustningsdetaljer i 10 orter 1945 och 1960 89
5 : 1. Lägenhetsbeståndets fördelning på olika kontrollsystem 1960 99

6 : 1. Hushållskvoter i olika civilståndskategorier 1960 108
6 : 2. Hushållskvoter för ogifta i olika åldersklasser 1960 109
6 : 3. Hushållskvoter för förut gifta i olika åldersklasser 1960 109

6 : 4. Hushållskvoter för ogifta i olika inkomstklasser 1960 111

6 : 5 Hushållskvoter för förut gifta i olika inkomstklasser 1960 111

6 : 6. Hushållskvoter för män och kvinnor i olika civilstånd och åldersklasser 1945. Hela riket 113
6 : 7. Hushållskvoter i vissa städer 1945 och 1960 113
7 : 1. Antal rumsenheter per person i hushåll med olika föreståndare 1960 122

7 : 2. Antal rumsenheter per person i hushåll av olika storlek 1960 123
7 : 3. Antal rumsenheter per person i hushåll av olika storlek och med olika antal barn under 16 år 1960. Hela riket 124

7 : 4. Antal rumsenheter per person i hushåll med föreståndare av olika kön, civilstånd och ålder 1960. Hela riket 125

7 : 5. Antal rumsenheter per person i hushåll med gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960 126
7 : 6. Antal rumsenheter per person i hushåll med annan än gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960. Hela riket 128

7 : 7. Antal rumsenheter per person i hushåll med gift samboende man som föreståndare efter antal barn under 16 år och inkomst 1960

4 : 13. Percentage share of dwelling units with certain equipment in 10 communities in 1945 and 1960 89
5 : 1. Distribution of the total of dwelling units on various systems of control in 1960 99
6 : 1. Household quotas in various marital status categories in 1960 108
6 : 2. Household quotas for unmarried in various age groups 1960 109
6 : 3. Household quotas for previously married persons in various age groups in 1960 109
6 : 4. Household quotas for unmarried persons of various income groups in 1960 111
6 : 5. Household quotas for previously married persons of various income groups in 1960 111
6 : 6. Household quotas for men and women of various marital statuses and age groups in 1945. All Sweden 113
6 : 7. Household quotas in certain towns in 1945 and 1960 113
7 : 1. Number of room units per person in households with various types of heads in 1960 122
7 : 2. Number of room units per person in households of various sizes in 1960 123
7 : 3. Number of room units per person in households of various sizes and with various number of children of less than 16 years of age in 1960. All Sweden 124
7 : 4. Number of room units per person in households with heads of either sex, various marital statuses and ages in 1960. All Sweden 125
7 : 5. Number of room units per person in households headed by married man cohabiting with wife by size of household and income 1960 126
7 : 6. Number of room units per person in household headed by other than married, cohabitant man by size of household and income 1960. All Sweden 128
7 : 7. Number of room units per person in household headed by married, cohabitant man, by number of children of less than 16 years of age and income in 1960

7 : 8. Procentuell andel trångbodda hushåll efter antal barn under 16 år 1945 och 1960 136

7 : 9. Procentuell andel trångbodda hushåll av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter antal barn under 16 år och inkomst 1960 137

7 : 10. Procentuell andel hushåll med vissa utrustningsdetaljer efter bostadsföreståndarens kön och civilstånd 1960 139

7 : 11. Procentuell andel hushåll av olika storlek med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 1960 142

7 : 12. Procentuell andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960 142

7 : 13 Procentuell andel hushåll med lägenheter utrustade med centralvärme och badrum efter föreståndarens kön och civilstånd 1945 och 1960. Hela riket 144

7 : 14. Procentuell andel hushåll med lägenheter utrustade med badrum efter hushållsstorlek 1945 och 1960. Hela riket 144

8 : 1. Procentuell andel hushåll boende i småhus efter föreståndarens kön och civilstånd 1960. Tätorter 149

8 : 2. Procentuell andel hushåll boende i småhus efter hushållsstorlek 1960. Tätorter 150

8 : 3. Procentuell andel hushåll boende i småhus efter antal barn under 16 år 1960. Tätorter 150

8 : 4. Procentuell andel hushåll av hushåll med viss sammansättning boende i småhus 1960. Tätorter 151

7 : 8. Percentage share of overcrowded households by number of children of less than 16 years of age in 1945 and 1960 136

7 : 9. Percentage share of overcrowded households out of households headed by married, cohabitant man by number of children of less than 16 years of age and income in 1960 137

7 : 10. Percentage share of households with certain equipment by sex and marital status of head of household in 1960 139

7 : 11. Percentage share of households of various sizes with dwelling units of quality group 1—2 in 1960 142

7 : 12. Percentage share of households with dwelling units of quality group 1—2 out of households headed by married, cohabitant man by size of household and income in 1960 142

7 : 13. Percentage share of households with dwelling units equipped with central heating and bathroom, by sex and marital status of head of household in 1945 and 1960. All Sweden 144

7 : 14. Percentage share of households with dwelling units equipped with bathroom, by size of household in 1945 and 1960. All Sweden 144

8 : 1. Percentage share of households occupying one- and two-family houses by sex and marital status of head of household in 1960. Densely populated areas 149

8 : 2. Percentage share of households occupying one- and two-family houses by size of household in 1960. Densely populated areas 150

8 : 3. Percentage share of households occupying one- and two-family houses by number of children of less than 16 years of age in 1960. Densely populated areas 150

8 : 4. Percentage share of households out of households with a certain composition, occupying one- and two-family houses in 1960. Densely populated areas 151

FIGURER

2 : 1. Lägenheternas medianålder i länen 1960. Glesbygd 31

2 : 2. Lägenheternas medianålder i länen 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 32

2 : 3. Lägenheternas medianstorlek (rum och kök) i länen 1960. Glesbygd 45

2 : 4. Lägenheternas medianstorlek (rum och kök) i länen 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 46

2 : 5. Den procentuella andelen moderna lägenheter i länen 1960. Glesbygd 51

2 : 6. Den procentuella andelen moderna lägenheter i länen 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare 52

3 : 1. Antal färdigställda lägenheter 1949—65 60

3 : 2. Antal nybyggda lägenheter i olika hustyper 1949—65. Hela riket 62

3 : 3. Antal nybyggda lägenheter av olika storlek i småhus 1949—65. Hela riket 65

3 : 4. Antal nybyggda lägenheter av olika storlek i flerfamiljshus 1949—65. Hela riket 66

3 : 5. Antal lägenheter uppförda av olika byggherrar 1949—65. Hela riket 68

3 : 6. Antal rivna lägenheter i olika hustyper 1949—65. Hela riket 72

6 : 1 Förändring av antalet personer av olika civilstånd mellan 1945 och 1960. Hela riket 103

6 : 2. Förändring av antalet personer i olika åldersklasser mellan 1945 och 1960. Hela riket 104

6 : 3. Taxerad inkomst efter kön, civilstånd och bebyggelsetyp. Inkomståret 1960 106

7 : 1. Hushåll av olika storlek fördelade på lägenheter av olika storlek samt andel trångbodda hushåll 1960.

FIGURES

2 : 1. Median age of dwelling units in counties 1960. Sparsely populated areas 31

2 : 2. Median age of dwelling units in counties 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 32

2 : 3. Median size of dwelling units (rooms and kitchen) in counties 1960. Sparsely populated areas 45

2 : 4. Median size of dwelling units (rooms and kitchen) in counties 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 46

2 : 5. Percentage share of modern dwelling units in counties 1960. Sparsely populated areas 51

2 : 6. Percentage share of modern dwelling units in counties 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants 52

3 : 1. Number of completed dwelling units 1949—1965 60

3 : 2. Number of new-built dwelling units in various types of houses 1949—1965. All Sweden 62

3 : 3. Number of new-built dwelling units of various sizes in one- and two-family houses 1949—1965. All Sweden 65

3 : 4. Number of new-built dwelling units of various sizes in multi-family houses 1949—1965. All Sweden 66

3 : 5. Number of new-built dwelling units by builder categories 1949—1965. All Sweden 68

3 : 6. Number of dwelling units demolished in various types of houses 1949—1965. All Sweden 72

6 : 1 Changes in the number of persons of various marital statuses between 1945 and 1960. All Sweden 103

6 : 2. Changes in the number of persons of various age classes between 1945 and 1960. All Sweden 104

6 : 3. Assessed income according to sex, marital status and type of settlement. Income-year 1960 106

7 : 1. Households of various sizes, distribution by various sizes of dwelling units and share of overcrowded units

Hela riket 135

7 : 2. Andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 med hänsyn till bostadsföreståndarens kön, civilstånd och ålder 1960 141

7 : 3. Andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 med hänsyn till lägenhetsstorlek och inkomst 1960. Hushåll med 2 medlemmar och som förestås av gift samboende man. Tätorter 145

7 : 4. Andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 med hänsyn till lägenhetsstorlek och inkomst 1960. Hushåll som förestås av gift samboende man och har 2 barn under 16 år. Tätorter 146

8 : 1. Andel hushåll boende i småhus efter bostadsföreståndarens kön, civilstånd och ålder 1960. Tätorter 149

8 : 2. Andel hushåll boende i småhus med hänsyn till antal barn under 16 år och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter 152

8 : 3. Andel hushåll boende i småhus med hänsyn till hushållsstorlek och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter 153

8 : 4. Andel hushåll boende i småhus med hänsyn till hushållsstorlek och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätortsgrupper 154

8 : 5. Andel hushåll boende i småhus med hänsyn till lägenhetsstorlek och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter 156

in 1960. All Sweden 135

7 : 2. Share of households occupying dwelling units of quality group 1—2 according to sex, marital status and age of head of household in 1960 141

7 : 3. Share of households occupying dwelling units of quality group 1—2 with regard to size of dwelling unit and income in 1960. Households consisting of two members headed by married, cohabitant man. Densely populated areas 145

7 : 4. Share of households occupying dwelling units of quality group 1—2 with regard to size of dwelling unit and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man having 2 children of less than 16 years. Densely populated areas 146

8 : 1. Share of households living in one- and two-family houses according to sex, marital status and age of head of household in 1960. Densely populated areas 149

8 : 2. Share of households living in one- and two-family houses with regard to number of children of less than 16 years of age and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas 152

8 : 3. Share of households living in one- and two-family houses with regard to size of household and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas 153

8 : 4. Share of households living in one- and two-family houses with regard to size of household and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Groups of densely populated areas 154

8 : 5. Share of households living in one- and two-family houses with regard to size of dwelling unit and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas 156

TABELLER I TABELLBILAGAN

B 3 : 1. Antal färdigställda lägenheter i riket 1946—65 172

B 3 : 2. I småhus 1949—65 nybyggda lägenheter fördelade efter lägenhetsstorlek. Hela riket 173

B 3 : 3. I flerfamiljshus 1949—65 nybyggda lägenheter fördelade efter lägenhetsstorlek. Hela riket 173

B 3 : 4. I olika hustyper 1949—65 nybyggda lägenheter fördelade efter byggherre. Hela riket 173

B 3 : 5. I flerfamiljshus av olika byggherrar 1961—65 nybyggda lägenheter fördelade efter kommuntyp 174

B 3 : 6. Av olika byggherrar 1961—65 uppförda lägenheter fördelade efter lägenhetsstorlek. Hela riket 174

B 3 : 7. Under 1961—65 rivna lägenheters fördelning på byggnadsperioder i olika ortsgrupper 175

B 3 : 8. Andel 1961—65 rivna lägenheter av 1960 års bestånd med hänsyn till byggnadsperiod och ortsgrupp 175

B 3 : 9. Andel 1961—65 rivna lägenheter av 1960 års bestånd med hänsyn till lägenhetsstorlek och ortsgrupp 176

B 6 : 1. Folkmängdens fördelning efter kön och civilstånd 1960 176

B 6 : 2. Befolkningens åldersfördelning 1960 177

B 6 : 3. Medianinkomst 1960 för inkomsttagare med hänsyn till innehav av förvärvsarbete, kön och civilstånd 178

B 6 : 4. Hushållskvoter för gifta samboende män efter ålder och inkomst 1960. Glesbygd och tätorter 179

B 6: 5. Hushållskvoter för ogifta efter kön, ålder och inkomst 1960. Tätorter 180

B 6 : 6. Hushållskvoter för förut gifta

TABLES IN THE APPENDIX OF TABLES

B 3 : 1. Number of dwelling units completed in Sweden in 1946—1965 172

B 3 : 2. New-built dwelling units in 1949—1965 in one- and two-family houses distributed by size of dwelling unit. All Sweden 173

B 3 : 3. New-built dwelling units in 1949—1965 in multi-family houses distributed by size of dwelling unit. All Sweden 173

B 3 : 4. New-built dwelling units in 1949—1965 in various types of houses distributed according to builder. All Sweden 173

B 3 : 5. New-built dwelling units in 1961—1965 in multi-family houses by various builders, distributed according to type of commune 174

B 3 : 6. Dwelling units constructed in 1961—1965 by various builders, distributed according to size of dwelling unit. All Sweden 174

B 3 : 7. Dwelling units demolished in 1961—1965, distributed according to construction periods in various location groups 175

B 3 : 8. Share of in 1961—1965 demolished dwelling units of total stock of 1960 with regard to construction period and location group 175

B 3 : 9. Share of in 1961—1965 demolished dwelling units of total stock of 1960 with regard to size of dwelling unit and location group 176

B 6 : 1. Population distributed by sex and marital status in 1960 176

B 6 : 2. Distribution of population by age in 1960 177

B 6 : 3. Median income in 1960 for earners with regard to holding of employment, sex and marital status 178

B 6 : 4. Household quotas for married, cohabitant men according to age and income in 1960. Sparsely and densely populated areas 179

B 6 : 5. Household quotas for unmarried by sex, age and income in 1960. Densely populated areas 180

B 6 : 6. Household quotas for previously

efter kön, ålder och inkomst 1960. Tätorter 181
B 7 : 1. Hushållens fördelning efter hushållsföreståndarens kön och civilstånd 1945 och 1960 182
B 7 : 2. Bostadsföreståndarnas åldersfördelning 1945 och 1960. Hela riket 183
B 7 : 3. Antal medlemmar per 100 hushåll med hänsyn till hushållsföreståndarens kön och civilstånd 1945 och 1960 183
B 7 : 4. Antal vuxna och antal barn under 16 år per 100 hushåll efter bostadsföreståndarens kön, civilstånd och ålder 1945 och 1960. Hela riket 184
B 7 : 5. Hushållens procentuella fördelning efter antal barn under 16 år 1945 och 1960 184
B 7 : 6. Antal boende av olika kategorier per 100 hushåll 1945 och 1960 185
B 7 : 7. Hushåll fördelade med hänsyn till hushållens sammansättning 1960. Hela riket 185
B 7 : 8. Hushåll med gift samboende man som föreståndare fördelade efter inkomst 1960 186
B 7 : 9. Hushåll, utom hushåll med gift samboende man som föreståndare, fördelade efter inkomst 1960. Hela riket 186
B 7 : 10. Antal rumsenheter per person efter hushållsstorlek och antal barn under 16 år 1960. Tätorter 187
B 7 : 11. Antal rumsenheter per person efter hushållsstorlek och antal barn under 16 år 1960. Glesbygd 187
B 7 : 12. Hushållens procentuella fördelning efter lägenhetsstorlek 1945 och 1960 med hänsyn till bostadsföreståndarens kön och civilstånd. Hela riket 188
B 7 : 13. Hushåll med förut gifta som bostadsföreståndare procentuellt fördelade efter lägenhetsstorlek 1960.

married by sex, age and income in 1960. Densely populated areas 181
B 7 : 1. Distribution of households by sex and marital status of head of household in 1945 and 1960 182
B 7 : 2. Age distribution of heads of households in 1945 and 1960. All Sweden 183
B 7 : 3. Number of members per 100 households with regard to sex and marital status of head of household in 1945 and 1960 183
B 7 : 4. Number of adults and number of children of less than 16 years of age per 100 households according to sex, marital status of head of household and age in 1945 and 1960. All Sweden 184
B 7 : 5. Distribution in percentage of households by number of children of less than 16 years of age in 1945 and 1960 184
B 7 : 6. Number of residents of various categories per 100 households in 1945 and 1960 185
B 7 : 7. Households distributed with regard to the composition of households in 1960. All Sweden 185
B 7 : 8. Households headed by married cohabitant man distributed by income in 1960 186
B 7 : 9. Households, other than those headed by married, cohabitant man, distributed by income in 1960. All Sweden 186
B 7 : 10. Number of room units per person according to size of household and number of children of less than 16 years of age. Densely populated areas 187
B 7 : 11. Number of room units per person according to size of household and number of children of less than 16 years of age in 1960. Sparsely populated areas 187
B 7 : 12. Percentagewise distribution of households according to size of dwelling unit in 1945 and 1960 with regard to sex and marital status of head of household. All Sweden 188
B 7 : 13. Households with previously married persons as head of household percentagewise distributed by size of

Hela riket 188
B 7 : 14. Hushåll av olika storlek procentuellt fördelade efter lägenhetsstorlek 1945 och 1960. Hela riket 189
B 7 : 15. Hushåll med olika antal barn under 16 år procentuellt fördelade efter lägenhetsstorlek 1945 och 1960. Hela riket 190
B 7 : 16. Procentuell andel trångbodda hushåll efter föreståndarens kön och civilstånd 1945 och 1960 190
B 7 : 17. Procentuell andel trångbodda hushåll efter hushållsstorlek 1945 och 1960 191
B 7 : 18. Procentuell andel trångbodda hushåll av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960 191
B 7 : 19. Samtliga hushålls samt trångbodda hushålls procentuella fördelning efter lägenhetens kvalitetsgrupp 1960 192
B 7 : 20. Procentuell andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 1960 193
B 7 : 21. Procentuell andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter antal barn under 16 år och inkomst 1960 194
B 8 : 1. Hushåll i olika typer av hus procentuellt fördelade efter bostadsföreståndarens kön, civilstånd och ålder. Tätorter 195
B 8 : 2. Procentuell andel hushåll boende i småhus av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960. Tätorter 197
B 8 : 3. Procentuell andel hushåll boende i småhus av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter antal barn under 16 år och inkomst 1960. Tätorter 197

dwelling unit in 1960. All Sweden 188
B 7 : 14. Households of various sizes percentagewise distributed on the basis of size of dwelling unit in 1945 and 1960. All Sweden 189
B 7 : 15. Households with various number of children of less than 16 years of age distributed in percentage by size of dwelling unit in 1945 and 1960. All Sweden 190
B 7 : 16. Percentagewise share of overcrowded households by sex and marital status of head of household in 1945 and 1960 190
B 7 : 17 Percentagewise share of overcrowded households by size of household in 1945 and 1960 191
B 7 : 18. Percentagewise share of overcrowded households out of households headed by married, cohabitant man according to size of household and income in 1960 191
B 7 : 19. Percentagewise distribution of all households and overcrowded households according to quality group of dwelling unit in 1960 192
B 7 : 20. Percentagewise share of households with dwelling units of quality group 1—2 in 1960 193
B 7 : 21. Percentagewise share of households with dwelling units of quality group 1—2 out of households headed by married, cohabitant man by number of children of less than 16 years of age and income in 1960 194
B 8 : 1. Households in various types of houses distributed percentagewise by sex, marital status and age of head of household. Densely populated areas 195
B 8 : 2. Percentagewise share of households living in one- and two-family houses out of households headed by married, cohabitant man according to size of household and income in 1960. Densely populated areas 197
B 8 : 3. Percentagewise share of households living in one- and two-family houses out of households headed by married, cohabitant man according to number of children of less than 16 years of age and income in 1960. Densely populated areas 197

B 8 : 4. Medianbyggnadsår för lägenheter i småhus och samtliga hus efter inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter 198

B 8 : 5. Antal hushåll boende i lägenheter av olika storlek med hänsyn till hustyp och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter 199

B 8 : 6. Procentuell andel hushåll boende i lägenheter av kvalitetsgrupp 1 efter hustyp och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter 199

B 8 : 4. Median year of construction of dwelling units in one- and two-family houses and all houses according to income in 1960. Household headed by married, cohabitant man. Densely populated areas 198

B 8 : 5. Number of households living in dwelling units of various sizes with regard to type of house and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas 199

B 8 : 6. Percentagewise share of households living in dwelling units of quality group 1, according to type of house and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas 199

Förkortningar

BB 1949—65	Bostadsbyggandet, årlig sedan 1949
BoH	Bostäder och hushåll, Stockholm 1952
BR 45	1945 års bostadsräkning
BR 60	1960 års bostadsräkning
FR 45	1945 års folkräkning
FR 50	1950 års folkräkning
FR 60	1960 års folkräkning
Förut gifta	Änkor, änklingar och frånskilda
g	Gifta
og	Ogifta
rk	Rum och kök
s	Frånskilda
ä	Änkor eller änklingar
+	Och flera

Förord

Resultaten av 1960 års folk- och bostadsräkningar har av statistiska centralbyrån (för folkräkningen) och bostadsstyrelsen (för bostadsräkningen) framlagts i ett antal publikationer samt i form av s.k. råtabeller. En ingående redovisning av räkningarnas resultat har sålunda lämnats. I de uppgjorda planerna hade däremot inte ingått någon konsumentorienterad analys av resultaten. Då dessa planer utarbetades utgick man från att en sådan analys denna gång liksom tidigare skulle ligga utanför det centrala räkningsarbetet.

Under arbetet med folk- och bostadsräkningarna har emellertid statistiska centralbyrån och bostadsstyrelsen behandlat behovet av en mera ingående analys av räkningarnas resultat. Ämbetsverken har därvid, efter utredning inom en för verken gemensam kommitté med vetenskapsmän representerande olika samhällsvetenskapliga ämnen, framlagt förslag till Kungl. Maj:t om särskilda medel för en serie monografier i anslutning till 1960 års folk- och bostadsräkningar. I enlighet med detta förslag har Kungl. Maj:t beviljat medel för en serie om högst 10 specialredogörelser eller monografier.

Dessa monografier behandlar ämnesområden som har direkt anknytning till folk- och bostadsräkningarnas resultat och en komplettering med annat material har endast skett i begränsad omfattning. Däremot anknyter redogörelserna i många fall till tidigare folk- och bostadsräkningar och analyserar utvecklingen under längre perioder.

Statistiska centralbyrån och bostadsstyrelsen har inom ramen för en av Kungl. Maj:t godtagen plan endast haft att fördela medlen mellan de olika monografierna samt att verka för en teknisk samordning.

För var och en av monografierna har en myndighet, en organisation eller en universitetsinstitution åtagit sig uppgiften att såsom huvudman ansvara för att arbetet sakligt genomförs i enlighet med uppgjorda, allmänna planer. Som regel har det direkta författaransvaret åvilat en person men ett par monografier har utarbetats av ett team om två eller flera personer.

Monografi 3, som nu föreligger, har utarbetats av fil. kand. Bernt Johansson och civilekonom Lars Borgnäs (kap. 2—4). Huvudman för denna monografi har varit Industriens Utredningsinstitut.

Stockholm i juni 1967

STATISTISKA CENTRALBYRÅN
Ingvar Ohlsson

BOSTADSSTYRELSEN
Bertil Sännås

Huvudmannens förord

Inom Industriens Utredningsinstitut har forskning rörande den privata konsumtionens utveckling i vårt land sedan länge varit ett centralt studieområde. Ett inslag i denna forskning har varit studier rörande bostadskonsumtionens förändringar. Då det bestämdes att en särskild bearbetning i form av en serie monografier skulle ske av resultaten av 1960 års folk- och bostadsräkningar föll det sig naturligt att institutet åtog sig den monografidel som skulle behandla förändringar i hushållens bostadsstandard mellan 1945 och 1960. Genom det arbete som här presenteras har det sålunda bl.a. skapats ökade möjligheter att analysera bostadskonsumtionens utveckling.

Stockholm i november 1967

Industriens Utredningsinstitut.

Lars Nabseth

Undersökningen har utförts av fil. kand. Bernt Johansson och civ.ekon. Lars Borgnäs (kap. 2—4). Författarna har under arbetets gång fått många värdefulla råd och synpunkter från professor Alf Johansson samt produktionschef Gustaf Berglund, statistiska centralbyrån och byråchef Magnus Elison, bostadsstyrelsen, för vilket institutet framför ett varmt tack.

Delar av undersökningen har varit föremål för diskussion vid Högre seminariet i sociologi vid Uppsala Universitet under ledning av professor Georg Karlsson och t.f. professor Birger Lindskog.

KAPITEL 1

Inledning

UNDERSÖKNINGENS SYFTE

Syftet med denna monografi är tvåfaldigt. Dels skall den behandla *bostadsbeståndets* struktur 1960 och de förändringar som skett sedan 1945, dels skall den analysera *boendeförhållandena* 1960 och förändringarna i dessa avseenden sedan 1945.

En utförlig beskrivning av bostadsbeståndet 1945 och 1960 är naturligtvis en mycket omfattande uppgift. Vi har begränsat uppgiften så att vi valt att behandla några egenskaper som vi ansett särskilt betydelsefulla. Vi har sålunda bestämt oss för att behandla lägenheternas antal, ålder, storlek och utrustning samt lägenheternas fördelning på hus av olika slag och på ägarkategorier åren 1945 och 1960.

Vi har också ansett det vara av intresse att något studera olika komponenter i beståndsförändringen 1945—60. Därför har vi studerat nybyggnads- och rivningsverksamheten. Då statistik över dessa verksamheter finns för åren efter 1960 har vi valt att också redovisa åren 1961—65.

Vid studiet av boendeförhållandena har tonvikt lagts på en analys av sambanden mellan boendeförhållanden och andra faktorer.

Med utgångspunkt från resultat som erhållits i andra undersökningar har vi sökt analysera några viktiga aspekter av boendet. Dessa är hushållskvoterna, hushållens bostadsutrymme och bostadsutrustning samt hushållens fördelning på hustyp.

Vissa regionala uppdelningar förekommer mer eller mindre genomgående i boken. Bostäder och boendeförhållanden i tätorter resp. glesbygd redovisas sålunda åtskilda. Vidare har tätorterna i flera fall grupperats efter storlek. I vissa avsnitt har vi dock måst frångå uppdelningen efter bebyggelsetyp och gjort indelningar på basis av administrativa gränser.

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

Det finns en rad undersökningar av bostads- och boendeförhållanden som haft inflytande på uppläggningen av denna undersökning. Först kan nämnas ett antal statliga utredningar vars betänkanden publicerats från andra världskriget och framåt. Därutöver finns ett antal icke-statliga undersökningar som också rört svenska bostadsförhållanden. Slutligen kan nämnas en grupp arbeten som behandlar utländska bostadsförhållanden och är av stort teoretiskt och metodiskt intresse.

Vill man få en föreställning om de bostadspolitiska målen under efterkrigstiden och de vägar man anvisat att uppnå dessa mål erbjuder betänkandena från de statliga utredningarna rikhaltiga material. Det bostadspolitiska program som uppställdes av bostadssociala utredningen är härvid av största intresse. Man kan säga att programmet i stort varit accepterat av myndigheterna under hela efterkrigstiden. Programmet

omfattade för denna monografi sådana viktiga förhållanden som utrymmes- och utrustningsstandarden.

Bostadssociala utredningen har följts av flera utredningar som sysslat med bostadsfrågor av skilda slag. En grupp utredningar har haft till uppgift att granska och ompröva lämpligheten av de medel som kommit till användning för att nå uppställda mål. Detta har varit fallet med 1951 års bostadsutredning och bostadspolitiska utredningen (tillsatt 1955).

Andra utredningar har konkretiserat och modifierat de bostadspolitiska målen. Exempel på utredningar med sådana uppgifter är bostadskollektiva kommittén (tillsatt 1946), utredningen för hem- och familjefrågor (tillsatt 1947), 1954 års familjeutredning och bostadsbyggnadsutredningen från 1959. I betänkandena *Konsumtionsmönster på bostadsmarknaden* och *Höjd bostadsstandard* har bostadsbyggnadsutredningen presenterat material som varit vägledande när det gällt att välja utgångspunkt för studier av boendeförhållandena.

Bland arbeten som presenterar mera generella teorier för konsumtionen av bostäder och andra varaktiga varor och som starkt påverkat vår egen uppläggning kan nämnas de konsumtionsstudier som utförts inom Industriens Utredningsinstitut. Vidare har M. Reids, L. Winnicks och R. Muths studier påverkat vårt sätt att gripa oss an föreliggande uppgift.

När det gäller de mera speciella förhållandena på den svenska bostadsmarknaden har vi dragit nytta av Bentzel—Lindbeck—Ståhls utredning om bostadsbristen samt Näringslivets Bostadsutrednings betänkanden.

Vi har också dragit nytta av ett antal sociologiska undersökningar utförda av bl.a. Carin Boalt, Edmund Dahlström, Lennart Holm och Lillemor Landström. Dessa undersökningar har givit värdefull information om attityder och önskemål beträffande hustypsval m.m.

DET EMPIRISKA MATERIALET

Huvudkällorna till föreliggande monografi har varit material från 1960 års folk- och bostadsräkningar samt 1945 års bostadsräkning. Beträffande den sistnämnda utgörs materialet av de tabeller som är publicerade i *Bostäder och hushåll*. För 1960 har vi haft tillgång till de i SOS publicerade elva delarna avseende folkräkningen och de två första delarna från bostadsräkningen. Dessutom har vi för 1960 utnyttjat diverse råtabeller, bl.a. råtabeller från samkörningar med det s.k. befolkningsregistret. För undersökningar av bostadsbeståndets förändringar har vi utnyttjat statistiken över nybyggnadsverksamheten.

Utnyttjandet av olika källmaterial har lett till vissa problem, som mera utförligt behandlas i sina sammanhang i den fortsatta texten. Här skall endast några mera generellt förekommande svårigheter anges.

Ett återkommande problem har varit svårigheten att få jämförbara data från 1945 och 1960. Bidragande till detta är bl.a. att man använt sig av olika definitioner av begreppet tätort vid de båda tidpunkterna. Ett annat skäl är de ändringar av städernas administrativa gränser som skett i samband med inkorporeringar o.d. Att finna på en gång meningsfulla och mellan 1945 och 1960 jämförbara avgränsningar för storstäderna har varit mycket svårt.

Vi vill också framhålla att ändrade indelningsprinciper beträffande lägenheternas utrustning och ålder samt fördelning på ägare begränsat möjligheterna att göra jämförelser mellan 1945 och 1960.

En omständighet som till en viss del beskurit våra möjligheter att analysera boendet är avsaknaden av hyresuppgifter i 1960 års bostadsräkning.

Under arbetets gång har vi också blivit medvetna om vissa andra brister som har återverkningar på tillförlitligheten av våra resultat. I många tabeller från 1945 finns t.ex. mycket höga andelar av bostäder och hushåll varom uppgift saknas.

BOKENS DISPOSITION

Kap. 2—4 av monografin upptas av en beskrivning av lägenhetsbeståndet år 1960 och av de förändringar som skett i detta sedan 1945.

I *kap. 2* ges en beskrivning av lägenheterna beträffande en rad karakteristika. Sålunda behandlas där lägenheternas antal, ålder, storlek och utrustning samt lägenheternas fördelning på hus av olika storlek och på ägarkategorier. Härvid ges inte enbart enkla frekvensfördelningar utan olika karakteristika har satts i relation till varandra. I kap. 2 jämförs också 1960 års bostadsbestånd med det som fanns 1945.

I syfte att något studera vad som bidragit till förändringarna har vi i *kap. 3* sökt studera tillskott och avgång av lägenheter i beståndet. Tillskott av lägenheter medelst nybyggande behandlas härvid ganska utförligt tack vare rikhaltig statistik. För bortfallet finns endast statistik över rivningsverksamheten. Då denna statistik måste betraktas som ganska otillförlitlig har avsnittet om rivningen begränsats. För övriga former av lägenhetsavgång, såsom kontorisering, saknas uppgifter, varför vi inte kunnat gå in på dessa.

Kap. 4 har ägnats åt bostadsbeståndets förändringar i några valda orter. Härvid har sambandet mellan förändringar i bostadsbestånd och förändringar i folkmängd varit huvudtemat. Att endast ett urval av orter studerats sammanhänger med de ovan antydda principerna för tätorternas avgränsning. Vi har därvid utgått från orternas administrativa omfång och medtagit sådana orter vars arealändringar 1945—60 varit obetydliga. På så sätt har 29 orter erhållits. Orterna har sammanförts i två grupper som i väsentlig grad skiljer sig åt i fråga om folkmängdsförändringar och bostadsbeståndet har studerats i dessa båda grupper. Härutöver ges en presentation av bostäderna i 10 enskilda orter.

Återstående kapitel ägnas åt boendeförhållandena. I *kap. 5* presenteras de faktorer vi anser bidra till att bestämma efterfrågan på bostäder. Diskussionen i detta kapitel ger utgångspunkter för studiet av hushållskvoter, hushållens utrymmes- och utrustningsstandard samt hushållens val att bo i småhus resp. flerfamiljshus. Vid presentationen av ovannämnda faktorer har vi bortsett från att bostadsmarknaden sedan andra världskriget i olika avseenden kontrollerats av myndigheterna och att detta kan ha haft effekter på efterfrågan. Kapitlet avslutas dock med en översikt över de bostadspolitiska målen under undersökningsperioden och de kontrollåtgärder och andra medel som kommit till användning för att uppnå dessa mål.

I *kap. 6* inleds det empiriska studiet av boendet och där behandlas hushållskvoterna. Kapitlet inleds dock med en beskrivning av ett antal bakgrundsfaktorer, som har betydelse för den fortsatta analysen av hushållskvoterna.

I *kap. 7* ges först en beskrivning av hushållens storlek, sammansättning och inkomster. Därefter analyseras hushållens utrymmesstandard och trångboddheten samt hushållens utrustningsstandard. Till sist behandlas sambandet mellan hushållens utrustning och utrymme.

I *kap. 8* studeras hushållens fördelning på hus av olika storlek. Härvid har glesbygdens hushåll uteslutits. Detta har skett på grund av att så gott som alla hushåll i glesbygden bor i småhus.

I *kap. 9* sammanfattas de viktigaste undersökningsresultaten.

Boken innehåller en omfattande *tabellbilaga*. Vi har till den fört tabeller som legat till grund för figurer i texten. Vi har också till tabellbilagan fört sådana tabeller som sammanfattats i texten med hjälp av tablåer. Principen har varit att redan publicerade tabeller inte återges i denna bok. Förefintliga tabeller utgöres sålunda av sammanställningar av data från olika källor, ytterligare bearbetningar av förut publicerade tabeller samt bearbetningar av råtabeller från 1960 års folk- och bostadsräkningar.

KAPITEL 2

Bostadsbeståndet 1945 och 1960

I detta kapitel ämnar vi studera bostadsbeståndets struktur 1945 och 1960 med utgångspunkt från dessa års bostadsräkningar. Vår avsikt är att i möjligaste mån göra jämförelser och kommentera förändringen mellan de båda tidpunkterna. Tonvikten kommer emellertid, bl.a. beroende på det statistiska materialet, att läggas vid 1960 års situation.

Inledningsvis kommer vi att behandla de problem gällande jämförbarhet och tillförlitlighet som vi stött på vid materialets bearbetning. Därvid görs också vissa reservationer som är nödvändiga för en korrekt tolkning av kapitlets statistiska sammanställningar. Därefter studeras beståndet med avseende på fem karakteristika, nämligen *ålder, hustyp, lägenhetsstorlek, utrustning* samt *ägare*. Inom vart och ett av dessa avsnitt görs först de jämförelser som är möjliga mellan 1945 och 1960 och därefter ges en utförligare beskrivning av förhållandena år 1960.

Då vår avsikt även är att söka finna samband mellan bostädernas egenskaper i ovannämnda avseenden, har vi inte kunnat undvika att en och samma aspekt på bostäderna återkommer i flera avsnitt. Detta har särskilt varit fallet med utrustningsvariabeln.

REDOVISNINGS- OCH AVGRÄNSNINGSPROBLEM

De uppgifter om bostäderna, som vi använder oss av i detta kapitel, är hämtade från 1945 och 1960 års bostadsräkningar.[1] Det föreligger emellertid stora skillnader mellan de båda räkningarnas innehåll och redovisning. Detta har vållat oss problem när det gällt att finna jämförbara data.

För det första är materialets *volym* åtskilligt större 1960, med en mängd sammanställningar och detaljredovisningar som helt saknar motsvarighet i 1945 års räkning. Detta har möjliggjort relativt utförliga kommentarer till den aktuella situationen och ett stort urval statistiska uppgifter om denna. I många avseenden är informationen om 1945 års bestånd mycket bristfällig, vilket omöjliggjort jämförelser på en del punkter, där de skulle varit önskvärda.

För det andra skiljer sig de båda bostadsräkningarna i viss utsträckning i fråga om *klassindelningar, val av redovisade lägenhetskarakteristika* och *definitioner*. Till en del kan dessa skillnader förklaras av den utveckling, som skett på bostadsområdet under efterkrigstiden; vissa aspekter på lägenheternas egenskaper var intressanta eller aktuella 1945 men ej 1960. Däremot har några tillkommit 1960. Genom förändringar i lagstiftning e.d. har tidigare definitioner och avgränsningar justerats eller nya begrepp introducerats, vilka kommit till användning vid räkningens genomförande. Detta gäller exempelvis redovisningen av lägenheternas ägare.

[1] Källmaterialet presenteras i kap. 1 (s. 22).

De problem vi sålunda mött vid våra försök att finna jämförbara uppgifter kommer att närmare redovisas i anslutning till resp. avsnitt. Därvid kommer även de reservationer att göras beträffande uppgifternas tillförlitlighet, som ofta blivit nödvändiga. I början av varje avsnitt kommer också använda termer att definieras samtidigt som eventuella skillnader mellan 1960 och 1945 års definitioner kommenteras. Här skall dock behandlas det problem som haft betydelse för hela redovisningen, nämligen *tätortsgrupperingen.*

I sitt publicerade skick har inte de båda räkningarna samma storleksklassindelning på tätorterna. 1960 har en uppdelning gjorts på tätorter med mindre resp. mer än 2 000 invånare. Denna gräns finns inte med 1945, men där är i stället materialet uppdelat på fem klasser. Här vore det måhända önskvärt att använda 1960 års uppdelning i redovisningen, då denna alltså är mer aktuell och förmodligen kommer att användas i framtiden. Några omgrupperingar av 1945 års siffror är emellertid inte möjliga — för dessa existerar råtabeller endast i mycket liten utsträckning. Vi har i stället fått gå andra vägen. I de jämförande tabellerna redovisas alltså även 1960 års uppgifter i de klasser som användes 1945.[1]

Omgrupperingen har tillgått så, att med hjälp av data från folkräkningen 1960 samtliga tätorter förts till resp. storleksklass, dels i tab. 1 i bostadsräkningens första del, dels i stor utsträckning i råtabeller. Klassen med de minsta tätorterna har därvid hela tiden erhållits som en restpost.

Här är att märka, att i de olika storleksklasserna inte ingår samma orter 1945 och 1960 — en betydande överflyttning från mindre till större klasser har förmodligen ägt rum under perioden. Antalet i klasserna ingående tätorter redovisas i tab. 2: 1. Man kan dock förvänta sig, att avvikelserna till en del tagit ut varandra genom att klasserna både tillförts och fråntagits växande orter. Undantaget gäller ortsklassen med mer än 30 000 invånare, där antalet orter i gruppen är litet, varför varje tillkommande ort får relativt stor inverkan på resultaten. Vi nöjer oss här med att påpeka detta förhållande utan att ägna det någon vidare uppmärksamhet i kapitlet.

Sammanhängande med grupperingsproblemet är också frågan om *tätortsdefinitionen.* För båda räkningarna gäller, att en befolkning om minst 200 invånare är minimiantalet för en tätort. Emellertid används 1945 begreppet »administrativ tätort», vilket avser att tätortsavgränsningen för städer, köpingar och municipalsamhällen inte följer tätbebyggelsens utbredning utan de administrativa gränserna. Det kan förmodas att skillnaderna däremellan i många fall är betydande. I vår redovisning gäller uppgifterna för 1960 tätorter avgränsade efter bebyggelse. De skillnader som uppstått på grund av denna begreppsmässiga förändring har vi ingen möjlighet att uppskatta. Troligtvis omfattar den administrativa tätortsindelningen geografiskt sett en något större yta än den bebyggelsemässiga, varför glesbygden, och även de mindre tätorterna, skulle tilldelas mindre andel av beståndet.[2] Vi konstaterar bara att skillnaden mellan redovisningsgrunderna bör hållas i minnet när materialet studeras.

[1] Som framgår av tab. 2: 1 har klasserna 1 000—5 000 och 5 000—10 000 invånare ersatts av en enda klass omfattande orter med 1 000—10 000 invånare.

[2] För detta talar en beräkning, som gjordes i 1960 års folkräkning (FR 60: V, tab. S, s. 47). Skillnaden mellan tätortsbebyggelsens andel av folkmängden 1950 beräknad i administrativa tätorter resp. i tätorter enligt definitionen uppgick till ca 3 procentenheter.

Tabell 2 : 1. *Antal lägenheter 1945 och 1960 i olika ortsgrupper*

Number of dwelling units in 1945 and 1960 in various location groups

Ortsgrupp				% av samtliga i hela riket		Antal i grupperna ingående orter	
	1945	1960	± %	1945	1960	1945	1960
Stockholms stad	233 353	320 395	+37,3	11,1	12,0		
Göteborgs stad	105 272	154 611	+47,0	5,0	5,8		
Övriga delar av :							
Stor-Stockholm[a]	—	113 492	—	—	4,2		
Göteborgsreg.[a]	—	47 649	—	—	1,8		
Malmö stad	61 067	88 165	+44,4	2,9	3,3		
Orter med :							
30 000—100 000 inv.	233 039	414 160	+77,7	11,1	15,5	15	22
10 000— 30 000 inv.	217 244	306 988	+41,3	10,3	11,5	40	51
1 000— 10 000 inv.	330 833	453 477	+37,1	15,7	17,0	238	455
— 1 000 inv.	176 300	196 256	+11,3	8,4	7,3		
Glesbygd	744 682	676 398	− 9,2	35,5	25,2		
Hela riket	2 101 790	2 675 095	+27,3	100,0			

a) Stor-Stockholm innefattar förutom Stockholms stad de s.k. *förortskommunerna,* som är Märsta, Upplands-Väsby, Boo, Järfälla, Huddinge, Botkyrka, Österhaninge och Tyresö landskommuner, Täby, Stocksunds, Danderyds, Sollentuna och Saltsjöbadens köpingar samt Nacka, Sundbybergs, Solna, Djursholms och Lidingö städer jämte den s.k. *yttre* förortszonen, som är Vallentuna, Österåkers, Värmdö, Gustavsbergs, Färingsö, Ekerö, Salems, Grödinge och Västerhaninge landskommuner samt Vaxholms stad.

Göteborgsregionen omfattar utom Göteborgs stad följande kommuner i den *inre regionen:* Råda, Kållereds, Askims, Partille, Torslanda, Tuve och Säve landskommuner Mölndals stad i Göteborgs och Bohus län, Nödinge, Angereds och Lerums landskommuner i Älvsborgs län och följande kommuner i den *yttre regionen:* Onsala, Särö, Tölö, och Lindome landskommuner samt Kungsbacka stad i Hallands län, Landvetters, Styrsö, Öckerö, Hermansby, Ytterby, Romelanda, Kode och Stenungsunds landskommuner samt Kungälvs och Marstrands städer i Göteborgs och Bohus län, Starrkärrs, Stora Lundby, Skallsjö och Björketorps landskommuner i Älvsborgs län.

Källor: BoH, tab. 3, s. 19, BR 60 : I, tab. 1, BR 60 : II, tab. 1.

För att i någon mån reducera konsekvenserna av ovanstående svårigheter har vi valt att presentera ett antal orter individuellt. Detta har sammanfallit med vårt önskemål att konkretisera redovisningen. Dessa orter har vi dock valt att presentera i kap. 4 och därvid studeras även befolkningsutvecklingen i samband med bostadsbeståndets förändringar.

För *storstäderna* är tätortsbegreppet inte att anse som en intressant avgränsning. Bostadssituationen i förortsagglomerationerna omkring Stockholm, Göteborg och Malmö är nära sammankopplad med bostadssituationen i resp. stadsområde. Uppgifter om storstadsregionerna är därför av större intresse än uppgifter om tätorterna. Material finns i 1960 års bostadsräkning endast

om Stor-Stockholm och Göteborgsregionen. Vi ger därför uppgifter om Stockholms stad och Göteborgs stad, samt för 1960 sammanräknat vad som därutöver faller inom resp. storstadsregion. I anslutning till tab. 2: 1 redovisas de kommuner som ingår i regionerna. I det följande kommer vi att beteckna dessa kommuner som *förorter,* medan *storstäderna* avser Stockholms, Göteborgs resp. Malmö stad.

LÄGENHETSANTALETS FÖRÄNDRING

Det totala bostadsbeståndet omfattade 1960 nära 2,7 miljoner lägenheter (tab. 2: 1). Motsvarande siffra 1945 var drygt 2,1 miljoner lägenheter. Ökningen under femtonårsperioden uppgick till ca 27 %.[1]

De olika ortsgrupperna ökade sitt bestånd i mycket olika utsträckning. Störst procentuell tillväxt visar gruppen med de största orterna — i denna har dock antalet i gruppen ingående orter ökat betydligt, relativt sett. Storstäderna uppvisar en tillväxt, som ligger högt över riksgenomsnittet.

Glesbygden hade 1945 35 % av rikets lägenheter men 1960 endast 25 %. Antalet lägenheter i glesbygden har också minskat med nära 70 000. Till viss del kan förmodligen denna minskning hänföras till tätorternas tillväxt under perioden — många lägenheter har »sugits upp» i en expanderande tätort. Å andra sidan skedde 1960 en noggrannare gränsdragning mellan tätorter och glesbygd än tidigare, vilket förmodligen medförde att vissa områden, som 1945 inräknades i tätortsbebyggelsen, 1960 hänfördes till glesbygden. Siffrorna speglar dock samtidigt avfolkningen av glesbygden.

De andelar, som ortsgrupperna 1945 och 1960 upptog av rikets hela bestånd, visar på en förskjutning av tyngdpunkten mot de större orterna. 1960 återfanns nära hälften av alla lägenheter i orter med mer än 10 000 invånare — 1945 var motsvarande siffra 40 %. Utvecklingen är naturlig, sedd mot bakgrund av befolkningsutvecklingen. Den kraftiga avfolkningen av glesbygden och den motsvarande snabba tätortstillväxten måste sätta spår även i lägenhetsbeståndet, kvantitativt och även i kvalitetshänseende. Vi kan dock förmoda att bostadsbeståndets utveckling i sin tur påverkat befolkningsförflyttningen. Jämförelsen mellan glesbygdens och tätorternas lägenheter kommer att bli ett centralt tema i denna redovisning.

LÄGENHETERNAS ÅLDERSFÖRDELNING

Vi finner lägenheternas åldersfördelning intressant framför allt från den synpunkten att bostädernas ålder kan ge en förklaring och bakgrund till observerade egenskaper i andra avseenden, exempelvis utrymmes- och utrustningsstandard. I och för sig behöver inte sådana samband finnas, eftersom åtskilliga bostäder moderniserats eller byggts om under årens lopp. Dessutom har sannolikt framför allt den bästa delen av varje byggnadsperiods bestånd levt kvar. Dock kan förändringar i utrymmes- och utrustningsnormer med fördel studeras mot bakgrund av åldersstrukturen. Dessutom har en hög lägenhetsålder konsekvenser i många avseenden, som inte finns statistiskt redovisade men som ändå bör räknas in i begreppet bostadskvalitet, exempelvis lägenheternas ljusförhållanden, tillgång till hiss, parkeringsplatser och grönområden, dvs. allt

[1] Detta är en summapost av å ena sidan nybyggda och delade lägenheter, å andra sidan rivna, kontoriserade och sammanslagna lägenheter. Fördelningen mellan dessa »komponenter» kommenteras utförligt i kap. 3.

sådant som inräknas i begreppet bostadsmiljö.

I en studie av detta slag är det därför befogat att även redovisa åldersdata. Möjligheterna att göra jämförelser mellan 1945 och 1960 års bestånd i detta avseende är begränsade såtillvida att uppgifterna från 1945 är behäftade med stor osäkerhet — gruppen »okänt år» uppgår i vissa fall till över 15 %. I vår redovisning har gruppen »okänt år» fördelats på de tre högsta åldersklasserna med en tredjedel var. Vi har därvid byggt på antagandet att sannolikheten bör vara störst att man inte kan fastställa åldern på de äldre husen.

I bostadsräkningarna används inte ålder utan byggnadsperiod som indelningsgrund. Vid vår omräkning till åldersklasser uppstod svårigheten att klassgränserna inte var desamma 1945 som 1960. Vi valde att gruppera om 1945 års siffror till 1960 års klassindelning. Detta förutsatte att lägenheter byggda under en viss period antogs vara jämnt fördelade över periodens år, varefter de fördes till resp. klass. Häri ligger naturligtvis ännu en osäkerhetsgrund. Nybyggandet har inte varit jämnt fördelat mellan olika år utan tvärtom varit underkastat avsevärda fluktuationer. Vi avstår emellertid från att söka uppskatta dessa eller göra en detaljstudie av varje år för sig.

I tab. 2: 2 redovisas lägenheternas fördelning på fem åldersgrupper och dessutom är medianåldern uträknad — denna anger den åldersgräns som skiljer den yngre halvan av beståndet från den äldre.

För riket som helhet finner vi en nedgång mellan 1945 och 1960 av beståndets medianålder med 6 år. Hälften av rikets lägenheter var 1960 28 år eller äldre. Medianåldern har ökat på glesbygden och än mer i storstäderna, som vi redovisar dem här. Den största föryngringen av beståndet finner vi i de medelstora orterna. Utvecklingen har alltså medfört en väsentligt ökad skillnad i ålder mellan tätorternas och glesbygdens bestånd. Storstäderna, som 1945 uppvisade ett yngre bestånd än övriga tätorter, hade 1960 tvärtom åtskilligt högre medianålder.

1945 var i storstäderna och de större tätorterna uppemot 30 % av lägenheterna yngre än tio år, som följd av en från mitten av 1930-talet inledd expansion av bostadsbyggandet. Andelen lägenheter 10—20 år gamla var i tätorterna mindre än andelen yngre än 10 år. I storstäderna märktes ett markerat mindre inslag av mycket gamla lägenheter än i övriga tätorter.

1960 är, som vi ser, bilden i viss mån en annan. I storstäderna exkl. förorterna har den äldre delen av beståndet ökat sin andel och då främst den del som tillkom under mellankrigstiden. De nybyggda lägenheterna har i stället fått en minskad betydelse; särskilt gäller detta Stockholms stad, där endast en femtedel av beståndet härstammar från 1950-talet. Förorterna i Stockholm har ett väsentligt yngre bestånd än övriga ortsgrupper; vi ser en frapperande skillnad mellan Stockholms och Göteborgs förorter. Vi skall senare finna stora skillnader mellan de båda regionerna även i andra avseenden. De övriga tätorterna visar i stället en kraftigt stegrad nybyggnadsandel, där de mindre orterna »kommit igång» under 1950-talet efter att år 1945 ha haft en något mindre nybyggnadsandel än de större tätorterna. För glesbygdens del har förändringarna inte varit stora i åldershänseende. Ca 40 % av dess bestånd uppfördes före år 1900.

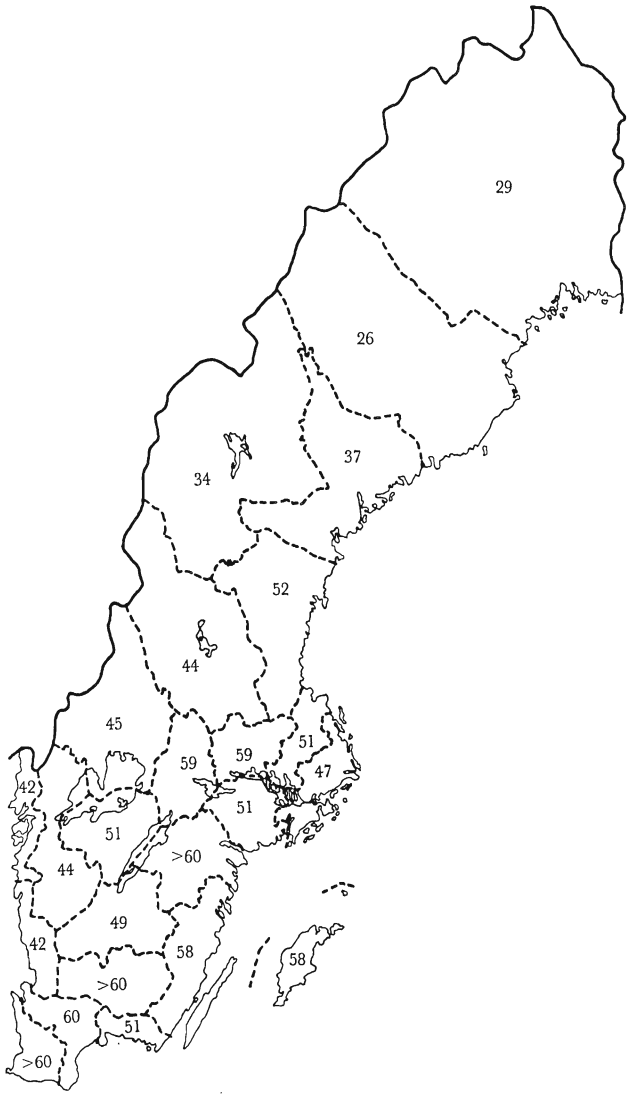
Jämförs de i tab. 2: 2 givna uppgifterna med vad som förut framkommit om beståndets tillväxt i de olika ortsgrupperna återfinns de där påtalade tendenserna delvis; tätorterna uppvisar en markerad föryngring särskilt i de medelstora grupperna, medan

Tabell 2 : 2. *Lägenheternas procentuella fördelning på åldersgrupper 1945 och 1960 i olika ortsgrupper*

Distribution by percentage of dwelling units by age groups in 1945 and 1960 in various locations groups

Ortsgrupp	Ålder (år)										Medianålder		Förändring
	61+		41—60		21—40		11—20		—10		(år)		± (år)
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	
Stockholms stad	9,2	12,6	16,3	13,6	24,3	35,2	21,9	18,8	28,3	19,8	20,0	26,5	+ 6,5
Göteborgs stad	12,6	15,5	19,2	12,8	21,9	30,8	20,1	17,2	26,2	23,7	23,4	25,9	+ 2,5
Övriga delar av :													
Stor-Stockholm	—	7,2	—	12,9	—	22,7	—	19,7	—	37,5	—	14,9	—
Göteborgsreg.	—	16,9	—	13,0	—	26,0	—	17,8	—	26,3	—	22,6	—
Malmö stad	10,3	10,7	20,0	14,5	21,1	30,7	18,3	18,1	30,3	26,0	21,3	23,5	+ 2,2
Orter med :													
30 000—-100 000 inv.	17,4	12,5	18,4	13,0	21,9	23,8	14,4	23,2	27,9	27,5	27,0	20,6	— 6,4
10 000— 30 000 inv.	17,8	12,1	17,2	13,6	25,0	19,9	13,0	23,1	27,0	31,3	27,9	17,2	—10,7
1 000— 10 000 inv.	18,1	13,7	19,6	15,4	28,4	21,4	14,1	18,8	19,8	30,7	31,3	20,5	—10,8
— 1 000 inv.	22,3	20,2	19,5	16,2	28,3	24,2	14,7	16,0	15,3	23,4	33,2	28,8	— 4,4
Glesbygd	39,2	40,9	18,7	16,7	22,3	21,9	9,6	10,7	10,2	9,8	48,4	49,1	+ 0,7
Hela riket	24,3	20,5	18,6	14,7	24,0	24,7	13,8	17,4	19,3	22,7	34,0	28,0	— 6,0

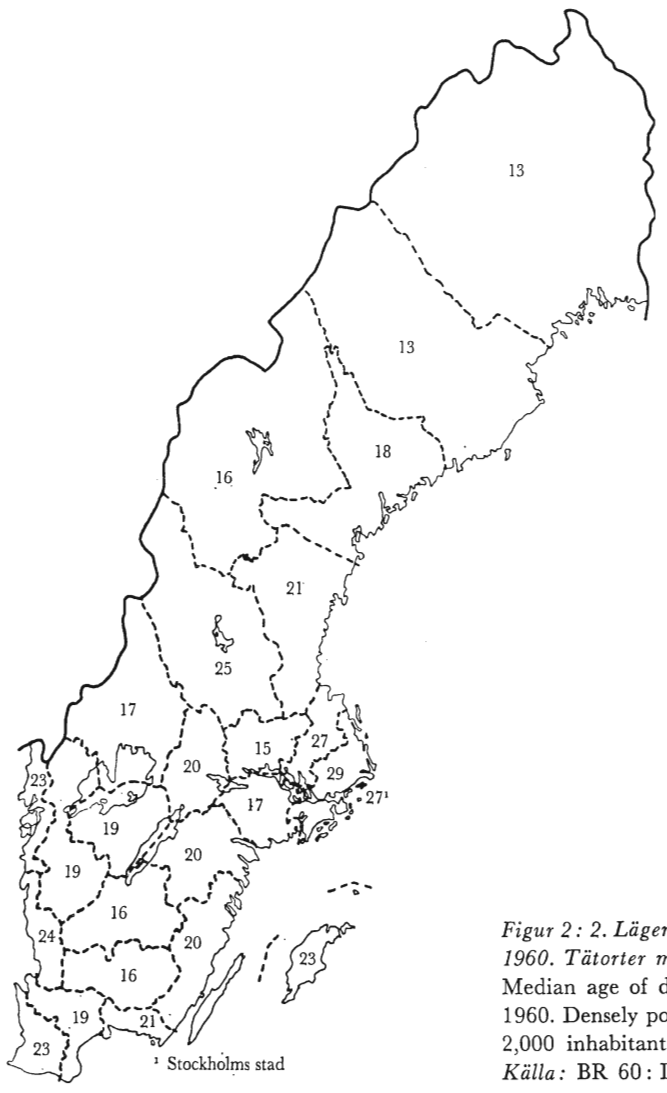
Källor: BoH, tab. 19, s. 35, BR 60 : I, tab. 1 samt BR 60 : II, tab. 1.

Figur 2: 1. Lägenheternas medianålder i länen 1960. Glesbygd
Median age of dwelling units in counties 1960.
Sparsely populated areas
Källa: BR 60: II, tab. 1

på glesbygden tillskottet av nya bostäder inte ens räcker till att hålla medianåldern oförändrad. Storstädernas bostadsbyggande har trots en kraftig tillväxt erhållit en väsentligt försämrad åldersstruktur.

Vi skall även se, hur bostädernas ålder varierar mellan olika delar av landet. I fig. 2: 1 och 2: 2 visas länsvis medianåldern i glesbygd resp. tätorter med minst 2 000 invånare. För glesbygdens del urskiljes de fyra nordligaste länen med väsentligt lägre siffror än övriga län. Västra Götaland kommer därnäst, medan Mälarlänen och framför allt de sydligaste länen har ett mycket gammalt bestånd. Detta gäller även Östergötlands län. För tätorterna gäller, att

Figur 2: 2. Lägenheternas medianålder i länen 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare
Median age of dwelling units in counties 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants
Källa: BR 60: II, tab. 1

de nordligaste länen har den lägsta medianåldern, medan bilden i övrigt är mer splittrad än för glesbygden. Anmärkningsvärd är den höga medianåldern i Stockholms och Uppsala län samt det unga beståndet i Kronobergs och Västmanlands län, där dock glesbygdens bostäder har en mycket hög medianålder.

Vi övergår nu till att något närmare studera åldersfördelningens samband med övriga karakteristika för lägenheterna, nämligen *hustyp, rumsantal* och *utrustning*. Vi saknar här helt material från 1945 att jämföra med och vi inriktar oss i stället på att ge en utförlig bild av 1960 års situation. Vi kommer dessutom att begränsa oss till att

Tabell 2 : 3. *Lägenheter av olika ålder, procentuellt fördelade på hustyper 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare*

Dwelling units of various ages, distributed by type of houses in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

Hustyp	Ålder (år)					Samtliga
	61+	41—60	21—40	11—20	—10	
Enfamiljshus	13,0	13,1	18,5	14,8	14,7	15,3
Tvåfamiljshus	10,4	14,8	15,3	5,1	2,5	9,1
Hus med 3—4 läg.	14,7	13,7	7,1	4,6	1,5	6,9
Hus med 5—9 läg.	22,5	16,3	8,6	10,0	6,3	11,1
Hus med 10+ läg.	32,8	38,2	48,1	63,5	73,7	55,0
Icke-bostadshus	6,6	3,9	2,4	2,0	1,3	2,6
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 7.

betrakta glesbygd samt tätorter med mer än 2 000 invånare. Detta gör vi dels för att kunna studera skillnader mellan glesbygd och tätorter, dels för att inrikta oss på de större tätortsbildningar, som undergått en markerad tillväxt under de senaste decennierna.

Ålder och hustyp

I tab. 2: 3 redovisas lägenheternas fördelning på *hustyp* och *åldersgrupper* i tätorter med minst 2 000 invånare 1960. I bostadsräkningen räknas till *flerfamiljshus* hus med minst 3 lägenheter; en- och tvåfamiljshusen benämns *småhus*. Gruppen »icke bostadshus» avser bostadslägenheter belägna i hus där affärslokaler, kontor, hotell osv. upptar mer än hälften av utrymmet.

Flerfamiljshusens dominans i samtliga åldersklasser är mycket tydlig men inom den kategorin har de olika husstorlekarna utvecklats mycket olika — bland de äldre husen upptar de med 3—9 lägenheter en lika stor andel som de allra största med över 10 lägenheter. De senare, fortsättningsvis kallade storstadshus, ökar emellertid kraftigt sin andel av det yngre beståndet och omfattar i tätorterna inte mindre än tre fjärdedelar av 1950-talets tillskott till beståndet. De mindre flerfamiljshusens betydelse har som synes kraftigt minskat under motsvarande period, liksom de under mellankrigstiden vanliga tvåfamiljshusens. För enfamiljshusens del har rad- och kedjehusens utveckling framför allt under 1950-talet hjälpt till att hålla siffrorna uppe.

För riket som helhet kan det påpekas att glesbygdens och de minsta tätorternas bestånd naturligtvis förändrar bilden — i de äldre grupperna har enfamiljshusen en klar dominans, främst då i gruppen 60 år och äldre, där småhusen utgör två tredjedelar av totalsiffrorna. Men tätortsutvecklingen slår igenom även i rikssiffrorna — av de bostäder som byggts efter andra världskriget är mellan 50 och 60 % byggda i hus med minst 10 lägenheter. Under denna period har enfamiljshus och storstadshus varit de två helt dominerande hustyperna i nybyggandet.

Av ovanstående siffror kan vi naturligtvis inte direkt utläsa hur fördelningen varit mellan hustyper i byggandet under längre tillbaka liggande byggnadsperioder — vi måste då även ta hänsyn till avgången av bostäder. Denna kan inte följas längre tillbaka än till slutet av 1940-talet. Ytterligare kommentarer till hustypsfördelningen i bostadsproduktionen ges i kap. 3.

Ålder och lägenhetsstorlek

Vi skall nu se hur bostäder av olika åldrar fördelar sig på storlek mätt i antal rum per lägenhet. Vi påminner om att rumsantalet inte direkt ger uttryck för utrymmesstandarden, eftersom rumsenheterna kan vara från 6 m² och uppåt. Några uppgifter om lägenhetsytorna står emellertid inte att få. Vi får alltså betrakta rumsantalet som en approximation av utrymmesstandarden.[1]

Som vi vet har i bostadspolitiken uppsatts vissa normer gällande hushållens utrymmesstandard — dessa riktlinjer har successivt förskjutits under tidens lopp (se kap. 3) och bör i princip kunna spåras i vårt material. I tab. 2: 4 och 2: 5 avser beteckningen rk rum och kök.[2] De lägenheter, som har mindre än ett rum och kök, är mestadels utrustade med kokvrå och består av ett eller flera rum.

Vi ser först på tätorterna (tab. 2: 4). Vi finner här en koncentration mot två- och trerumslägenheter efter andra världskriget. Tyngdpunkten har förskjutits från att i äldre bostäder ha legat på lägenheter om ett och två rum och kök. I båda fallen har resp. klasser ca 60 % av sin åldersgrupp. Lägenheter med ett rum och kök är den vanligaste storleken med en andel på ca 30 % av de halvsekelgamla lägenheterna men upptar endast 7 % av den yngsta delen av beståndet. Lägenheter med två rum och kök har i samtliga ålderskategorier en mycket hög andel. Speciellt under 1940-talet skedde en förskjutning från ett rum och kök mot större enheter, varvid två rum och kök i hög grad kom att dominera byggandet. Under 1950-talet har förskjutningen fortsatt mot tre rum och kök. Även fyra- och femrumslägenheternas andel är större i de yngre grupperna än i de äldre, medan de allra största lägenheterna visar den motsatta bilden. Vi får komma ihåg, att av de äldsta bostäderna förmodligen just de till rumsantalet största haft största möjligheterna att »överleva».

Motsvarande utveckling på glesbygden kan studeras i tab. 2: 5. Vi ser först, att bostäderna i alla åldersgrupper i genomsnitt är betydligt större på glesbygden än i tätorterna. Ett rum och kök har inte varit någon mer betydelsefull storleksgrupp, utan fastmer har två, tre och fyra rum och kök varit de ledande. Mellan dessa har tyngdpunkten flyttats successivt uppåt — under 1950-talet har andelen två rum och kök minskat betydligt, medan fyra och i hög grad fem rum och kök kommit att bli mer vanliga. Om således utvecklingen fram till 1940 varit relativt lugn har den därefter präglats av en stark förskjutning mot rymligare bostäder.

Ålder och utrustning

Vi ändrar nu blickpunkt och studerar lägenheternas *utrustning* i olika åldersgrupper. Utvecklingen på detta område kan som nämnts dels hänföras till en medveten inriktning på en viss utrustningsstandard, som med stigande välfärdsanspråk successivt blivit högre, dels också till den tekniska ut-

[1] Ytterligare kommentarer om rumsantalets värde som utrymmesmått görs i avsnittet om lägenheternas storlek, s. 43.

[2] För definition av rums- och köksbegreppen se avsnittet om lägenheternas storlek.

Tabell 2 : 4. *Lägenheter av olika ålder procentuellt fördelade efter antal rum och kök 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare*

Dwelling units of various ages distributed by number of rooms and kitchen in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

Antal rum	Ålder (år)					Samtliga
	61+	41—60	21—40	11—20	—10	
< 1 rk	11,0	8,3	12,9	12,0	12,0	11,6
1 rk	31,9	31,7	26,0	14,2	7,7	20,0
2 rk	29,1	29,7	30,1	37,2	32,5	32,0
3 rk	15,0	14,9	16,5	24,3	27,7	20,8
4 rk	6,3	7,4	8,4	7,9	13,4	9,3
5 rk	3,3	4,0	3,6	2,9	5,0	3,8
6+rk	3,2	3,8	2,4	1,4	1,6	2,4
Uppg. saknas	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 10.

Tabell 2 : 5. *Lägenheter av olika ålder procentuellt fördelade efter antal rum och kök 1960. Glesbygd*

Dwelling units of various ages distributed by number of rooms and kitchen in 1960. Sparsely populated areas

Antal rum	Ålder (år)					Samtliga
	61+	41—60	21—40	11—20	—10	
< 1 rk	1,8	1,8	1,4	2,3	3,6	2,0
1 rk	15,6	14,6	12,6	8,5	7,5	13,4
2 rk	34,8	34,1	34,3	27,8	19,9	32,3
3 rk	25,4	26,6	27,9	31,6	31,8	27,3
4 rk	12,0	13,1	15,1	19,4	23,1	14,7
5 rk	5,2	5,5	5,3	6,9	10,5	5,9
6+rk	4,9	4,0	3,1	3,2	3,3	4,0
Uppg. saknas	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 10.

vecklingen, som möjliggjort utrustningsfaktorerna som sådana och deras spridning i lägenhetsbeståndet medelst nybyggande samt ombyggnad och andra förbättringar.

I detta sammanhang används i bostadsräkningen en uppdelning på sju *kvalitetsgrupper,* där varje grupp skiljer sig från de andra beträffande innehavet av en eller flera

utrustningsdetaljer. Lägenheter som förts till kvalitetsgrupp 1, dvs. de modernaste lägenheterna, betecknas därmed vara utrustade med vatten och avlopp, wc och centralvärme, eget bad- eller duschrum samt modern spis och kylskåp. Gruppernas egenskaper i övrigt framgår av följande uppställning:[1]

	Med vatten och avlopp						Utan vatten och/eller avlopp
	Med wc och cv				Utan wc		
	Med eget bad- eller duschrum		Utan eget bad- eller duschrum	Med wc utan cv	Med cv	Utan cv	
	Med modern spis och kylskåp	Utan modern spis och/eller kylskåp					
Kvalitetsgrupp	1	2	3	4	5	6	7

Vi ser i tab. 2: 6 att i tätortsgruppen skillnaderna är mycket stora mellan lägenheter av olika ålder. Av de under 1950-talet byggda bostäderna har som synes över 90 % samtliga utrustningsfaktorer, som placerar dem i kvalitetsgrupp 1 — för dem som byggts före 1920 är motsvarande siffra knappt 20 %. Av de lägenheter, som tillkom före sekelskiftet, saknar hälften wc och drygt 40 % även centralvärme och för de upp till 20 år yngre lägenheterna är förhållandena likartade. Mellankrigstidens del av beståndet ligger betydligt högre i kvalitetsgrupperna med en andel av moderna lägenheter, dvs. i kvalitetsgrupp 1 och 2, som uppgår till 60 %.

Kan vi följa utvecklingen av de olika utrustningsdetaljerna? Vi måste här reservera oss för den modernisering och förbättring, bl.a. genom ombyggnad, som i viss utsträckning ägt rum i beståndet. Vi kan dock spåra utvecklingen i grova drag.[2] *Vatten och avlopp*, som i nybyggda hus nära nog undantagslöst ingår i utrustningen, saknas i en knapp tiondel av lägenheterna från förra seklet. Vi kan här förmoda att det i dessa hus är förenat med alltför stora kostnader att göra installationen. Detta gäller även centralvärme, som alltså saknas i kvalitetsgrupperna 4, 6 och 7. I klassen 21—40 år saknas centralvärme i 8 % av bostäderna — i äldre hus ligger siffran över 40 %. Även denna detalj är praktiskt taget alltid förekommande i hus byggda under de senare decennierna. För *wc* gäller i stort samma bild. Vad beträffar det egna *bad- eller duschrummet* ser vi, att detta tycks utgöra en tröskel i kvalitetsgrupperingen — i alla åldersklasser finns en markerad »brist» i

[1] I det följande kommer lägenheter i kvalitetsgrupper med lägre ordningstal att anses bättre utrustade än de i högre, dvs. gruppindelningen anses vara en kvalitetsskala. Detta innebär för grupp 4 och 5 att avsaknad av wc bedöms som lägre kvalitet än avsaknad av cv. För ytterligare kommentarer se avsnittet om lägenheternas utrustning.

[2] För en utförligare redogörelse för de olika utrustningsdetaljernas utveckling före 1945 hänvisas läsaren till *Bostäder och hushåll*, s. 87 ff.

Tabell 2 : 6. *Lägenheter av olika ålder procentuellt fördelade på kvalitetsgrupper 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare*

Dwelling units of various ages distributed by quality groups in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

Kvalitets-grupp	Ålder (år)					Samtliga
	61+	41—60	21—40	11—20	—10	
1	14,8	18,7	46,5	73,7	91,9	57,0
2	2,9	4,3	14,2	8,8	1,5	6,8
3	13,6	19,9	21,4	12,8	5,2	13,9
4	15,9	16,9	2,6	0,5	0,2	5,1
5	8,5	10,1	8,6	2,5	0,4	5,3
6	34,3	24,4	3,4	0,3	0,1	8,5
7	9,1	4,7	2,0	0,6	0,3	2,5
Uppg. saknas	0,9	1,0	1,3	0,8	0,4	0,9
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 11.

detta avseende — utvecklingen har gått mot ett successivt ökat innehav av eget bad- eller duschrum i de nybyggda bostäderna. Under mellankrigsperioden, då andelen moderna lägenheter kraftigt ökade, hade köksutrustningen, dvs. här *modern spis och/eller kylskåp,* undergått en mycket markerad förbättring. Av de moderna lägenheterna har sedermera allt större del fått sådan köksutrustning, varför detta i nybyggda lägenheter är att räkna som standardutrustning.

För de äldre grupperna gäller, som förut sagts, att om- och tillbyggnad samt modernisering successivt höjt bostädernas kvalitet (se kap. 3, s. 77). Vi kan till detta lägga antagandet att avgången varit selektiv i utrustningshänseende. Sannolikt har de modernaste delarna av varje byggnadsperiods bestånd haft den största möjligheten att undgå rivningsdöden. Sammantaget leder detta till slutsatsen, att de bostäder som 1960 hade en hög ålder då förmodligen var väsentligt bättre utrustade än vad som genomsnittligt var fallet vid den tid, då de byggdes. Å andra sidan skall vi komma ihåg, att kvalitetsgruppsindelningen enbart räknar med *innehav* av de olika detaljerna. Någon uppdelning efter de ingående detaljernas kvalitet finns alltså inte. Dessutom bör en hög ålder innebära brister i många avseenden, som går utanför kvalitetsgrupperna, men som för de boende kan vara kännbara och betydelsefulla.

Ovanstående reservationer får även gälla glesbygden, där ju höga åldrar är än vanligare bland lägenheterna. Av tab. 2: 7 framgår att kvalitetsstrukturen är en helt annan än i tätortsgruppen. Andelen moderna lägenheter överstiger endast i 1950-talets bestånd hälften av de byggda bostäderna. I de äldsta delarna, byggda före 1900, saknar över 60 % wc och centralvärme och 40 % även vatten och/eller avlopp. Den förskjutning mot högre kvalitetsgrupper, som lett fram till att dessa detaljer nu återfinns i 90 % av glesbygdens nybyggda hus, tog

Tabell 2 : 7. *Lägenheter av olika ålder procentuellt fördelade på kvalitetsgrupper 1960. Glesbygd*
Dwelling units of various ages distributed by quality groups in 1960. Sparsely populated areas

Kvalitets-grupp	Ålder (år)					Samtliga
	61+	41—60	21—40	11—20	—10	
1	9,7	11,2	11,5	24,1	49,9	15,9
2	5,4	6,1	7,2	16,0	18,5	8,4
3	4,7	6,5	8,0	14,9	9,8	7,4
4	4,1	5,8	4,2	2,2	2,4	4,0
5	10,8	12,9	19,3	18,4	6,1	13,3
6	24,2	24,4	20,0	8,7	3,6	19,5
7	38,4	30,6	27,2	12,4	7,0	28,7
Uppg. saknas	2,7	2,5	2,6	3,3	2,7	2,8
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 11.

fart efter andra världskriget. Även om de nyare husen alltså i stor utsträckning är moderna bör man hålla i minnet att nära hälften av glesbygdens bostäder är över femtio år gamla.

LÄGENHETERNAS FÖRDELNING PÅ HUSTYPER

I det föregående avsnittet berördes lägenheternas fördelning på hustyper något i samband med åldersfördelningen. Det är nu vår avsikt att närmare presentera beståndets hustypsfördelning och därvid först göra de jämförelser med 1945, som materialet medger. Vi kommer även att studera sambanden mellan hustypsfördelningen och bostädernas egenskaper i andra avseenden — i detta fall dock endast för 1960. Slutligen skall några tabeller redovisas över fördelningen på husstorlekar i vertikalt led, dvs. antalet våningsplan.

Med *småhus* avses i det följande hus, som inrymmer en eller två lägenheter — övriga hus benämns *flerfamiljshus*. Beteckningen *icke-bostadshus* kommer även att användas; dessa utgörs enligt definitionen i 1960 års bostadsräkning av hus, som till mer än hälften upptas av annat än bostadslägenheter, t.ex. kontor, hotell, butiker och verkstäder. I 1945 års material finns inte beteckningen icke-bostadshus använd, men där görs beträffande hus med 1—2 lägenheter en uppdelning på hus, som enbart innehåller bostäder resp. hus, som även innehåller andra lokaler. Vi har fört den senare gruppen i sin helhet till kategorin »icke-bostadshus», trots att definitionen inte är uppfylld i samtliga fall.

Samtliga siffror, som här redovisas, gäller *lägenheternas* fördelning på hustyper; andelen *hus* av olika typer kommer sålunda inte direkt fram annat än i grupperna en- och tvåfamiljshus. Från vår synpunkt är det emellertid hela tiden lägenheterna inte husen som är intressanta.

I 1960 års publicerade bostadsräkning uppdelas de enskilda orternas lägenheter endast på tre hustyper, nämligen en-, två- och flerfamiljshus (samt icke-bostadshus).

Tabell 2 : 8. *Lägenheternas procentuella fördelning på hustyper 1945 och 1960 i olika ortsgrupper*

Distribution in percentage of dwelling units by type of house in 1945 and 1960 in various location groups

Ortsgrupp	En-familjshus		Två-familjshus		Hus med						Icke bostadshus	
					3—4 läg.		5—9 läg.		10+ läg.			
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
Stockholms stad	6,0	7,1	1,8	1,3	1,8	1,3	6,7	7,2	83,1	81,4	0,6	1,7
Göteborgs stad	5,5	7,0	5,6	4,5	3,7	2,2	8,8	5,2	75,6	79,4	0,8	1,7
Övriga delar av :												
Stor-Stockholm	—	35,3	—	8,1				55,0			—	1,6
Göteborgsreg.	—	48,7	—	17,0				32,0			—	2,3
Malmö stad	7,2	8,7	6,7	3,7	3,8	1,7	6,9	4,9	74,5	79,5	0,9	1,5
Orter med :												
30 000— 100 000 inv.	7,5	10,3	11,9	8,5	13,1	8,5	21,7	15,2	44,5	54,9	1,3	2,6
10 000— 30 000 inv.	15,8	18,1	21,1	12,6	19,4	10,7	20,0	14,9	21,4	40,5	2,3	3,2
1 000— 10 000 inv.	26,7	32,6	28,5	18,7	19,5	10,4	13,2	10,3	8,0	24,0	4,1	4,0
—1 000 inv.	39,4	54,8	27,5	21,6	14,5	7,6	6,8	5,3	2,3	6,3	9,5	4,4
Glesbygd	71,6	74,7	17,1	16,7	4,4	4,6	1,1	1,1	0,1	0,3	5,7	2,6
Hela riket	36,5	34,6	17,0	12,5	9,8	6,3	8,9	8,0	23,8	35,8	4,0	2,8

Källor: BoH, tab. 3, s. 19 och BR 60, råtabell B 10.

Genom en bearbetning av råmaterialet kan vi i tab. 2: 8 redovisa en mer detaljerad uppdelning av flerfamiljshusen.

Av tabellen framgår, att en viss förskjutning ägt rum mot hustyper med mer än tio lägenheter för riket som helhet. Dessa har som synes 1960 en dryg tredjedel av lägenheterna, dvs. något mer än enfamiljshusen. De senare har dock i stort sett behållit sin andel sedan 1945, medan framförallt tvåfamiljshusen och de mindre flerfamiljshusen visar en minskning. Bilden är likartad i samtliga ortsgrupper. De största förändringarna återfinner vi i de medelstora orterna, där flerfamiljshusen mer än fördubblat sin andel.

Enfamiljshusens ökande andel kan kanske sättas i samband med nedgången av kategorin »icke-bostadshus», som på glesbygden och i mindre tätorter omfattar lokala butiker och verkstäder. Redovisningssättet beträffande dessa har som tidigare sagts ändrats 1960. Vidare torde åtskilliga tvåfamiljshus ha övergått till att användas som enfamiljshus. Det är dock anmärkningsvärt att enfamiljshusens andel av rikets bestånd minskat under perioden, medan den ökat i samtliga ortsgrupper. Detta förklaras av att större delen av enfamiljshusen återfinns i glesbygden och på de minsta tätorterna, där utvecklingen lett till en minskning av antalet lägenheter.

Tabell 2: 9. *Småhuslägenheternas procentuella fördelning på åldersgrupper 1960 i glesbygd samt i tätorter med minst 2 000 invånare*

Distribution in percentage of dwelling units in one- and two-family houses by age groups in 1960 in sparsely as well as densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

	Ålder (år)					Totalt	Medianålder (år)
	61+	41—60	21—40	11—20	—10		
Glesbygd	42,1	17,2	20,2	10,7	9,8	100,0	50,8
Tätorter med minst 2 000 invånare	12,2	15,6	35,5	17,1	19,6	100,0	27,2
Hela riket	27,7	16,0	27,7	13,8	14,8	100,0	35,5

Källa: BR 60: II, tab. 7.

I storstäderna har fördelningen hållit sig relativt konstant med ca 80 % av lägenheterna i »storstadshus», dvs. den största hustypskategorin. Förortsbebyggelsen är dock helt annorlunda med ett mycket stort inslag av småhus. Återigen ser vi emellertid en stor skillnad mellan de båda storstadsregionerna — i Göteborgsregionens förorter upptar småhusen nära två tredjedelar av beståndet, medan i Stor-Stockholm fördelningen är relativt jämn mellan småhus och flerfamiljshus.

Bakgrunden till de här observerade förändringarna mot stora hustyper har vi sett i tab. 2: 3 — lägenheter som daterar sig från de två senaste decennierna har till över 50 % legat i hus med mer än 10 lägenheter — huvudparten av de små flerfamiljshusen tillhör en äldre del av beståndet.

Det kan därutöver vara intressant att se hur de olika hustypsgrupperna fördelade sig mellan ortsgrupperna. 1960 återfanns ungefär vartannat enfamiljshus, vart tredje tvåfamiljshus och vart femte hus med 3—4 lägenheter i glesbygden. Småhusen återfanns till allra största delen i glesbygden och de mindre tätorterna. De medelstora flerfamiljshusen var koncentrerade till de större tätorterna och av storstadshusen låg nära 50 % i de tre storstäderna.

Materialet tillåter inga ytterligare jämförelser av intresse mellan 1945 och 1960 beträffande hustypsfördelningen. Vi inriktar oss nu på att ge några kommentarer till småhusens egenskaper i några avseenden, allt gällande 1960.

I tab. 2: 9 betraktar vi först åldersstrukturen i småhusbeståndet. Medianåldern är på glesbygden ca 50 år, vilket är mer än 20 år mer än i tätortsgruppen. I tätorterna har 37 % byggts sedan 1940 och över 70 % sedan 1920 — för glesbygden är motsvarande andelar 20 och 40 %. Vi ser vidare, att mellankrigstiden bidragit med en lika stor andel av småhusen som de två senaste decennierna.

I tab. 2: 10 ges fördelningen på rumsantal i småhusbeståndet. De lägenheter som saknar kök upptar endast 2 % av rikets bestånd. Två och tre rum och kök är de dominerande storlekarna, med en dragning mot än flera rum. Genomsnittligt är tät-

Tabell 2 : 10. *Småhuslägenheternas procentuella fördelning efter storlek 1960 i glesbygd samt i tätorter med minst 2 000 invånare*

Distribution in percentage of dwelling units by size in one- and two-family houses in 1960 in sparsely as well as densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

Storleksklass	Glesbygd	Tätorter med minst 2 000 invånare	Hela riket
< 1 rk	1,4	2,2	1,8
1 rk	12,3	8,6	10,6
2 rk	31,9	22,5	27,6
3 rk	28,3	29,3	29,0
4 rk	15,4	21,1	18,1
5 rk	6,2	9,6	7,7
6+rk	4,2	6,5	4,9
Uppgift saknas	0,3	0,2	0,3
Totalt	100,0	100,0	100,0
Median (rk)	2,7	3,1	3,0

Källa: BR 60 : II, tab. 7.

orternas småhus större, mätt i rumsantal, än glesbygdens. Medianstorleken, som markerar skiljelinjen mellan beståndets båda hälfter när det gäller rumsantal, är nära en halv enhet högre för tätortsgruppen. Skillnaden ligger främst på kategorin två rum och kök, där glesbygden har en mycket hög andel. Vi påminner dock om vår tidigare reservation att rumsantalet inte direkt ger uttryck för utrymmesstandarden.

Vi har sålunda funnit att glesbygden 1960 hade mycket äldre samt något mindre småhuslägenheter än tätortsgruppen. Hur är det då med småhusens utrustningsstandard? I tab. 2: 11 redovisas fördelningen på kvalitetsgrupper, vilkas innebörd vi tidigare förklarat på s. 36.

Tab. 2: 11 visar på betydande skillnader i utrustningshänseende mellan glesbygdens och tätorternas småhus. Inte mindre än hälften av de förra tillhörde kvalitetsgrupp 6 och 7. Totalt var av glesbygdens småhus 1960 endast en dryg tredjedel utrustad med wc, 45 % med centralvärme och bara en knapp fjärdedel hade eget bad- eller duschrum. I tätorterna har nära hälften av småhusen förts till den första kvalitetsgruppen och över 70 % innehade både wc och centralvärme.

Vi anser oss därmed ha fullbordat redovisningen av beståndets fördelning på hustyper. På det begränsade utrymme som står till förfogande har endast de i vårt tycke allra väsentligaste sambanden kunnat studeras — för 1960 års del skulle åtskilligt mycket mera i och för sig vara av intresse — och det ovan givna materialet kan i viss mån betraktas som exempel på vad man kan få ut från bostadsräkningens uppgifter.

Vi skall till sist helt kort kommentera lägenheternas fördelning på hus av olika höjd, dvs. med olika antal våningsplan.

Tabell 2: 11. *Småhuslägenheternas procentuella fördelning på kvalitetsgrupper 1960 i glesbygd samt i tätorter med minst 2 000 invånare*

Distribution in percentage of dwelling units in one- and two-family houses in 1960 by quality groups, in sparsely as well as densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

Kvalitetsgrupp	Glesbygd	Tätorter med minst 2 000 invånare	Hela riket
1	15,7	48,5	29,9
2	8,6	7,4	8,1
3	6,6	14,7	10,2
4	3,8	4,6	4,4
5	13,4	9,1	11,5
6	19,6	8,6	14,7
7	29,5	5,5	18,9
Uppgift saknas	2,8	1,6	2,3
Totalt	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60: II, tab. 9.

Uppgifterna i tab. 2: 12 gäller flerfamiljshusen och avser tätorter med minst 2 000 invånare 1960. Vi ser att totalt sett en relativt liten andel av lägenheterna återfinns i hus med mer än 4—5 våningsplan. Mellan de olika åldersgrupperna kan dock konstateras vissa avvikelser. Under mellankrigstiden byggdes i en betydande omfattning hus med 6—8 plan i en utveckling mot högre hus — under 1940-talet avbröts denna tendens och låghusen återtog sin dominans. Under 1950-talet gick utvecklingen ånyo mot höga hustyper och av dessa lägenheter ligger en större andel i hus med 9 plan eller mer än i övriga åldersgrupper. I kap. 3 skall vi ytterligare betrakta denna utvecklingslinje.

LÄGENHETERNAS STORLEK

Vi har i det föregående studerat lägenhetsbeståndet med inriktning på dess ålders- och hustypsfördelning. I detta avsnitt skall vi ta upp en tredje faktor till behandling: lägenheternas storlek. Vi har redan tidigare i några tabeller kommit i kontakt med denna faktor och därvid funnit vissa samband med lägenheternas ålder och belägenhet på glesbygd eller i tätorter. Vi har sett, att utvecklingen gått mot större lägenheter och att tyngdpunkten under 1950-talet legat på två- och trerumslägenheter. Vidare har vi funnit att glesbygdens bostäder genomsnittligt i alla åldersklasser har ett högre rumsantal än tätorternas, vilket vi fört tillbaka på det faktum, att småhuslägenheterna i allmänhet är större än flerfamiljshusens lägenheter.

Det är nu vår avsikt att i den mån det är möjligt ge en jämförelse mellan beståndet 1945 och 1960 i utrymmeshänseende samt därefter något ytterligare studera sambandet mellan utrymmes- och utrustningsstandarden.

Tabell 2 : 12. *Lägenheter i flerfamiljshus av olika ålder, procentuellt fördelade efter antal våningsplan i huset 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare*

Dwelling units in multi-family houses of various ages, distributed by number of storeys in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

Antal plan	Ålder (år)				
	61+	41—60	21—40	11—20	—10
—3	68,3	59,4	49,9	76,7	61,2
4	13,5	15,0	17,4	11,5	15,4
5	14,1	15,8	12,0	3,3	2,5
6—8	2,3	7,9	18,7	6,4	11,3
9—	0,1	0,2	1,1	0,9	8,0
Uppgift saknas	1,7	1,7	0,9	1,2	1,6
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 13.

Vi har tidigare påpekat, att rumsantalet icke helt är ett adekvat uttryck för utrymmesstandarden — denna skulle bättre åskådliggöras med hjälp av kvadratmetersuppgifter. Några sådana står dock inte att få i bostadsräkningarna. Vi kan således inte direkt göra några ytjämförelser mellan bostäder av olika eller samma rumsantal från det redovisade materialet, åtminstone inte mellan olika orter. 1945 var enligt en kommentar i *Bostäder och hushåll* (s. 72 f.) skillnader i dessa avseenden statistiskt säkerställda genom en urvalsundersökning i tätorter med mer än 1 000 invånare genomförd i hela riket. Lägst i utrymmeshänseende, vid givet rumsantal, kom södra och västra Sverige, närmast följda av östra Sverige, medan de norra delarna av landet hade de största lägenhetsytorna. Skillnaderna var avsevärda även mellan olika enskilda orter — bl.a. låg Hälsingborg och Lund lågt på skalan, medan Örebro och Gävle uppvisade betydligt större kvadratmeterinnehåll än övriga orter. Vi har emellertid ingen möjlighet att ge motsvarande uppgifter för 1960.

Sedan vi sålunda reserverat oss för rumsantalets validitet som utrymmesmått vänder vi oss till tab. 2: 13, där vi redovisar lägenhetsstorleken i olika ortsgrupper 1945 och 1960. På grund av att materialet är något annorlunda grupperat 1960 än 1945 har alla lägenheter, som saknar kök, fått bilda en grupp. I denna innefattas sålunda alla bostäder som enbart består av rum eller kök eller har ett eller flera rum och kokvrå.

Den medianstorlek som redovisas i tabellen har beräknats på så sätt att som klassgränser har valts 1,0, 2,0, 3,0 osv. (rum och kök). Om hälften av en storleksgrupps lägenheter utgjorts av lägenheter om två rum och kök eller mer har medianstorleken uttryckts som 2,0. Om i stället exempelvis 30 % av en ortsgrupps lägenheter tillhört kategorin smålägenheter (varmed avses ett rum och kök eller mindre) och 40 % varit tvårumslägenheter blir medianstorleken 2,5 (rum).[1] Detta medianuttryck kan inte tillmätas någon direkt reell motsvarighet —

[1] Medianstorleken 2,3 i en grupp innebär sålunda att hälften av gruppens bestånd utgörs av smålägenheterna + tre tiondelar av tvårumslägenheterna.

Tabell 2 : 13. *Lägenheternas procentuella fördelning efter storlek 1945 och 1960 i olika ortsgrupper*

Distribution in percentage of dwelling units by size in 1945 and 1960 in various location groups

Ortsgrupp	< 1 rk		1 rk		2 rk		3 rk		4+rk		Medianstorlek (rk)	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
Stockholms stad	20,0	18,6	30,4	23,0	27,5	29,3	11,9	17,0	10,2	11,9	2,0	2,3
Göteborgs stad	11,5	9,2	41,5	30,3	27,2	32,5	10,7	16,3	9,1	11,7	1,9	2,3
Övriga delar av :												
Stor-Stockholm	—	7,8	—	14,5	—	26,5	—	26,0	—	25,1	—	3,0
Göteborgsreg.	—	5,6	—	11,1	—	29,1	—	28,0	—	26,1	—	3,2
Malmö stad	12,9	9,8	32,0	22,6	33,0	36,9	11,9	18,7	10,2	12,0	2,2	2,5
Orter med :												
30 000—												
100 000 inv.	19,3	12,3	31,3	20,9	29,0	33,5	11,7	20,0	8,9	13,2	2,0	2,5
10 000—												
30 000 inv.	15,7	9,6	25,5	15,6	32,8	33,0	14,5	23,8	11,5	17,7	2,3	2,8
1 000—												
10 000 inv.	13,0	8,0	24,7	14,8	31,2	30,5	16,6	25,0	14,6	21,9	2,4	2,9
—1 000 inv.	9,9	4,5	23,0	14,3	31,2	27,9	18,6	26,8	17,3	26,4	2,5	3,2
Glesbygd	6,6	2,0	20,3	13,4	31,9	32,3	20,1	27,3	21,1	24,7	2,7	3,1
Hela riket	12,2	8,5	25,5	17,6	30,8	31,6	16,2	23,1	15,3	18,9	2,4	2,9

Källor: BoH, tab. 48, s. 64, BR 60 : I, tab. 1 samt BR 60 : II, tab. 2.

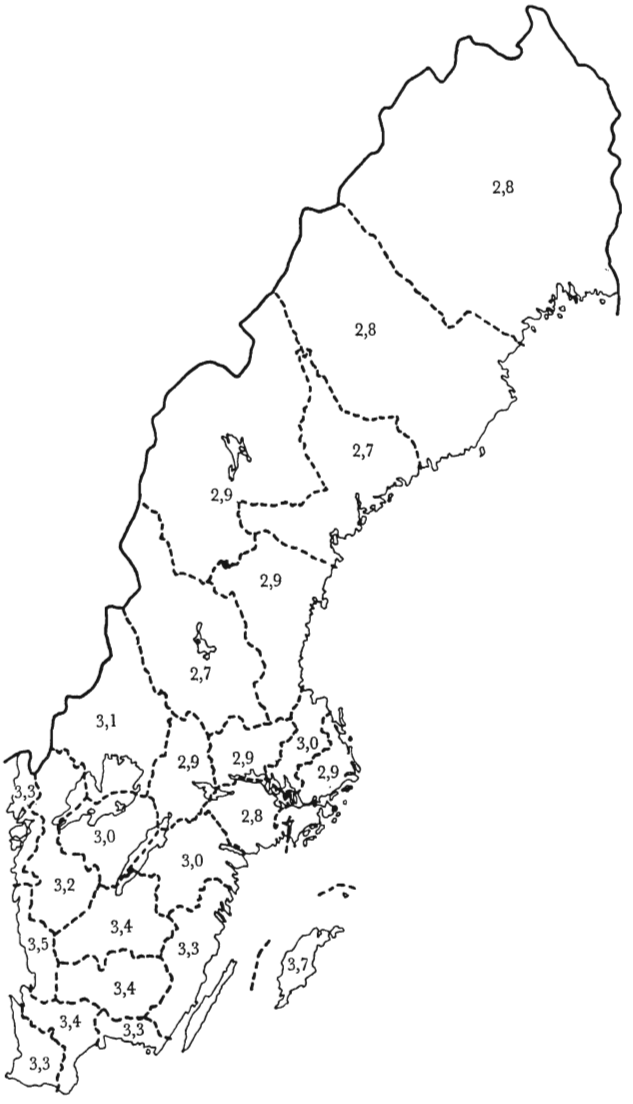
dess värde ligger i dess egenskap som jämförelsegrund mellan olika grupper.

Med utgångspunkt från medianvärdena konstaterar vi omedelbart en över hela linjen markerad ökning av dessa mellan 1945 och 1960 — för hela riket uppgående till en halv »rumsenhet». Störst har ökningen varit i den minsta tätortsgruppen, där den uppgått till 0,7 »enheter». Framförallt kan vi i de olika storleksgrupperna se en klar minskning av smålägenheternas andel och en motsvarande ökning av trerumslägenheternas samt, framför allt i de mindre orterna, betydande ökningar av de större lägenheternas andel.

Både 1945 och 1960 har Stockholms stad och Göteborgs stad en högre andel smålägenheter än övriga ortsgrupper — inkl. Malmö stad — med nära hälften av resp. bestånd i denna kategori 1945 och något lägre andel 1960. Med sjunkande ortsstorlek avtar emellertid raskt smålägenheternas betydelse. I den minsta ortsgruppen och på glesbygden upptar de endast omkring en sjättedel av beståndet.

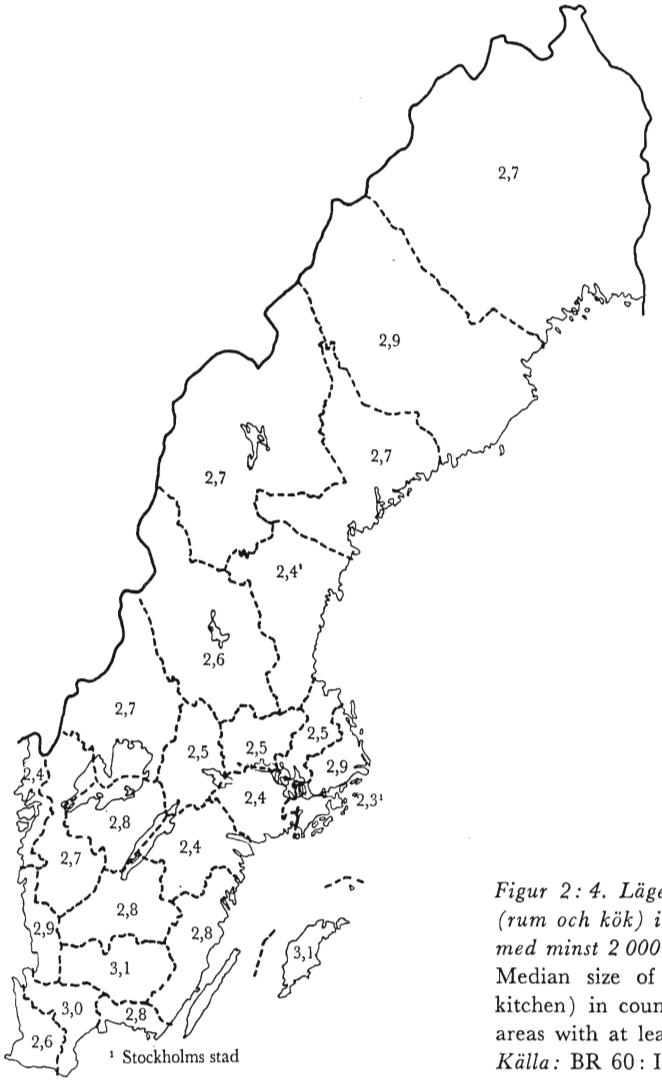
I storstäderna utgör en- och tvårumslägenheterna över 50 % av beståndet. I storstadsregionernas förorter är fördelningen en helt annan. Som vi ser utgörs hälften av beståndet i dessa kommuner av lägenheter om tre eller flera rum och kök, medan andelen smålägenheter är relativt liten.

Fig. 2 : 3 och 2 : 4 ger en bild av lägenheternas medianstorlek i de olika länens

Figur 2: 3. Lägenheternas medianstorlek (rum och kök) i länen 1960. Glesbygd
Median size of dwelling units (rooms and kitchen) in counties 1960. Sparsely populated areas
Källa: BR 60: II, tab. 2

bostadsbestånd 1960 i glesbygden samt i tätorter med minst 2 000 invånare. Medianstorleken är här uträknad på samma sätt som beskrivits ovan. Totalt sett finner vi de största medianstorlekarna i de södra Götalandslänen, med Gotland i topposition. Ser vi först på tätorterna kan vi konstatera att Mälarlänen, Malmö- och Göteborgslänen samt Gävleborgs län ligger mycket lågt — södra Götaland och Norrland i övrigt har större lägenheter. Att storstadslänen med Malmö och Göteborg har lägre siffror än sina omgivande grannlän får vi till stor del förklara med storstädernas låga mediansiffror. Stockholms stad uppvisar särredovisad den absolut lägsta medianstorleken.

Figur 2: 4. Lägenheternas medianstorlek (rum och kök) i länen 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare
Median size of dwelling units (rooms and kitchen) in counties 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants
Källa: BR 60: II, tab. 2

För glesbygdens del ligger Götalandslänens siffror högre än Svealandslänens, medan Norrlandslänen ligger lägst. Glesbygden har dock överlag en högre medianstorlek än tätorterna. Störst är skillnaden inom Göteborgs och Bohus län, där den uppgår till nära en hel rumsenhet. Minst är motsvarande skillnad i Norrland.

Därmed har vi uttömt de möjligheter till jämförelse mellan 1960 och 1945 års uppgifter som kan göras i detta avseende. Här kan nämnas, att det i *Bostäder och hushåll* (s. 69) i anslutning till bostadsräkningens redovisning påpekas, att en ökning av den genomsnittliga lägenhetsstorleken var på väg — nybyggandet inriktades på enheter med

Tabell 2 : 14. *Lägenheter av olika storlek procentuellt fördelade efter hustyp 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare*

Dwelling units of various sizes distributed by type of house in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

Storleksklass	En-familjshus	Två-familjshus	Hus med 3—4 läg.	Hus med 5—9 läg.	Hus med 10+ läg.	Icke bostadshus	Totalt
< 1 rk	1,8	2,8	6,1	12,3	73,4	3,6	100,0
1 rk	3,1	7,4	8,7	14,7	64,2	1,9	100,0
2 rk	5,3	11,8	7,7	11,0	61,8	2,4	100,0
3 rk	22,9	11,2	6,0	10,0	47,5	2,4	100,0
4 rk	46,9	8,1	4,8	7,5	30,0	2,7	100,0
5 rk	55,0	6,4	4,5	7,1	23,3	3,7	100,0
6+rk	62,6	5,9	4,1	7,1	15,6	4,7	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 7.

tre rum och kök. Tillskottet till beståndet genom nybyggda lägenheter var då ca 45 000 lägenheter per år, dvs. ca 2 % av det totala beståndet, varför förändringen skulle kunna förväntas gå mycket långsamt. En annan tendens som kunde iakttas var att andelen smålägenheter minskat vid nybyggande — dessa hade från seklets början upptagit en betydande del av beståndet. På båda dessa punkter kan vi i 1960 års siffror skönja märkbara resultat.[1]

Vi har för 1960 konstaterat att småhuslägenheter genomsnittligt är större än lägenheter i flerfamiljshus. Vi skall nu söka svar på frågan, hur lägenheter av olika storlek fördelar sig på de olika hustyperna. I tab. 2: 14 finns dessa uppgifter för tätortsgruppen. Vi ser, att huvudparten av de mindre lägenheterna återfinns i stora hus, medan motsatsen gäller för de stora lägenheterna. Som vi senare skall se i kap. 3, har fyra- och femrumslägenheterna dominerat småhusbyggandet under en längre tid, medan inriktningen för flerfamiljshusen legat på två- och trerumslägenheter. Det »språng» vi ser mellan dessa kategorier i tabellen har sålunda vidgats under 1950-talet.

Vi skall nu se, hur lägenheter av olika storlek skiljer sig i kvalitetshänseende och därvid även jämföra glesbygdens bostäder med tätortsgruppens. Då utrustningsstandarden i hög grad sammanhänger med åldern bör vi kunna finna stora olikheter mellan lägenheter av olika storlek. I tab. 2: 15 och 2: 16 har vi beräknat vilken andel av varje storleksgrupp som är att hänföra till kvalitetsgrupperna 1—2, 3—6 samt grupp 7. Kvalitetsgruppsindelningen återfinns på s. 36.

Tätorterna redovisas i tab. 2: 15. Vi finner en markerad förskjutning mot högre kvalitetsgrupper med ökande rumsantal — linjen bryts endast för kategorin ett rum och kök, som genomsnittligt har lägre utrustningsnivå än övriga smålägenheter. Den låga utrustningsstandarden i kategorin ett rum och kök har förmodligen sin förklaring i att dessa lägenheter huvudsakligen är av hög ålder — enrumslägenheterna har länge upptagit en helt obetydlig del av nybyggnationen. Vidare har av de lägenheter som uppförts under en och samma period små-

[1] Kommentarer till byggandets inriktning följer i kap. 3, s. 63.

Tabell 2: 15. *Lägenheter av olika storlek fördelade efter kvalitetsgrupp 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare*

Dwelling units of various sizes distributed by quality group in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

Kvalitets-grupp	< 1 rk	1 rk	2 rk	3 rk	4 rk	5 rk	6+rk
1—2	5,1	28,0	11,2	28,4	43,7	54,3	64,6
3—6	37,2	40,8	50,9	47,1	39,8	33,7	26,8
7	54,8	27,5	35,1	21,8	13,9	9,5	6,4
Uppgift saknas	2,9	3,7	2,8	2,7	2,6	2,5	2,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60: II, tab. 9.

Tabell 2: 16. *Lägenheter av olika storlek fördelade efter kvalitetsgrupp 1960. Glesbygd*

Dwelling units of various sizes distributed by quality group in 1960. Sparsely populated areas

Kvalitets-grupp	< 1 rk	1 rk	2 rk	3 rk	4 rk	5 rk	6+rk
1—2	46,7	37,3	65,9	78,5	84,2	89,2	92,9
3—6	46,1	57,8	31,5	19,2	13,8	9,3	6,0
7	5,7	4,0	1,9	1,4	1,1	0,7	0,4
Uppgift saknas	1,5	0,9	0,7	0,9	0,9	0,8	0,7
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60: II, tab. 9.

lägenheterna från början erhållit en sämre utrustning än de större lägenheterna.

För glesbygdens del (tab. 2: 16) ser vi, att tvårumslägenheterna i genomsnitt är sämre utrustade än lägenheter med ett rum och kök — båda storlekskategorierna har efter kriget i mycket liten utsträckning ingått i de nybyggda delarna av beståndet. I övrigt finns även på glesbygden ett klart samband mellan storlek och utrustning.

Med undantag för någon storleksgrupp kan vi således säga, att större lägenheter är bättre utrustade än mindre; vi kan ur de två tabellerna samtidigt på nytt konstatera att det råder en betydande skillnad i utrustningshänseende mellan glesbygd och tätorter — en skillnad som gör sig gällande i alla storleksgrupper. Den grupp som på glesbygden är bäst utrustad, nämligen sex rum och kök eller större, kan endast mäta sig med tätorternas tvårumslägenheter när det gäller utrustning. Och av tvårumslägenheterna, som både på glesbygden och i tätorterna är den nominellt största gruppen, är bara en bostad av tre utrustad med wc på glesbygden, men 85 % i tätorterna.

I det följande avsnittet har vi anledning att återkomma till de förhållanden som nu berörts, då kvalitetsaspekten ställs i relation till ålders- och storleksfördelningen i kombination.

LÄGENHETERNAS UTRUSTNING

Vi har i de tidigare avsnitten, i samband med beskrivningen av bostadsbeståndets utseende i olika avseenden, flera gånger kommit in på utrustningen och därvid även haft anledning att kommentera den redovisning som är möjlig att göra. Kvalitetsgruppsindelningen har vi sålunda presenterat redan i samband med lägenheternas åldersfördelning (s. 36). Dock förtjänar kvalitetsbegreppet att diskuteras något ytterligare innan vi ger oss in på en utförligare beskrivning av lägenhetsbeståndet från denna synpunkt.

Vi reserverade oss i föregående avsnitt när det gällde validiteten av rumsantalsredovisningen som ett mått på utrymme. En reservation av liknande art är på sin plats när det gäller utrustningsförhållandena. Vi kan peka på två fällor i materialet; dels innebär »innehav» av en utrustningsenhet inte nödvändigtvis ett entydigt utseende på denna enhet — wc, centralvärme, vatten och avlopp osv. kan vara av väsentligt olika kvalitet i olika lägenheter, beroende bl.a. på när det installerades. Desutom är de kvalitetsgrupper som används för 1960 års material inte någon gruppering efter kvalitet utan efter *innehav* av viss utrustning. Hur långt steget är mellan två grupper beror alldeles på hur man värderar de olika utrustningsdetaljerna. Dessutom är enda skillnaden mellan grupp 4 och 5 den, att man i den förra har wc men inte centralvärme, men i den senare tvärtom. Värderingen av de båda enheterna blir alltså avgörande för vilken grupp som skall anses vara »modernast». I övrigt innebär grupperingen endast, att en lägenhet i en högre kvalitetsgrupp har all den utrustning som finns i de lägre *och någon ytterligare*. I fortsättningen kommer vi dock, liksom tidigare, att anse lägenheter »bättre utrustade», som förs till en högre kvalitetsgrupp än andra. Med »moderna» lägenheter skall vi avse sådana, som kan hänföras till grupp 1 eller 2.

Vår första uppgift blir att göra jämförelser mellan 1945 och 1960. Vi finner här, att dessa är möjliga endast i mycket begränsad utsträckning, beroende på att definitionen av flera detaljer ändrats. Som undantag står centralvärme (cv), där inga tvivel bör råda om överensstämmelsen. Beträffande wc har 1945 års »wc inom lägenheten» ansetts motsvaras av 1960 års »eget wc». 1945 redovisas »enskilt badrum» och »duschrum, delat bad» som två grupper; här har de slagits samman till »eget bad- eller duschrum», som är 1960 års beteckning — detta förfarande ger följaktligen vissa fel. »Vatten och avlopp» avser 1945 kategorin »vatten och avlopp inom lägenheten», medan för 1960 används gruppen »vattenledning inom lägenheten», då denna redovisas skild från avloppet. De två utrustningsdetaljerna har emellertid en till stor del sammanfallande utbredning. Dessa fyra grupper är de enda för vilka intressanta jämförelser kan göras.

Sålunda får vi nöja oss med fyra grupper vilka redovisas i tab. 2: 17. Här skall noteras, att för merparten av 1945 års siffror rörande glesbygden och de minsta tätorterna uppgifterna gäller ett urval orter eller områden (tolftedelssamplingen eller 100 landskommuner).

För hela riket ser vi, att ordningsföljden grupperna emellan från 1945 i stort sett har behållits till 1960; wc är nu praktiskt taget lika vanligt som centralvärme, medan bad-

Tabell 2 : 17. *Procentuell andel lägenheter med vissa utrustningsdetaljer 1945 och 1960 i olika ortsgrupper*

Share in percentage of dwelling units with certain equipment in 1945 and 1960 in various location groups

Ortsgrupp	Cv		Eget wc		Eget bad- eller duschrum		Vatten och avlopp i läg.	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
Stockholms stad	79	89	90	95	55	73	98	99
Göteborgs stad	67	81	66	75	37	59	97	99
Övriga delar av :								
Stor-Stockholm	—	84	—	82	—	70	—	94
Göteborgsreg.	—	77	—	61	—	47	—	90
Malmö stad	66	83	64	83	38	69	97	99
Orter med :								
30 000—100 000 inv.	63	84	57	82	34	62	93	98
10 000— 30 000 inv.	60	93	52	84	29	63	88	96
1 000— 10 000 inv.	49	80	34	78	19	57	74	95
— 1 000 inv.	36	56	17	62	10	55	52	88
Glesbygd	22	49	5	37	5	28	33	72
Hela riket	46	74	36	70	21	54	66	90

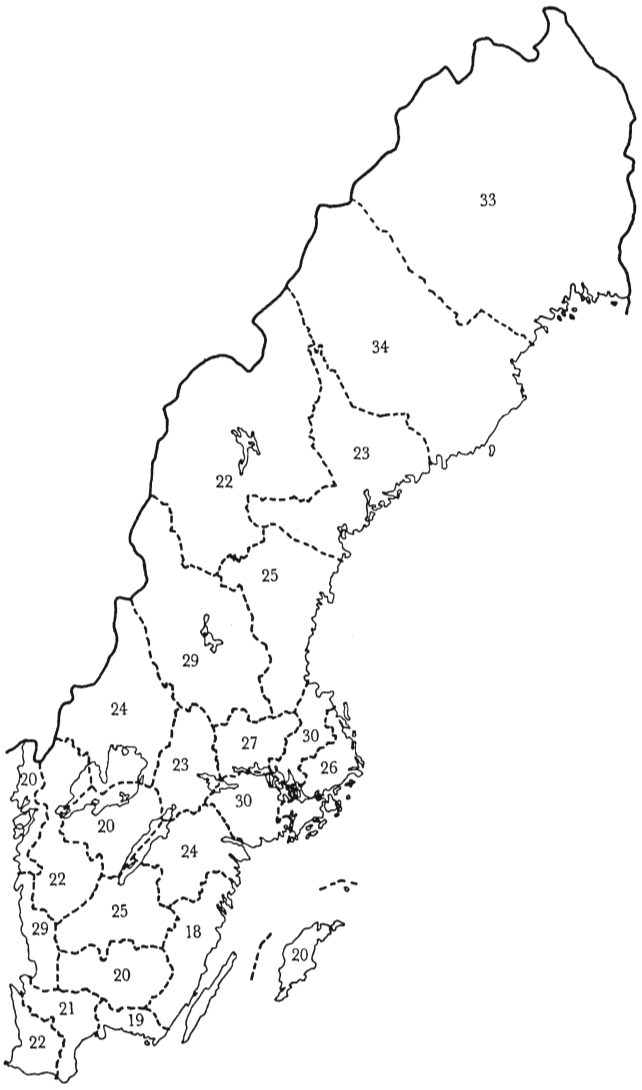
Källor: BoH, tab. 58, s. 82 och BR 60, råtabell B 10.

eller duschrum ännu ingår endast i halva beståndet.

Tendensen är som vi ser att utrustningen i de större orterna överlag är bättre än i mindre och i tätorterna betydligt bättre än på glesbygden. Storstäderna visar sinsemellan betydande olikheter. 1945 hade Stockholms stad en rätt markant bättre utrustning än övriga storstäder och tätorter. Tydligast syns det på wc-enheten, där förekomsten var 90 %, betydligt mer än exempelvis i Göteborgs stad och Malmö stad. 1960 hade huvudstadens försprång minskat, men fortfarande var andelen överlägset störst. Göteborgs stad visar en svagare utveckling än övriga grupper och hade 1960 ett betydligt omodernare bestånd. I Stockholms förorter var 1960 lägenheterna markerat bättre utrustade än i Göteborgs förorter. Detta är förklarligt med tanke på de olikheter vi tidigare funnit beträffande ålders- och hustypsfördelningen i de båda regionerna.

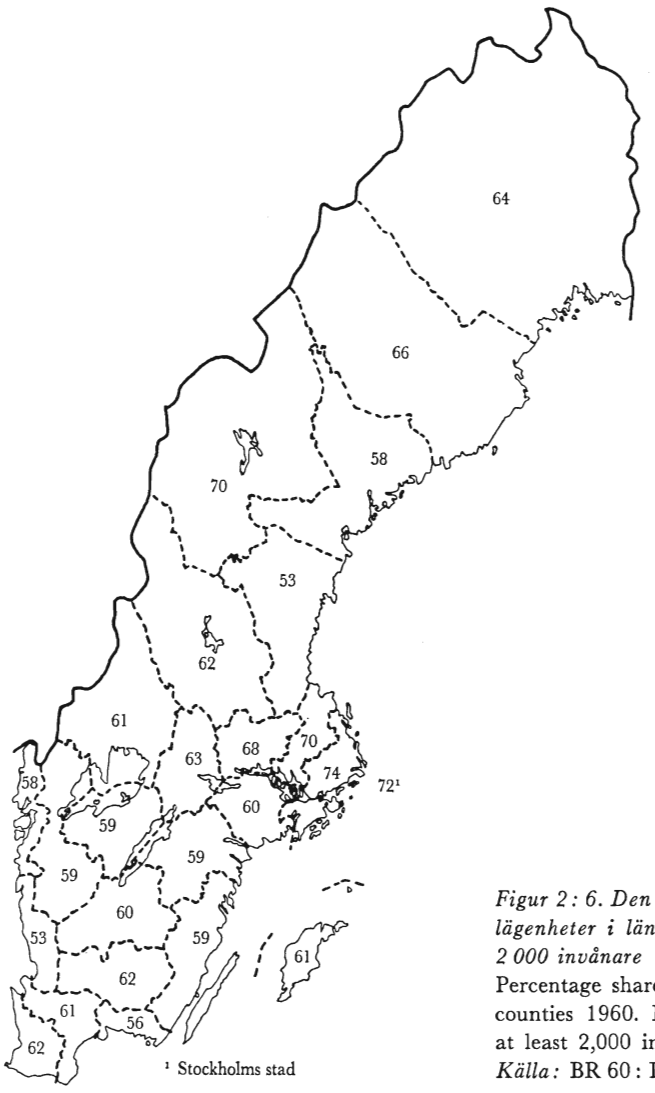
Den starkaste moderniseringen visar tätorterna i gruppen 10 000—30 000 invånare. I de mindre tätorterna och framför allt på glesbygden har siffrorna tydligt nog ökats men ligger fortfarande betydligt under riksgenomsnittet.

Vatten och avlopp innehas nu i tätorterna av nära nog samtliga lägenheter; även på glesbygden har förekomsten ökat kraftigt. Centralvärme är mindre vanligt förekommande liksom wc, men finns i över fyra femtedelar av de större tätorternas bestånd. För badrum är motsvarande andel två tredjedelar.

Figur 2: 5. Den procentuella andelen moderna lägenheter i länen 1960. Glesbygd
Percentage share of modern dwelling units in counties 1960. Sparsely populated areas
Källa: BR 60: II, tab. 2

I fig. 2: 5 och 2: 6 redovisas de moderna lägenheternas andel av de olika länens bostadsbestånd. Med moderna lägenheter avses som förut nämnts de som förts till kvalitetsgrupp 1 och 2, dvs. som utrustats med såväl wc och centralvärme som eget bad- eller duschrum. Andelen lägenheter med denna utrustning i glesbygden visas i fig. 2: 5. Fördelningen visar stora likheter med vad vi tidigare funnit beträffande åldersstrukturen. Andelen moderna lägenheter i de olika länen är överlag mellan 20 och 30 %. Västerbottens och Norrbottens län visar de högsta siffrorna följda av Mälarlänen. Sydöstra Götaland har tydligen det omodernaste glesbygdsbeståndet.

Figur 2: 6. Den procentuella andelen moderna lägenheter i länen 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare
Percentage share of modern dwelling units in counties 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants
Källa: BR 60: II, tab. 2

För tätorternas del (fig. 2: 6) ser vi att Mälarlänen ligger högt och särskilt då Stockholms län och stad, där andelarna är betydligt högre än i de övriga länen. I Norrlandslänen finner vi betydande variationer — Jämtlands län har en hög andel moderna lägenheter, medan Gävleborgs och Västernorrlands län har en låg andel. Götalandslänen visar överlag låga siffror. Skillnaden mellan glesbygdens och tätorternas utrustningsförhållanden är således större i södra och mellersta Sverige än i de norra delarna av landet.

Vi skall nu studera vilken den kombinerade effekten av ålders- och storleksfördelningen i beståndet varit på bostädernas kva-

Tabell 2 : 18. *Medianutrustning i lägenheter av olika ålder och storlek 1960. Glesbygd*

Median equipment standard of dwelling units of various ages and sizes in 1960. Sparsely populated areas

Storlek	Ålder (år)					Samtliga	Antal 1 000
	61+	41—60	21—40	11—20	—10		
<1 rk	7,1	7,2	6,8	5,4	3,5	6,9	14
1 rk	7,2	7,0	7,0	6,4	4,9	7,1	91
2 rk	6,8	6,4	6,2	5,2	3,4	6,4	218
3 rk	6,3	6,1	5,6	3,3	1,9	5,4	184
4+rk	5,0	4,8	3,9	2,3	1,7	2,9	167
Samtliga	6,5	6,6	5,9	3,4	2,0	5,9	676[a]
Antal 1 000	271	108	141	73	66	676[a]	

a) Inkl. uppgift saknas.

Källa: BR 60 : II, tab. 11.

litet. Vi har redan tidigare i avsnittet om åldersfördelningen (s. 34) funnit vissa samband mellan lägenheternas ålder och utrustning. I tab. 2: 18 inför vi ett begrepp, som syftar till att underlätta beskrivningen av kvalitetsgruppsandelarna: medianutrustning. Denna betecknar var gränsen går mellan den bättre och sämre utrustade hälften av en lägenhetsgrupp. Heltalssiffran markerar därvid den kvalitetsgrupp ovanför eller inom vilken 50 % av lägenheterna finns — decimalsiffran anger hur långt »in» i gruppen gränsen befinner sig.[1] Syftet är endast att få en jämförelsegrund — beteckningen kan om den uppfattas bokstavligt synas en aning vilseledande.

Innan tabellen kommenteras påminner vi om vikten av att ha de absoluta talen i minnet vid studien — för storleksgruppernas del innebär det att smålägenheterna endast är en liten del av hela glesbygdsbeståndet och lägenheterna utan kök är nästan helt betydelselösa totalt sett.

Låt oss först se på grupperna som betecknats »samtliga» i tabellen. Vi ser här ännu ett uttryck för vad vi förut funnit; utrustningsstandarden är i genomsnitt betydligt högre för de yngre lägenheterna än för de äldre (vilket alltså åskådliggörs med lägre mediansiffror) och med undantag för de 14 000 lägenheterna utan kök visar mindre lägenheter en sämre standard än större.

Av tabellinnehållet framgår att för samtliga lägenhetsstorlekar utrustningen är betydligt bättre ju yngre lägenheterna är. Hos de tvårumslägenheter, som byggdes under seklets två första decennier, var hälften ej försedda med vatten och avlopp, medan i 1950-talets bestånd motsvarande kategori till hälften fördes till de tre första kvalitetsgrupperna. Som framgår av tabellen är skillnaden inte särskilt stor mellan de tre äldsta

[1] Medianbegreppets användning markerar vår förutsättning att kvalitetsgruppsindelningen är en skala med successivt avtagande modernitet. Vi har använt klassgränserna 1,0, 2,0, 3,0 osv. samt 8,0 som översta klassgräns. Medianutrustningen 6,3 i en grupp innebär således, att hälften av beståndet i gruppen utgörs av lägenheterna i grupp 1—5 samt tre tiondelar av lägenheterna i grupp 6.

Tabell 2 : 19. *Procentuell andel moderna lägenheter i olika ålders- och storleksklasser 1960. Tätorter med minst 2 000 invånare*

Share in percentage of modern dwelling units of various age and size classes in 1960. Densely populated areas with at least 2,000 inhabitants

Storlek	Ålder (år)					Samtliga	Antal 1 000
	61+	41—60	21—40	11—20	—10		
< 1 rk	9,0	11,5	18,5	47,3	62,6	46,8	196
1 rk	3,4	3,8	50,2	67,6	85,6	40,1	336
2 rk	12,1	14,2	57,0	87,8	98,1	68,1	543
3 rk	26,6	36,7	67,8	92,2	98,9	78,6	353
4+rk	63,6	72,0	82,8	93,5	99,7	87,1	263
Samtliga	17,8	22,8	60,7	82,3	93,4	63,8	1 694[a]
Antal 1 000	204	221	428	344	469	1 694[a]	

a) Inkl. uppgift saknas.

Anm.: Tabellen innefattar lägenheter i kvalitetsgrupp 1 och 2.
Källa: BR 60 : II, tab. 11.

grupperna — den stora förändringen infinner sig i lägenheterna från 1940-talet. Av samtliga storleksklasser är ett rum och kök den som ganska markant har sämre utrustning än övriga, där för den äldre delen av beståndet positionen dock delas med övriga småläghenheter; de moderna lägenheterna utan kök har ungefär samma fördelning som kategorin två rum och kök.

Vi skall nu studera situationen i tätorterna. I dessa har vi förut konstaterat en förskjutning mot större lägenheter och större hustyper samt en successiv höjning av utrustningsstandarden. I vilken grad dessa förändringar samverkat framgår av tab. 2: 19.

När det gäller tätorterna är inte en medianredovisning lämplig, då koncentrationen på de första kvalitetsgrupperna är sådan, att jämförelser blir vanskliga med en sådan redovisning. Vi har i stället valt att studera andelen moderna lägenheter i resp. grupp.

Av totalsiffrorna kan vi se, att andelen moderna lägenheter som väntat successivt ökar med sjunkande ålder samt stigande rumsantal (undantaget lägenheterna utan kök, som har större andel än kategorin ett rum och kök). Av samtliga lägenheter är, som synes, nära 64 % modernt utrustade. Vi konstaterar åter, att det stora »språnget» inträffar mellan bostäder byggda före resp. efter 1920. I kategorin ett rum och kök t.ex. är andelen moderna lägenheter för de förra bara 4 % men för de senare över 50 %.

FÖRDELNINGEN PÅ ÄGAREKATEGORIER

Vi har i de föregående avsnitten studerat bostadsbeståndets utseende 1960 och förändring sedan 1945 i fyra avseenden: ålder, husstorlek, lägenhetsstorlek samt utrustning. Till sist skall vi nu redovisa lägenhetsbeståndets fördelning på olika ägarekategorier.

Det enskilda ägandet är, som vi skall se, dominerande på glesbygden och i de mindre tätorterna, varmed följer en viss lägenhetsstruktur, medan en annan återfinns i de bostäder, som i tätorterna ägs av exempelvis

Tabell 2 : 20. *Lägenheternas procentuella fördelning efter ägare 1945 och 1960 i olika ortsgrupper*

Distribution in percentage of dwelling units by owner categories in 1945 and 1960 in various location groups

Ortsgrupp	Det allmänna		Allmännyttigt företag		Bostadsrätts-förening		Enskild person		Övriga	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
Stockholms stad	5,0	4,9	6,7	15,9	13,8	15,8	46,1	47,6	28,4	15,8
Göteborgs stad	4,5	5,7	4,9	17,3	5,9	15,8	75,3	48,1	9,4	13,1
Övriga delar av :										
Stor-Stockholm	—	6,5	—	11,0	—	13,5	—	58,0	—	10,4
Göteborgsreg.	—	3,5	—	3,2	—	9,7	—	73,6	—	9,4
Malmö stad	2,3	2,8	1,0	9,6	18,0	26,1	69,7	52,0	9,0	9,4
Orter med :										
30 000—100 000 inv.	3,9	5,1	1,9	12,1	9,3	19,6	72,2	51,2	12,7	11,3
10 000— 30 000 inv.	4,0	4,8	1,8	9,9	5,8	19,5	75,2	54,5	13,2	10,8
1 000— 10 000 inv.	3,7	5,8	0,5	6,8	1,9	11,0	77,8	62,8	16,1	14,2
— 1 000 inv.	4,8	8,5	0,1	0,1	0,1	0,1	78,9	82,2	18,1	9,0
Glesbygd	5,5	5,9	0,0	0,1	0,0	0,0	89,2	87,7	5,3	5,3
Hela riket	4,6	5,5	1,5	7,8	4,3	11,2	77,1	64,4	12,5	10,7

Källor: BoH, tab. 34, s. 51 och BR 60, råtabell B 10.

bostadsrättsföreningar och allmännyttigt företag. Vårt material tillåter emellertid endast en jämförelse mellan hustypsfördelningen i de olika ägaregrupperna — det är beklagansvärt att t.ex. lägenhetsstorlekarna inte redovisats på samma sätt.

Ägarefördelningen redovisas på följande kategorier: *det allmänna* (stat, kommun, landsting), *allmännyttigt företag* (förutsätts motsvara 1945 års »företag eller stiftelse med bostadssocialt syfte»),[1] *bostadsrättsförening, enskild person* samt *övriga* (industri- och handelsföretag, stiftelser och föreningar m.m. som inte ingår i övriga grupper). Överensstämmelsen mellan 1945 och 1960 års definitioner och grupperingar är något osäker, varför jämförelsen även i detta avseende bör tas med en viss reservation.

Av tab. 2: 20 framgår hur ägarefördelningen har förändrats mellan de båda tidpunkterna. Vi ser, att det enskilda ägandets andel överlag har minskat, medan bostadsrättsföreningarna kraftigt har vuxit i betydelse framför allt i tätortsgrupperna. Detta gäller även gruppen allmännyttigt företag. Tendensen är tydligast i de största tätorterna, där det enskilda ägandets andel minskat från 72 till 51 % under femårsperioden. Av storstäderna visar Göteborgs stad den snabbaste förändringen i ovannämnda riktning — 1945 hade bostadsrättsföreningarna dock ännu mycket lägre andel av beståndet i

[1] Möjligheterna att godkännas som »allmännyttigt» företag har för företag och stiftelser m.m. väsentligt *ökats* under perioden genom institutionella förändringar.

Tabell 2 : 21. *Olika ägarekategoriers lägenheter procentuellt fördelade efter hustyp 1960. Hela riket*

Dwelling units of various owner categories distributed by type of house in 1960. All Sweden

Antal 1 000 lägenheter	Ägare	En-familjs-hus	Två-familjs-hus	Hus med			Icke bostadshus	Totalt
				3—4 lägen-heter	5—9 lägen-heter	10+ lägen-heter		
33	Stat	36,9	16,1	16,1	9,1	13,6	8,2	100,0
5	Kommun	16,5	13,7	15,0	13,0	24,7	17,1	100,0
110	Landsting	15,7	10,4	10,4	15,8	38,0	9,7	100,0
208	Allmännyttigt företag	0,4	0,5	0,9	6,0	91,6	0,6	100,0
299	Bostadsrättsförening	0,5	0,4	1,5	7,8	89,3	0,5	100,0
1 722	Enskild person	49,6	16,9	6,5	6,5	18,4	2,1	100,0
287	Övriga	10,8	7,5	11,0	15,8	47,4	7,5	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 7.

Göteborgs stad än i Malmö stad och Stockholms stad.

På glesbygden och i den minsta tätortsgruppen var ännu det enskilda ägandet helt dominerande 1960. I orter med 1 000—10 000 invånare har bostadsrättsföreningarna under perioden trängt in och ägde 1960 var tionde bostad. I de större tätorterna ägde de 1960 var femte bostad, medan en lägenhet av tio ägdes av ett allmännyttigt företag. I Malmö stad hade utvecklingen som vi ser redan 1945 givit bostadsrättsföreningarna en betydelsefull position — 1960 ägde de var fjärde bostad. I Stockholms stad har det enskilda ägandet varit mindre än i de båda andra storstäderna och förändringarna något mindre mellan 1945 och 1960. Utmärkande för Stockholms stad, jämfört med övriga storstäder, har varit den höga andelen bolagsägda lägenheter. Det enskilda ägandet var 1960 avsevärt mer betydande i Göteborgsregionen än i Stor-Stockholm.

Vi skall även kort kommentera hur de olika ägaregruppernas andelar av bostadsbeståndet 1960 fördelade sig på olika hustyper (tab. 2: 21).

Landstingens bostäder återfinns i väsentlig utsträckning i större hustyper. De statsägda bostäderna däremot finns framför allt i småhus och mindre flerfamiljshus. Bostadsrättsföreningar och allmännyttiga företag, som i sin verksamhet syftar till att i stor skala tillhandahålla bostäder, har naturligt nog till absolut största delen förlagt dessa till »storstadshus» och småhusandelen är helt negligerbar. Även i gruppen övriga, som främst innefattar bolag och stiftelser, har tyngdpunkten varit lagd på de större flerfamiljshusen. De enskilt ägda lägenheterna fördelar sig över alla hustyper men två tredjedelar utgörs av småhus.

KAPITEL 3

Byggande och rivning 1949—65

I föregående kapitel har vi med utgångspunkt från 1945 och 1960 års bostadsräkningar sökt beskriva bostadsbeståndets utseende och dess förändringar under efterkrigsperioden. Vi har därvid vid flera tillfällen haft anledning att studera egenskaperna hos de lägenheter, som tillkommit under perioden. I detta kapitel skall vi något mer i detalj söka beskriva och kommentera utvecklingens förlopp.

Den statistiska redovisningen av nybyggnadsverksamheten ändrades 1949, då bostadsstyrelsen övertog uppdraget att handha den av socialstyrelsen tidigare förda statistiken rörande bostadsbyggandet, bostadsmarknaden m.m.[1] Från denna tidpunkt omfattar uppgifterna hela riket och är betydligt utförligare än från tidigare år. Av denna anledning har vi begränsat oss till att i huvudsak endast beskriva utvecklingen från 1949. Till skillnad från övriga kapitel i detta arbete har vi här möjlighet att redovisa data för perioden 1961—65.

Inledningsvis behandlas några av de redovisnings- och avgränsningsproblem som orsakats av brister i det statistiska materialet. Därefter studeras bostadsproduktionen och i tur och ordning de olika aspekter på bostadsbyggandet, vid vilka vi vill fästa den största uppmärksamheten, nämligen: byggandets fördelning på *hustyper, lägenhetsstorlekar, utrustning, byggherrar* samt *låneformer.* I avsnittet om *rivningsverksamheten* behandlas rivningshusens *ålder, lägenhetsstorlekar* samt *utrustning.*

För *ombyggnadsverksamheten* finns uppgifter för endast en begränsad del av perioden, och därtill är de befintliga uppgifterna mycket osäkra. I ett avsnitt kommer vi att ge endast summariska kommentarer till huvuddragen i ombyggnadsverksamheten.

REDOVISNINGS- OCH AVGRÄNSNINGSPROBLEM

Den löpande statistiken över byggnads- och rivningsverksamheten publiceras årsvis. Uppgiftslämnare är kommunernas låneförmedlande organ. För varje nybyggt (inflyttningsfärdigt) hus med minst *en* för varaktigt bruk avsedd bostadslägenhet, samt för varje hus med minst en sådan bostadslägenhet vars rivning påbörjats under året skall uppgifter lämnas.

Sedan bostadsstyrelsen 1949 övertog redovisningen har formerna för denna flera gånger varit föremål för ändringar. Från och med 1959 innefattar statistiken således endast nybyggnads- och rivningsverksamheten, medan dessförinnan uppgifter publicerades även om ombyggnadsverksamheten — dessa bedöms nu som alltför ofullständiga, varför de inte längre insamlas. Dessutom har redovisningen av vissa utrustningsdetaljer slopats eller skurits ned från samma år.

Beträffande använda *grupperingar* och *definitioner* har materialet undergått vissa

[1] Den 1 januari 1966 överflyttades bostadsbyggnadsstatistiken från bostadsstyrelsen till statistiska centralbyrån.

väsentliga förändringar, som får betydelse för den följande redovisningen. *För det första* lämnas uppgifterna i många avseenden i en sådan form, att jämförelser med 1945 och 1960 års bostadsräkningar försvåras eller omöjliggörs. *För det andra* medför förändringarna i redovisningsprinciperna svårigheter för jämförelser mellan byggande respektive rivning under olika perioder. Vi skall nedan redogöra för hur vi gått tillväga för att söka kringgå några av dessa svårigheter.

Vår begränsning bakåt i tiden till 1949 medför att vi inte med utgångspunkt från redovisningen av 1945 års bostadsbestånd kan göra framräkningar. Å andra sidan existerar ett någorlunda enhetligt och omfattande material endast från 1949, varför framräkningar ändå inte är möjliga med hjälp av statistiken från åren 1946—48.

Någon tätortsredovisning liknande den som använts i bostadsräkningarna förekommer inte i statistiken över bostadsbyggandet; uppgifterna gäller helt *administrativa områden* (län, städer, köpingar och från 1952 kommuner). Därjämte förekommer grupperingar av städer och köpingar — gruppernas antal reducerades till tre 1959, då även särredovisning infördes för Stor-Stockholm, Göteborgsregionen samt Malmö.[1] Vi har valt att här särredovisa Stor-Stockholm och Göteborgsregionen för perioden 1961—65. I uppgifterna om regionerna har här i motsats till vad fallet var i kap. 2 även inräknats Stockholms stad resp. Göteborgs stad.

De olikheter beträffande valda grupperingar, exempelvis gällande hustyp, utrustning och byggherrar, som förekommer i materialet från olika år kommer att kommenteras i resp. avsnitt, liksom de åtgärder vi vidtagit för att i denna redovisning ernå jämförbarhet.

De i statistiken använda *definitionerna* överensstämmer med vissa undantag mellan de olika årens redovisning, liksom med bostadsräkningarna. År 1961 infördes begreppet *specialbostad*, varmed avses vissa former av kollektiva bostäder, såsom studentbostäder, ålderdomshem, personalbostäder vid sjukhus och vårdanstalter liksom vid industri- och affärsföretag m.m.

Några av dessa bostadsgrupper har brutits ut från andra grupper medan vissa tidigare inte alls varit medräknade. Till följd härav blir jämförbarheten lidande. Övriga viktigare definitionsförändringar kommenteras i resp. avsnitt.

BOSTADSPRODUKTIONENS OMFATTNING

Uppgifterna om bostadsbyggandets omfattning fram till 1949 omfattar endast vissa kommungrupper och kan inte på något sätt betraktas som fullständiga. På grundval av detta material har emellertid i redovisningen av bostadsbyggandet åren 1949 och 1950 gjorts några kommentarer till utvecklingen.[2] Sålunda påpekas det att efter en nedgång i produktionen åren 1911—20 för de följande tre tioårsperioderna konstateras en successiv ökning av antalet uppförda (besiktigade) lägenheter; 1930-talets produktion översteg 1920-talets med ca 50 %, medan ökningen under 1940-talet endast uppgick till knappt 10 % av den föregående tioårsperiodens. Åren 1935—39 producerades i genomsnitt betydligt fler lägenheter än åren 1940—45, men färre än under åren 1946—50.

I tab. 3: 1 bygger uppgifterna för åren 1946—50 på bostadsstyrelsens beräkningar av det totala byggandet. Siffran 250 000 lä-

[1] Fr.o.m. 1964 redovisas Malmö-Lund-regionen separat.

[2] *Bostadsbyggandet i Sverige* åren 1949 och 1950, s. 49.

Tabell 3 : 1. *Antal färdigställda lägenheter i riket 1946—65*
Number of completed dwelling units in Sweden in 1946—1965

År	Totalt	Genomsnitt per år	Genomsnittlig ökning %
1946—50[a]	250 000	50 000	
1951—55	251 614	50 322	+ 0,6
1956—60	321 227	64 245	+27,7
1961—65	414 317	82 863	+28,9

a) Efter beräkningar av bostadsstyrelsen; se BB 1949 och 1950, s. 18.
Anm.: Färdigställda lika med efter *inflyttningsklara* (efter 1949).
Källor: BB 1965, tab. I 1, s. 25 och BB 1949 och 1950, tab. A, s. 19.

genheter är naturligtvis relativt osäker. Vi ser att under 1950-talets första hälft bostadsproduktionen var ungefär lika stor, medan för de följande två femårsperioderna vi kan konstatera en ökning på uppemot 30 % vardera. Totalt producerades mellan 1945 och 1960 drygt 820 000 lägenheter. Bostadsbeståndet ökade emellertid som vi sett under samma period endast med ca 570 000 lägenheter. Av de över 250 000 avgångna bostäderna har en stor del fallit bort sedan de övergivits, medan de övriga varit föremål för rivning eller andra typer av avgång (se avsnittet om rivning).

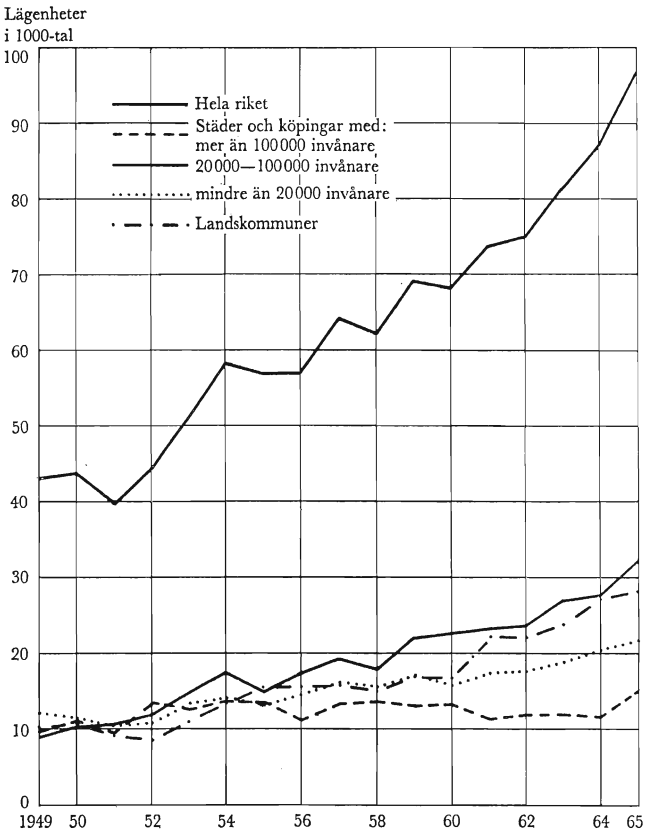
Av fig. 3: 1 framgår den årsvisa bostadsproduktionen i riket samt i olika kommuntyper. Vi ser att den genomgående höjningen av produktionens nivå vid flera tillfällen avbrutits och ersatts av en nedgång. År 1950 färdigställdes sålunda nära 44 000 lägenheter, men 1951 endast knappt 40 000 lägenheter, en minskning med 9 %. 1952—54 höjdes årssiffran upp mot 57 000, där den förblev även 1955—56, för att sedan öka med drygt 13 % under 1957. 1959 nådde produktionen upp till strax under 70 000 lägenheter, och en successiv ökning från 1961 ledde 1963 till en produktion på drygt 80 000 lägenheter. 1965 färdigställdes totalt 96 843 lägenheter i riket.

I tab. 3: 2 ger vi en sammanfattande uppställning av produktionen i städer och köpingar av olika storlek jämte landskommuner. De tre storstädernas andel uppgick omkring 1950 till nära en fjärdedel av den totala produktionen men har därefter sjunkit betydligt. Mellangruppens andel har däremot avsevärt ökats och är 1965 mer än dubbelt så stor som storstädernas. I Stor-Stockholm producerades 1961—65 nära 58 000 lägenheter och i Göteborgsregionen under samma tid 36 000 lägenheter.

BYGGANDETS FÖRDELNING PÅ HUSTYPER

Bostadsproduktionens fördelning på hustyper är naturligtvis en helt annan i tätortssamhällena än på glesbygden — på glesbygden har större delen av produktionen alltid utgjorts av småhus, och därav majoriteten enfamiljshus.

Utvecklingen före 1950 i städerna var mycket olika för små- och flerfamiljshusen.

Figur 3: 1. Antal färdigställda lägenheter 1949—65
Number of completed dwelling units 1949—1965
Källa: BB, åren 1949—65

Efter första världskrigets slut steg småhusens andel av totalproduktionen mycket snabbt men minskade under högkonjunkturen vid 1920-talets slut. Under 1930-talet ökade åter såväl antalet som andelen småhus ända fram till krigsutbrottet 1939. Efter kriget, under vilket andelen var relativt konstant, nådde småhusbyggandet en topp under 1946 och 1947, varefter det åter minskade; andelen understeg under 1940-talets sista hälft 20 % av byggandet.

Av tab. 3: 3 ser vi, att småhusandelen i bostadsproduktionen rätt kraftigt höjts under de tre femårsperioderna efter 1950 till strax under 30 %. Fig. 3: 2 visar emellertid, att utvecklingen varit relativt ojämn — under 1952—54 andelen åter sjönk till under 20 %; måhända kan detta förklaras av det rådande konjunkturläget. Som vi sett i fig. 3: 1 expanderade under dessa år det totala byggandet mycket kraftigt. Under 1955 och 1956, då detta i sin tur tillfälligt stagnerade i sin utveckling, nådde småhusproduktionen upp till över 16 000 byggda lägenheter per år, vilket överskred 1954 års siffra med över 30 %. Den starka expansionen av det totala byggandet under 1960-talets första år motsvaras av en lika kraftig ökning av småhusbyggandet — här har framför allt rad- och kedjehusen från 1950-talets mitt ökat i betydelse. 1956 uppfördes ca 1 900 rad- och kedjehus, 1965 drygt 7 400, utgörande 27 %

Tabell 3:2. *Nybyggda lägenheters procentuella fördelning på kommuntyper 1946—65*
Distribution in percentage of new-built dwelling units by types of communes in 1946—1965

År	Stor-Stockholm	Göteborgsregionen	Städer och köpingar med			Landskommuner	Totalt
			100 000+ inv.	20 000—100 000 inv.	—20 000 inv.		
1946—50[a]			23	20	30	27	100,0
1951—55			24,8	27,6	24,6	23,0	100,0
1956—60			20,0	30,4	24,6	25,0	100,0
1961—65	16,4	8,7	14,8	32,2	23,2	29,8	100,0

a) Bygger på bostadsstyrelsens beräkningar av den totala bostadsproduktionen 1946—48.
Källor: BB åren 1946—65.

av småhusbyggandet och över 7 % av det totala byggandet. Tvåfamiljshusens andel har hela tiden varit obetydlig.

För flerfamiljshusens del har den totala andelen minskat, som vi ser i tab. 3: 3. Framförallt gäller detta de minsta flerfamiljshusen, med upp till 19 lägenheter, medan den största gruppen under 1950-talet kom att bli allt vanligare. Specialhusen, som är en speciell grupp med kollektivbostäder av olika slag, utgörs till större delen av hus med över 20 lägenheter, varför en del av minskningen i gruppen 20—50 lägenheter är att förklara med dess särredovisning.

Det kan vara av intresse att studera »modesvängningarna» beträffande flerfamiljshusens storlek. I början av 1950-talet var ännu de små flerfamiljshusen den vanligaste typen i byggandet, medan det var mera sällsynt att husen innehöll mer än 50 lägenheter. 1952 inleddes en nedgång för de små flerfamiljshusens andel, som fortsatte under 1950-talet och hejdades först vid 1960-talets ingång — under senare år utgör de ca 15 % av produktionen. Den största hustypen ökade nästan kontinuerligt sin andel av de tillförda lägenheterna under 1950-talet och nådde 1960 upp till över 26 % eller ca 18 000 lägenheter, motsvarande 35 % av antalet producerade lägenheter i flerfamiljshus år 1960. Under 1960-talet har emellertid utvecklingen hittills gått åt motsatt håll och den största hustypen hade 1964 och 1965 i stort sett samma lägenhetsantal som den minsta hustypen. Under i stort sett hela perioden har ungefär hälften av de nybyggda flerfamiljshusens lägenheter inrymts i hus med 20—50 lägenheter, vilken varit den dominerande hustypen överhuvudtaget. 1965 återfanns en tredjedel av bostadsproduktionen i hus av denna typ.

Vi kan även notera att byggandets inriktning på hustyper är något olika i städer av olika storlek. I de tre storstäderna utgjordes sålunda nära 64 % av byggandet under perioden 1961—65 av lägenheter i hus av den största typen. I hela Stor-Stockholm var denna andel 36 % och i Göteborgsregionen 45 %. För städer (och köpingar) med 20 000—100 000 invånare var motsvarande siffra 29 % och för den minsta gruppen ca 14 %. Tyngdpunkten låg i de två sistnämn-

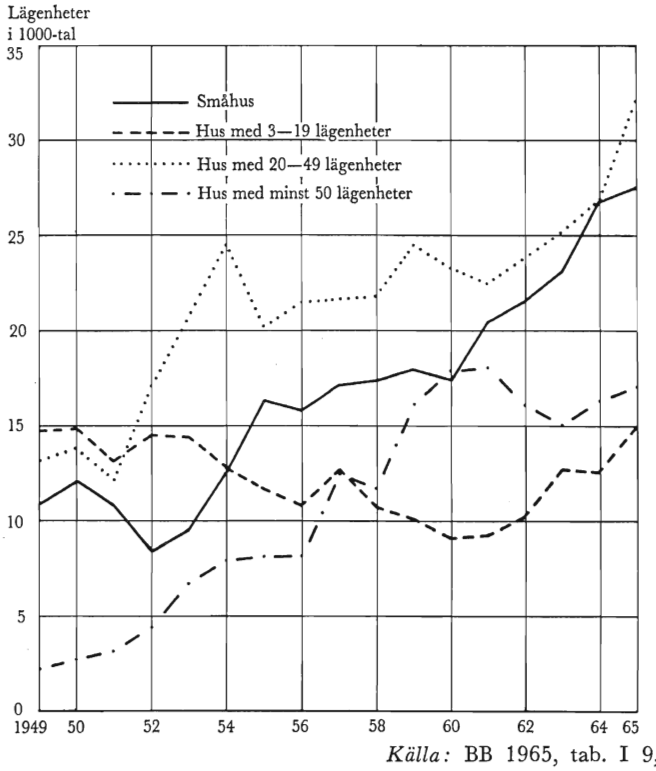
Tabell 3 : 3. *Nybyggda lägenheters fördelning på hustyp i riket 1949—65*

Distribution of new-built dwelling units by type of house in Sweden 1949—1965

År	Antal[a]		Procent[a]					
	Småhus	Flerfamiljshus	Småhus	Flerfamiljshus				
				Totalt	3—19 lägenheter	20—49 lägenheter	50+ lägenheter	Specialhus
1949—50	23 054	61 858	26,9	72,4	34,9	31,7	5,8	
1951—55	57 579	192 273	22,9	76,4	26,6	37,8	12,0	—
1956—60	85 647	233 116	26,7	72,6	16,7	35,2	20,7	—
1961—65	119 503	293 599	28,9	70,9	14,5	31,5	20,0	4,9

a) Exkl. icke-bostadshus.

Källor: BB 1965, tab. I 9, s. 34 och BB 1949 och 1950, tab. E, s. 23.

Figur 3: 2. Antal nybyggda lägenheter i olika hustyper 1949—65. Hela riket
Number of new-built dwelling units in various types of houses 1949—1965. All Sweden

Källa: BB 1965, tab. I 9, s. 34. BB 1949 och 1950, tab. 4 och 5 A och B, s. 69—72

Tabell 3 : 4. *Nybyggda lägenheter i flerfamiljshus fördelade efter antal våningar i huset 1949—65. Hela riket*

New-built dwelling units in multi-family houses distributed by number of storeys in the house in 1949—1965

År	Procent i hus med			Totalt
	1—4 vån.	5—8 vån.	9+vån.	
1949—50	92,4	7,6		100,0
1951—55	88,1	9,1	2,8	100,0
1956—60	70,3	17,1	12,6	100,0
1961—65	69,1	20,0	10,9	100,0

Källor: BB 1965, tab. I 12, s. 36 och BB 1949 och 1950, tab. G 6, s. 24.

da grupperna markerat på den mellersta hustypsgruppen — däri föll 1965 54 resp. 53 % av byggandet.

Vi skall slutligen se på *hushöjdens* förändring under perioden (tab. 3: 4). I början på 1950-talet låg den absoluta merparten av de nybyggda lägenheterna i hus med högst 4 våningar — det allra vanligaste var trevåningshusen, som under årtiondets första år upptog uppemot 70 % av samtliga nybyggda bostäder i flerfamiljshus. Efter 1955—56 började det bli vanligare med höga hus och 1960 återfanns ca 20 resp. 16 % av flerfamiljshusens lägenhetstillskott i den mellersta resp. största »hushöjdsgruppen». Därefter har särskilt trevåningshusen kraftigt ökat sin andel (uppgår 1965 till 52 %), medan den högsta typen blivit ovanligare (1965 under 10 %). I de olika ortsgrupperna förekommer en mycket tydlig inriktning på en speciell höjdkategori — i storstäderna upptog femvåningshus och högre hus hälften av byggandet 1965, i mellangruppen återfinns 51 % i trevåningshus, och i den minsta gruppen av städer och köpingar upptog trevåningshus hela 71 % av de nybyggda lägenheterna.

Olikheter mellan bostädernas egenskaper i olika hustyper kommer att studeras längre fram i kapitlet i resp. avsnitt.

BYGGANDETS FÖRDELNING PÅ LÄGENHETSSTORLEKAR

I kapitlet om bostadsbeståndets utveckling har vi bl.a. sett, att tyngdpunkten beträffande lägenheternas storlek, uttryckt i rumsantal, från 1945 till 1960 förskjutits i riktning mot lägenheter med tre rum och kök. Vi har också sett att småhuslägenheterna genomsnittligt blivit ännu större, liksom att det förekommer avsevärda skillnader mellan tätorter och glesbygd beträffande förändringen i lägenhetsstorlek. Vi skall nu studera hur bostadsproduktionens inriktning förändrats fram till 1965.

Beträffande byggandets fördelning på lägenhetsstorlekar på glesbygden finns före 1949 inte några uppgifter publicerade. I de partiella undersökningar av utvalda områden som gjordes i samband med bostadsräkningarna framgår, att smålägenheterna (dvs. lägenheter med mindre än två rum och kök) 1912—15 utgjorde hälften av be-

Tabell 3 : 5. *Nybyggda lägenheters procentuella fördelning efter lägenhetsstorlek 1949—65. Hela riket*

Distribution in percentage of new-built dwelling units by size of dwelling in 1949—1965. All Sweden

År	< 1 rk	1 rk	2 rk	3 rk	4 rk	5+ rk	Totalt
1949—50	10,9	7,1	34,8	30,2	11,7	5,3	100,0
1951—55	14,0	7,4	34,9	25,8	11,6	6,3	100,0
1956—60	11,2	7,2	24,1	30,6	18,3	8,6	100,0
1961—65	12,4	6,6	19,8	29,6	21,7	9,9	100,0

Källor: BB 1965, tab. I 22, s. 46 och BB 1949 och 1950, tab. 18 A och B, s. 103 resp. 104.

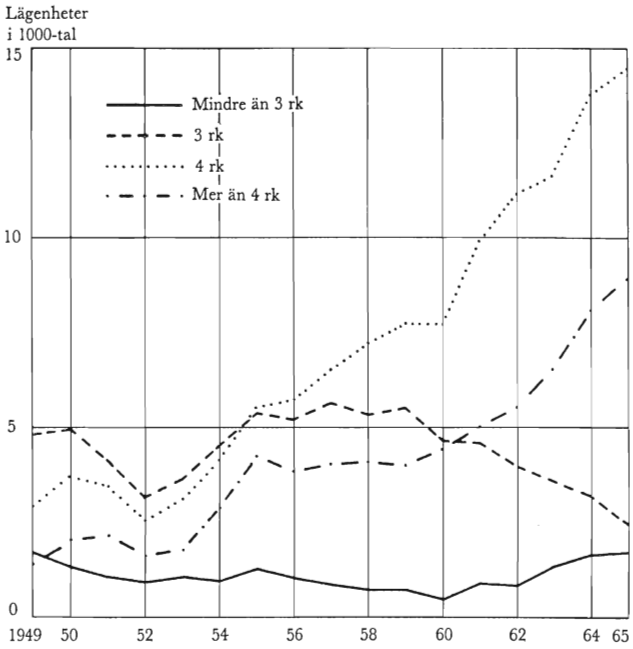
ståndet, 1936 ungefär en tredjedel. 1945 var motsvarande siffra som vi sett ca 27 % av glesbygdens bestånd.

I stadssamhällena gick utvecklingen mot större lägenhetskategorier väsentligt långsammare — och därtill var variationerna år från år betydliga. Andelen smålägenheter i nybyggandet var åren 1917 och 1918 hela 60 %, sjönk sedan i samband med ett ökat småhusbyggande vid 1920-talets början men steg åter i högkonjunkturen fram till 1933, då den uppgick till 50 %. Under samma tid reducerades andelen lägenheter om minst fyra rum och kök kraftigt och uppgick 1933 till 10 %. Mot slutet av 1930-talet minskade smålägenheternas andel något, medan kategorin två rum och kök blev allt mer vanlig. Under den följande femårsperioden genomfördes trots ett ökat byggande av flerfamiljshus en kraftig minskning av antalet producerade smålägenheter, och från 1944 avbröts ökningen av tvårumslägenheternas andel, medan kategorin tre rum och kök tillväxte jämsides med en ökning för de större lägenheterna. I 1950 års nybyggande upptog lägenheter om minst tre rum och kök tillsammans nära 45 % i stadssamhällena; kategorin två rum och kök svarade för 37 %, medan smålägenheterna upptog resten, dvs. 18 %.

Hur utvecklingen därefter har varit i riket framgår av tab. 3: 5. Tvårumslägenheterna har under varje period visat en tillbakagång, liksom smålägenheterna. Kategorin fyra rum och kök har som vi ser ökat betydligt och upptog under 1960-talets första hälft en dubbelt så stor andel som tio år tidigare. Under 1960-talet har hälften av de uppförda bostäderna varit av kategorierna tre eller fyra rum och kök.

Sambandet mellan hustypsfördelningen och fördelningen på lägenhetsstorlek åskådliggörs i tab. B3: 2 och B3: 3 i tabellbilagan samt i fig. 3: 3 och 3: 4. För småhusens del var trerumslägenheterna ännu under 1950-talets första hälft den vanligaste kategorin, medan tio år senare samma roll än mer dominerande innehas av fyrarumslägenheterna. Lägenheter med fem rum och kök eller mer har i 1960-talets småhusproduktion varit nästan dubbelt så vanligt förekommande som trerumslägenheterna.

Beträffande småhusbyggandet under de olika åren (fig. 3: 3) är det intressant att notera, att fyrarumslägenheterna i småhusen relativt kontinuerligt ökat i betydelse, medan

Figur 3: 3. Antal nybyggda lägenheter av olika storlek i småhus 1949—65. Hela riket
Number of new-built dwelling units of various sizes in one- and two-family houses 1949—1965. All Sweden
Källa: BB 1965, tab. I 22, s. 46 och BB 1949 och 1950, tab. 18 A och B, s. 103 resp. 104

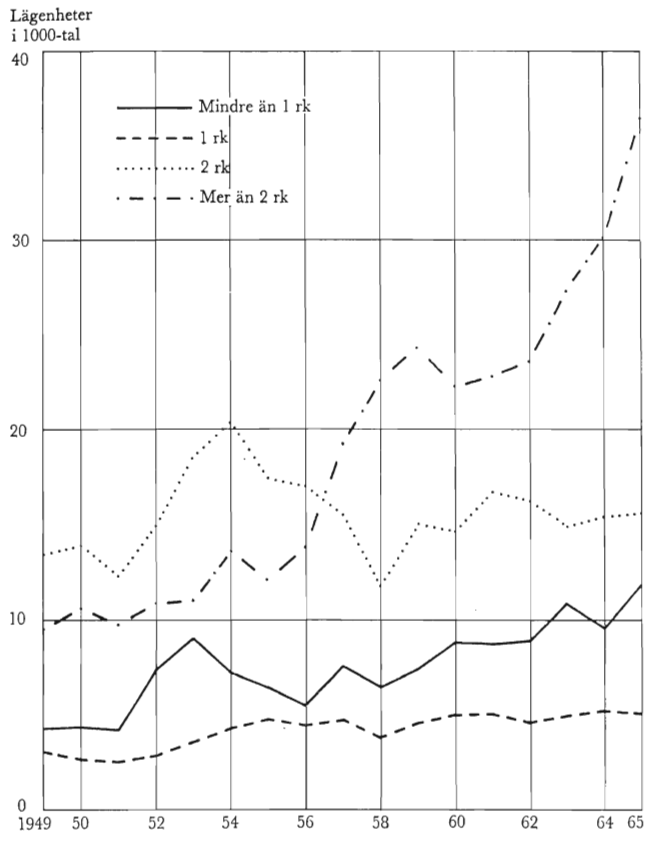
kategorierna tre rum och kök resp. minst fem rum och kök i hög grad följer utvecklingen av det totala småhusbyggandet — ehuru var och en i olika riktning.

Vi kan tillägga, att byggandets inriktning i detta avseende är något olika i de olika stadsgrupperna. De nybyggda småhuslägenheterna har sålunda varit genomsnittligt större i större orter än i mindre.

Flerfamiljshusens fördelning på lägenhetskategorier illustreras i tab. B3: 3 i tabellbilagan samt i fig. 3: 4. Tabellen visar att utvecklingen här varit likartad den för småhusen — den dominerande kategorin under åren 1951—55, nämligen kategorin två rum och kök, har under 1960-talet ersatts av tre rum och kök. De större kategorierna däremot har endast i liten utsträckning ökat sin andel. Smålägenheterna upptar praktiskt taget lika stor andel som tvårumslägenheterna.

Av figuren framgår att kategorierna två resp. tre rum och kök i stort sett varit alternativa under perioden. 1957 övergick den senare till att bli den vanligast förekommande i byggandet.

Av smålägenheterna har kategorin ett rum och kök relativt jämnt legat omkring 10 % av totalproduktionen. Lägenheterna utan kök visar däremot betydande variationer, både totalt och i sin fördelning på delkategorier. Ännu 1962 var ett eller flera rum med kokvrå den vanligaste typen, medan därefter kategorin ett rum haft ungefär samma andel. De toppar i andelen lägenheter utan kök som vi ser 1952—53 och 1963 är båda följden av ett ökat byggande av enrumslägenheter (utan kök).

Figur 3: 4. Antal nybyggda lägenheter av olika storlek i flerfamiljshus 1949—54. Hela riket
Number of new-built dwelling units of various sizes in multi-family houses 1949—1965. All Sweden

Källa: BB 1965, tab. I 22, s. 46 och BB 1949 och 1950, tab. 18 A och B, s. 103 resp. 104

De tre storstäderna uppvisar en högre andel lägenheter utan kök i de nybyggda flerfamiljshusen än övriga stadsgrupper, medan däremot kategorin ett rum och kök är avsevärt mindre vanlig i storstäderna. Under perioden 1961—65 upptog lägenheter utan kök ungefär en femtedel av storstädernas produktion eller lika mycket som kategorin två rum och kök. Sammanlagt var dock de nybyggda bostäderna markant större i storstäderna än i övriga stadsgrupper (se vidare avsnittet om tätortsutvecklingen och bostäderna).

DE NYBYGGDA LÄGENHETERNAS UTRUSTNING

Vi skall endast helt kortfattat behandla utrustningskvaliteten i de nybyggda lägenheterna, dels därför att tillgängliga uppgifter härom är relativt knappa, dels också därför att utvecklingen gått mot en total förekomst

av de utrustningsdetaljer som redovisas. Sålunda har av denna anledning förekomst av vatten- eller avloppsledning från 1961 endast redovisats beträffande småhus.

Någon kvalitetsgruppsindelning, motsvarande den som användes i 1960 års bostadsräkning, förekommer inte i bostadsbyggnadsstatistiken. De detaljer, som genomgående redovisas, är eget wc och eget badrum.

Av de nybyggda *småhusen* hade under 1960-talet nästan alla lägenheter med tre rum och kök eget wc och eget badrum, medan siffrorna för mindre lägenheter låg lägre (för tvårumslägenheterna på 87 %). I flerfamiljshusens lägenheter har utvecklingen varit likartad men något mer oregelbunden. Spridningen på olika lägenhetskategorier är ju som vi sett mycket större än i småhusen. Den stora andelen smålägenheter 1952—53 motsvaras av en sjunkande andel bostäder med egen toalett och eget badrum, medan den därpå följande kraftiga uppgången för de större lägenhetsstorlekarna ökade denna till över 94 % 1958—59. Därefter har denna nivå i stort sett bibehållits, med undantag för 1960 och 1963, då smålägenheterna åter nådde toppar (liksom 1965).

Att flerfamiljshusens lägenheter totalt sett har en sämre utrustningsstandard i detta avseende än småhuslägenheterna kan helt förklaras av skillnaderna mellan olika lägenhetskategorier. Förekomsten av eget badrum och wc var 1961—65 så gott som total för alla de lägenheter, som har ett rum och kök eller mer. Det är således helt och hållet smålägenheterna som håller utrustningssiffrorna nere för flerfamiljshusen, och under 1960-talet främst lägenheterna utan kök eller kokvrå, vilka i sin tur till uppemot 80 % utgjorts av s.k. specialbostäder. Av dessa saknade under perioden 1961—65 över 55 % badrum och nära 30 % egen toalett. Rum avsedda för åldringar i ålderdomshem samt rum för studenter är de vanligaste typerna av specialbostäder. 1965 saknade 90 % av den förra kategorin eget badrum (men innehade egen toalett), medan nära hälften av studentrummen hade full utrustning.

BYGGANDETS FÖRDELNING PÅ BYGGHERRAR

I kapitlet om bostadsbeståndet (kap. 2) har vi redovisat bostädernas fördelning på ägarekategorier. För bostadsbyggnadsstatistikens del gäller, att redovisningen avser lägenheternas byggherrar, dvs. den myndighet, organisation eller enskilda person, för vars räkning byggnadsarbetet utförts. Uppgiften om byggherre avser således inte det sätt varpå arbetet bedrivits, i egen regi eller entreprenad. Byggherrarna uppdelas i tre kategorier: den offentliga, kooperativa resp. privata sektorn.

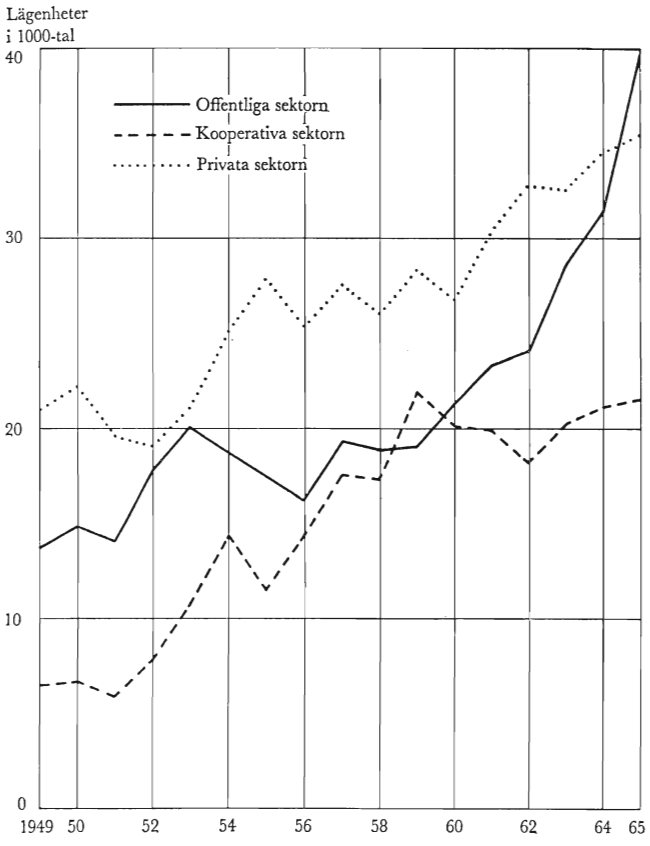
Till den *offentliga* sektorn räknas stat och landsting, kommun samt allmännyttiga bostadsföretag. Den *kooperativa* sektorn omfattar bostäder som byggts med avsikten att upplåtas med bostadsrätt, liksom hus som förvaltas av bostadsföreningar utan sådan upplåtelse. I materialet görs fr.o.m. 1965 en uppdelning på rikskooperativa företag, vilka är HSB och Svenska Riksbyggen, samt andra kooperativa företag. Till den *privata* sektorn räknas övriga hus liksom alla hus, oberoende av byggherre, som är avsedda att försäljas till dem som skall bo i husen. Fram t.o.m. 1959 gjordes en uppdelning av den privata sektorn på arbetsgivare, egnahemsbyggare samt andra byggherrar.

Den totala bostadsproduktionens fördelning på dessa byggherrekategorier visas i tab. 3: 6 och fig. 3: 5. Det offentliga byggandet minskade sin andel under 1950-talet men har under innevarande årtionde åter stigit och översteg 1965 för första gången det

Tabell 3 : 6. *Nybyggda lägenheters procentuella fördelning på byggherrar 1949—65*
Distribution in percentage of new-built dwelling units by builders in 1949—1965

År	Samtliga hus			Totalt
	Offentliga sektorn	Kooperativa sektorn	Privata sektorn	
1949—50	33,5	15,8	50,7	100,0
1951—55	35,0	20,1	44,9	100,0
1956—60	29,8	28,4	41,8	100,0
1961—65	35,5	24,4	40,1	100,0

Källor: BB 1965, tab. I 15, s. 40 och BB 1949 och 1950, tab. 15 A och B, s. 98.

Figur 3 : 5. Antal lägenheter uppförda av olika byggherrar 1949—65. Hela riket
Number of new-built dwelling units by builder categories 1949—1965. All Sweden

Källa: BB 1965, tab. I 15, s. 40 och BB 1949 och 1950, tab. 15 A och B, s. 98

privata byggandet, som dittills under hela perioden haft den största andelen. Den kooperativa andelen kulminerade 1959 med nära 32 % av den totala produktionen — andelen har därefter minskat.

Det kan till tabellen tilläggas att inom den offentliga sektorn andelen som tillkommer stat och landsting endast uppgått till någon eller några procent varje år. Perioden 1961—65 uppgick den till 1,5 %, medan det kommunala byggandet upptog 11 % och allmännyttiga företag samtidigt svarade för över 88 % av det offentliga byggandet. Uppdelningen på rikskooperativa företag och andra företag inom den kooperativa sektorn introducerades 1965. Över 80 % av i kooperativ regi uppförda bostäder detta år eller 17 300 lägenheter byggdes av de rikskooperativa företagen. Under perioden 1949—58 svarade inom den privata sektorn egnahemsbyggare för 48 %, arbetsgivare för 8 % och andra för 44 %.

I tab. B3: 4 i tabellbilagan redovisas byggandet av småhus resp. flerfamiljshus mellan 1949 och 1965 fördelade efter ägargrupperna. Av *småhusen* har en minskande andel byggts av den privata sektorn, som dock alltjämt helt dominerar (1965 80 %). Beträffande flerfamiljshusen är spridningen jämnare mellan de tre sektorerna — även för dessa har det privata byggandets andel väsentligt minskat medan framför allt den kooperativa sektorn tillvuxit. Efter 1959 har den offentliga sektorn — till största delen allmännyttiga företag — dominerat produktionen av flerfamiljshus i allt högre utsträckning. Dess andel utgjorde 1965 över halva den totala produktionen av denna hustyp, eller nära 37 000 lägenheter, varav av allmännyttiga företag 34 000 lägenheter.

De olika byggherregruppernas fördelning inom ortsgrupperna visar relativt stor spridning. För *småhusens* del har vi sett att den privata sektorn helt dominerar produktionen, och detta gäller alla ortsgrupper. Det offentliga och kooperativa småhusbyggandet är något olika fördelat — av i offentlig regi uppförda småhus under åren 1961—65 återfanns endast 23 % i städerna mot 61 % av de i kooperativ regi uppförda. De kooperativt byggda småhusen har i allt större utsträckning koncentrerats till städer med 20 000—100 000 invånare.

De av olika byggherrar uppförda lägenheterna i flerfamiljshus under åren 1961—65 i olika kommuntyper redovisas i tab. B 3: 5 i tabellbilagan. Fördelningarna är relativt lika. Den offentliga sektorn visar en något större andel lägenheter i landskommunerna än övriga byggherregrupper. Det kan utöver tabellen påpekas, att under denna femårsperiod 45 % av storstädernas lägenheter (i flerfamiljshus) uppfördes i offentlig, 25 % i kooperativ och 30 % i privat regi. Den kooperativa sektorn hade därvid ungefär fördubblat sin andel sedan början på 1950-talet. Svängningarna har dock varit stora mellan olika år och 1965 hade den offentliga sektorn en andel på hela 53 %.

Beträffande lägenheternas *storlek* i de olika byggherregruppernas produktion kan vi konstatera betydande olikheter. Tab. B 3: 6 i tabellbilagan ger dessa uppgifter för perioden 1961—65. De i statlig och kommunal regi uppförda bostäderna har till absolut största delen varit smålägenheter, dvs. lägenheter om högst ett rum och kök. Fr.o.m. 1961 särredovisas det kommunala byggandet. 1961—65 utgjordes 64 % av detta av specialbostäder om ett rum och ytterligare 22 % av andra smålägenheter. De av den kooperativa sektorn uppförda bostäderna, de allra flesta i flerfamiljshus, har följt med den totala utvecklingen från en tyngdpunkt på tvårumslägenheter till en tonvikt på kategorin tre rum och kök — knappt 40 % hade

Tabell 3 : 7. *Procentuell andel nybyggda lägenheter med statligt stöd i olika hustyper 1949—65*

Share in percentage of new-built dwelling units with Government assistance in various types of houses in 1949—1965

År	Småhus	Flerfamiljshus	Totalt
1949—50	68,0	62,6	64,1
1951—55	83,0	92,0	89,3
1956—60	92,3	95,5	93,9
1961—65[a)]	89,2	96,0	93,7

a) Inkl. statsbidrag till ålderdomshem.

Källa: BB åren 1949—65.

1965 tre rum och kök, 25 % två rum och kök. Rad- och kedjehusen uppvisar naturligt nog en förskjutning mot större lägenhetskategorier. Detsamma gäller för det kooperativa byggandet, där under 1960-talet rad- och kedjehusens andel varit omkring 10 %, och där tonvikten markerat legat på kategorin fyra rum och kök. Av de kooperativt byggda flerfamiljshusen tillhörde 1951—55 46 % kategorin två rum och kök och 23 % kategorin tre rum och kök — 1961—65 var motsvarande siffror 30 resp. 40 % och dessutom hade lägenheter om minst fyra rum och kök blivit allt vanligare.

Av de i enskild regi byggda *småhusen* har rad- och kedjehusen genomgående varit störst och en- och tvåfamiljshusen under perioden visat en snabb förskjutning mot större lägenheter. Andelen småhuslägenheter med mer än tre rum och kök var 1961—65 större än i den kooperativa sektorn, men samtidigt var andelen smålägenheter i den senare sektorn betydligt lägre — spridningen är sålunda större mellan de olika kategorierna i det privata byggandet än i det kooperativa. Då det privata småhusbyggandet 1961—65 utgjorde över 83 % av den totala småhusproduktionen har naturligtvis utvecklingen i stort sett bestämts av detta.

BYGGANDE MED STATLIGT STÖD

Vi skall i detta avsnitt inskränka oss till att summariskt beskriva förekomsten av statligt stöd i byggandet utan att gå in på villkoren eller formerna för detsamma.

I tab. 3: 7 har vi sammanfattat förekomsten av statligt stöd i det totala byggandet i småhus resp. flerfamiljshus. Med statligt stöd avses också det statliga bidraget till ålderdomshem. Under 1950-talets första år blev det allt vanligare att småhusen uppfördes med statligt stöd i form av egnahemslån. De i offentlig och kooperativ regi uppförda småhusen har nästan undantagslöst haft statligt stöd. Av de i enskild regi uppförda småhusen hade 1961—65 88 % statligt stöd och det var främst de större lägenheterna, med fyra rum och kök eller mer, som saknade sådant stöd.

Från och med 1950-talets början har nästan alla lägenheter i flerfamiljshus uppförts

med statligt stöd. Det är endast den enskilda sektorns flerfamiljshus som i någon större utsträckning byggts utan statligt stöd.

För alla hustyper gäller att i storstäderna under 1960-talet andelen nybyggda lägenheter utan statligt stöd varit större än i övriga ortsgrupper.

RIVNINGSVERKSAMHETEN 1949—65

I bostadsbyggnadsstatistiken har uppgifter om rivningsverksamheten i riket förekommit sedan 1949. Förmedlingsorganens kännedom om rivningen antas dock vara mindre än deras kännedom om nyproduktionen — rivningsstatistiken kan av denna anledning antas vara mindre fullständig än byggandestatistiken. Delvis av denna anledning kommer vi i detta avsnitt endast att ge en summarisk redogörelse för rivningsverksamheten. De uppdelningar vi ämnar använda beträffande rivningsbostäderna gäller *lägenhetsstorlek, ålder* samt *utrustning*. Genomgående kommer även olikheter mellan *småhus* och *flerfamiljshus* att kommenteras.

Rivningsverksamhetens omfattning

Mellan 1949 och 1960 revs[1] sammanlagt 34 251 lägenheter i riket. På grundval av de av bostadsstyrelsen utförda beräkningarna om lägenhetsavgången före 1949 kan vi uppskatta antalet rivna lägenheter åren 1946—48 till knappt 5 000. Den totala rivningen mellan 1945 och 1960 skulle sålunda uppgå till knappt 40 000 lägenheter. Den totala avgången, mätt som skillnaden mellan under perioden uppförda lägenheter å ena sidan och tillskottet till bostadsbeståndet mellan de båda tidpunkterna, sådant det redovisas i 1945 och 1960 års bostadsräkningar, å den andra, uppgår till över 300 000 lägenheter. Rivningsverksamheten svarar sålunda för endast 10—15 % av den totala avgången av bostäder. I *storstäderna* svarade 1945—60 rivningen för ca 45 % av lägenhetsavgången.

För övriga typer av avgång, som alltså tillsammans är dominerande, finns ingen statistik att tillgå. Vi kan förmoda att i de större städerna ett betydande antal lägenheter avgår genom kontorisering, dvs. genom att bostadslägenheter upplåts till kontor, affärslokaler etc. i samband med utflyttning från städernas centrala delar. På landsbygden och i mindre orter sker en betydande avgång genom att bostäder överges i samband med en inflyttning till större orter. En annan form av lägenhetsavgång är den, då tidigare tvåfamiljshus övergår till att användas av ett enda hushåll. I vissa fall sammanslås lägenheterna medelst ombyggnad, i andra fall tar hushållet båda lägenheterna i anspråk utan ombyggande.

Rivningsverksamheten efter 1951 fördelad på hustyper redovisas i tab. 3: 8 och i fig. 3: 6. Av diagrammet framgår, att småhusrivningen endast undergått en svag ökning under perioden — dess procentuella andel av totalrivningen har successivt sjunkit. Den totala rivningens variationer har således i stort sett helt bestått i en ökning av de rivna flerfamiljshusen — åren 1958—60 ökade rivningen betydligt och 1964 innebar som vi ser en topp, med strax över 10 000 rivna lägenheter, varav 9 000 i flerfamiljshus.

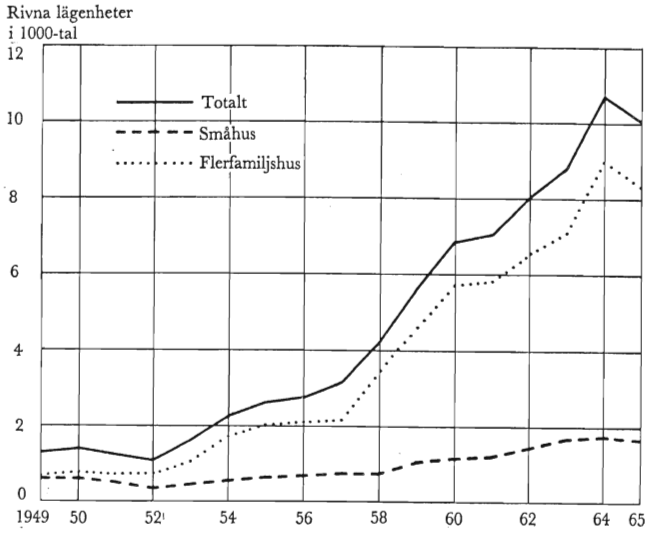
1951—55 återfanns 10 % av de rivna bostäderna utanför städer och köpingar, dvs. i landskommuner. 1961—65 var motsvarande siffra 7 %. Storstädernas andel har successivt ökat och och uppgick 1961—65 till drygt 30 % av den totala rivningen (1965 33 %). Under denna period revs sålunda i storstäderna nära 13 700 bostadslägenheter, vilket

[1] I betydelsen »rivning påbörjades».

Tabell 3 : 8. *Rivningslägenheternas fördelning på hustyp 1949—65. Hela riket*
Demolished dwelling units distributed by type of house in 1949—1965. All Sweden

År	Totalt Antal	Småhus		Flerfamiljshus	
		Antal	%	Antal	%
1949—50	2 721	1 231	45,2	1 490	54,8
1951—55	8 845	2 519	28,5	6 326	71,5
1956—60	22 685	4 359	19,2	18 326	80,8
1961—65	44 731	7 745	17,3	36 986	82,7

Källor: BB 1965, tab. II : 5, s. 62 samt BB 1949 och 1950, tab. 31 A och B, s. 131 resp. 132.

Figur 3 : 6. Antal rivna lägenheter i olika hustyper 1949—65. Hela riket
Number of dwelling units demolished in various types of houses 1949—1965. All Sweden
Källa: BB 1965, tab. II : 5, s. 62 och BB 1949 och 1950, tab. 31 A och B, s. 131 resp. 132.

utgjorde 22 % av under samma tid nybyggda lägenheter i dessa städer.[1]

Rivningshusens ålder

Redovisningen av rivningslägenheternas ålder försvåras av samma orsaker som i det föregående kapitlet komplicerade redovisningen av bostadsbeståndets åldersfördelning — i statistiken görs en uppdelning på *byggnadsperioder*, ej på åldersklasser, och gruppen »okänt år» har under en betydande del av perioden varit mycket stor.

Tab. 3 : 9 ger en uppställning över fördelningen på byggnadsperioder under perioden 1949—65. För mer än en femtedel av riv-

[1] Uppdelningen på städer (och köpingar) av olika storlek introducerades 1961 i rivningsstatistiken.

Tabell 3 : 9. *Rivningslägenheternas procentuella fördelning på byggnadsperioder 1949—65. Hela riket*

Demolished dwelling units distributed percentagewise by construction periods 1949—1965. All Sweden

År	Totalt	Procent byggda				Samtliga
		okänt år	före 1901	1901—20	efter 1921	
1949—50	2 721	20,4	55,7	20,8	3,1	100,0
1951—55	8 845	22,0	54,2	20,3	3,5	100,0
1956—60	22 685	21,1	48,7	26,5	3,7	100,0
1961—65	44 731	2,5	59,1	31,2	7,2	100,0

Källa: BB åren 1949—65.

ningshusen kunde man som synes 1949—60 inte fastställa byggnadsåret, medan därefter statistiken blivit betydligt fullständigare. Detta har lett till en ökning av de lägenheter, som 1961—65 redovisades som byggda före 1901 jämfört med motsvarande för 1950-talet — det verkliga förhållandet torde vara, att andelen av varje periods rivning av hus byggda före 1901 har minskat.

Tab. 3: 9 ger emellertid inte någon direkt uppfattning om åldersfördelningen hos de rivna lägenheterna. Med hänsyn till uppgifternas ofullständighet kan denna inte heller uppskattas med någon säkerhet, med undantag för åren 1961—65. Vi kan dock konstatera, att av gruppen »okänt år» sannolikt den absolut största delen är att tillföra kategorin »byggda före 1901». För detta talar följande: 1960 uppgick gruppen »okänt år» till 22 % av den totala rivningen, 1961 endast till ungefär 4 % — mellan dessa år skedde således en betydande förbättring i statistikens fullständighet. Av de 1960 rivna lägenheterna uppgavs 49 % vara byggda före 1900 och 1961 uppgavs 67 % vara byggda före 1901 — denna grupps ökning motsvarade sålunda i stort sett den »okända» gruppens minskning.

Med reservation för den generella giltigheten av det ovanstående kan vi således föra gruppen »okänt år» i tab. 3: 9 till den äldsta lägenhetskategorin. En omräkning till åldersgrupper skulle då tyda på, att åldersfördelningen hos rivningslägenheterna inte i någon större utsträckning förändrats under perioden — tre fjärdedelar av rivningslägenheterna var 50—55 år eller äldre under alla tre femårsperioderna.

Vi kan dock konstatera betydande olikheter mellan de olika kommuntyperna (tab. B 3: 7 i tabellbilagan). Rivningslägenheterna 1961—65 var märkbart yngre i de mindre städerna och köpingarna än i de större och i storstäderna hade en förskjutning mot äldre lägenheter skett jämfört med de totala siffrorna för perioden. På landsbygden[1] var å andra sidan rivningslägenheterna i genomsnitt betydligt yngre än i stadsgrupperna. Detta skall ses i samband med fördelningen på hustyper i rivningen — under hela perioden har de rivna småhusen i genomsnitt varit yngre än flerfamiljshusen.

Med hjälp av bostadsbeståndets åldersför-

[1] »Landsbygd» i bostadsräkningen inkluderar även köpingarna, som i avsnittet inräknats i stadsgruppen.

Tabell 3 : 10. *Rivningslägenheternas procentuella fördelning på lägenheter av olika storlek 1949—65. Hela riket*

Demolished dwelling units distributed percentagewise by different sizes of dwelling units 1949—1965. All Sweden

År	Totalt	< 1 rk	1 rk	2 rk	3+ rk
1949—50	2 721	15,8	32,9	28,3	23,0
1951—55	8 845	17,1	36,8	26,2	20,0
1956—60	22 685	15,8	41,0	26,1	17,1
1961—65	44 731	11,6	44,1	26,5	17,8

Källor: BB 1965, tab. II : 5, s. 62 samt BB 1949 och 1950, tab. 33, s. 134.

delning, sådant det redovisats i bostadsräkningen 1960, kan vi beräkna det procentuella bortfallet, dvs. »dödlighetsprocenten» genom rivning i olika åldersgrupper. I tab. B 3: 8 i tabellbilagan ges denna uppställning för riket, storstäder, övriga städer samt landsbygd, gällande perioden 1961—65. Under femårsperioden blev totalt en dryg tiondel av städernas under 1800-talet uppförda lägenheter rivna — vi observerar än en gång att rivningen i städerna totalt inte är den betydelsefullaste avgångstypen. Antalet avgångna lägenheter i denna åldersgrupp är sannolikt minst dubbelt så stort som antalet lägenheter som avgått genom rivning.

Rivningslägenheternas storlek

Tab. 3: 10 visar att drygt hälften av rivningslägenheterna mellan 1949 och 1965 utgjorts av smålägenheter — dvs. lägenheter om högst ett rum och kök. Lägenhetskategorin ett rum och kök har därvid blivit den dominerande. Det föreligger naturligtvis stora skillnader mellan småhusens och flerfamiljshusens fördelning på lägenhetsstorlekar i rivningen — i beståndsbeskrivningen har vi ju sett att småhuslägenheterna i genomsnitt är betydligt större än lägenheterna i flerfamiljshus. 1961—65 var sålunda 23 % av de rivna småhuslägenheterna smålägenheter, medan 40 % utgjordes av lägenheter om minst tre rum och kök — motsvarande för flerfamiljshusen var 63 % resp. 13 %. I båda hustyperna dominerade kategorin ett rum och kök gruppen smålägenheter — bland småhusen förekom endast undantagsvis lägenheter utan kök.

Skillnaderna mellan rivningslägenheternas storlek i de båda hustyperna inverkar också på de olika stadsgruppernas fördelningar. Storstäderna visar jämfört med de övriga städerna en förskjutning mot mindre lägenheter. I storstäderna revs sålunda 1961—65 över 6 800 lägenheter av kategorin ett rum och kök. Andelen lägenheter av denna kategori är anmärkningsvärt hög, särskilt i jämförelse med denna kategoris andel av beståndet. Dock var, som vi sett, andelen smålägenheter i beståndet 1960 betydligt större i storstäderna än i övriga ortsgrupper (framför allt Stockholms stad har en mycket hög andel).

På motsvarande sätt som för åldersfördelningen kan vi beräkna det procentuella bortfallet genom rivning av olika storlekskategorier (tab. B 3: 9 i tabellbilagan). Omkring 1 % av storstädernas lägenheter om ett rum och kök byggda före 1960 har rivits per år

Tabell 3 : 11. *Rivningslägenheternas procentuella fördelning på utrustningsgrupper 1949—65. Hela riket*

Demolished dwelling units distributed percentagewise by conveniences groups 1949—1965. All Sweden

År	Totalt	Wc och centr.v.	Wc utan centr.v.	Centr.v. utan wc	Utan wc o. centr.v.	Samtliga
1949—50	2 721	7,1	6,3	6,1	80,5	100,0
1951—55	8 845	9,0	10,6	5,9	74,5	100,0
1956—60	22 685	11,2	14,6	5,7	68,5	100,0
1961—65	44 731	15,9	16,1	5,8	62,2	100,0

Källor: BB 1965, tab. II : 7, s. 65, BB 1949 och 1950, tab. 34, s. 135.

under perioden 1961—65. I städerna sammantagna har årligen omkring 2 % av smålägenheterna rivits.

Rivningslägenheternas utrustning

Vi har, med utgångspunkt från det föregående, flera skäl att anta att rivningslägenheterna varit betydligt sämre utrustade än vad som motsvarar den genomsnittliga utrustningsstandarden. Dels har vi sett att åldersfördelningen bland rivningslägenheterna har en stark förskjutning mot mycket gamla lägenheter, dels är också den genomsnittliga lägenhetsstorleken liten. Vi kan dessutom förmoda, att det i stor utsträckning varit de bäst utrustade lägenheterna som blivit räddade från rivning helt enkelt därför att kvalitetsaspekten varit mycket betydelsefull i de flesta rivningsbeslut. Det har varit svårare att modernisera de små lägenheterna än de större och i de äldre delarna av beståndet har naturligtvis uppstått sådana brister i kvaliteten, som inte kunnat avhjälpas med modernisering. Vi skall med hänsyn till materialets utformning huvudsakligen betrakta rivningslägenheternas utrustning beträffande två detaljer: centralvärme och wc. Vi har förut sett att dessa två detaljer förekommer i så gott som samtliga nybyggda lägenheter, och vi har givit de bostäder beteckningen *omoderna*, som saknar antingen wc eller centralvärme eller båda.

Som framgår av tab. 3: 11 saknar större delen av de rivna lägenheterna både centralvärme och wc (dvs. tillhör kvalitetsgrupp 6 eller 7). Rivningslägenheternas utrustningsstandard var dock högre vid slutet av perioden, och 1961—65 var nära en tredjedel utrustade med wc. Småhusen var märkbart bättre utrustade än lägenheter i flerfamiljshus.

Det föreligger vissa olikheter i utrustningshänseende mellan rivningslägenheterna i de olika stadsgrupperna. Lägenheterna i de mindre orterna är bättre utrustade än i de större. Vi har tidigare, i kapitlet om bostadsbeståndets utseende, studerat sambandet mellan ålder och utrustningsstandard i beståndet (tab. 2: 6 och 2: 7, s. 37—38). Vi har där funnit betydande olikheter mellan tätorternas och glesbygdens bestånd i utrustningshänseende, framför allt i de äldre årsgrupperna. Glesbygdsbeståndet är i dessa äldre delar, som ju upptar merparten av rivningen, betydligt sämre utrustat än motsvarande bestånd i tätorterna. Detta skulle

tyda på att rivningslägenheternas fördelning på kvalitetsgrupper inte alls motsvarar beståndets. I det följande avsnittet skall vi ge några kommentarer till detta förhållande.

Ytterligare synpunkter på rivningen 1961—65

Vi skall sammanfatta rivningslägenheternas egenskaper och vi gör detta genom att sätta rivningen 1961—65 i relation till beståndet. På *landsbygden*[1] svarar rivningsverksamheten för en liten del av den totala avgången av lägenheter, och absolut sett är landsbygdens rivning liten jämfört med städernas. På landsbygden har rivningen främst varit inriktad på småhuslägenheter — helt naturligt, då (1960) över tre fjärdedelar av landsbygdens bostadsbestånd utgjordes av småhuslägenheter. Ungefär 28 % av landsbygdens lägenheter 1960 uppfördes före 1901 — 50 % av rivningslägenheterna uppfördes före detta år. »Dödlighetstalet» 1961—65 var ungefär 2,5 gånger större för lägenheter byggda före 1901 än för dem som uppfördes därefter. Rivningslägenheterna var vidare betydligt mindre än beståndets genomsnitt — däremot revs färre lägenheter om två rum och kök än vad som motsvarade deras andel av beståndet 1960. Detta beror *inte* på att en speciellt stor andel av tvårumslägenheterna är nybyggda — tvärtom utgjorde tvårumslägenheterna 1960 nära 34 % av det bestånd, som uppfördes före 1920 (vilket svarat för 86 % av landsbygdens rivning). Tvårumslägenheterna har således i markerat högre utsträckning kunnat »överleva» än de mindre lägenhetskategorierna. Beträffande rivningslägenheternas utrustning, slutligen, kan vi konstatera att denna, helt naturligt, var betydligt sämre än motsvarande i 1960 års bestånd. 45 % av beståndet var 1960 att hänföra till kvalitetsgrupperna 5, 6 eller 7, dvs. saknade både wc och centralvärme, medan 61 % av rivningslägenheterna tillhörde dessa grupper.[2]

När det gäller rivningen i städerna (och köpingarna) har vi sett betydande variationer mellan de olika storleksgrupperna. Totalt revs 1961—65 ungefär lika många småhus som flerfamiljshus (totalt nära 9 200 hus), men endast 16 % av *lägenheterna* återfanns i småhus. I storstäderna var denna siffra endast 7 %. I åldershänseende visade stadsgrupperna, som vi sett, högre siffror än landsbygdsgruppen — den andel som byggts före 1920 var i stadsgrupperna relativt lika, nämligen 90 %. Det förelåg i detta avseende ingen skillnad mellan småhus och flerfamiljshus.

De i städer och köpingar 1961—65 rivna lägenheterna var i genomsnitt mycket mindre än beståndets genomsnitt. Liksom på landsbygden har »dödlighetsprocenten» varit avsevärt lägre för tvårumslägenheterna än för smålägenheterna. I städerna fanns 1960 ungefär 158 000 smålägenheter byggda före 1921, 1961—65 revs över 22 000 av dessa, motsvarande 14 %. Som vi tidigare nämnt förekom bland de rivna småhusen endast ett fåtal smålägenheter — småhusens lägenhetsstorlek låg betydligt över flerfamiljshusens. De rivna småhuslägenheterna var 1961—65 bättre utrustade än lägenheter i flerfamiljshus, vilket har samband med storleksfördelningen. Totalt sett var emellertid rivningslägenheterna sämre utrustade än den del av beståndet, från vilken de härstammar åldersmässigt sett.

[1] I det följande avser vi med *landsbygd dels* det som i bostadsräkningen betecknas som sådan, *dels landskommunerna* när det gäller bostadsbyggnadsstatistiken (dvs. exkl. köpingar). Materialen är sålunda inte helt jämförbara.

[2] Vatten och avlopp inräknas därvid i kvalitetsgrupperingen men finns inte med i bostadsbyggnadsstatistiken.

OMBYGGNADSVERKSAMHETEN 1949—58

Uppgifter om ombyggnadsverksamheten inhämtades fram till och med år 1958 och publicerades i bostadsbyggnadsstatistiken. Då dessa uppgifter bedömdes som ofullständiga upphörde denna redovisning därefter, och några uppgifter om ombyggnadsverksamheten därefter står inte att få. Med hänsyn främst till materialets ofullständighet ger vi här endast en mycket kort sammanfattning av verksamheten mellan 1949 och 1958.[1]

Statistiken över ombyggnads- och förbättringsverksamheten avsåg dels ändringar varigenom lägenheter tillkommit eller avgått, dels också vissa ändringar av standarden i befintliga lägenheter (ändring av rumsantalet, tillkomst av centralvärme, wc eller badrum). Antalet på detta sätt ombyggda eller förbättrade lägenheter uppgick under tioårsperioden till 60 000. I genomsnitt tillkom per år netto drygt 800 lägenheter medan nära 6 400 var utsatta för ändringar i någon form. Variationerna mellan de olika åren var relativt små. Likaledes var fördelningen på kommungrupper mycket jämn, 75 % av lägenheterna återfanns på landsbygden.

Småhusens andel av de ombyggda resp. förbättrade lägenheterna var hela perioden mer än tre fjärdedelar och steg mot periodens sista år till över 85 %. Det var således främst egnahemsägare som stod som byggherrar för de berörda lägenheterna. Lägenheterna var något större vid slutet av perioden än under dess början, helt naturligt sett mot hustypsfördelningen.

Ombyggnadsarbetet innebar en ökning av lägenheternas storlek, uttryckt i rum och kök. Andelen lägenheter om tre rum och kök utgjorde sålunda 45 % före ombyggnaden men 56 % efter denna. Även i utrustningshänseende innebar naturligt nog verksamheten en förbättring, som bidrog till den successiva höjningen av beståndets standard. För hela tioårsperioden gäller att 75 % av de förbättrade lägenheterna före förbättringen saknade wc och centralvärme, medan endast 15 % saknade dessa detaljer efter förbättringen.

[1] Uppgifterna har i sin helhet hämtats från *Bostadsbyggandet 1958,* s. 38 ff.

KAPITEL 4

Bostäderna och befolkningsutvecklingen i vissa städer 1945—60

I kap. 2 och 3 har vi studerat bostadsbeståndets utseende 1945 och 1960 samt förändringarna i detta genom byggande och rivning under efterkrigsperioden. Vi har därvid redovisat förhållandena i tätorter av olika storlek och då funnit åtskilliga skillnader i lägenheternas egenskaper. I detta kapitel skall vi studera sambandet mellan städernas folkmängdsförändringar och deras bostadsförhållanden — vi söker med andra ord svar på frågan om en orts tillväxttakt har betydelse för bostadsbeståndets karaktär. Delvis mot bakgrund av vad som framkommit i de föregående två kapitlen kan vi vänta oss att

1) en snabb befolkningsutveckling åtföljs av en hög bostadsproduktion och därmed en föryngring av bostadsbeståndet.
2) en hög nyproduktion av bostäder inriktas framförallt på flerfamiljshus, vilket ger en förskjutning i hustypsfördelningen mot större hus.
3) storleks- och utrustningsfördelningen i en snabbt växande ort påverkas så, att beståndet får en ökad andel lägenheter i den storlekskategori som dominerar nyproduktionen, samt en bättre genomsnittlig utrustningsstandard.

Vi skall i detta kapitel studera ett antal orter, grupperade efter tillväxttakt under perioden 1945—60 och därvid redovisa lägenheternas fördelning på de fyra variablerna ålder, hustyp, storlek och utrustning. Vi skall därefter presentera utvecklingen i tio enskilda orter där möjligheterna till korrekta jämförelser är relativt goda, för att på så vis illustrera olika utvecklingslinjer. Inledningsvis redovisar vi dock de svårigheter som tvingar oss att begränsa antalet studerade orter.

REDOVISNINGENS OMFATTNING

Vi har i kap. 2 (s. 26) diskuterat svårigheterna att finna jämförbara data för tätorternas bostäder i 1945 och 1960 års bostadsräkningar. Vi konstaterade att felkällorna i materialet ger en betydligt minskad tillförlitlighet åt jämförelser mellan tätortsgrupperna, och att materialet i ringa utsträckning möjliggör en eliminering av dessa felkällor. Sålunda kan vi här inte studera sambandet mellan *tätorternas* befolknings- resp. bostadsutveckling under perioden. I redovisningen av 1945 års bostadsräkning i *Bostäder och hushåll* ingår emellertid även uppgifter för de 61 orter, som 1945 hade mer än 10 000 invånare, och lägenheterna är för dessa orter fördelade på samma variabler som studerats i kap. 2. Uppgifterna gäller *kommunerna*. För samtliga dessa 61 orter finns även uppgifter i 1960 års bostadsräkning liksom i den löpande bostadsbyggnadsstatistiken.

Då vi nu vill studera folkmängdsföränd-

Tabell 4 : 1. *29 orters folkmängd 31.12.1945 och 31.12.1960*

Population of 29 communities on 31 December 1945 and 31 December 1960

	1945	i % av riket 1945	1960	i % av riket 1960	Ökning 1945—1960 %
Grupp I[a])	458 099	6,7	590 501	7,9	28,9
Grupp II[a])	192 760	2,9	288 810	3,8	49,8
Samtliga	650 859	9,6	879 311	11,7	35,1

a) Betr. i grupperna ingående orter se s. 79—80.

Källor: Statistisk Årsbok 1946, tab. 281—282, s. 334—338.
Statistisk Årsbok 1961, tab. 12—13, s. 10—12.

ringarnas samband med bostäderna stöter vi emellertid på en svårighet, som tvingar oss att väsentligt reducera antalet orter. I ett betydande antal av de 61 orterna har under perioden 1945—60 arealförändringar skett genom inkorporeringar eller kommunsammanslagningar. I de flesta fall har dessa arealförändringar även inneburit väsentliga tillskott av bostäder. Den för dessa orter redovisade folkmängds- resp. bostadsökningen är alltså inte följden av en demografisk förändring utan av en administrativ sådan, och de förväntade samband vi ovan ställt upp kan inte antas gälla. För att undvika inverkan av arealförändringar har vi valt att reducera antalet studerade orter till att endast omfatta sådana, som under perioden haft en måttlig arealökning (eller helt saknat en sådan). Vi har därvid erhållit 29 orter (varav två köpingar), där den största arealförändringen uppgått till 6 % mellan 1945 och 1960. Dessa 29 orter har vi därefter fördelat på två grupper med hänsyn till folkökningen under samma period.

Vi har vidare valt ut 10 orter för individuell presentation, vilka inte undergått någon arealförändring överhuvudtaget under perioden. Totalt 15 orter uppfyllde detta krav — de 10 har valts med hänsyn till önskemålet om att den administrativa gränsen och tätortsgränsen i stort sett sammanfaller. Tätortsbebyggelsen ligger således i dessa orter praktiskt taget helt inom stadsgränsen.

29 ORTERS UTVECKLING 1945—60

Befolkningsutvecklingen

De 29 utvalda orterna hade 1960 nära 880 000 invånare eller 11,7 % av rikets totala folkmängd (tab. 4: 1). 1945 var motsvarande andel 9,6 %, vilket innebär att de 29 orternas folkmängd ökat betydligt kraftigare än rikets som helhet.

Vid fördelningen på två grupper med hänsyn till orternas folkmängdsökning under perioden har som norm använts samtliga *städers* ökning under perioden, vilken uppgått till 37,7 %. 19 orter, som ökat mindre än detta tal, har förts till grupp I.[1] Dessa

[1] I grupp I ingår Eskilstuna, Finspång, Kalmar, Västervik, Visby, Karlshamn, Kristianstad, Hälsingborg, Lund, Halmstad, Borås, Lidköping, Karlstad, Arvika, Karlskoga, Borlänge, Sandviken, Härnösand och Boden.

Tabell 4: 2. *29 orters bostadsbestånd 1945 och 1960 samt bostadsproduktion och rivning 1945—60*

Total of 29 communities of dwelling units in 1945 and 1960 and housing construction and demolition in 1945—1960

	Grupp I	Grupp II
Antal lägenheter		
1945	157 271	62 216
1960	220 603	102 510
Ökning (%)	40,3	64,8
Nybyggda lägenheter 1945—1960	84 547	47 833
I % av beståndet 1945	53,8	76,9
Avgångna lägenheter 1945—1960	21 215	7 527
I % av beståndet 1945	13,5	12,1
Rivning i % av avgångna	29,0	38,0

Källor: BoH, tab. 143, s. 202—203.
BR 60: I, tab. 1.
BB åren 1949—60.

19 orter hade en genomsnittlig ökning av 28,9 %. Övriga 10 orter ökade under perioden mer än 37,7 % och utgör grupp II[1] — genomsnittligt hade dessa 10 orter en tillväxt på 49,8 %.

I grupperna ingår orter av mycket varierande storlek. Den genomsnittliga storleken var emellertid relativt lika — 1960 var genomsnittet i grupp I 31 100 invånare och i grupp II 28 900 invånare.

Bostadsbeståndets förändring

I tab. 4: 2 redovisas de båda gruppernas bostadsbestånd 1945 och 1960, den bostadsproduktion som ägt rum under perioden samt rivning och andra typer av avgång.

Ser vi först på nettoökningen av bostadsbeståndet konstaterar vi, att denna varit betydligt större än befolkningsökningen. Detta innebär alltså att antalet boende i lägenheterna i genomsnitt har sjunkit. Att detta är fallet framgår också av följande uppställning över antalet lägenheter per 100 invånare i de båda grupperna 1945 och 1960:

	1945	1960
Grupp I	34,3	37,4
Grupp II	32,3	35,5

Grupp I uppvisar ett något större antal lägenheter per 100 invånare än grupp II. I båda grupperna ser vi en ökning av detta antal mellan 1945 och 1960.

Nettoökningen i beståndet har, som vi sett i kap. 3, flera komponenter — dels nyproduktion, dels en avgång i form av rivning, kontorisering, sammanslagningar osv. Fördelningen mellan dessa komponenter torde sammanhänga med bl.a. befolkningsutvecklingen.

Den totala avgången 1945—60, mätt i relation till bostadsbeståndet 1945, har varit något större i grupp I än i grupp II. Sätter vi däremot avgången i relation till bostadsproduktionen under samma period ser vi en

[1] I grupp II ingår Sollentuna, Södertälje, Katrineholm, Linköping, Växjö, Uddevalla, Trollhättan, Fagersta, Köping och Umeå.

Tabell 4: 3. *Bostadsbeståndets procentuella fördelning efter ålder i 29 orter 1945 och 1960*

Percentagewise distribution of the total of dwelling units according to age in 29 communities in 1945 and 1960

		Ålder (år)					Totalt	Median-ålder
		61+	41—60	21—40	11—20	—10		
Grupp I	1945	17,2	21,2	20,0	15,5	26,1	100,0	28,4
	1960	13,3	14,3	25,9	19,9	26,6	100,0	21,9
Grupp II	1945	15,5	18,9	21,1	13,0	31,5	100,0	25,2
	1960	9,2	12,8	19,3	25,0	33,7	100,0	16,5

Källor: BoH, tab. 147, s. 210—211.
BR 60: I, tab. 1.

större skillnad, vilket är naturligt med hänsyn till den större produktionen i grupp II. Avgången uppgick sålunda till en fjärdedel av produktionen i grupp I men endast till en sjättedel av produktionen i grupp II. Vår slutsats blir emellertid att avgången av lägenheter totalt sett tycks vara relativt jämn, oberoende av orternas tillväxttakt. Befolkningsutvecklingen får däremot helt naturligt konsekvenser för nyproduktionens omfattning.

Vi ser slutligen i tab. 4: 2 att rivningen svarade för en större andel av avgången i grupp II än i grupp I. Vi måste emellertid här än en gång poängtera att uppgifterna om rivningsverksamheten är alltför otillförlitliga för att kunna tjäna som grund för några säkra slutsatser.[1]

Lägenheternas ålder

Vad som ovan framkommit om bostadsproduktionen och avgången inom grupperna måste naturligtvis även ha fått konsekvenser för bostadsbeståndets åldersfördelning. När det gäller åldersfördelningen innehåller ju dock materialet, som vi sett i kap. 2, åtskilliga felkällor som försvårar jämförelser mellan 1945 och 1960. Vi har här förfarit på samma sätt som i kap. 2; gruppen »okänt år» har fördelats lika på de tre högsta åldersgrupperna, och likartade åldersgrupper har erhållits för 1945 och 1960 genom en omräkning av 1945 års material med antagandet om en jämn fördelning inom varje åldersgrupp.

Tab. 4: 3 visar att grupp II 1945 hade ett klart yngre bestånd än grupp I. Fram till 1960 har differenserna blivit än större. Vi finner alltså att orterna med den snabbare tillväxten i högre grad än orterna med den långsammare har föryngrat sitt bestånd.

Hustypsfördelningen

Vi har tidigare antagit, att orter med en snabb befolkningsutveckling inriktar sin bostadsproduktion på större hus. Härvid spelar naturligtvis många andra faktorer in än tillväxten; ortens struktur, markförhållanden osv. kan tänkas ha betydelse för hustypsfördelningen.

Tab. 4: 4 illustrerar hustypsfördelningen.

[1] För åren 1946—48 finns inte några uppgifter om rivningsverksamheten särredovisade. De anförda siffrorna bygger på en uppskattning av rivningens andel av det redovisade nettotillskottet av rum under åren.

Tabell 4: 4. *Lägenheternas procentuella fördelning på hustyper i 29 orter 1945 och 1960*
Percentagewise distribution of dwelling units by types of houses in 29 communities in 1945 and 1960

		Enfam. hus	Tvåfam. hus	Hus med			Totalt
				3—4 läg.	5—9 läg.	10+ läg.	
Grupp I	1945	14,1	18,6	16,5	21,3	29,5	100,0
	1960	14,1	10,7	10,0	15,4	49,8	100,0
Grupp II	1945	16,7	18,5	16,3	20,9	27,6	100,0
	1960	16,3	9,9	8,9	14,8	50,1	100,0

Källor: BoH, tab. 143, s. 202—203.
Br 60, råtabell B 10.

Skillnaderna är överlag relativt små, och en utjämning har skett mellan 1945 och 1960. Överlag finner vi att utvecklingen i båda grupperna snabbt gått mot en ökad andel hus med minst 10 lägenheter. Enfamiljshusen har i stort sett behållit sin andel av beståndet, medan tvåfamiljshusen, i enlighet med den generella tendensen i riket, minskat avsevärt. Främst är det dock de medelstora husen som under perioden minskat sin andel. Det kan här vara skäl att påminna om den i kap. 3 funna tendensen att efter 1960 de större husens andel minskat till förmån för de medelstora husens.

Lägenheternas storlek

Med hänsyn till den snabba föryngringen i grupp II genom en kraftig nyproduktion kan vi vänta oss, att beståndets fördelning på lägenhetsstorlekar skall visa en förskjutning mot kategorin tre rum och kök, som under efterkrigstiden haft en stor andel av bostadsproduktionen.

I tab. 4: 5 ser vi, att lägenheternas fördelning på storlek 1945 och 1960 varit relativt likartad i båda grupperna. Andelen smålägenheter har sjunkit avsevärt, och 1960 utgör två- och trerumslägenheterna sammantagna 55—56 % av beståndet. Andelen stora lägenheter var 1960 något större i grupp II än i grupp I, men skillnaden är som vi ser mycket liten.

Lägenheternas utrustning

Den fortlöpande höjningen av utrustningsstandarden i de nyproducerade lägenheterna ligger till grund för vårt antagande att den genomsnittliga utrustningsstandarden i en orts bostadsbestånd påverkas av ortens tillväxttakt, i den mån denna leder till en ökad nyproduktion av lägenheter.

Uppgifter om utrustningsdetaljer finns för de 29 orterna 1945 endast beträffande eget bad- eller duschrum samt centralvärme. Andelen lägenheter, utrustade med dessa detaljer, redovisas i tab. 4: 6. För 1960 har även förekomst av eget wc redovisats. Vi ser att 1945 orterna i grupp II i väsentligt högre grad innehade de två detaljerna än orterna i grupp I. 1960 kvarstår fortfarande en skillnad, som dock väsentligt krympt beträffande centralvärme (centralvärme ingår ju numera som vi sett i kap. 3 i så gott som samtliga nyproducerade lägenheter). Även beträffande wc ser vi en klar skillnad mellan de båda grupperna. Då utgångsläget 1945 för de båda grupperna var helt olika kan vi inte direkt uttala oss om tillväxttaktens be-

Tabell 4: 5. *Lägenheternas procentuella fördelning efter lägenhetsstorlek i 29 orter 1945 och 1960*

Percentagewise distribution of dwelling units by size of dwelling units in 29 communities in 1945 and 1960

	< 1 rk	1 rk	2 rk	3 rk	4+ rk	Totalt	Medianstorlek[a]
Grupp I							
1945	17,5	25,0	31,6	14,5	11,4	100,0	2,4
1960	10,8	18,2	34,8	21,6	14,6	100,0	2,6
Grupp II							
1945	15,7	27,9	30,3	14,3	11,8	100,0	2,2
1960	10,8	17,8	33,7	21,8	15,9	100,0	2,9

a) Beräkningen av medianstorleken har beskrivits i kapitel 2, s. 43.

Källor: BoH, tab. 148, s. 212—213.
BR 60: I, tab. 1.

tydelse för utrustningsstandarden i beståndet.

10 ORTERS UTVECKLING 1945—60

Befolkningsutvecklingen

De 10 orter, för vilka vi nedan skall ge en individuell presentation är utvalda av de 29 med hänsyn till önskemålet att tätorts- och stadsgränserna så nära som möjligt sammanfaller. Orterna är alltså inte avsedda att tjäna som typiska exempel på hur utvecklingen har varit i rikets städer utan valda helt med hänsyn till det statistiska materialet.

De 10 orternas folkmängdsutveckling framgår av tab. 4: 7, där orterna grupperats

Tabell 4: 6. *Procentuell andel lägenheter med vissa utrustningsdetaljer i 29 orter 1945 och 1960*

Percentage share of dwelling units with certain equipment in 29 communities in 1945 and 1960

		Eget bad- eller duschrum[a]	Centralvärme	Eget wc
Grupp I	1945	40,9	63,0	—
	1960	60,6	84,1	79,8
Grupp II	1945	46,3	78,4	—
	1960	69,1	86,7	84,6

a) Innefattar 1945 grupperna »enskilt badrum» samt »duschrum eller delat bad».

Källor: BoH, tab. 149, s. 214—215.
BR 60: I, tab. 1.

Tabell 4: 7. *10 orters folkmängd 1945—60*

Population of 10 communities in 1945—1960

Ort	Folkmängd 31/12 1945	Folkmängd 31/12 1960	Ökning %
Visby	13 712	15 604	13,8
Hälsingborg	66 537	76 574	15,1
Härnösand	13 703	17 163	25,2
Lund	31 313	40 380	29,0
Karlstad	32 297	43 064	33,3
Växjö	17 209	24 041	39,7
Fagersta	10 297	15 527	50,8
Katrineholm	12 523	19 015	51,8
Södertälje	20 866	33 152	58,9
Uddevalla	20 537	34 290	67,0

Källor: Statistisk Årsbok 1946, tab. 281—282, s. 334—338.
Statistisk Årsbok 1961, tab. 12—13, s. 10—12.

efter den procentuella folkökningen under perioden 1945—60. De första fem orterna tillhörde i det föregående avsnittet vad vi kallade grupp I, de övriga fem grupp II. Folkmängdsutvecklingen har varit mycket olika i de 10 orterna. Visby och Hälsingborg har haft den lugnaste utvecklingen, medan Uddevalla och Södertälje utvecklats snabbast.

De 10 orterna är även av mycket olika storlek. Hälsingborg, Lund, Uddevalla, Karlstad och Södertälje hade 1960 mer än 30 000 invånare — Växjö, Visby, Katrineholm, Fagersta och Härnösand hade mellan 10 000 och 30 000 invånare vid samma tidpunkt.

Det kan här vara på sin plats att helt kort beskriva de olika orternas näringsstruktur. Utifrån fördelningen av den yrkesarbetande befolkningen på näringsgrenar kan vi göra en uppdelning av orterna på tre grupper.[1] Som *industriorter* kan vi beteckna Fagersta, Södertälje och Katrineholm. Som *köpstadsorter* betecknar vi Hälsingborg, Lund, Uddevalla och Karlstad, där alltså industrin sysselsätter en mindre andel av befolkningen och fördelningen mellan industri- och serviceyrken är relativt jämn.[2] Slutligen benämner vi Växjö, Visby och Härnösand *serviceorter*, där industriandelen är ännu något mindre och bara upptar ungefär en tredjedel av den förvärvsarbetande befolkningen. Av tab. 4: 7 framgår att samtliga tre industriorter samt Uddevalla undergått en mycket snabb tillväxt, medan två av de tre serviceorterna visar en mycket lugn utveckling.

[1] Näringsgrensfördelningen är hämtad från Atlas över Sverige. Gränserna mellan industri- och köpstadsorter resp. mellan köpstads- och serviceorter går vid 60 resp. 40 % industrianställda av den förvärvsarbetande befolkningen. Uppgifterna är hämtade från FR 1950.

[2] Anmärkas bör att klassifikationen bygger på 1950 års förhållanden. Orternas klasstillhörighet 1960 kan vara en annan. Sålunda hade Uddevalla under 1950-talet en kraftig ökning av andelen industrisysselsatta, varför orten 1960 kan betecknas som industriort.

Tabell 4 : 8. *10 orters bostadsbestånd 1945 och 1960 samt rivning 1945 och 1960*

Total of 10 communities of dwelling units in 1945 and 1960 and demolition in 1945 and 1960

Ort	Antal lägenheter 1945	1960	Ökning %	Nybyggda lägenh. 1945—60	i % av bestånd. det 1945	Avgångna lägenh. 1945—60	i % av bestånd. det 1945	Rivning i % av avgången
Visby	4 234	5 534	30,7	1 872	44,2	572	13,5	33,4
Hälsingborg	22 735	29 905	31,5	8 281	36,4	1 111	4,9	56,3
Härnösand	4 487	6 213	38,5	2 656	59,2	930	20,7	46,3
Lund	11 350	16 381	44,3	7 100	62,6	2 069	18,3	13,8
Karlstad	10 567	15 993	51,3	6 467	61,2	1 041	9,9	38,9
Växjö	5 459	8 337	52,7	3 434	62,9	556	10,2	58,8
Fagersta	3 363	5 360	59,4	2 819	83,8	822	24,4	13,9
Katrineholm	4 112	7 049	71,4	3 707	90,2	770	18,8	41,0
Södertälje	7 054	11 762	66,7	5 263	74,6	555	7,9	48,4
Uddevalla	6 812	12 113	77,8	6 249	91,7	948	13,9	38,2

Källor: BoH, tab. 143, s. 202—203.
BR 60 : I, tab. 1.
BB åren 1949—60.

Tabell 4 : 9. *Antal lägenheter per 100 invånare i 10 orter 1945 och 1960*

Number of dwelling units per 100 inhabitants in 10 communities in 1945 and 1960

Ort	1945	1960	Ökning
Visby	30,9	35,5	4,6
Hälsingborg	34,2	39,1	4,9
Härnösand	32,7	36,2	3,5
Lund	36,2	40,6	4,4
Karlstad	32,7	37,1	4,4
Växjö	31,7	34,7	3,0
Fagersta	32,7	34,5	1,8
Katrineholm	32,8	37,1	4,3
Södertälje	33,8	35,5	1,7
Uddevalla	33,2	35,3	2,1

Bostadsbeståndets förändring

Av tab. 4: 8 framgår hur de 10 orternas bostadsbestånd förändrats mellan 1945 och 1960. Rangordningen mellan orterna när det gäller den procentuella tillväxten av bostadsbeståndet är i det närmaste identisk med rangordningen efter befolkningsutvecklingen. Dock är relationerna mellan tillväxten i beståndet resp. befolkningen mycket olika, vilket ger oss anledning att anta att utvecklingen av antalet lägenheter per 100 invånare varit väsentligt olika i de olika

Tabell 4: 10. *Lägenheternas procentuella fördelning på åldersgrupper 1960 samt medianålder 1945 och 1960 i 10 orter*

Percentagewise distribution of dwelling units by age groups in 1960 and median age in 1945 and 1960 in 10 communities

Ort	Ålder (år)					Medianålder (år)		Förändring ± (år)
	61+	41—60	21—40	11—20	—10	1945	1960	
Visby	24,6	11,8	18,8	21,3	23,5	39,6	26,0	—13,6
Hälsingborg	15,1	13,9	33,3	17,6	20,1	24,8	27,4	+ 2,6
Härnösand	20,1	12,6	18,9	19,6	28,8	40,7	20,6	—20,1
Lund	17,7	15,1	24,6	16,9	25,7	32,1	26,1	— 6,0
Karlstad	7,7	14,9	26,7	19,5	31,2	27,0	19,6	— 7,4
Växjö	14,0	13,8	21,0	21,6	29,6	32,9	19,4	—13,5
Fagersta	8,2	15,4	13,6	31,8	31,0	29,6	15,9	—13,7
Katrineholm	3,9	17,3	16,8	21,7	40,3	24,1	14,5	— 9,6
Södertälje	7,6	16,2	13,3	24,1	38,8	28,7	14,6	—14,1
Uddevalla	8,3	10,7	18,2	23,6	39,2	25,6	14,6	—11,0

Källor: BoH, tab. 147, s. 210—211.
BR 60: I, tab. 1.

orterna. Dessa kvoter återfinns i tab 4: 9, av vilken det framgår att förändringen varit mindre i snabbare växande orter med undantag för Katrineholm, vars kvot ökat väsentligt. Ser vi däremot på kvoternas nivå 1960 finner vi variationer utan samband med orternas tillväxttakt. Hälsingborg och Lund hade då det högsta antalet lägenheter per 100 invånare, Växjö och Fagersta det lägsta antalet.

Återgår vi så till tab. 4: 8 kan vi studera de olika komponenterna i bostadsbeståndets nettoökning. Ser vi först på avgången under perioden 1945—60 i relation till beståndet 1945 i varje ort finner vi åter, att orterna haft en relativt likartad procentuell avgång utan något samband med tillväxttakten. Härvid utgör Södertälje i viss mån ett undantag. Beträffande relationen nyproduktion-avgång, där vi för grupp I och grupp II av de 29 orterna spårat en viss differens, kan vi inte se någon tydlig tendens med hänsyn till de 10 orternas befolkningsutveckling. Det föreligger i stället stora variationer över hela linjen.

Rivningens andel av avgången, slutligen, varierar mycket från ort till ort utan någon speciell anknytning till befolkningsutvecklingen.

Lägenheternas ålder

Tab. 4: 10 redovisar de 10 orternas bostadsbestånd 1960, fördelat på åldersgrupper samt bostädernas medianålder 1945 och 1960. Medianåldern är överlag lägre i de snabbast växande orterna än i de med långsammare tillväxt. Detta ligger helt i linje med vad vi tidigare funnit. Medianåldern var speciellt låg 1960 i de fyra snabbast växande orterna Fagersta, Katrineholm, Södertälje och Uddevalla. Vi finner dock samtidigt exempel på olika utvecklingslinjer. Hälsingborg hade, liksom vi i kap. 2 sett var fallet med storstäderna, en högre medianålder 1960 än

Tabell 4: 11. *Lägenheternas procentuella fördelning på hustyper i 10 orter 1945 och 1960*

Percentagewise distribution of dwelling units by types of houses in 10 communities in 1945 and 1960

Ort	Enfamiljshus		Tvåfamiljshus		Hus med 3—4 läg.		5—9 läg.		10+ läg.		Icke bostadshus[a]
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1960
Visby	25,8	24,5	28,8	19,1	16,4	15,7	23,5	12,9	5,5	23,3	4,5
Hälsingborg	11,8	11,2	11,4	6,3	9,3	4,9	19,4	13,5	48,1	61,3	2,8
Härnösand	13,2	14,3	23,5	17,6	34,2	20,9	25,0	18,5	4,1	25,6	3,1
Lund	8,2	9,8	8,2	4,4	12,7	8,1	21,5	14,1	49,4	60,8	2,8
Karlstad	10,7	11,8	17,3	9,0	19,5	11,7	23,0	15,9	29,5	48,9	2,7
Växjö	13,6	13,4	23,8	17,3	21,9	13,0	29,7	21,4	11,0	31,1	3,8
Fagersta	27,2	22,0	23,0	7,0	15,8	6,5	21,9	12,0	12,1	50,1	2,4
Katrineholm	12,8	12,7	19,6	8,8	18,8	10,1	29,2	16,7	19,6	49,4	2,3
Södertälje	15,9	11,8	14,5	7,1	14,5	6,4	12,9	9,6	42,2	63,9	1,2
Uddevalla	14,5	10,6	19,3	8,8	20,8	9,7	26,7	17,1	18,7	51,4	2,4

a) Uppgifter för 1945 saknas.

Källor: BoH, tab. 143, s. 202—203.
BR 60, råtabell B 10.

1945. Uddevalla och Katrineholm hade 1945 ungefär samma utgångsläge som Hälsingborg men har utvecklats i motsatt riktning och starkt föryngrat beståndet. En kraftig föryngring finner vi även i Visby och Härnösand, som 1945 hade en medianålder på nära 40 år men denna har sänkts betydligt under perioden.

Sammanfattningsvis ser vi alltså beträffande de 10 orterna att åldersutvecklingen inte direkt följt orternas tillväxttakt utan snarare visat en riktning mot en utjämning mellan orterna.

Till tab. 4: 10 kan vi även ge några kommentarer beträffande bostädernas fördelning på byggnadsperioder. I de fyra snabbast växande orterna har ungefär halva beståndet tillkommit sedan 1945 och endast en tiondel av bostäderna härrör från förra seklet. I orter där folkmängdsutvecklingen varit betydligt lugnare har avgången av denna sist nämnda åldersgrupp varit mindre. Av Visbys lägenheter var som synes 1960 en fjärdedel tillkomna under 1800-talet. Det kan också påpekas att andelen lägenheter som uppfördes under 1920-talet i samtliga orter är mindre än från övriga decennier.

Hustypsfördelningen

Även när det gäller lägenheternas fördelning på olika hustyper finner vi stora variationer mellan orterna utan samband med befolkningsutvecklingen (tab. 4: 11). Vi har beträffande åldersfördelningen funnit att Uddevalla, Södertälje, Katrineholm och Fagersta 1960 hade ett markerat yngre bostadsbestånd än övriga orter. Med tanke på hustypsinriktningen under den studerade perioden skulle vi kunna förvänta oss att dessa orter erhållit en kraftigt ökad andel »storstadshus». Detta är också fallet, men det gäller även för de övriga orterna. Ökningen

Tabell 4 : 12. *Lägenheternas procentuella fördelning på storleksklasser i 10 orter 1945 och 1960*

Percentagewise distribution of dwelling units by size of dwelling units in 10 communities in 1945 and 1960

Ort	< 1 rk		1 rk		2 rk		3 rk		4+ rk		Median storlek[a] (rk)	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
Visby	17,5	9,4	9,7	8,8	32,1	29,9	21,5	27,0	19,2	24,9	2,7	3,1
Hälsingborg	15,2	8,5	21,6	19,8	35,5	37,8	15,3	20,0	12,4	13,9	2,4	2,6
Härnösand	17,8	11,8	26,3	15,1	26,1	26,7	16,7	27,3	13,1	19,1	2,2	2,9
Lund	24,8	15,5	16,7	16,5	29,7	32,2	14,1	17,0	14,7	18,8	2,3	2,6
Karlstad	15,9	12,9	27,3	16,7	30,6	31,2	14,6	22,6	11,6	16,6	2,2	2,7
Växjö	13,9	9,2	14,1	9,8	35,1	29,4	16,6	28,1	20,3	23,5	2,6	3,1
Fagersta	18,9	8,7	33,6	23,3	26,1	33,5	11,5	20,8	9,9	13,7	1,9	2,6
Katrineholm	13,9	11,4	29,6	15,9	36,8	35,4	10,9	23,3	8,8	14,0	2,2	2,6
Södertälje	18,4	10,7	31,8	22,2	28,2	35,8	12,7	19,5	8,9	11,8	2,0	2,5
Uddevalla	11,0	10,7	30,3	18,1	34,5	36,2	14,2	21,2	10,0	13,8	2,3	2,6

a) Beräkningen av medianstorlek har beskrivits i kap. 2, s. 43.

Källor: BoH, tab. 148, s. 212—213.
BR 60 : I, tab. 1.

av den största hustypens andel har dock varit störst i de fyra snabbast växande orterna.

Vissa olikheter i hustypsfördelningen kan spåras i tab. 4: 11. Södertälje hade redan 1945 en tyngdpunkt på de största hustyperna, vilken under perioden skjutits än högre upp i hustypsgrupperna. Katrineholm och Uddevalla hade 1945 en större andel medelstora hus medan Fagersta då dominerades av småhusbebyggelse. I dessa tre snabbt växande orter har i stort sett enfamiljshusen behållit sin position medan tvåfamiljshusen och de medelstora flerfamiljshusen varit helt underordnade i nyproduktionen. Hälsingborg och Lund har från 1945 bibehållit en låg andel småhus och i hög grad utvecklats mot utpräglad storstadsbebyggelse. Även Karlstad visar samma utveckling.

Visby är den ort som både 1960 och 1945 hade den största andelen småhus. Växjö och Härnösand visar ett dominerande inslag av medelstora hustyper. Den relativt lugna utvecklingen i de tre sist nämnda orterna återspeglas i en bibehållen hög andel tvåfamiljshus — denna hustyp har ju efter kriget varit »omodern».

Lägenheternas storlek

Beträffande lägenheternas fördelning på storleksgrupper fann vi för de 29 orterna sammantagna ingen klar tendens mot ett samband med befolkningsutvecklingen. Av tab. 4: 12 framgår emellertid att vi mellan de 10 orterna kan finna vissa olikheter som tyder på att ett sådant samband existerar. Sålunda hade Fagersta, Katrineholm, Södertälje och Uddevalla, vilka vi i flera avseenden funnit utgöra en grupp, en högre andel lägenheter om två rum och kök och en lägre andel större lägenheter än övriga orter, Hälsingborg i viss mån undantaget. Detta är särskilt tydligt 1960.

Lund och Hälsingborg hade 1945 utrym-

Tabell 4 : 13. *Procentuell andel lägenheter med vissa utrustningsdetaljer i 10 orter 1945 och 1960*

Percentage share of dwelling units with certain equipment in 10 communities in 1945 and 1960

Ort	Centralvärme		Eget wc	Eget bad- el. duschrum[a]	
	1945	1960	1960	1945	1960
Visby	55	82	77	36	60
Hälsingborg	72	86	80	39	59
Härnösand	53	82	84	28	59
Lund	75	86	81	48	65
Karlstad	62	84	86	46	69
Växjö	53	81	80	35	63
Fagersta	50	84	91	29	70
Katrineholm	54	86	91	44	67
Södertälje	58	86	86	44	74
Uddevalla	64	90	81	42	68

a) Innefattar 1945 grupperna »enskilt badrum» samt »duschrum eller delat bad».

Källor: BoH, tab. 149, s. 214—215.
BR 60 : I, tab. 1.

mesmässigt en relativt hög standard med en tyngdpunkt på tvårumslägenheterna. Lund hade även en hög andel lägenheter utan kök. Som förut nämnts (s. 43) visade emellertid en speciell undersökning att Lund och Hälsingborg 1945 hade till ytan små lägenheter. Detta ger oss anledning att än en gång ifrågasätta rumsantalets tillförlitlighet som mått på utrymmet.

Den kanske mest frapperande utvecklingen ser vi i Fagersta, vars bestånd 1945 till mycket stor del bestod av smålägenheter. 1960 låg emellertid tyngdpunkten i Fagersta helt på tvårumslägenheterna. Härnösand visar en liknande bild.

Vi kan beträffande storleksfördelningen även konstatera vissa skillnader med hänsyn till orternas näringsstruktur. De orter vi kallat industriorter, dvs. Södertälje, Katrineholm och Fagersta, uppvisar 1960 relativt låga medianvärden och en koncentration på lägenheter om två rum och kök. Serviceorterna Växjö, Visby och Härnösand har en betydligt högre medianstorlek och en mindre andel tvårumslägenheter samt ett stort inslag av de största lägenheterna.

Lägenheternas utrustning

När vi jämförde orternas innehav av vissa utrustningsdetaljer för grupp I och II av de 29 orterna fann vi avsevärda skillnader mellan de båda grupperna. De snabbare växande orterna var betydligt bättre utrustade än de som visat en långsammare tillväxt. Detta är naturligt med tanke på den kraftiga nyproduktionen i samband med en snabb befolkningsutveckling.

Lägenheternas innehav av tre utrustningsdetaljer framgår av tab. 4: 13. Utgångsläget för de 10 orterna i utrustningshänseen-

de var mycket olika 1945. Hälsingborg och Lund hade en hög andel lägenheter utrustade med centralvärme, medan denna andel var lägst i Fagersta. Hustypsfördelningen spelar naturligtvis en stor roll. Bilden var likartad beträffande förekomst av eget bad- eller duschrum.

Under perioden kan vi konstatera en utjämning av olikheterna, framförallt när det gäller centralvärme. De fyra snabbast växande orterna hade 1960 relativt höga andelar av beståndet utrustade med centralvärme. Detsamma var fallet för de tre industriorterna beträffande både wc och bad- eller duschrum. Karlstad uppvisar liknande andelar. Förändringarna har varit minst påtagliga i Lund och Hälsingborg.

KAPITEL 5

Om bostadsefterfrågans bestämningsfaktorer

INLEDNING

I det föregående har visats hur landets bostadsbestånd såg ut 1960 och hur det förändrats sedan krigsslutet. Den resterande delen av monografin skall ägnas åt boendeförhållandena. Vi skall sålunda studera hur bostadskonsumtionen var 1960 för olika kategorier av boende och hur boendet förändrats under efterkrigstiden. Innan vi går in på de empiriska förhållandena skall vi något behandla de teoretiska utgångspunkterna för studiet av boendeförhållandena. Vi kommer härvid att bortse från att den svenska bostadsmarknaden sedan det andra världskriget varit föremål för ingrepp av pris- och socialpolitisk art från myndigheternas sida. Ingreppen och dess konsekvenser berörs dock i slutet av kapitlet (s. 98).

Bostaden är en varaktig konsumtionsvara. Dess livslängd är lång, vilket framgått i tidigare avsnitt om lägenhetsbeståndets åldersstruktur.[1] Det årliga tillskottet av nya bostäder utgör endast ett par procent av det befintliga beståndet. Bostäderna utmärks vidare av att de är geografiskt stationära. Medan ett flertal andra varaktiga varor lätt kan flyttas kan bostäderna inte flyttas med befolkningsrörelser t.ex. från glesbygd till tätorter. Anpassning till sådana ändringar i befolkningsstrukturen kan endast ske medelst nybyggande.

Traditionellt skiljer man, när det gäller efterfrågan på bostäder, mellan antalsefterfrågan, dvs. efterfrågan på antalet lägenheter, och standardefterfrågan, dvs. efterfrågan på utrymme och utrustning per hushåll. En annan frågeställning som också ofta särbehandlas är bostadsefterfrågans inriktning på olika hustyper.

Man kan från vissa utgångspunkter hävda att en uppdelning i antals- resp. standardefterfrågan är olämplig. Alla personer bor på något sätt och konsumerar utrustning och utrymme oavsett om bostaden är den egna eller någon annans. Att enbart intressera sig för om en person efterfrågar egen bostad eller inte säger inte allt om personens bostadsefterfrågan. Den mängd bostadstjänster som efterfrågas lämnas i detta sammanhang därhän. Det är sålunda snarast fråga om under vilka former man efterfrågar bostad.

Av tradition har man dock gjort denna uppdelning i antalsefterfrågan och standardefterfrågan. En sådan uppdelning står också i överensstämmelse med innehållet i den bostadspolitiska debatten. När det gäller bostadsförsörjningen är t.ex. antalet producerade lägenheter ofta av primärt intresse. Vi har genomgående i detta arbete valt att studera antalsefterfrågan och standardefterfrågan var för sig. Skälet till detta är dels den ovannämnda sedvänjan, dels att av olika faktorer, som kan antas ha betydelse för bostadsefterfrågan, vissa in-

[1] Kap. 2, s. 25 och kap. 3, s. 57.

verkar på antalsefterfrågan, medan andra framför allt har betydelse för standardefterfrågan.

Något skall här sägas om vad som avses med antals- resp. standardefterfrågan samt efterfrågan på olika hustyper. Med antalsefterfrågan avses efterfrågan på egen lägenhet. För att en person skall anses ha egen lägenhet krävs att personen i fråga på grund av äganderätt, hyresavtal eller annan grund disponerar en bostadslägenhet i dess helhet och är mantalsskriven i densamma. Den realiserade antalsefterfrågans storlek uttrycks med hjälp av den s.k. hushållskvoten vilken anger det procentuella antalet bostadsföreståndare i en viss befolkningskategori.

Det är möjligt att ange ett antal variabler som alla tillsammans kan sägas konstituera vad man vanligen menar med bostadsstandard. Till en sådan variabellista kan man först föra allt som karakteriserar lägenheten själv. Närmast till hands torde då lägenhetsstorlek och lägenhetsutrustning ligga. Men man kan också peka på andra standardelement såsom hur lägenhetens planlösning ser ut, i vilken hustyp den är belägen, i vilket våningsplan den ligger osv. Man kan också gå utanför själva lägenheten och huset och till standarden räkna den omgivande miljön, exempelvis om bostaden ligger centralt eller inte. Med en sådan definition av begreppet bostadsstandard har vi fått med nästan alla de faktorer som är väsentliga för konsumentens värdering av sin bostad.

I denna undersökning använder vi oss dock av standardbegreppet i mycket snäv bemärkelse. Främst är avgränsningen betingad av datatillgången. Vi avser med bostadsstandard lägenhetsstorlek och lägenhetsutrustning.

Det finns två vanliga sätt att ange vad man menar med lägenhetsstorlek. I det ena fallet tar man fasta på lägenhetens yta och anger storleken i kvadratmeter. Vissa olikheter kan då föreligga när det gäller vilka utrymmen som skall inräknas. I det andra fallet anger man lägenhetens storlek i antal rumsenheter.

Vilket mått som är bäst är beroende på syftet med dess användning. Gäller det t.ex. att studera vilken kvantitet bostad som kan erhållas till ett visst pris kan man hävda att kvadratmetermått är det mera användbara. Fördelen med rumsenhetsmåttet synes vara att det står i bättre överensstämmelse med hushållens upplevelse av utrymmesstandarden. Troligt är att en person, vid sin bedömning av hur stor en lägenhet är, inte utgår ifrån den exakta ytstorleken utan snarare från antalet rum. Bakom förmodanden av denna typ ligger resonemang om att olika hushållsfunktioner, t.ex. sömn, matlagning, måltider, umgänge, kräver tillgång till flera och olika rum och att ytan vid givet antal rum inte har avgörande betydelse för möjligheterna att utöva dessa funktioner.[1]

En begränsning i att använda antalet rumsenheter som mått på lägenheternas storlek ligger i det förhållandet att hyressättningen inte enbart grundar sig på rumsantalet utan på flera andra faktorer. Ett studium av t.ex. inkomstens och hyrans betydelse för konsumtionen av utrymme blir något sämre om antalet rumsenheter används som storleksmått. Rumsenhetsmåttet förmår inte heller uppfånga utrymmen som bad- och duschrum och olika förvaringsutrymmen, vilket naturligtvis bidrar till att öka diskrepansen mellan yta och antalet rumsenheter som mått på lägenhetsstorleken.

I de officiella bostadsräkningarna har vi

[1] L. Winnick, *American Housing and Its Use*, s. 12, New York 1957.

endast tillgång till uppgifter om antalet rumsenheter, varför vi är tvingade att använda oss av detta i fortsättningen.

För att beskriva den andra standardkomponenten, utrustning, finns det två sätt att gå tillväga. Det ena innebär att man tar fasta på varje utrustningsdetalj för sig och ser om denna finns i bostaden eller inte. Det andra sättet innebär att man utifrån de utrustningsenheter som finns i en och samma lägenhet ger lägenheten en standardpoäng, som anger lägenhetens totala utrustningsnivå. I 1960 års bostadsräkning har man konstruerat en kvalitetsskala, som medger en indelning av lägenheterna i 7 kvalitetsklasser.[1]

Såsom termen hustyp här skall användas refererar den till det antal lägenheter som finns i huset. Till småhus räknas en- och tvåfamiljshus, medan hus med tre eller flera lägenheter benämns flerfamiljshus. Till småhuskategorin förs också rad- och kedjehus.

Innan vi går in på huvudfrågan vilka faktorer som bestämmer bostadsefterfrågan skall vi något beröra de efterfrågeenheter vi kommer att röra oss med. Vi har tidigare konstaterat att alla personer bor någonstans och sålunda konsumerar en viss kvantitet bostad. Den minsta möjliga fristående konsumentenheten är individen. Med denna aspekt skulle individen i princip vara den mest meningsfulla efterfrågeenheten.

Konsumtionen av bostäder sker i allmänhet gruppvis. Den centrala gruppbildningen i detta sammanhang är familjen. Faktorer av betydelse för familjebildningen är bl.a. individens ålder, inkomst m.m. vilka i sin tur bestämmer om individen skall efterfråga egen bostad eller konsumera bostad tillsammans med annan person. Med utgångspunkt från bostadsföreståndarna erhålls följande hushållskategorier: hushåll med gifta, ogifta, frånskilda hushållsföreståndare samt hushåll som förestås av änkor eller änklingar. Det inses lätt att hushållets storlek kan variera inom resp. kategori, för gifta från minimum två personer och för övriga från en person.

Hushållens antal och storlek är vid en given tidpunkt beroende av en rad faktorer. En av de viktigaste är giftermålsfrekvensen. Den påverkar direkt antalet hushåll med gifta föreståndare och indirekt antalet hushåll med tidigare gifta föreståndare.

Av betydelse för giftermålsfrekvensen och antalet hushåll är bl.a. inkomsterna. Stigande inkomster för de ogifta bidrar till att höja giftermålsfrekvensen och därmed öka antalet hushåll. Stigande inkomster bland redan etablerade hushåll kan antas minska deras villighet att ha inneboende, vilket också resulterar i ökat antal hushåll.

Bland faktorer som påverkar hushållsbildningen vill vi slutligen framhålla tillgången på lägenheter. Gränsen för det högsta möjliga antalet hushåll sätts naturligtvis av det antal lägenheter som finns i bostadsbeståndet vid ett givet tillfälle.

Det hushållsbegrepp som återfinns i bostadsräkningarna utgörs av alla i en lägenhet mantalsskrivna personer. I ett bostadshushåll kan sålunda även ingå personer som lämnat en familjegrupp utan att skaffa egen bostad.

FAKTORER AV BETYDELSE FÖR ANTALSEFTERFRÅGAN

Utgångsläget vid studiet av antalsefterfrågan är följande. Vi har erhållit värden för 1960 års hushållskvoter för hela riket och olika delar av landet, t.ex. glesbygd och tätorter.

[1] De 7 kvalitetsklasserna har närmare presenterats i kap. 2.

Vidare har vi motsvarande värden för 1945. Vår uppgift är att analysera 1960 års värden och vad som ligger bakom förändringarna mellan 1945 och 1960.

Vi kan först konstatera att hushållskvoterna för hela riket eller en del av detsamma utgör ett medeltal av hushållskvoterna i olika befolkningskategorier. Skillnader i hushållskvoter för en viss region vid skilda tidpunkter eller mellan regioner vid en given tidpunkt kan följaktligen ha sin förklaring i olikheter i befolkningsstrukturen.

Vi vet t.ex. att de gifta uppvisar de högsta hushållskvoterna, de förut gifta de näst högsta och de ogifta de lägsta hushållskvoterna. Likaså vet vi att hushållskvoterna ökar med stigande ålder.[1]

Det kan också nämnas att man i några svenska undersökningar under konstanthållande av ekonomiska faktorer studerat preferenserna för egen bostad i olika befolkningskategorier. Man har härvid funnit att egen bostad värderas högre av kvinnor än av män, att äldre personer sätter större värde på denna boendeform än vad yngre gör. Egen bostad värderas högst av gifta personer, lägst av de ogifta. De förut gifta intar i detta avseende en mellanställning i förhållande till gifta och ogifta.[2]

Om skillnader i befolkningens ålders- och civilståndssammansättning föreligger mellan olika regioner kommer vi naturligtvis att erhålla olika värden på hushållskvoterna. Detsamma blir också följden om befolkningssammansättningen i en region förändras mellan två tidpunkter.

Vid sidan av denna rent »strukturmässiga» förklaring till skillnader i hushållskvoterna torde hushållskvoternas medeltal påverkas av att hushållskvoterna inom en och samma befolkningskategori ändras. Vi kommer då över till frågan om vilka faktorer som bestämmer hushållskvotens höjd för en given befolkningskategori. Vi skall här nämna ekonomiska och icke-ekonomiska faktorer.

Till de icke-ekonomiska faktorerna hör bl.a. de rådande värderingarna beträffande att ha egen bostad eller inte. Vi vet ganska litet om dessa socialpsykologiska fenomen, men vissa förhållanden förtjänar att påpekas.

En omständighet som antagligen bidragit till att ändra värderingarna är den pågående flyttningen till tätorterna. För de personer som flyttar från hushåll på landet till en tätort kommer frågan att skaffa egen lägenhet att bli mera aktuell än tidigare. De ställs i en ny valsituation där alternativet att skaffa egen bostad ter sig annorlunda än tidigare då åtskilliga av dem ingick som medlemmar i familjegruppen.

Hushållskvoternas höjd är naturligtvis beroende av resp. befolkningsgrupps inkomstförhållanden; ju högre genomsnittsinkomst, desto högre hushållskvot. När det gäller sambandets styrka tyder tidigare undersökningar på att förhållandena är olika för olika civilståndskategorier. Inkomstberoendet är sålunda mycket svagt för gifta personer, något starkare för förut gifta och starkast för ogifta personer. Att inkomstsambandet är svagt för gifta torde sammanhänga med att alternativa boendeformer knappast är tillgängliga. Det är däremot förhållandet för de ogifta som också uppvisar det starkaste inkomstsambandet.[3]

[1] Hushållskvoterna finns bl.a. i tidigare bostadsräkningar samt i ett antal andra undersökningar, se t.ex. *SOU* 1964: 3.

[2] Se t.ex. P. Holm, Bostadsmarknaden i ett expanderande samhälle, *SOU* 1964: 3, s. 113—114 och S. Rydorff, *Bostadsefterfrågan — med hänsyn till hushållens inkomster och sammansättning,* IUI, Stockholm 1955, s. 50.

[3] P. Holm, a.a., s. 112 ff. samt S. Rydorff, a.a., s. 46 ff.

Priserna på bostäder kan sägas ha betydelse för hushållskvoternas höjd i en och samma befolkningskategori på två sätt. Dels medför en prisändring att individens realinkomst ändras. Inkomsten kommer att räcka till en större eller mindre konsumtion beroende på om priset sjunkit eller stigit. Dels innebär en prisförändring att prisrelationerna mellan den aktuella varan och övriga varor ändras.

Om sålunda priset på exempelvis uthyrningsrum stiger skulle det leda till en minskad eftefrågan på uthyrningsrum och ökad efterfrågan på egna lägenheter. Om priset steg proportionellt lika för alla varor skulle detta vara liktydigt med en sänkning av realinkomsten och en minskning i antalsefterfrågan skulle bli följden.[1]

Från vad som anförts ovan om de giftas höga hushållskvoter och om inkomstsambandets styrka torde vi kunna dra slutsatsen att måttliga prisändringar på bostäder inte har någon större effekt på de giftas antalsefterfrågan. För personer tillhörande andra civilståndskategorier kan vi vänta att priskänsligheten är större. Allra störst är den förmodligen bland yngre ogifta personer.

När det gäller att avgöra vilka faktorer, de demografiska eller de ekonomiska, som har största betydelsen för antalsefterfrågan ger ett flertal svenska undersökningar besked om att de demografiska faktorerna är betydelsefullast. Undersökningarna som omfattar hela landet liksom enskilda orter visar att omkring tre fjärdedelar av ändringar i antalsefterfrågan kan »förklaras» med hjälp av demografiska faktorer.[2] För vår del kan vi mot bakgrund av dessa resultat vänta oss att förändringar i antalsefterfrågan från 1945 till 1960 till stor del är beroende på ändrad befolkningsstruktur.

Man bör dock hålla i minnet att antalsefterfrågans förändring till följd av demografiska förändringar kan vara orsakad av ekonomiska faktorer. Höjda realinkomster och sänkta relativa priser på bostäder synes inte endast direkt ha medverkat till att höja hushållskvoterna utan även indirekt via påverkan av civilståndssammansättningen. Även migrationen, som bidragit till att glesbygdens hushåll kluvits, synes vara betingad av ekonomiska förhållanden.

FAKTORER AV BETYDELSE FÖR STANDARDEFTERFRÅGAN

Ett annat syfte med denna undersökning är att studera de etablerade hushållens bostadsstandard. Vi skall utifrån vissa generella överväganden söka förklara observerade skillnader i hushållens bostadsstandard. Vi skall som förklaringsfaktorer ta upp till diskussion dels hushållens inkomster och bostadspriserna, dels andra faktorer som har att göra med hushållens personsammansättning.

Man kan först fråga vad som händer med standardefterfrågan då vid given hushållsinkomst och konstant hyra per kvadratmeter bostadsyta ett hushålls storlek ändras. Då hushållet ökar i storlek uppstår rimligen ett behov av större utrymme. Hushållets möjligheter att efterfråga detta större utrymme har dock inte ökat. Tvärtom har också behovet av andra förnödenheter ökat. Om det större hushållet kommer att efterfråga en större bostad blir avhängigt av hur starkt behovet av större bostad är i förhållande till

[1] Angående prisändringars inverkan på efterfrågan se R. Bentzel m.fl., *Den privata konsumtionen i Sverige 1931—65,* IUI, Uppsala 1957, s. 36 ff.

[2] Bland undersökningar som visat detta kan nämnas: *Samhällets stöd åt bostadsförsörjningen,* Stockholm 1952, S. Rydorff, a.a. och P. Holm, a.a.

andra varor. Ett annat sätt att tillgodose utrymmesbehovet kan också vara att minska på konsumtionen av utrustning till förmån för utrymmeskonsumtion. Om så sker beror åter på hur hushållet värderar utrymme resp. utrustning. Det torde sålunda vara svårt att uppställa några mera säkra antaganden om hur hushållsstorleken vid given hushållsinkomst inverkar på efterfrågan på utrymme och utrustning. Det torde dock vara rimligt att vänta sig att efterfrågan på utrymme ökar, då vid givna inkomster hushållsstorleken ökar.[1]

Hushållsinkomsten och priset på lägenheten kan antas spela en stor roll för efterfrågan på bostadsstandard. Vi kan således med säkerhet vänta oss att finna ett positivt samband mellan hushållsinkomst och bostadsstandard. För en och samma hushållskategori skulle man då finna att de som har de högre inkomsterna också har de största och mest välutrustade lägenheterna. Av olika undersökningsresultat vet man dock att ökningen i hyresutgifterna vid ökade inkomster är lägre än inkomstökningarna, hyresandelen av den totala konsumtionen avtar med andra ord i de högre inkomstlägena.[2]

I detta sammanhang förtjänar påpekas att hushållens reaktioner på inkomständringar är beroende av dessa ändringars varaktighet. Inkomständringar av tillfällig natur har sannolikt mindre inverkan på efterfrågan på utrymme och utrustning än inkomständringar av varaktig natur. Undersökningar vilka använt sig av från tillfälliga svängningar rensade inkomstmått har erhållit starka samband mellan standardefterfrågan och hushållsinkomster.[3]

En annan fråga i detta sammanhang gäller om ändringar i hushållsinkomsten får återverkningar på båda standardkomponenterna eller om framför allt den ena kommer att förändras. Det finns undersökningar som visar att inriktningen av standardändringen är beroende på i vilket inkomstskikt som inkomstförändringen sker. I de lägre inkomstlägena skulle enligt dessa undersökningar standardökningen ske på utrustningssidan. Först i de högre inkomstskikten skulle inkomstökningar åtföljas av såväl ökat utrymme som bättre utrustning.[4] För vår del finner vi det rimligt att även hushållens storlek och sammansättningen torde ha betydelse härvidlag. Ett litet hushåll torde t.ex. ha mindre behov att öka lägenhetsstorleken över en viss gräns utan i stället höja utrustningsstandarden.

Av betydelse för konsumtionen av utrymme och utrustning är även den förändring av utbudet som pågått genom nybyggande och bortfall av lägenheter. Huvudparten av de under efterkrigstiden uppförda bostäderna har varit modernt utrustade. Undan för undan minskas följaktligen hushållens möjligheter att byta utrustning mot utrymme. För vår undersökning kan denna inskränkning vara av betydelse i de orter som vuxit mycket starkt under efterkrigstiden. I orter med bostadsbrist kan man också vänta sig att de yngre hushållen vid val av lägenhet i stor utsträckning haft att välja mellan helt moderna lägenheter och följaktligen måst anpassa sin standardkonsumtion via rumsantalet.

Den andra ekonomiska faktorn av betydelse för standardefterfrågan är priset på bostadsutrymme och bostadsutrustning. Allmänt kan sägas att ju högre priset är, desto

[1] P. Holm, a.a., s. 115 ff. och S. Rydorff, a.a., s. 59.

[2] Se t.ex. *Bostäder och hushåll*, Stockholm 1952 och S. Rydorff, a.a.

[3] Se t.ex. M. Reid, *Housing and Income*, Chicago 1962.

[4] Höjd bostadsstandard, *SOU* 1965: 32, s. 99.

lägre blir efterfrågan. Hur hyrorna påverkar efterfrågan i vårt land är svårt att närmare ange. Någon hyresräkning har nämligen inte företagits efter 1945. Vissa lokala undersökningar av priskänsligheten har dock företagits, men resultaten av svenska undersökningar företagna på en marknad med bostadsbrist är föga tillförlitliga.[1] En del amerikanska undersökningar visar att standardefterfrågans priskänslighet är ganska stor. Av de två standardkomponenterna tycks dessa undersökningar visa att priskänsligheten är störst beträffande utrustningskomponenten.[2]

FAKTORER AV BETYDELSE FÖR VAL AV HUSTYP

Valet att bo i småhus eller i flerfamiljshus gäller så gott som uteslutande hushållen i tätorterna där utbud av båda hustyperna förekommer. Vi skall i det följande kortfattat anföra vissa synpunkter beträffande de faktorer som bidrar till att bestämma småhusboendets omfattning.

På grund av att den genomsnittliga lägenhetsstorleken är större i småhus än i flerfamiljshus kommer hushållens fördelning på hustyper att vara beroende av hushållens fördelning på lägenheter av olika storlek. Sålunda torde det företrädesvis vara hushåll med många medlemmar, med äldre föreståndare och med höga inkomster som bor i småhus.

Om vi i stället utgår från given lägenhetsstorlek och frågar oss vilka faktorer som då bidrar till att ett hushåll väljer att bo i småhus eller i flerfamiljshus blir det betydligt svårare att avge ett enkelt svar.

Man kan dock med utgångspunkt från ett antal undersökningar söka komma fram till faktorer som har inverkat på hushållens val av hustyp. Undersökningar som också omfattat inkomsternas betydelse för hustypsvalet gav till resultat att vid given lägenhetsstorlek hushållens inkomster inte inverkar på hustypsvalet. Man har i dessa undersökningar kommit fram till att det i stället är faktorer av icke-ekonomisk art som avgör om ett hushåll väljer att bo i småhus eller i flerfamiljshus.[3]

En ekonomisk faktor som inte beaktats vid de ovan anförda undersökningarna av hustypsvalet men som torde ha betydelse i detta sammanhang är hushållens förmögenheter. Kravet på egen kapitalinsats vid småhusboendet torde göra det lättare för hushåll med förmögenheter att realisera önskemålen att bo i småhus. Man får inte heller bortse från att hushåll med förmögenhet i småhusägandet har en lockande sparform. Det torde sålunda vara att gå för långt att bortse från alla ekonomiska faktorer när det gäller småhusboende kontra boende i flerfamiljshus.

En annan omständighet som talar för att inkomsterna och förmögenheterna har betydelse för hustypsvalet är situationen på bostadsmarknaden. I orter med bostadsbrist torde välsituerade hushåll fortare kunna skaffa bostad av önskat slag genom att köpa småhus. Om detta antagande är riktigt skulle vi bl.a. i storstäderna, där bostadsbristen är särskilt påtaglig finna att småhusboendet ökar mer med stigande inkomster än på andra orter.

Bland olika undersökningar som företagits beträffande faktiskt och önskat hustypsval finner man vissa faktorer av icke-ekonomisk natur, vilka oftare än andra visat sig vara av betydelse för småhusboendet. En sådan

[1] P. Holm, a.a., s. 140.

[2] R. Muth, The Demand for Non-Farming Housing i A. Harberger (ed.), *The Demand for Durable Goods,* Chicago 1960 samt M. Reid, a.a.

[3] Se P. Holm, a.a., s. 133—136.

faktor är hushållsstorleken. Ju fler medlemmar hushållet har desto oftare bor eller önskar det bo i småhus. En annan faktor som bidrar till att öka småhusboendet är förekomsten av minderåriga barn.[1]

BOSTADSPOLITISKA ÅTGÄRDER

Återstoden av kapitlet skall ägnas åt bostadspolitiken. Vi skall först ge en kort redogörelse för myndigheternas åtgärder på bostadsmarknaden från det andra världskriget fram till år 1960. Därpå skall vi söka antyda några av de konsekvenser bostadspolitiken haft för efterfrågan på bostäder.

Före det andra världskriget hade de bostadssociala åtgärderna främst syftat till att förbättra boendeförhållandena för vissa kategorier av befolkningen. Man hade således lämnat bidrag till familjer med små inkomster och många barn, åldringar och landsbygdens befolkning, för vilka trångboddhet och dåligt utrustade bostäder var vanliga.

Från 1940-talets början vidtogs åtgärder av mera generell natur. Det kreditstöd i form av tertiärlån, som redan tidigare utgått i begränsad omfattning, blev genom riksdagsbeslut 1940—42 vidgat till att avse bostadsbyggandet i allmänhet. Lånen förenades med statlig räntegaranti för primär- och sekundärlån och med hyreskontroll. Vidare infördes kapitalsubventioner i form av s.k. tilläggslån och räntefria, stående lånedelar.

Jämsides med kontrollen av hyrorna i statligt belånade hus genomfördes enligt beslut av 1942 års riksdag en allmän hyresreglering i tätorterna.

Genom införandet av dessa former för kontroll av hyrorna kom dessa att låsas vid den nivå de hade i början av 1940-talet.

Efterkrigstidens bostadspolitiska riktlinjer tog form genom en rad beslut vid riksdagarna 1946—48. Dessa beslut byggde på det program som presenterades i den s.k. bostadssociala utredningens betänkanden.[2] De viktigaste programpunkterna syftade till bostadsbristens och på längre sikt trångboddhetens avskaffande. Vidare uppsattes målet att den i städernas nybyggda bostäder förekommande utrustningen borde komma alla lägenheter till del, således även landsbygdens. Vidare framhölls att osund stadsbebyggelse borde saneras. Hyrorna borde hållas på en nivå, som gjorde det möjligt för stora barnfamiljer och familjer med små inkomster att bebo de nyuppförda lägenheterna.

Bland medlen för målens förverkligande kan nämnas att kommunerna skulle planera och organisera för en tillräckligt stor bostadsproduktion, staten skulle genom förmånliga lån och bidrag finansiera en väsentlig del av produktionen, staten skulle genom bidrag till vissa familjetyper göra det möjligt för dem att bo i stora och väl utrustade lägenheter samt att hyresreglering skulle bibehållas och eventuella andra åtgärder vidtas för att hindra icke kostnadsbetingade hyresstegringar.

Under 1950-talet skedde vissa ändringar i det statliga stödet. Den starka stegringen i byggnadskostnaderna i början av årtiondet till följd av Koreakriget ledde till att de statliga subventionerna ökade kraftigt. Två utredningar, 1951 års bostadsutredning och bostadspolitiska utredningen, föreslog en del ändringar i låne- och bidragssystemet.

Vid 1950-talets slut fanns dock flertalet av de statliga stödåtgärderna kvar. Topp-

[1] Dessa resultat framkom bl.a. i E. Dahlström, *Trivsel i Söderort,* Stockholm 1951, L. Landström, Höghus och låghus i småstadsmiljö, *Statens nämnd för byggnadsforskning, rapport nr 48,* Stockholm 1959 samt P. Holm, a.a., avsnitt A.

[2] *SOU* 1945: 63 och 1947: 26.

Tabell 5 : 1. *Lägenhetsbeståndets fördelning på olika kontrollsystem 1960*

Distribution of the total of dwelling units on various systems of control in 1960

	Antal		Procent	
Privata hyreslägenheter med hyreskontroll	890 000		33	
Därav enbart under hyresreglering		750 000		28
Därav enbart med låneorganets kontroll		28 000		1
Därav med dubbelkontroll		112 000		4
Allmännyttiga hyreslägenheter	287 000		11	
Kooperativa företag	250 000		9	
Därav allmännyttiga		200 000		7
Hyreslägenheter utanför kontrollsystemet samt småhus	1 244 000		47	
Därav egnahem med maximerade försäljningspriser		150 000		5
Summa	2 671 000		100	

Källa: R. Bentzel, A. Lindbeck, & I. Ståhl, *Bostadsbristen. En studie av prisbildningen på bostadsmarknaden.* Uppsala 1963, s. 20.

lånen spelade fortfarande en betydande roll för byggandet av såväl flerfamiljshus som småhus.

Kapitalsubventionerna, i form av tilläggslån och räntefristående del av egnahemslån, upphörde 1959 resp. 1960. Garantin avseende räntan på bottenlånen bibehölls dock och kom vid den stigande räntenivån att utgöra en viktig subvention.

För ombyggnad och omfattande reparationer i syfte att utrusta äldre bostäder finns de s.k. förbättringslånen. Beroende på låntagarens ekonomiska ställning har lånen kunnat ha karaktär av bidrag eller amorteringslån.[1]

En uppfattning om ovanstående stödformers betydelse ger uppgifterna om den ekomiska omfattningen av dessa stödåtgärder. Budgetåret 1960/61 anvisades 910 miljoner kronor till statliga lån för bostadsbyggandet, dvs. tertiärlån till flerfamiljshus samt egnahems- och förbättringslån till småhus. Bostadsbyggandets totala värde under 1960 har beräknats till ca 3 000 miljoner kronor. Statens räntesubventioner beräknades kosta 180 miljoner kronor. Statens kapitalfordran beräknades uppgå till ca 6 000 miljoner kronor.

Vid början av 1960-talet var hyresregleringen kvar i ca 500 kommuner. Vid sidan av denna fanns priskontroll i form av kontroll av överlåtelsevärden och hyressättning i enlighet med självkostnadsprincipen.

Den officiella statistiken tillåter ingen exakt bedömning av hur stort antal lägenheter som faller under olika kontrollformer. Bentzel—Lindbeck—Ståhl har dock med hjälp av uppgifter från 1945 och 1960 års bostadsräkning samt nybyggnadsstatistiken gjort en överslagskalkyl över lägenheternas fördelning med avseende på hyreskontrollsystemen.[2] Denna kalkyl återges i tab. 5: 1. Man finner där att den kontroll som i vid

[1] *SOU* 1957: 31; *Prop.* 1958: 119; *SFS* 1957 : 359 med ändr.

[2] R. Bentzel, A. Lindbeck & I. Ståhl, *Bostadsbristen. En studie av prisbildningen på bostadsmarknaden,* IUI, Uppsala 1963, s. 19—20.

mening kommer till stånd via låneorgan eller allmännyttiga företagsformer är av nästan samma omfattning som den direkta hyresregleringen.

Bostadsstöd har även utgått i form av direkta penningbidrag till de boende. År 1948 fick stödet till barnfamiljerna en ny form, familjebostadsbidrag. Bidraget, som är behovsprövat, kan utgå till familjer med minst två barn (i vissa fall ett barn). Vissa villkor ställs på bostadens storlek och utrustning. Det har beräknats att närmare 150 000 familjer erhöll familjebostadsbidrag år 1960.

Pensionärerna är en annan kategori som erhåller särskilt bostadstöd. Först kan nämnas att staten sedan 1939 lämnat bidrag till uppförandet av bostäder, avsedda för pensionärer. Detta engångsbidrag slopades år 1958 och ersattes då av det redan år 1950 införda årliga pensionärsbostadsbidraget, som är avhängigt av kommunernas ekonomiska bärkraft och vid 1960-talets början utgick med 175—625 kronor per år och lägenhet.[1]

Efter inkomstprövning lämnas också bostadstillägg till folkpensionärer. Storleken på tilläggen är mycket olika i olika kommuner. Vid 1950-talets slut var det på landsbygden vanligt att tillägget var högst 150—180 kronor per år för ensamstående pensionär och högst 200—240 kronor per år för gift par. I mer än 80 % av kommunerna var tillägget högst 300 kronor för ensamstående pensionär. I några städer och köpingar låg maximibeloppet över 1 000 kronor per år.

Det kan nämnas att statens utgifter budgetåret 1960/61 för familjebostadsbidrag och pensionärsbostadsbidrag uppgick till 130 miljoner kronor.

INGREPPENS VERKNINGAR

Vi har ovan sett hur flera av de bl.a. på 1930-talet inledda stödåtgärderna varit inriktade på vissa kategoriers bostadskonsumtion. Man har valt att utforma stödet med hänsyn till konsumenternas ekonomiska resurser. Därför har det varit personer i arbetsför ålder med små inkomster och pensionärer utan särskilda inkomster som fått bidrag till bostadskostnadernas täckande. Förutom låga inkomster har även barnantalet varit avgörande för rättigheten att få bidrag. Vi har också sett att man när det gäller barnfamiljerna använt bidraget till att styra konsumtionen genom uppställandet av vissa minimikrav beträffande utrymme och utrustningsstandard.

Vid sidan av dessa kategoribundna metoder har myndigheterna använt sig av metoder, vars resultat kunnat komma alla konsumenter till del. Här syftas på olika hyreskontrollåtgärder, vilka hindrat hyrorna att stiga över av myndigheterna sanktionerad nivå. En liknande effekt på hyrorna har även olika former av garantier och subventioner haft.

Vår närmaste uppgift blir att något beröra hur efterfrågan kan ha ändrats till följd av de tillämpade metoderna.

Det kan konstateras att för hus byggda före 1942 har åtgärderna hållit hyrorna nere på en nivå som bestämts av 1942 års hyror. Generella kostnadsbetingade höjningar har dock tillåtits. För senare byggda hus har hyrorna baserats på av myndigheterna godkända självkostnader.

Självkostnadsprissättningen har dock medfört att hyresutvecklingen till icke ringa del bestämts av inflationstakten. Hyrorna i de efter 1942 uppförda husen samvarierar sålunda med penningvärdeförsämringen. I det bestånd som fanns 1942 har även hyrorna med hänsyn till ändrade kostnader för för-

[1] *SOU* 1957:31; *Prop.* 1958:100; SFS 1958:483.

valtning och underhåll varit föremål för generella höjningar. Jämfört med hyrorna i senare producerade lägenheter är dock hyrorna i det äldre beståndet låga. Detta har orsakat hyresdiskrepanser mellan i stort likvärdiga men under olika år tillkomna lägenheter. På ett flertal orter torde dessa diskrepanser accentueras av lägenheternas lokala läge. De senast byggda bostäderna ligger oftast längre från ortens centrum än tidigare uppförda. På en fri bostadsmarknad skulle sådana förhållanden återspeglas i hyressättningen.

Med den utveckling av hyrorna som varit har det med tiden blivit allt förmånligare för ett hushåll att bo kvar i den innehavda lägenheten. Hyressplittringen mellan äldre resp. yngre lägenheter kan sålunda antas ha minskat bostadsmarknadens rörlighet.

Den förda bostadspolitiken har sannolikt haft vissa följder för antalsefterfrågan. Hyrornas tillbakahållande synes ha lett till en otillfredsställd antalsefterfrågan. Särskilt på orter med inflyttningsöverskott har efterfrågan på lägenheter inte kunnat tillfredsställas utan bostadsbrist har uppstått. Ur bostadsköerna har mestadels familjehushållen slussats in i det nybyggda beståndet. De ensamståendes icke realiserade efterfrågan kan därför antas vara stor. Men hänsyn till den ringa försörjningsbördan har de relativt goda ekonomiska möjligheter att efterfråga egen bostad. Till tendensen att efterfråga egen lägenhet kan även hyresrelationerna mellan uthyrningsrum och lägenheter ha bidragit. Hyrorna för möblerade rum är nämligen fria och ligger på en hög nivå, varför alternativet egen lägenhet upplevs som förmånligt.

De i stort fastlåsta hyrorna och ökade realinkomsterna kan antas ha ökat efterfrågan på utrymme och utrustning för dem som redan har bostad. Alternativen står ofta att finna i det nyuppförda beståndet. De nybyggda lägenheterna är på grund av sina relativt sett höga hyror inte lockande alternativ, varför lägenhetsbytet inte kommer till stånd. Liknande blir också situationen för de hushåll som av någon anledning önskar sänka standardkonsumtionen.

Nybildade hushålls konsumtion anpassas till standarden i de nybyggda lägenheterna. Konsumtionsvalet kommer på grund av given utrustningsstandard endast att gälla utrymmet. Om dessa hushåll vid en senare tidpunkt önskar annan standard uppträder samma svårigheter som de ovan anförda.

Vad bostadstillägget betytt för folkpensionärernas standardefterfrågan är svårt att uttala sig om. Det torde dock vidare med ganska stor säkerhet i många orter ha möjliggjort för pensionärer att bo i moderna smålägenheter.

Familjebostadsbidraget har säkerligen höjt barnfamiljernas standardefterfrågan. Bidragsvillkoren har utgjort incitament för trångbodda och i undermåliga bostäder boende att söka sig till större och modernare lägenheter och bidragen har möjliggjort för familjerna att betala kostnaderna för dessa.[1]

[1] För en mera ingående diskussion av efterkrigstidens bostadsmarknad jämförd med en jämviktsmarknad hänvisas till R. Bentzel, A. Lindbeck & I. Ståhl, a.a. samt artiklar av A. Johansson i tidskriften *att bo*.

KAPITEL 6

Hushållskvoterna

I detta kapitel skall vi studera det antal lägenheter som olika befolkningskategorier tar i anspråk. Huvudintresset kommer härvid att gälla hushållskvoternas storlek. Vi skall dels behandla 1960 års situation, dels studera den förändring som skett sedan närmast föregående räkningstillfälle, dvs. sedan 1945. Allra först skall vi något beröra de faktorer som vi anser ha betydelse för antalskonsumtionen, dvs. de som påverkar hushållskvoternas höjd.

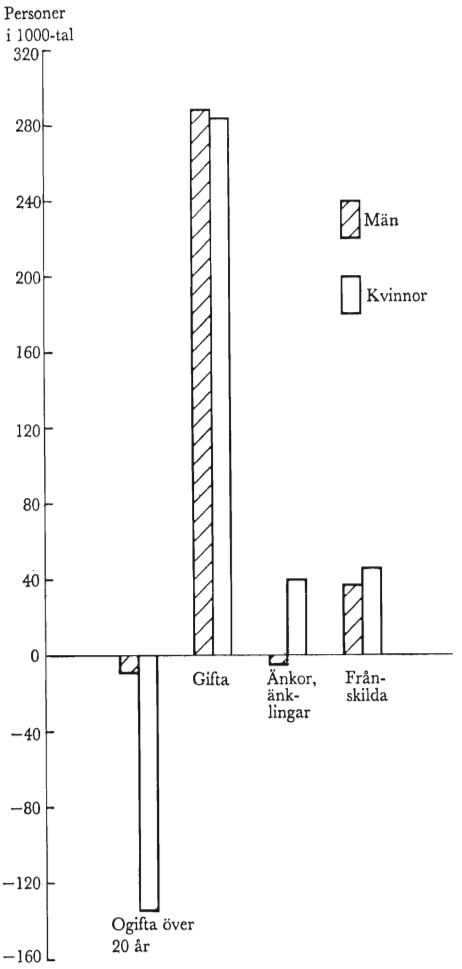
DEMOGRAFISKA OCH EKONOMISKA BAKGRUNDSFAKTORER

Till de demografiska faktorer som vi i kap. 5 framhöll hade betydelse för antalsefterfrågan hörde befolkningens civilståndssammansättning och åldersfördelning. Vi framhöll också att förändringar i dessa fördelningar mellan två tidpunkter skulle leda till förändrad antalsefterfrågan. Vi skall därför närmast presentera befolkningens civilstånds- och åldersfördelning 1960 och de förändringar som skett sedan 1945.

I tab. B 6: 1 i tabellbilagan redovisas befolkningens storlek och sammansättning vad avser kön och civilstånd 1960 med uppdelning på glesbygd och tätorter. De ogifta har uppdelats på åldersklasserna under och över 20 år med hänsyn till att man i allmänhet brukar anse att ogifta personer under 20 års ålder inte efterfrågar egen lägenhet. Civilståndssammansättningens förändring i förhållande till 1945 års situation framgår av fig. 6: 1. Eftersom man vid 1945 års räkning inte särredovisade civilståndssammansättningen för glesbygd och tätorter har vi måst nöja oss med en jämförelse avseende hela riket.

Fig. 6: 1 visar för antalsefterfrågan betydelsefulla förändringar i civilståndsstrukturen. Sålunda har antalet gifta ökat med över 280 000 par; även skilda av båda könen och änkor har ökat i antal, dock i betydligt blygsammare omfattning. Kategorin ogifta över 20 år har minskat kraftigt under perioden. Det är dock endast för kvinnorna detta gäller. Den kraftiga ökningen av antalet gifta kan vara betingad av bl.a. de förskjutningar i ålderssammansättningen som ägt rum. Det ökade antalet gifta skulle i så fall vara en följd av ett ökat antal personer i de äktenskapsbildande åldersklasserna. En annan orsak till det ökade antalet gifta är, som framhölls i kap. 5, att den genomsnittliga vigselåldern sjunkit.

Befolkningens fördelning på åldersklasser 1960 framgår av tab. B 6: 2 i tabellbilagan. 1960 års åldersfördelning har jämförts med 1945 års och i fig. 6: 2 redovisas förändringarna. På grund av källmaterialets beskaffenhet har redovisningen endast kunnat ske för riket i dess helhet. Med hänsyn till förändringarnas riktning kan tre åldersskikt särskiljas. Det första omfattar åldersklassen upp till 20 år. Denna åldersklass uppvisar

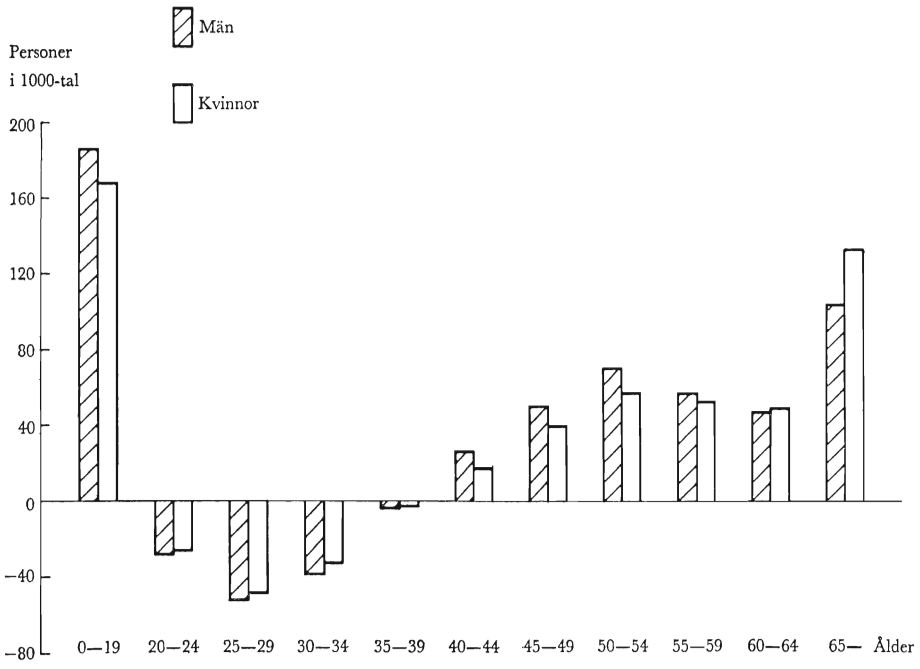
Figur 6: 1. Förändring av antalet personer av olika civilstånd mellan 1945 och 1960. Hela riket
Changes in the number of persons of various marital statuses between 1945 and 1960. All Sweden
Källor: FR 60: III, tab. 12 och FR 45: VI, tab. 1

en betydande ökning, vilken, som vi framhållit tidigare, inte betytt mycket för antalsefterfrågan utan närmast haft betydelse för standardefterfrågan, vilken vi skall återkomma till i nästa kapitel. Ett andra intervall sträcker sig från 20 år t.o.m. 39 år. Inom detta intervall har antalet personer minskat. Störst har minskningen varit i åldersklassen 25—29 år, som minskat med ca 100 000 personer. Ett tredje intervall sträcker sig från 40 år och uppåt, inom vilket alla åldersklasser ökat sina numerär. Antalet personer som 1960 var 65 år eller äldre hade ökat med ca 250 000 jämfört med 1945.

Med denna kunskap om åldersstrukturens förändring har vi större möjligheter att uttala oss om orsakerna till att, som vi sett ovan, antalet gifta ökat så kraftigt mellan 1945 och 1960. Förutsättningen att antalet personer i äktenskapsbildande åldrar skulle ha ökat har tydligen inte förelegat. Tvärtom har ju dessa åldersklasser minskat sina antalssiffror. Det torde sålunda vara främst sänkt vigselålder och högre giftermålsfrekvens i de äktenskapsbildande åldrarna som ligger bakom det ökade antalet gifta.

Innan vi går över till själva lägenhetskonsumtionen skall vi också helt kort beskriva inkomstförhållandena. Inkomstuppgifterna har vi hämtat från registret över femtondefödda. Uppgifterna avser 1961 års taxering och hänför sig sålunda till inkomståret 1960, dvs. det år som bostadsräkningen avser. Inkomstuppgifterna avser samtliga till statlig inkomstskatt upptagna inkomster. Inkomster under 1 200 kronor ingår inte, såvida personen inte samtaxerats. Eftersom endast skattepliktiga inkomster är medräknade, ingår icke sjukkasseersättning, arbetslöshetsunderstöd, allmänna barnbidrag och olika slags socialunderstöd. Vidare ingår inte inkomster som beskattas i annan ordning, såsom lotterivinster o.d.[1] I fig. 6: 3 ges in-

[1] Registret över femtondefödda omfattar alla personer som är födda den 15 någon månad. Närmare uppgifter om registret kan erhållas i L. Widén, Registret över femtondefödda, *Statistisk tidskrift* 1966: 5, s. 366—372 samt i FR 60: XI.

Figur 6: 2. Förändring av antalet personer i olika åldersklasser mellan 1945 och 1960. Hela riket
Changes in the number of persons of various age classes between 1945 and 1960. All Sweden
Källor: FR 60: III, tab. 12 och FR 45: VI, tab. 1

komstfördelningen för köns- och civilståndskategorier i hela riket samt dess glesbygd och tätorter. De yngsta åldersklasserna har utelämnats, varför histogrammen omfattar personer som är 16 år eller äldre.

För kvinnorna är framförallt karakteristiskt att en så stor del av dem saknar eller har mycket låga inkomster. Särskilt är detta fallet för glesbygdens kvinnor.

Inkomstfördelningen var för männens del inte lika sned. Stora andelar i inkomstklasserna under 4 000 kronor återfinns dock bland de ogifta och bland änklingarna. Även för männens del är genomsnittsinkomsten och inkomstfördelningen annorlunda på glesbygden än i tätorterna. Större andelar av glesbygdens män återfinns i de lägre inkomstklasserna än vad som är fallet för tätorternas män.

Till följd av olikheter i inkomstförhållanden kan vi vänta oss olikheter i lägenhetskonsumtion i olika civilståndsklasser och bebyggelsetyper. Att närmare uttala sig om hur de funna inkomstolikheterna inverkar på lägenhetsefterfrågan låter sig knappast göra.

I tab. B 6: 3 i tabellbilagan ges också data beträffande medianinkomsterna i olika befolkningskategorier. Dessa avser de personer som redovisat någon inkomst för år 1960. Första stapeln i fig. 6: 3 har sålunda utelämnats.

HUSHÅLLSKVOTERNA 1960

I detta avsnitt skall vi studera hushållskvoternas storlek 1960 i olika befolkningskategorier. Hushållskvoterna anger i procent hur stor andel av en kategori som har egen

lägenhet. Om hushållskvoten är 100 innebär detta sålunda att alla personer i denna kategori är bostadsföreståndare.

När det gäller hushållskvoterna för ogifta brukar man avgränsa denna kategori så att endast vuxna ogifta medtas. Skälet härför är naturligtvis att barn normalt inte efterfrågar egen lägenhet. Vid vilken ålder gränsen mellan barn och vuxen skall dras kan diskuteras. I bostadsstatistiska sammanhang har man hittills i allmänhet valt att undanta alla ogifta under 20 år vid hushållskvotberäkningarna. Vi kommer i det följande att tillämpa samma gränsdragning såvida inte annat uttryckligen sägs.

Civilstånd och kön

I tab. 6: 1 redovisas 1960 års hushållskvoter för män och kvinnor tillhörande olika civilstånd och boende i tätorter resp. glesbygd. Vi finner att hushållskvoterna varierar avsevärt mellan olika civilstånd. För gifta samboende ligger hushållskvoterna mycket nära 100.

De ogifta uppvisar de lägsta hushållskvoterna, speciellt ogifta män. Personer som förut varit gifta intar en mellanställning vad gäller hushållskvoternas höjd. Såväl änkor och änklingar som frånskilda kvinnor har hushållskvoter i närheten av 75. Det är endast de frånskilda männen som nämnvärt avviker från detta värde. Deras hushållskvot ligger nämligen på en lägre nivå. Detta mönster kan sägas väl överensstämma med vad man kan vänta. Änkor och änklingar har möjlighet att bo kvar i den lägenhet de bodde i som gifta. Då äktenskap däremot upplöses genom skilsmässa måste den ena av makarna skaffa ny bostad. Vi vet att det är vanligt att kvinnorna vid äktenskapsskillnad får behålla bostaden. Det är därför naturligt att vi erhållit de skillnader i hushållskvoter som tab. 6: 1 uppvisar.

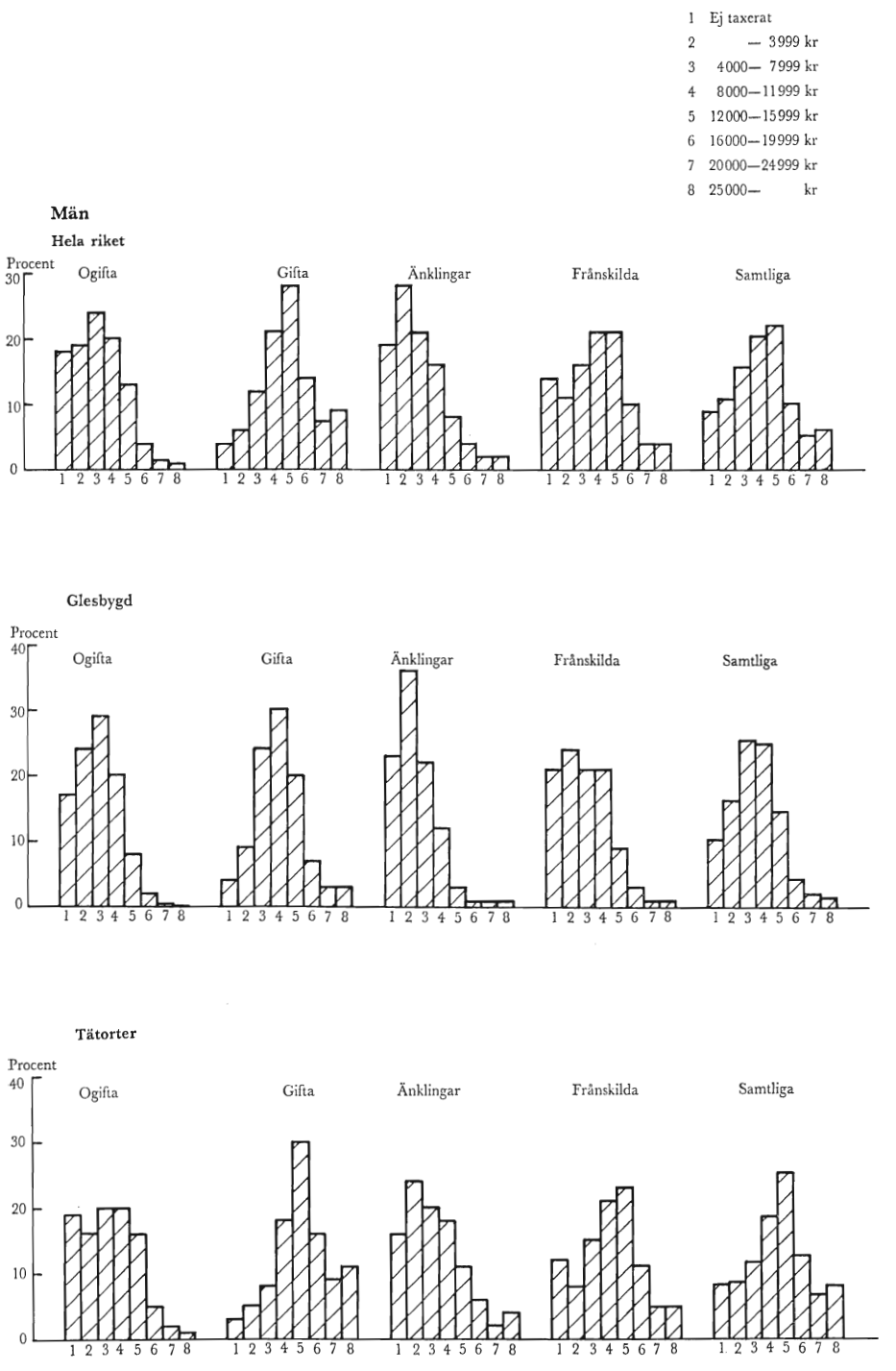
Bebyggelsetyp

De förhållanden vi berört i det ovanstående har avsett landet i dess helhet. Vi skall nu se om det föreligger några skillnader mellan glesbygd och tätorter vad gäller hushållskvoternas höjd. Det förefaller rimligt att vänta sig sådana skillnader, om man t.ex. tar hänsyn till de olikheter i bostadsbeståndet som föreligger mellan glesbygd och tätorter samt de olikartade förvärvsmöjligheter som erbjuds invånarna i de båda bebyggelsetyperna.

Hushållskvoterna i glesbygd och tätorter återfinns också i tab. 6: 1. Vi finner där att de giftas hushållskvoter är några enheter lägre i glesbygden än i tätorterna. Bidragande till detta kan bl.a. vara att andelen gamla personer är större i glesbygden, att deras inkomster är låga och att bostadsbeståndet i glesbygden till övervägande del består av småhuslägenheter. Alla dessa faktorer kan sägas leda till att samboende mellan flera generationer förekommer och att därmed hushållskvoten för glesbygdens gifta blir lägre än för tätorternas.

Ogifta män uppvisar samma andel bostadsföreståndare i båda bebyggelsetyperna. De ogifta kvinnorna har däremot betydligt lägre hushållskvoter i glesbygden än i tätorterna, 23 resp. 47. Denna skillnad är antagligen ytterst betingad av olikheter beträffande förvärvsarbete. Man kan anta att en stor del av de i glesbygden kvarboende ogifta kvinnorna är sysselsatta hos föräldrafamiljen eller andra familjer och därför ingår som medlemmar i deras hushåll. Andra sysselsättningar med högre inkomster erbjuds de i tätorterna boende, varför förutsättningarna att skaffa egen bostad här är större.

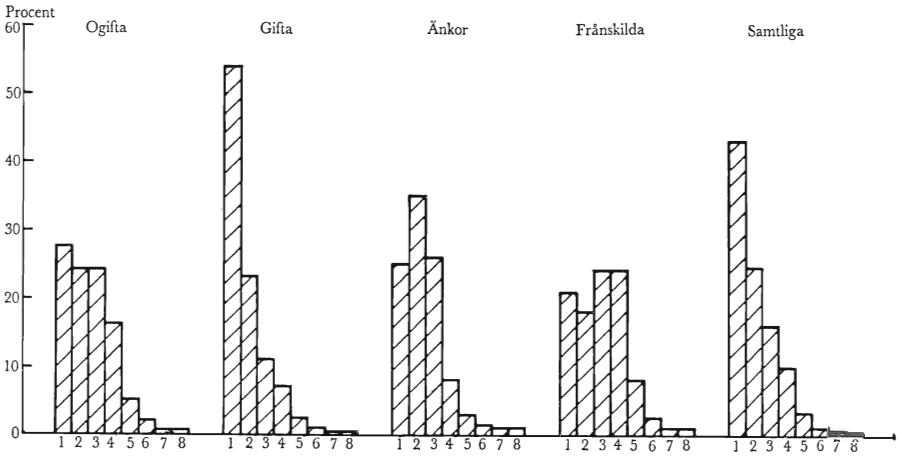
För änkor och änklingar är egen bostad vanligare i tätorterna än i glesbygden. Förklaringar till detta kan dels vara de ovan berörda större möjligheterna till samboende

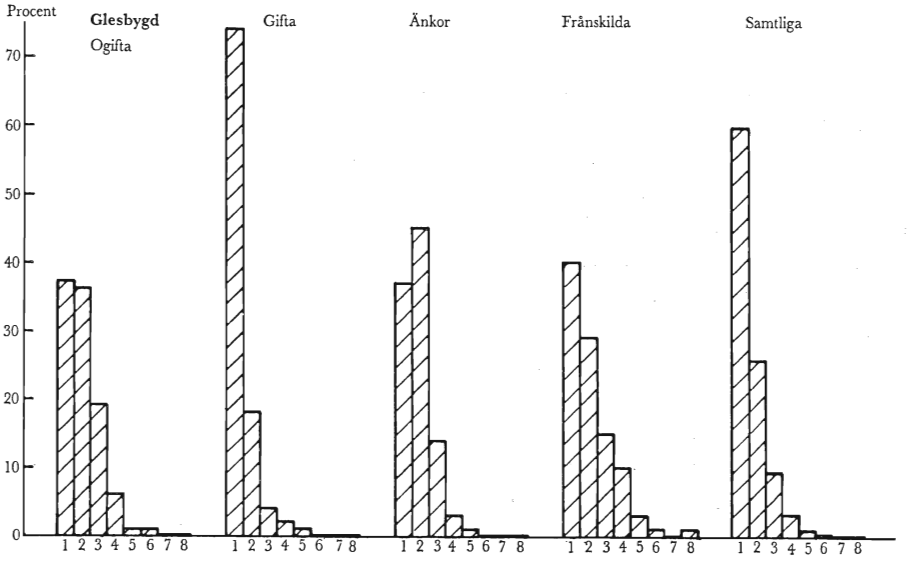
Figur 6 : 3. Taxerad inkomst efter kön, civilstånd och bebyggelsetyp. Inkomståret 1960
Assessed income according to sex, marital status and type of settlement. Income-year 1960
Källa: FR 60 : XI, tab. 20

Kvinnor

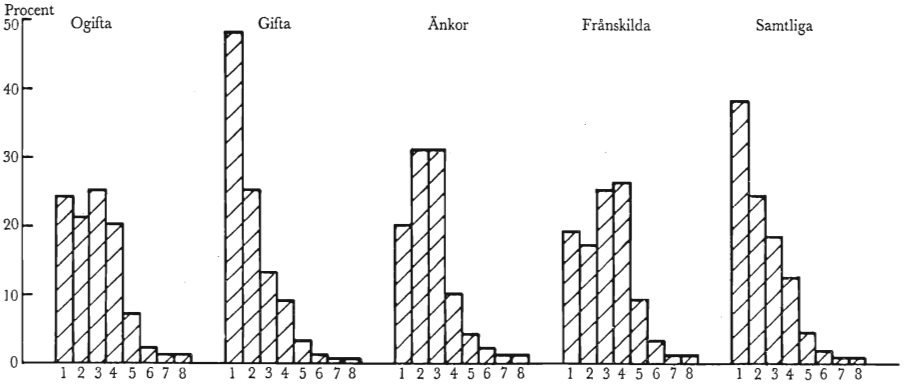
Hela riket

Glesbygd

Tätorter

Tabell 6: 1. *Hushållskvoter i olika civilståndskategorier 1960*
Household quotas in various marital status categories in 1960

Bebyggelsetyp	Ogifta män	Änklingar	Skilda män	Gifta samboende	Ogifta kvinnor	Änkor	Skilda kvinnor
Glesbygd	32	69	59	96	23	64	43
Tätorter	31	79	57	99	47	84	80
Hela riket	31	75	58	98	41	78	76

Källa: BR 60: II, tab. 14.

mellan flera generationer i glesbygden, dels olikheter i inkomstförhållandena. Det ligger också nära till hands att anföra tätorternas bostadsbrist som förklaringsgrund till skillnaderna i hushållskvoter. Vetskapen om svårigheterna att skaffa egen bostad kan göra personer som redan har sådan bostad ovilliga att släppa densamma ifrån sig. Vidare torde det ofta förhålla sig så, att den bostad änkan resp. änklingen innehar medför en så låg boendekostnad att övriga boendealternativ av prisskäl framstår som oförmånliga.

Av de frånskilda uppvisar kvinnorna stora olikheter beträffande hushållskvoter i glesbygd och tätorter. I glesbygden är det endast hälften så vanligt som i tätorterna att frånskilda kvinnor har egen lägenhet. Förklaringar till detta är antagligen att söka i inkomstskillnader.

Ålder

Vi skall nu gå över till att se hur hushållskvoterna ser ut i olika åldrar. I tab. 6: 2—3 ges hushållskvoterna i åldersklasser för olika civilstånd. I tab. 6: 3 har dock på grund av begränsningar i källmaterialet de olika kategorierna av förut gifta måst sammanslås till en grupp. Nämnas bör också att i kategorin förut gifta också ingår gifta men ej samboende personer, vilka vi hittills hållit utanför studien. Dessa är dock så få till antalet att deras medtagande inte nämnvärt kan påverka hushållskvoterna.

Gifta samboende, som enligt ovanstående uppvisade höga hushållskvoter, uppvisar också vid en åldersdifferentiering höga kvoter i samtliga åldersklasser. Det är endast i åldrarna under 25 år som något lägre hushållskvoter förekommer. Skillnaderna är störst för glesbygden, i synnerhet för gifta under 20 års ålder.[1]

För de ogifta är hushållskvoternas variation med åldern mera påtaglig. Oavsett kön och bebyggelsetyp stiger hushållskvoterna med ökad ålder. På riksnivån ligger kvinnornas hushållskvoter högre än männens i åldrarna upp till 35 år, därefter är de ungefär lika höga för båda könen. Skillnader föreligger dock mellan glesbygd och tätorter. I de lägre åldersklasserna uppvisar de i glesbygden boende betydligt lägre hushållskvoter än de i tätorterna. Särskilt framträdande är denna skillnad för kvinnorna, där för övrigt skillnaden kvarstår i högre åldersklasser.

Hushållskvoternas samvariation med åldern framstår tydligt också för tidigare gifta (se tab. 6: 3). För såväl män som kvinnor stiger hushållskvoterna upp till 65 års ålder,

[1] Se BR 60: II, tab. 14.

Tabell 6 : 2. *Hushållskvoter för ogifta i olika åldersklasser 1960*

Household quotas for unmarried in various age groups 1960

Ålder	Män			Kvinnor		
	Glesbygd	Tätorter	Hela riket	Glesbygd	Tätorter	Hela riket
20—24	3	9	7	3	14	12
25—29	11	25	20	6	34	28
30—34	20	35	29	9	45	37
35—44	35	43	40	12	52	42
45—54	52	54	53	23	58	49
55—64	61	60	61	35	66	57
65—w	60	58	59	45	69	62

Källa: BR 60 : II, tab. 14.

Tabell 6 : 3. *Hushållskvoter för förut gifta i olika åldersklasser 1960*

Household quotas for previously married persons in various age groups in 1960

Ålder	Män			Kvinnor		
	Glesbygd	Tätorter	Hela riket	Glesbygd	Tätorter	Hela riket
0—19	—	3	3	4	10	9
20—24	9	20	18	11	38	34
25—29	21	35	33	24	62	57
30—34	34	45	44	37	73	68
35—44	54	54	54	52	81	77
45—54	73	65	67	69	85	83
55—64	81	76	78	73	88	85
65—w	64	74	70	58	80	74

Källa: BR 60 : II, tab. 14.

varefter de sjunker något. Frånsett att hushållskvoterna för förut gifta ligger på en högre nivå än för de ogifta, liknar hushållskvotmönstret mycket det vi erhöll för de ogifta. Sålunda är hushållskvoterna lägre i glesbygden än i tätorterna för de lägre åldersklasserna. Likaså når aldrig hushållskvoterna för glesbygdens förut gifta kvinnor upp till den för tätorternas tidigare gifta kvinnor.

Inkomst

För att studera hushållskvoternas samband med inkomsten har vi utnyttjat data från samkörningar av bostadsräkningen 1960 med registret över femtondefödda.[1] Samkörningen omfattar de i registret ingående som är 16 år eller äldre.

[1] Källmaterialet är hämtat från råtabellerna BI1 och BI2.

Hushållskvoterna i olika inkomstskikt redovisas i tab. 6: 4—5. För de gifta samboende framgår att avvikelser från de höga kvottalen endast förekommer för personer utan taxerad inkomst; hushållskvoterna är här något lägre än i övriga inkomstklasser.

För de ogifta stiger hushållskvoterna med ökade inkomster. Vid given inkomst uppvisar dock kvinnorna högre hushållskvoter än männen. Mest påtaglig blir denna skillnad i de högre inkomstlägena, vilket skulle tyda på att preferenserna för egen bostad är högre bland kvinnorna än bland männen. En uppdelning av materialet på glesbygd och tätorter leder till att skillnader i inkomstsambandet för ogifta män och kvinnor ytterligare nyanseras. För glesbygdens ogifta visar det sig att männen har högre hushållskvoter än kvinnorna i början på inkomstskalan. I skikten över 12 000 kronor i årsinkomst är dock kvinnornas bostadsföreståndarandel större. Bland tätorternas ogifta ligger däremot kvinnornas hushållskvoter högre än männens på hela inkomstskalan.

För förut gifta föreligger också ett positivt samband mellan inkomstens storlek och hushållskvoternas höjd. Vid samma inkomst uppvisar kvinnorna högre hushållkvoter än männen. Om hänsyn tas till bebyggelsetyp visar det sig att i glesbygden skillnaden mellan män och kvinnor beträffande hushållskvoternas höjd i de olika inkomstklasserna försvinner. Den för hela riket konstaterade skillnaden beror således på tätortsförhållanden.

Hittills har vi sett att 1960 års hushållskvoter för olika befolkningskategorier samvarierar med ålder och med inkomster. Materialet från samkörningarna med befolkningsregistret har även möjliggjort att hushållskvoter kunnat beräknas för kombinationer av ålders- och inkomstklasser under konstanthållande av köns-, civilstånds- och bebyggelsevariablerna. Resultaten av dessa beräkningar redovisas i tab. B 6: 4—6 i tabellbilagan. Som en sammanfattning kan framhållas att såväl ålders- som inkomstvariablerna samtidigt påverkar hushållskvoterna. I varje åldersklass stiger hushållskvoterna med ökade inkomster och i varje inkomstklass stiger hushållskvoterna med åldern. Särskilt markant framträder inkomsternas och ålderns sammanlagda effekt bland de ogifta. T.ex. ogifta under 30 år med inkomster under 8 000 kronor uppvisar hushållskvoter som i allmänhet ej överstiger 15 medan t.ex. de som är över 45 år och har minst 20 000 kronors inkomst för det mesta uppvisar hushållskvoter som överstiger 80.

HUSHÅLLSKVOTERNAS UTVECKLING SEDAN 1945

Att göra en jämförelse mellan 1945 och 1960 beträffande hushållskvoterna försvåras av flera skäl. Man grundade sålunda beräkningarna 1945 på ett urval av befolkningen, varför förekomsten av samplefel kan ha påverkat värdena. Vidare beräknade man 1945 hushållskvoterna på den del av folkmängden som tillhörde bostadsfolkmängden, dvs. personer ingående i egentliga bostadshushåll och kollektivhushåll. Man uteslöt sålunda personer som enligt 1960 års definition ingick i andra privata hushåll. Hushållskvoterna 1960 hänför sig däremot till hela folkmängden. Det antal personer som 1945 uteslöts ur populationen kan beräknas ha uppgått till någon procent av hela folkmängden. Slutligen kan nämnas att detaljjämförelser mellan 1945 och 1960 hindras av att 1945 års hushållskvoter inte uppdelades på glesbygd och tätorter samt av att hushållskvo-

Tabell 6 : 4. *Hushållskvoter för ogifta i olika inkomstklasser 1960*

Household quotas for unmarried persons of various income groups in 1960

Inkomst, kronor	Glesbygd		Tätorter		Hela riket	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Ej taxerad	16	12	9	15	11	14
— 3 999	26	17	12	25	19	22
4 000— 7 999	26	14	14	30	19	26
8 000—11 999	29	20	26	45	27	42
12 000—15 999	31	53	36	62	34	61
16 000—19 999	41	73	46	73	45	73
20 000—24 999	44	78	52	82	51	82
25 000—	47	71	62	79	61	78

Källa: BR 60, råtabell BI 1.

Tabell 6 : 5. *Hushållskvoter för förut gifta i olika inkomstklasser 1960*

Household quotas for previously married persons of various income groups in 1960

Inkomst, kronor	Glesbygd		Tätorter		Hela riket	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Ej taxerad	44	55	52	66	49	62
— 3 999	65	63	67	80	66	74
4 000— 7 999	81	72	71	88	74	86
8 000—11 999	83	73	76	90	78	88
12 000—15 999	83	85	74	93	75	92
16 000—19 999			78	93	77	92
20 000—24 999	73	90	77	97	76	97
25 000—			89	93	89	94

Källa: BR 60, råtabell BI 1.

terna i olika inkomstklasser inte undersöktes.[1]

Hushållskvoternas storlek 1945 finns redovisade i tab. 6: 6. Under perioden 1945—60 har för ogifta män hushållskvoterna stigit från 23 till 31, för ogifta kvinnor från 32 till 41. För förut gifta män har ingen ändring skett; hushållskvoten uppgick vid båda tillfällena till 66. De förut gifta kvinnorna har ökat sin hushållskvot från 69 till 76. Ökningen av de ogiftas hushållskvoter har inte varit densamma i olika åldrar. Det är de yngre som fått ökade hushållskvoter, medan en minskning har skett för de äldre.

[1] För en mera detaljerad redovisning av 1945 års förfarande och diskussion av jämförbarheten mellan 1945 och 1960 års räkningar hänvisas till *Bostäder och hushåll,* Stockholm 1952, s. 122 ff. samt BR 60 : III, s. 53—54.

Bakom de förut gifta männens oförändrade hushållskvoter döljer sig skillnader mellan 1945 och 1960 inom olika åldersklasser. Hushållskvoterna har faktiskt minskat i alla åldersklasser under 65 år, men minskningen uppvägs av ökade hushållskvoter bland de äldsta. För de förut gifta kvinnorna har hushållskvoten för de äldre blivit högre, under det att hushållskvoterna i åldersintervallet 30—54 år sjunkit något.

Som tidigare påpekats måste uppgifterna om 1945 års hushållskvoter betraktas som ganska osäkra. För de städer vilka år 1945 hade minst 10 000 invånare föreligger dock mera tillförlitliga uppgifter om hushållskvoterna. I tab. 6: 7 presenteras hushållskvoterna för dessa städer 1945 och 1960.

Städerna visar förändringar av hushållskvoterna som delvis avviker från de ovan erhållna avseende hela riket.

Hushållskvoterna för de ogifta männen har i städerna stigit i samtliga åldersklasser. Likaså har hushållskvoterna stigit i samtliga åldersklasser för de förut gifta männen.

De förut gifta kvinnornas hushållskvoter har i ifrågavarande städer ökat i alla åldrar.

Vi finner således att de minskningar av hushållskvoterna som enligt uppgifter avseende hela riket skulle ha skett mellan åren 1945 och 1960 inte har någon motsvarighet i data från de städer, som 1945 hade minst 10 000 invånare.

Data från 1945 års bostadsräkning medger inte, som tidigare framhållits, att 1945 års hushållskvoter kan särredovisas för glesbygd och tätorter. En annan uppdelning på bebyggelsetyp är dock möjlig. Hushållskvoterna finns nämligen redovisade för städer samt för A-, B-, C- och D-kommuner.[1] I följande tablå visas hushållskvoterna 1945 dels i städer och de stadsliknande D-kommunerna, dels i övriga landsbygdskommuner.

	Hushållskvot 1945	
	Städer o. D-kommuner	A-, B- o. C-kommuner
Ogifta män	22	25
Förut gifta män	69	62
Gifta samboende män	99	99
Ogifta kvinnor	35	26
Förut gifta kvinnor	70	60

Denna uppdelning i stads- och icke stadsliknande kommuner ger ett hushållskvotmönster som i stora drag liknar det som erhölls vid uppdelningen av 1960 års hushållskvoter på glesbygd och tätorter. De stora skillnader mellan glesbygd och tätorter som erhölls 1960 för ogifta och förut gifta kvinnor förekom också 1945.

OLIKA FAKTORERS BIDRAG TILL FÖRÄNDRINGAR I LÄGENHETSKONSUMTIONEN 1945—60

År 1945 fanns sammanlagt 2 082 400 bostadsföreståndare i hela riket, vilket innebär att samma antal lägenheter var tagna i anspråk. År 1960 hade detta antal stigit till 2 581 214. Under perioden hade sålunda en ökning av bostadskonsumtionen skett med omkring 0,5 miljoner lägenheter. Nettoökningen var således inte större än drygt

[1] Indelningen av kommuner i A-, B-, C- och D-kommuner tar hänsyn till andelen i jordbruk med binäringar sysselsatta personer samt förekomst av icke administrativa tätorter. D-kommuner har antingen obetydligt inslag av sysselsatta inom jordbruk med binäringar eller tätorter som omfattar minst två tredjedelar av kommunens folkmängd. Ytterligare information om klassifikationen av kommunerna kan erhållas i FR 45: XI, s. 4*.

Tabell 6 : 6. *Hushållskvoter för män och kvinnor i olika civilstånd och åldersklasser 1945. Hela riket*

Household quotas for men and women of various marital statuses and age groups in 1945. All Sweden

Ålder	Ogifta män	Förut gifta män	Gifta samboende	Ogifta kvinnor	Förut gifta kvinnor
—19		—	77		—
20—24	3	30	94	5	40
25—29	10	48	98	13	60
30—34	18	63	98	21	77
35—39	32	71	99	31	84
40—44	46	72	99	40	85
45—49	60	82	99	51	88
50—54	66	85	99	55	89
55—59	69	85	100	61	85
60—64	67	81	99	63	82
65—w	57	57	97	61	56
Samtliga	23	66	99	32	69

Källa: BoH, tab. 79, s. 123.

Tabell 6 : 7. *Hushållskvoter i vissa städer 1945 och 1960*

Household quotas in certain towns in 1945 and 1960

	1945	1960		1945	1960
Män			*Kvinnor*		
ogifta	19	31	ogifta	31	48
20—24	4	10	20—24	8	15
25—29	13	27	25—29	16	36
30—64	33	48	30—64	40	61
65—w	55	58	65—w	64	71
gifta, samboende	98	99	förut gifta	72	83
—24	83	92	—24	10	38
25—29	95	97	25—29	29	66
30—64	98	99	30—64	76	87
65—w	98	99	65—w	76	82
förut gifta	55	65			
—24	8	20			
25—29	20	35			
30—64	54	61			
65—w	66	76			

Källa: BR 60 : III, tab. 7 : 9.

30 000 lägenheter per år. Under perioden har något över 822 000 lägenheter uppförts. Ersättningsbyggandet har följaktligen varit betydande.

Som vi framhöll i kap. 5 beror den ökade antalsefterfrågan på dels ändrade demografiska förhållanden, dels ändrade hushållskvoter. Ändringar av de sistnämnda beror på såväl ändrade inkomster som förändringar av värderingar vid valet mellan egen bostad och annat sätt att bo. I tidigare undersökningar av bestämningsfaktorerna för antalsefterfrågan har man sökt bestämma de olika faktorernas relativa förklaringsvärde för efterfrågeförändringarna. En genomgång av några svenska undersökningar visar att man i allmänhet tillskriver de demografiska faktorerna den största betydelsen. Ekonomiska faktorer anses spela en underordnad roll. En undersökning som utfördes av bostadsstyrelsen omfattande Norrköping, Västerås, Gävle, Kalmar och Kristianstad kom sålunda fram till att nio tiondelar av 1940-talets hushållsökning var en konsekvens av demografiska förändringar.[1] Resultatet är till en del påverkat av bostadsbristen i städerna. Om även icke tillgodosedd efterfrågan inräknas korrigeras resultaten något, men de demografiska faktorerna anses förklara 85 % av ändringen i antalsefterfrågan. Rydorff kommer fram till liknande resultat för Stockholms del.[2]

I de inom Industriens Utredningsinstitut utförda undersökningarna av den privata konsumtionen 1931—65 har också analyser av de demografiska faktorernas betydelse för antalsefterfrågan genomförts.[3] Med justering för bostadsbristens verkan kommer man fram till att efterfrågeökningen 1930—55 till omkring 70 % kan förklaras av ändringar i befolkningens storlek samt dess fördelning på kön, ålder och civilstånd. P. Holm framhåller att undersökningar av Växjö och Hofors från 1946 till slutet av 1950-talet visar att omkring tre fjärdedelar av hushållstillskottet i dessa orter kan hänföras till demografiska förändringar.[4]

Mot de undersökningsresultat som redovisats ovan kan invändas att de sannolikt överskattar de demografiska faktorernas betydelse. Det torde nämligen vara så att en del av förändringarna i de demografiska förhållandena är betingade av förändringar i faktorer av ekonomisk art.

De refererade undersökningarna avser en period som utmärkts av bostadsbrist. Man kan naturligtvis hävda att vissa av undersökningarna företagits på orter utan svårare bostadsbrist under det att andra sökt korrigera effekten av bostadsbrist. Skattningarna kan dock sägas vara ganska osäkra, då de baserar sig på tillgänglig information om kommunala köregister.

Trots att invändningar kan resas mot beräkningar av det slag som redovisas ovan har vi för undersökningsperioden 1945—60 gjort liknande beräkningar.

Vi har tagit de hushållskvoter som 1945 fanns i olika köns-, civilstånds- och ålderskategorier och sett vilket bostadsföreståndarantal de ger upphov till vid 1960 års folkmängd samt sammansättning med avseende på kön, civilstånd och ålder. Däremot har vi inte kunnat ta hänsyn till befolkningens fördelning på bebyggelsetyper. Dessa beräkningar ger till resultat att ca nio tiondelar av antalsökningen om 499 000 lägenheter kan hänföras till förändringar i befolkningens storlek och sammansättning med avseende på kön, ålder och civilstånd.

[1] *Samhällets stöd åt bostadsförsörjningen,* Stockholm 1952.
[2] S. Rydorff, a.a.
[3] R. Bentzel m.fl., a.a.
[4] P. Holm, a.a.

Låt oss även göra experimentet att utgå från 1945 års befolkning och se vilket antal lägenheter 1960 års hushållskvoter skulle ge upphov till. En sådan beräkning visar att av den faktiska ökningen om nästan en halv miljon lägenheter en tredjedel kan återföras på ändrade hushållskvoter.

Vi vill än en gång betona att vi betraktar resultaten som räkneexempel.[1] I vad mån man av dem kan sluta sig till olika faktorers betydelse för ändringarna i antalsefterfrågan är osäkert.

[1] En orsak till detta är naturligtvis de osäkra uppgifterna om 1945 års hushållskvoter (se s. 110—112).

KAPITEL 7

Hushållens bostadsutrymme och bostadsutrustning

I föregående kapitel studerade vi efterfrågan på egen lägenhet bland olika befolkningskategorier. Vi lämnade dock frågan om lägenheternas storlek och utrustning åt sidan. I detta kapitel skall vi däremot ta upp dessa spörsmål till behandling. Vi kommer således att studera de etablerade hushållens bostadsutrymme och utrustning 1960 och de förändringar härvidlag som skett sedan 1945.

Konsumtionsenheten utgörs i detta kapitel av bostadshushållet. Med ett bostadshushåll avses alla personer som är mantalsskrivna i en och samma lägenhet. Bostadshushållet skiljer sig således från ett annat vanligen förekommande hushållsbegrepp, familjehushållet, eftersom även icke familjemedlemmar kan ingå i bostadshushållet som inneboende.[1]

Inledningsvis skall vi i detta kapitel ge en bild av några bakgrundsfaktorer, som kan antas ha betydelse för hushållens bostadsstandard.

Därefter skall vi behandla bostadshushållens utrymme. Vi kommer då att studera 1960 års utrymmesförhållanden och den utveckling som skett sedan föregående bostadsräkning 1945. I ett därpå följande avsnitt skall vi kortfattat behandla den s.k. trångboddheten.

Vi kommer även att studera bostadshushållens utrustning. Liksom i fråga om utrymmet kommer såväl 1960 års förhållanden som utvecklingen från 1945 att behandlas.

Slutligen skall vi i ett avsnitt ägna oss åt sambandet mellan utrymmes- och utrustningskonsumtionen.

Bostadsföreståndarens kön och civilstånd

Tab. B 7: 1 i tabellbilagan visar bostadsföreståndarnas köns- och civilståndstillhörighet 1945 och 1960. Det totala antalet hushåll har ökat med 24 % mellan dessa år. Den vanligast förekommande hushållstypen 1960 är hushåll där föreståndaren är gift samboende man. Den näst största hushållskategorin svarar de förut gifta kvinnorna för. Motsvarande kategori för männen är mindre än hälften så stor som den för kvinnorna. Hushåll som förestås av ogifta kvinnor uppgick 1960 till drygt 170 000 medan ca 150 000 förestods av ogifta män.

Två hushållstyper har haft en ökning som är mindre än genomsnittet på 24 %, nämligen hushåll med gifta samboende män och hushåll med ogifta kvinnor som föreståndare. Hushåll med förut gifta föreståndare uppvisar däremot kraftiga antalsökningar.

Skillnaden mellan glesbygd och tätorter i fråga om hushållsföreståndarnas civilstånd åskådliggörs också i tab. B 7: 1 i tabellbilagan. En sammanfattning av tabellen finns i tablån på nästa sida.

Av glesbygdshushållen förestås en större andel av ensamstående män än av tätorter-

[1] För en ingående beskrivning av begreppet bostadshushåll hänvisas till BR 60: II, s. XV.

	Glesbygd	Tätorter	Hela riket
Ensamstående man	19,0	11,4	13,3
Gift samboende man	67,3	66,0	66,3
Ensamstående kvinna	13,7	22,6	20,4
Samtliga	100,0	100,0	100,0

nas hushåll. Andelen hushåll som förestås av ensamstående kvinnor är däremot mindre i glesbygden än i tätorterna.

Vad gäller förändringar sedan 1945 i fråga om glesbygdens resp. tätorternas hushållstypsstruktur kan vi inte yttra oss, eftersom 1945 års data inte är uppdelade på bebyggelsetyper. Det finns dock skäl att anta att förändringar inträffat bl.a. till följd av flyttningen till tätorterna. I tablån nedan visas hur hushållen var fördelade med hänsyn till bebyggelsetyp 1945 och vilka antalsmässiga förändringar som ägt rum 1945—60. Motsvarande data ges också för befolkningen.

	Glesbygd	Tätorter	Hela riket
Bestånd 1945			
Befolkning	2 603 572	4 070 177	6 673 749
Hushåll	733 300	1 349 100	2 082 400
Förändring 1945—60			
Befolkning	—562 098	+1 383 478	+821 380
	—21,6 %	+ 34,0 %	+12,3 %
Hushåll	— 90 326	+ 590 077	+499 751
	—12,3 %	+ 48,0 %	+24,0 %

Antalet hushåll i glesbygden minskade således under perioden. Minskningen är dock måttlig i förhållande till den kraftiga nedgången i folkmängd. I tätorterna ökade antalet hushåll starkt. Relativt sett är ökningen större än folkmängdens ökning. Relationerna mellan ökningar av folkmängd och ökningar av antalet hushåll 1945—60 pekar på förändringar i bostadshushållens genomsnittliga storlek. I såväl glesbygd som tätorter har uppenbarligen hushållen blivit mindre. Vi skall i ett av de följande avsnitten närmare se på dessa förhållanden.

Bostadsföreståndarnas ålder

En annan variabel av betydelse för hushållens bostadsstandard är bostadsföreståndarens ålder. I tab. B 7: 2 i tabellbilagan beskrivs dessa åldersfördelningar för åren 1945 och 1960.

De åldersfördelningar som erhålls kan sägas vara väntade med hänsyn till vad vi tidigare sett av åldersstrukturen för samtliga personer i resp. civilstånd. Det kan dock påpekas att de förut gifta består av två kategorier, nämligen frånskilda samt änkor och änklingar. Dessa båda civilstånd har en

olikartad ålderssammansättning. Åldersfördelningen för de frånskilda bostadsföreståndarna överensstämmer i stora drag med de giftas fördelning, medan en mycket stor del av änkorna och änklingarna, 62 % resp. 72 %, är över 65 år.

Bostadshushållens storlek

I tab. B 7: 3 i tabellbilagan redovisas den genomsnittliga hushållsstorleken 1945 och 1960 för hushåll med olika hushållsföreståndare. Som man kan vänta sig är de gifta samboende männens hushåll störst. Förutom de båda makarna förekommer 1960 i genomsnitt 1,4 personer i dessa hushåll. Av övriga hushållstyper är de som förestås av frånskilda kvinnor störst med i genomsnitt 1,2 personer förutom föreståndaren. De hushåll som förestås av ogifta är genomsnittligt minst. För kvinnornas del finns 0,3 personer och för männen 0,7 personer förutom föreståndaren.

Ett annat förhållande som framgår av tab. B 7: 3 är skillnaden i hushållsstorlek mellan glesbygd och tätorter. I tätorterna gick det 1960 i genomsnitt 2,8 personer per hushåll mot 3,1 personer i glesbygden.

Mellan 1945 och 1960 har den genomsnittliga hushållsstorleken minskat med 0,3 personer. Omkring detta medeltal finns stora skillnader i minskningens storlek mellan olika hushållstyper.

Bostadshushållens sammansättning beträffande barn och vuxna

Vi skall kortfattat studera barnförekomsten i de olika hushållstyperna 1960 och förändringarna sedan 1945. Vi vill framhålla att vi satt gränsen mellan barn och vuxen så att en person betraktas som vuxen då den fyllt 16 år.

I tab. B 7: 4 i tabellbilagan ges data för att belysa barnförekomsten i hushållen. Där har det genomsnittliga barnantalet per bostadshushåll redovisats. Härvid har även hänsyn till bostadsföreståndarens ålder tagits.

Under tiden 1945—60 har antalet barn per hushåll minskat i alla åldersklasser utom den lägsta, där det genomsnittliga antalet ökat. Ett undantag utgör de förut gifta männens hushåll. För dem har barnantalet minskat även i den lägsta åldersklassen.

Av tab. B 7: 4 framgår även antalet vuxna per hushåll och förändringarna i detta antal sedan 1945. De vuxnas antal per hushåll har minskat i samtliga åldersklasser för samtliga hushållstyper. Antalet är störst för bostadsföreståndare i den mellersta åldersklassen. Att antalet vuxna ökar från den lägsta till den mellersta åldersklassen samtidigt som antalet barn minskar torde återspegla det förhållandet att hemmavarande barn passerat 16-årsgränsen och gått över i vuxenkategorin.

Vi har när det gäller hushållens sammansättning på barn och vuxna hittills rört oss med medeltal. I tab. B 7: 5 i tabellbilagan ges en mera detaljerad bild av barnförekomsten i hushållen i de båda bebyggelsetyperna.

Av alla hushåll hade 1960 ungefär 60 % inga barn under 16 år. Denna andel var ett par procentenheter lägre 1945. Tvåbarnshushållen har under perioden 1945—60 ökat sin andel något, medan hushållen med ett barn minskat sin andel. I övrigt har inga nämnvärda förändringar skett. Ser man till hela riket var det 1960 endast 7 % av hushållen som hade fler än 2 hemmavarande barn under 16 år. Denna andel hade sedan 1945 minskat med nästan en procentenhet.

Särstuderas bebyggelsetyperna finner man att vissa förändringar av större omfattning skett sedan 1945. År 1945 var 55 % av glesbygdshushållen utan barn mot 60 % i tätorterna. År 1960 var andelen för tätortshus-

hållen fortfarande ca 60 %, medan den för glesbygden stigit till 61 %. Denna förändring är naturligtvis en följd av migrationen. Det är de äldre bostadsföreståndarna som stannat kvar i glesbygden, medan de yngre personerna flyttat och bildat familj i tätorterna.

Inneboendets omfattning

Vi har tidigare påpekat att vi rör oss med bostadshushåll i denna utredning. Till hushållet räknas sålunda även icke familjemedlemmar i den mån sådana är mantalsskrivna i lägenheten. Det är för studiet av standardefterfrågan betydelsefullt att känna till omfattningen av inneboendet. Inneboende vuxna bidrar i regel till bostadshushållets inkomster. Skulle man sålunda sätta bostadstandarden i relation till hushållsföreståndarens och dennes makas inkomster erhålls en skev bild av bostadsstandardens inkomstberoende. I denna undersökning kan vi få reda på inneboendets omfattning. Däremot kan vi inte få uppgifter om de inneboendes inkomster eller hur stor del av lägenhetens hyra de betalar.

Inneboendets omfattning framgår av tab. B 7: 6 i tabellbilagan. I tabellen har skilts mellan familjemedlemmar, anhöriga och övriga. Att märka är att i detta sammanhang någon 16-årsgräns inte tillämpas när det gäller barn till bostadsföreståndaren och/eller dennes maka. Anhöriga och övriga kan sägas utgöra vad man menar med inneboende. Man kan dock misstänka att kategorin anhöriga inte på samma sätt som de övriga bidrar till att täcka lägenhetshyran. Bland anhöriga torde nämligen finnas t.ex. föräldrar och svärföräldrar, vilka uppnått en så hög ålder att deras inkomster är mycket små.

Utav ett genomsnitt av 284 personer per 100 hushåll var år 1960 264 personer familjemedlemmar. Anhöriga och övriga svarade vardera för 10 personer. Jämfört med 1945 hade antalet familjemedlemmar per 100 hushåll minskat med 16 personer, anhöriga med 7 och övriga med 8 personer per 100 hushåll.

Ser man till bebyggelsetyperna 1960 motsvaras tätortshushållens mindre totala storlek jämfört med glesbygdshushållens också av mindre antal familjemedlemmar och anhöriga per 100 hushåll. Sålunda finns det 21 färre familjemedlemmar och 15 färre anhöriga per 100 hushåll i tätorterna jämfört med i glesbygden. Förekomsten av övriga hushållsmedlemmar är däremot praktiskt taget densamma i båda bebyggelsetyperna.

När det gäller utvecklingen sedan 1945 för de båda bebyggelsetyperna kan noteras att de största förändringarna skett i glesbygden. I glesbygden har antalet familjemedlemmar per 100 hushåll minskat med 30 personer mot i tätorterna endast 4 personer. Den kraftiga minskningen i glesbygden är delvis en följd av ett minskat antal barn under 16 år — 91 per 100 hushåll 1945 mot 74 år 1960.[1] Ovan anförda data över genomsnittliga barnantalet 1945 och 1960 visar att nedgången av antalet barn under 16 år och vuxna varit ungefär lika stor.

Det är rimligt att vänta sig att ett hushålls villighet att vid given bostadskostnad ha icke-familjemedlemmar inneboende är beroende på familjehushållets storlek och föreståndarens försörjningsbörda. Av tab. B 7: 7 i tabellbilagan framgår inneboendets omfattning 1960 vid olika familjesituationer.

I tablån nedan redovisas fyra bostadsföreståndarsituationer (bf) och den procentuella andelen hushåll som 1960 hade icke-familjemedlem boende hos sig.

Av de faktorer som tagits hänsyn till i

[1] Se BoH, tab. 89, s. 138 och BR 60: II, tab. 15.

tablån är bostadsföreståndarens civilstånd starkast utslagsgivande för inneboendet. Barnförekomst tycks inte spela någon större roll. Noteras bör också att en större andel av glesbygdens hushåll har inneboende än tätorternas.

	Glesbygd	Tätorter	Hela riket
I Ensamstående bf	37,4	21,4	25,2
II Ensamstående bf + barn[1]	28,8	22,8	24,3
III Makar utan barn[1]	10,3	7,0	7,7
IV Makar + barn[1]	15,1	8,3	10,1

[1] Barn definieras här med utgångspunkt från släktrelation, ej utifrån ålder.

Bostadshushållens inkomster

Uppgifter om bostadshushållens inkomster har erhållits genom samkörningar mellan bostadsräkningen 1960 och registret över femtondefödda. I urvalet ingår hushåll som förestås av personer som är födda den 15:e någon av årets månader. Uppräkning till totalnivå har företagits. På grund av att data grundar sig på stickprovsundersökningar kan dock uppräknade resultat skilja sig från totalräkningens.[1]

Urvalsförfarandet medför för vår del att möjligheterna att med någorlunda stora krav på tillförlitlighet hos resultaten låta uppdela materialet i ett flertal kategorier begränsas.

I tab. B 7: 8—9 i tabellbilagan redovisas bostadshushållens fördelning på inkomstklasser 1960. Inkomsterna är de 1961 till statlig inkomstskatt taxerade. Inkomsterna hänför sig således till det år bostadsräkningen avser, nämligen 1960. För hushåll som förestås av gift samboende man, tab. B 8: 8, har som hushållsinkomst medtagits föreståndarens egen inkomst samt i förekommande fall makans inkomst. Däremot har inte andra till bostadshushållet hörande personers inkomster medräknats.

I tab. B 7: 9, som avser alla övriga kategorier av bostadshushåll, har hushållens fördelning bestämts enbart av bostadsföreståndarens inkomst.

Nedanstående tablå utgör en sammanfattning av de båda tabellerna:

Inkomstklass	Gifta samboende	Övriga
— 7 999	16,6	59,7
8 000—11 999	17,0	19,7
12 000—15 999	23,2	11,5
16 000—19 999	16,4	4,8
20 000—	26,8	4,3
Summa	100,0	100,0

Inkomstfördelningarna är mycket olika för gifta samboende och övriga bostadsföreståndare. Över 16 000 kronor i taxerad inkomst hade endast 9 % av de icke gifta bostads-

[1] För mera detaljerade uppgifter om användandet av registret över femtondefödda vid 1960 års bostadsräkning hänvisas till a) Folk- och bostadsräkningen den 1 november 1960, redogörelse för folk- och bostadsräkningens uppläggning och utförande, s. 36—38, b) FR 60: XI samt c) L. Widén, a.a.

föreståndarna, medan de gifta samboende hade 43 % i detta inkomstskikt.

Av tab. B 7: 8 framgår också att för de gifta samboende inkomstfördelningarna skiljer sig åt för glesbygd och tätorter. Betydligt större andelar av glesbygdens bostadsföreståndare återfinns i de lägre inkomstskikten än vad fallet är för tätorternas föreståndare. Medianinkomsten är för dessa bostadsföreståndare 10 460 kronor i glesbygden och 16 423 kronor i tätorterna.

I följande tablå redovisas medianinkomsten år 1960 för hela riket.

	Inkomst, kr
Gifta samboende män	14 819
Ogifta män	9 054
Gifta ej samboende män och kvinnor	8 030
Ogifta kvinnor	7 170
Förut gifta män	6 918
Förut gifta kvinnor	4 157

Bostadsföreståndarna har rangordnats med hänsyn till medianinkomstens storlek. Skillnader i inkomster för män och kvinnor framträder inom varje civilståndskategori. Männen uppvisar som väntat högre medianinkomst än kvinnorna. Att de förut gifta uppvisar de lägsta medianvärdena torde sammanhänga med att en betydande andel av denna kategori utgörs av änkor och änklingar i pensionsåldern.

BOSTADSHUSHÅLLENS UTRYMMESSTANDARD 1960

Vi skall i detta avsnitt av kapitlet studera vilken utrymmesstandard hushållen hade 1960. Vi kommer därvid att se hur utrymmesstandarden varierar med hänsyn till de hushållsvariabler vi beskrivit i avsnitten ovan. Vi skall också ge en bild av den ändrade utrymmesstandard vi fått sedan 1945.

I kap. 5 omnämndes att vårt mått på lägenhetsstorleken var grundat på antal förekommande rum och kök. Vi redogjorde även där för de för- och nackdelar rumsenhetsmåttet kunde tänkas ha jämfört med ett rent ytmått. För att ett utrymme skall anses vara en rumsenhet måste det vara minst 6 m² och ha fönster. Vid sidan av kök upptas i bostadsräkningarna två utrymmen för matlagning, nämligen kokvrå och kokskåp. Dessa senare inräknas inte i rumsenhetsgreppet.[1]

Låt oss i denna inledning som utgångspunkt för den fortsatta framställningen nämna att utrymmeskonsumtionen i riket 1945 uppgick till 1,01 rumsenheter per person och att den 1960 hade stigit till 1,21 rumsenheter per person. Vi skall först studera de variationer som 1960 fanns kring detta medeltal.

Bostadsföreståndarens kön och civilstånd och utrymmesstandarden

Tab. 7: 1 visar det genomsnittliga antalet rumsenheter per person i hushåll med föreståndare av olika kön och civilstånd. Den högsta utrymmesstandarden uppvisar änkor och änklingar med omkring 1,8 rumsenheter per person. Vi har här att göra med en hushållstyp som minskat sitt medlemsantal. Medelåldern är även hög i denna föreståndarkategori, varför antalet barn är lågt. Minskad hushållsstorlek har uppenbarligen inte följts av bostadsbyte till mindre lägenhet i så stor utsträckning att den utrymmesstandard som fanns då hushållet var fulltaligt bibehållits,

[1] För en redogörelse för hur olika utrymmen avgränsats vid 1960 års bostadsräkning hänvisas till Folk- och bostadsräkningen den 1 november 1960, redogörelse för folk- och bostadsräkningens uppläggning och utförande, Stockholm 1965, s. 45.

Tabell 7 : 1. *Antal rumsenheter per person i hushåll med olika föreståndare 1960*
Number of room units per person in households with various types of heads in 1960

Hushållstyp	Glesbygd	Tätorter	Hela riket
Ogifta män	1,68	1,51	1,59
Gifta ej samboende män	1,95	1,66	1,72
Änklingar	1,74	1,82	1,79
Frånskilda män	1,65	1,44	1,48
Gifta samboende män	1,09	1,10	1,09
Ogifta kvinnor	2,10	1,67	1,74
Gifta ej samboende kvinnor	1,36	1,26	1,27
Änkor	1,84	1,84	1,84
Frånskilda kvinnor	1,38	1,24	1,25
Samtliga	1,22	1,20	1,21

Källa: BR 60 : II, tab. 26.

utan kvarboendet i den gamla lägenheten har i stället lett till ökad utrymmesstandard. Hög utrymmesstandard har även de ogifta kvinnorna.

Det minsta antalet rumsenheter per person uppvisar hushåll som innehåller gifta samboende makar. Dessa hushåll innehåller minst två vuxna personer, dessutom är barnförekomst vanlig, vilket leder till ökad försörjningsbörda och minskat utrymme för konsumtion av bostäder. Man kan således misstänka att den låga utrymmesstandarden till en del har ekonomiska orsaker.

Att utrymmesstandarden skiljer sig för olika hushåll på det sätt som framgått av ovanstående avsnitt, kan tas som tecken på bristande rörlighet på bostadsmarknaden. Då hushållsstorleken ändras tycks hushållen inte anpassa sitt bostadsutrymme till den nya hushållsstorleken.

I tab. 7: 1 har vi även givit data för glesbygden och tätorterna. För en del antalsmässigt betydelsefulla hushållstyper är utrymmesstandarden påfallande lika för de båda bebyggelsetyperna. Sålunda har hushåll som förestås av gifta samboende män ett utrymme av 1,1 rumsenhet per person oavsett bebyggelsetyp. Änkornas hushåll har också exakt samma utrymmesstandard i glesbygd och tätorter. Även änklingarna uppvisar nästan samma standard i båda bebyggelsetyperna. För ogiftas och frånskildas hushåll är utrymmesstandarden däremot högre i glesbygden än i tätorterna. Den ovan påtalade höga standarden för ogifta kvinnor visar sig gälla främst för glesbygden, där det går 2,1 rumsenhet per hushållsmedlem mot 1,7 i tätorterna.

Vi har sålunda när det gäller utrymmesstandarden för olika hushållstyper funnit påtagliga skillnader mellan hushållstyperna. Vi har härvid haft anledning anta att bl.a. hushållets storlek och förekomsten av barn inverkar på utrymmessiffrorna. Vi skall därför närmare studera dessa samband i det följande.

Hushållsstorlek och utrymmesstandard

I tab. 7: 2 redovisas det antal rumsenheter per person som fanns 1960 i rikets glesbygd

Tabell 7 : 2. *Antal rumsenheter per person i hushåll av olika storlek 1960*
Number of room units per person in households of various sizes in 1960

Antal hushålls-medlemmar	Glesbygd	Tätorter	Hela riket
1	2,94	2,19	2,34
2	1,78	1,57	1,62
3	1,29	1,17	1,19
4	1,03	0,98	0,99
5	0,88	0,87	0,87
6	0,77	0,78	0,78
7	0,68	0,71	0,70
8	0,61	0,64	0,62
9	0,54	0,58	0,56
10+	0,46	0,52	0,49
Samtliga	1,22	1,20	1,21

Källa: BR 60 : II, tab. 18.

och tätorter. Ett klart samband föreligger mellan det antal medlemmar ett hushåll har och antalet rumsenheter per person. Ju större hushållet är desto färre rumsenheter per person erhålls. Hushåll som består av endast en person uppvisar således 2,34 rumsenheter i riksmedeltal, medan de allra största hushållen, de med 10 eller flera medlemmar, har 0,49 rumsenheter per person.

Av tabellen framgår också att skillnader i rumsenhetsantalet per person i hushåll av olika storlek är större i glesbygden än i tätorterna. I glesbygden har sålunda de allra största hushållen 2,48 rumsenheter mindre utrymme per person jämfört med enpersonshushållen. I tätorterna är skillnaden mellan de största och minsta hushållen endast 1,67 rumsenheter per person. Skillnaden uppkommer dels genom att småhushållen har större utrymme i glesbygden än i tätorterna, dels genom att de största hushållen har mindre utrymme per person i glesbygden än i tätorterna.

Vi vill framhålla att försiktighet är nödvändig då det gäller att dra slutsatser om hushållens utrymmesstandard från uppgifter om antalet rumsenheter per person. Likvärdig utrymmesstandard för hushåll av olika storlek behöver inte innebära konstant antal rumsenheter per person. Eftersom hushållsmedlemmarna lever tillsammans medför ytterligare rumsenheter att varje medlem får tillgång till större utrymme.

Barnantal och utrymmesstandard

Det ligger nära till hands, bl.a. på grund av olikheter i försörjningsbörda och därmed möjlighet till bostadskonsumtion, att anföra barnförekomst som en orsak till ovan funna negativa samband mellan antal rumsenheter och hushållsstorlek.

Vi har i tab. 7: 3 och bilagetab. B 7: 10—11 undersökt barnantalets betydelse för antalet rumsenheter per person. Vi har gått så tillväga att vi för varje hushållsstorlek studerat samvariationen mellan utrymmet per person och antalet barn under 16 års ålder.

Antalet rumsenheter per person minskar i

Tabell 7 : 3. *Antal rumsenheter per person i hushåll av olika storlek och med olika antal barn under 16 år 1960. Hela riket*

Number of room units per person in households of various sizes and with various number of children of less than 16 years of age in 1960. All Sweden

Antal medlemmar	Antal barn									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	2,34									
2	1,63	1,31								
3	1,29	1,12	1,04							
4	1,10	1,02	0,94	0,84						
5	0,98	0,92	0,89	0,81	0,72					
6	0,89	0,84	0,80	0,78	0,71	0,64				
7	0,81	0,77	0,73	0,70	0,69	0,62	0,59			
8	0,74	0,69	0,67	0,64	0,62	0,60	0,55	0,50		
9	0,68	0,65	0,64	0,59	0,56	0,55	0,54	0,49	0,56	
10+[a]	0,64	0,63	0,53	0,52	0,51	0,48	0,47	0,47	0,46	0,45

a) Under antagande av att klassen innehåller 10,73 personer oavsett barnantal.

Källa: BR 60 : II, tab. 19.

varje hushållskategori med ökat barnantal. Men rumsenhetsantalet sjunker också vid givet barnantal då antalet vuxna ökar. Den allmänna tendens som framkommer är att ju mindre hushållet är och ju färre antal barn under 16 år som hushållet har desto högre är rumsenhetsantalet per person.

Bostadsföreståndarens ålder och utrymmesstandard

Vi har i tab. 7: 4 låtit redovisa det genomsnittliga antalet rumsenheter per person i bostadshushåll med föreståndare i olika åldersklasser. Vi har därvid skilt mellan föreståndarnas kön och civilstånd.

I hushåll med gift samboende bostadsföreståndare är utrymmesstandarden högst med 1,45 rumsenheter per person i den äldsta ålderskategorin. Lägst är standarden, 0,80 rumsenheter per person, i hushåll med de yngsta bostadsföreståndarna. Mellan 0,94 och 1,02 rumsenheter per person disponeras av hushållen i alla åldersklasser mellan 20 och 50 år. Överhuvudtaget synes antalet rumsenheter per person i åldrarna under 50 år för denna kategori av bostadsföreståndare uppgå till vad man kan vänta sig med hänsyn till antalet barn och inkomsternas storlek i ifrågavarande åldersklasser.

Hushåll med ogift föreståndare visar en med bostadsföreståndarens stigande ålder ökad utrymmesstandard. För män stiger rumsenhetsantalet per person från 1,23 till 1,83 och för kvinnorna från 1,21 till 2,00. Kvinnornas hushåll har i föreståndaråldrar under 40 år en något lägre standard än männens. I åldrarna över 50 år är dock standarden för kvinnorna påtagligt högre än för männen.

I övriga hushåll föreligger inte samma enkla samband mellan bostadsföreståndarens ålder och rumsenheter per person. Vid stigande ålder sjunker till en början rumsenhetsantalet per person för att därefter

Tabell 7 : 4. *Antal rumsenheter per person i hushåll med föreståndare av olika kön, civilstånd och ålder 1960. Hela riket*

Number of room units per person in households with heads of either sex, various marital statuses and ages in 1960. All Sweden

Ålder	Män			Kvinnor	
	Ogifta	Gifta samboende	Övriga	Ogifta	Övriga
—19	1,23	0,80	1,75	1,21	1,26
20—24	1,27	0,94	1,57	1,27	1,06
25—29	1,37	0,99	1,46	1,33	1,03
30—34	1,44	0,97	1,40	1,38	1,03
35—39	1,48	0,96	1,37	1,47	1,05
40—44	1,55	0,98	1,38	1,58	1,11
45—49	1,62	1,02	1,40	1,68	1,21
50—54	1,70	1,11	1,49	1,81	1,41
55—64	1,74	1,28	1,68	1,91	1,79
65—w	1,83	1,45	1,92	2,00	2,04
Alla åldrar	1,59	1,09	1,70	1,74	1,64

Källa: BR 60 : II, tab. 26.

stiga och anta det högsta värdet i den högsta åldersklassen. Förklaringen härtill är antagligen att kategorin består av två civilståndsklasser, nämligen änkor och änklingar samt frånskilda. De förra ökar sin andel av hela övriga-kategorin med ökad ålder. De uppvisar också en genomsnittligt högre utrymmesstandard än de frånskilda.

Att männen i övriga-kategorins lägre åldersklasser uppvisar en högre utrymmesstandard än kvinnorna sammanhänger antagligen dels med inkomstskillnader till männens fördel, dels med förekomst av barn under 16 år. I de lägre åldersklasserna är andelen frånskilda stor och det brukar vara kvinnan som får vårdnaden om ev. barn vid äktenskapets upplösning.

Inkomsterna och utrymmesstandarden

Inkomsternas betydelse för utrymmeskonsumtionen 1960 belyses i tab. 7: 5—7. Uppgifterna i dessa tabeller härrör från samkörningar av bostadsräkningens material och femtondefödda-registret.[1] Materialet har möjliggjort att en del variabler kunnat konstanthållas samtidigt som inkomsterna satts i relation till utrymmeskonsumtionen. Sålunda har för gifta samboende hänsyn kunnat tas till bebyggelsetyp och hushållsstorlek samt barnantal. För övriga har förutom köns- och civilståndsvariablerna även kunnat skiljas mellan enpersonshushåll och större hushåll.

Av tab. 7: 5 framgår att utrymmesstandarden stiger med ökade inkomster. Sambandet gäller för samtliga storleksklasser av hushållen. I en del fall erhålls motsatt tendens i de lägsta inkomstklasserna. Det förekommer i vissa hushållskategorier att utrymmesstandarden i en inkomstklass är något högre än den i närmast följande in-

[1] Källor är råtabellerna BI4, BI5 och BI9 från BR 60.

Tabell 7 : 5. *Antal rumsenheter per person i hushåll med gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960*

Number of room units per person in households headed by married man cohabiting with wife by size of household and income 1960

Bebyggelsetyp Antal hushållsmedl.	Ej tax.	—7 999	8 000— 11 999	12 000— 15 999	16 000— 19 999	20 000— 23 999	24 000— 27 999	28 000— 31 999	32 000—	Totalt
Glesbygd										
2 medl.	1,56	1,69	1,82	1,85	1,89	2,08	2,33	2,56	3,13	1,79
3 »	1,15	1,23	1,27	1,28	1,35	1,39	1,59	1,72	2,00	1,28
4 »	1,09	0,94	1,01	0,99	1,04	1,14	1,41	1,41	1,61	1,02
5 o.fl. medl.	0,75	0,72	0,75	0,79	0,82	0,93	1,00	1,11	1,33	0,79
Tätorter										
2 medl.	1,33	1,49	1,54	1,56	1,59	1,61	1,72	1,85	2,27	1,61
3 »	1,18	1,12	1,11	1,08	1,11	1,16	1,23	1,30	1,61	1,16
4 »	0,93	0,93	0,91	0,88	0,91	0,97	1,03	1,12	1,35	0,98
5 o.fl. medl.	0,79	0,72	0,73	0,74	0,76	0,80	0,88	0,93	1,18	0,82
Hela riket										
2 medl.	1,43	1,59	1,61	1,61	1,61	1,64	1,72	1,89	2,27	1,67
3 »	1,16	1,19	1,18	1,11	1,14	1,18	1,27	1,33	1,61	1,19
4 »	0,98	0,93	0,96	0,91	0,93	0,99	1,06	1,14	1,37	0,99
5 o.fl. medl.	0,78	0,72	0,74	0,76	0,78	0,83	0,91	0,95	1,19	0,81

komstklass. Förklaringen till detta är antagligen bl.a. att tillfälliga förhållanden bidragit till att placera personer med normalt höga inkomster i lägre inkomstklasser inkomståret 1960. Vidare torde i de lägre inkomstklasserna ingå personer som har större konsumtionsmöjligheter än vad de taxerade inkomsterna medger. Exempel på sådana kategorier är studerande som lever på bidrag och lån.

Mellan hushållen i glesbygden och hushållen i tätorterna föreligger en för alla hushållsstorlekar genomgående skillnad. Vid given inkomst har nämligen glesbygdshushållen ett större rumsenhetsantal per person än tätortshushållen.

Flera orsaker kan anföras som förklaring till denna skillnad mellan bebyggelsetyperna. Bl.a. torde till följd av lågt värderade och i glesbygdens jordbrukshushåll förekommande naturaförmåner leda till att den taxerade inkomsten underskattar glesbygdshushållens samlade konsumtionsresurser. Vidare torde hyrorna i tätorterna vara högre än i glesbygden. Slutligen kan också framhållas den kraftiga minskning av genomsnittlig hushållsstorlek som skett under senare år på glesbygden. Denna skulle redan vid oförändrat bostadsbestånd ha lett till ökat utrymme per person.

Tab. 7: 5 ger också möjligheter att se hur utrymmesstandarden ändras i en och samma inkomstklass då hushållsstorleken förändras. Vid lika inkomster kvarstår det tidigare konstaterade negativa sambandet mellan hushållsstorlek och utrymmesstandard.

Vi finner således att såväl hushållsstorlek som inkomst har betydelse för de gifta samboendes utrymmeskonsumtion. Små hushåll med höga taxerade inkomster uppvisar det största antalet rumsenheter per person. Stora hushåll med låga inkomster har den lägsta standarden.

För hushåll som förestås av ogifta framgår av tab. 7: 6 sambandet mellan inkomst och utrymme. För dessa är sambandet närmast negativt för inkomster under 12 000 kronor. För inkomstskikten över denna gräns är sambandet klart positivt. Man kan anta att ogifta under 12 000-kronorsgränsen befinner sig i yngre åldrar. De har således inte ännu börjat sin yrkesverksamhet eller är endast i början av densamma. Inkomsterna torde därför vara ganska olika år från år och på grund härav störs sambandet mellan inkomst och utrymmesstandard. En annan förklaring kan vara att materialet inte uppdelats med avseende på bebyggelsetyp. Inkomsterna är ju lägre i glesbygden än i tätorterna, varför man kan anta att de lägre inkomstskikten domineras av glesbygdens ogifta. Om för de ogifta samma skillnad mellan bebyggelsetyperna skulle föreligga beträffande utrymmesstandard vid given inkomst som vi tidigare observerade för de gifta samboende skulle detta bidra till att höja rumsenhetsantalet per person i de lägre inkomstklasserna i tab. 7: 6.

Även för förut gifta och gifta men ej samboende bostadsföreståndare är sambandet mellan inkomst och utrymme per person ganska oklart. Det är egentligen endast i inkomstskiktet över 16 000 kronor som ett klart positivt samband erhålls.

I tab. 7: 7 har för hushåll som förestås av gifta samboende utrymmesstandardens samband med inkomsterna studerats med hänsynstagande till barnantal. Inom varje barnantalsklass föreligger ett positivt samband mellan inkomst och utrymmesstandard. Standardskillnaderna är dock inte så stora. Skillnaden mellan hushåll under 8 000 kronor och hushåll över 32 000 kronor i årsinkomst utgörs i samtliga barnantalsklasser av ungefär 0,5 rumsenheter per person.

Vid given inkomst kvarstår det tidigare

Tabell 7 : 6. *Antal rumsenheter per person i hushåll med annan än gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960. Hela riket*

Number of room units per person in household headed by other than married, cohabitant man by size of household and income 1960. All Sweden

	Totalt	Ej tax.	—3 999	4 000—7 999	8 000—11 999	12 000—15 999	16 000—19 999	20 000—24 999	25 000—
Ogifta män									
därav med 1 boende	2,16	2,13	2,43	2,34	2,02	1,94	2,02	2,26	2,70
övriga	1,29	1,23	1,34	1,34	1,23	1,19	1,32	1,60	2,18
Gifta kvinnor									
därav med 1 boende	2,10	2,10	2,24	1,94	1,90	2,10	2,46	3,02	3,20
övriga	1,30	1,12	1,32	1,28	1,18	1,48	1,70	1,99	2,12
Förut gifta män									
därav med 1 boende	2,51	2,26	2,54	2,53	2,53	2,24	2,61	2,58	4,10
övriga	1,29	1,20	1,31	1,24	1,27	1,10	1,33	1,47	2,08
Förut gifta kvinnor									
därav med 1 boende	2,57	2,31	2,54	2,50	2,72	2,95	3,69	3,69	4,94
övriga	1,27	1,19	1,25	1,23	1,23	1,37	1,59	2,14	2,34
Gifta ej samboende män och kvinnor									
därav med 1 boende	2,41	2,32	2,42	2,23	2,46	2,27	2,41	2,74	3,36
övriga	1,13	1,11	1,05	1,07	1,09	1,11	1,32	1,58	1,63

Tabell 7 : 7. *Antal rumsenheter per person i hushåll med gift samboende man som föreståndare efter antal barn under 16 år och inkomst 1960*

Number of room units per person in household headed by married, cohabitant man, by number of children of less than 16 years of age and income in 1960

Bebyggelse-typ	Glesbygd				Tätorter				Hela riket			
Antal barn	0	1	2	3+	0	1	2	3+	0	1	2	3+
Ej tax.	1,32	1,06	0,98	0,69	1,25	1,03	0,88	0,75	1,28	1,04	0,92	0,73
—7 999	1,37	0,98	0,80	0,65	1,35	0,93	0,80	0,68	1,37	0,96	0,81	0,66
8 000— 11 999	1,41	1,03	0,90	0,68	1,37	0,99	0,83	0,65	1,39	1,01	0,87	0,67
12 000— 15 999	1,47	1,10	0,89	0,72	1,33	0,97	0,83	0,69	1,37	1,00	0,85	0,70
16 000— 19 999	1,54	1,14	0,95	0,76	1,35	1,01	0,85	0,69	1,37	1,02	0,87	0,71
20 000— 23 999	1,64	1,20	1,03	0,83	1,39	1,06	0,92	0,76	1,41	1,08	0,93	0,77
24 000— 27 999	1,85	1,32	1,16	0,90	1,49	1,11	0,99	0,86	1,52	1,14	1,01	0,86
28 000— 31 999	2,08	1,41	1,27	0,96	1,59	1,20	1,04	0,90	1,61	1,22	1,06	0,91
32 000—	2,33	1,59	1,37	1,25	1,85	1,41	1,27	1,14	1,85	1,41	1,27	1,15
Samtliga	1,45	1,08	0,92	0,72	1,41	1,05	0,92	0,76	1,43	1,06	0,92	0,75

funna negativa sambandet mellan barnantal och utrymmesstandard.

Bebyggelsetyperna skiljer sig åt vad avser utrymmesstandarden för hushåll med given inkomst och givet barnantal. Genomgående uppvisar glesbygden högre rumsenhetsantal per person än tätorterna. Orsakerna till detta är antagligen att söka i de förhållanden vi förut berörde då sambandet mellan hushållsstorlek, inkomster och utrymmesstandard diskuterades.

UTRYMMESSTANDARDENS FÖRÄNDRINGAR 1945—60

I början av detta kapitel konstaterades att antalet rumsenheter per person hade stigit från 1,01 år 1945 till 1,21 år 1960. Vi skall i detta avsnitt visa hur denna förändring utfallit för olika hushållskategorier och ta upp till behandling några av de omständigheter som bidragit till den höjda utrymmesstandarden.

I kap. 5 diskuterades vilka faktorer som kunde tänkas bidra till en förändrad standardkonsumtion. Vi kom där fram till att för givna hushållskategorier förändringar i realinkomsten leder till ändrad efterfrågan på bostadsstandard. Likaså ändras standardefterfrågan till följd av ändrade hyror. I kap. 5 presenterades också den förda bostadspolitiken i fråga om hyreskontroll och påverkan på byggandet. Vi kom bl.a. fram till att den förda bostadspolitiken ändrat vissa hushållskategoriers bostadsstandard. En rad förhållanden gör att vi i denna under-

sökning ej kan studera ovannämnda faktorers inverkan på standardkonsumtionen. Vi saknar t.ex. uppgifter om hyrorna. Brister föreligger också i fråga om inkomstuppgifter avseende år 1945. Slutligen kan nämnas att vi inte heller känner till bostadsbristens omfattning.

Vi kommer i det följande att ge en beskrivning av hur utrymmesstandarden förändrats 1945—60 för olika typer av hushåll. Vi skall också i ett par räkneexempel se hur antalet lägenheter av olika storlek skulle ha varit 1960 om hushållens fördelning på lägenhetstyper varit densamma som 1945.

Utrymmesstandardens förändringar för hushåll med föreståndare av olika kön och civilstånd

Tab. B 7: 12 i tabellbilagan innehåller data som gör det möjligt att se hur fördelningen på olika lägenhetstyper förändrats från 1945 till 1960 i hela riket.

En sammanfattning av tabellen ges i följande tablå, där medianvärdena för antalet rum åren 1945 och 1960 ges. Antal kök är således inte medräknat.

Bostadsföreståndare	Medianvärden	
	1945	1960
Ogifta män	2,0	2,0
Gifta samboende män	2,5	3,1
Övriga män	2,1	2,3
Ogifta kvinnor	1,6	1,6
Övriga kvinnor	2,1	2,3
Samtliga	2,4	2,8

Utrymmesstandarden har genomsnittligt höjts med 0,4 rum. Av olika kategorier av bostadsföreståndare uppvisar de ogifta oförändrad genomsnittsstandard, gifta samboende män har fått sin utrymmesstandard höjd med i genomsnitt 0,6 rum och de förut gifta har höjt sin utrymmesstandard med 0,2 rum. De genomsnittliga förändringarna är lika stora oavsett om bostadsföreståndaren är man eller kvinna.

Till kategorin förut gifta räknas dels änkor och änklingar, dels frånskilda. Om de båda undergrupperna har olikartade konsumtionsmönster kan förändringar över tid av samtliga förut gifta bostadsföreståndares utrymmesstandard bero på att sammansättningen beträffande änkor och änklingar resp. frånskilda har ändrats.

Data över änkornas, änklingarnas och de frånskildas utrymmesstandard 1945 föreligger inte. Däremot ges i tab. B 7: 13 i tabellbilagan utrymmesstandarden för dessa kategorier 1960. Tabellen visar klart att civilståndssammansättningen har betydelse för de förut giftas utrymmesstandard. Nedanstående tablå visar medianantalet rum i de olika kategorierna. Liksom tidigare är inte köket medräknat.

Bostadsföreståndare	Medianvärden
Änklingar	2,5
Frånskilda män	1,8
Änkor	2,4
Frånskilda kvinnor	2,1

Änkor och änklingar har större lägenheter än de frånskilda. I synnerhet frånskilda män har i jämförelse med övriga förut gifta en låg utrymmesstandard.

De hushåll som har gifta samboende män som föreståndare har under perioden 1945—60 fått starkt ändrad fördelning på lägenhetstyp. Andelen bostadsföreståndare med lägenheter om högst ett rum och kök har minskat kraftigt. Två rum och kök innehades i ungefär samma proportion 1960 som 1945. Andelen föreståndare med tre eller flera rum och kök har ökat.

I nedanstående tablå har de i tab. B 7: 12

beskrivna förändringarna i lägenhetstypsfördelningen sammanfattats. Den ger skillnaden i procentenheter mellan 1960 och 1945 för tre klasser av lägenheter.[1]

Bostadsföreståndare	Högst 1 rk	2 rk	Minst 3 rk
Ogifta män	— 1,5	+2,9	— 1,8
Gifta samboende män	—16,6	—0,1	+16,7
Övriga män	— 4,1	+3,0	+ 0,9
Ogifta kvinnor	+ 0,7	+1,4	— 2,4
Övriga kvinnor	— 7,0	+2,9	+ 2,8
Samtliga	—11,7	+0,7	+10,9

Förändringar för hushåll av olika storlek

Vi skall även se hur utrymmesstandarden förändrats från 1945 till 1960 för hushåll av olika storlek. Data för en sådan jämförelse presenteras i tab. B 7: 14 i tabellbilagan. En sammanfattning av tabellen ges i följande tablå över medianantalet rum i hushåll med olika antal medlemmar.

Antal hushålls-medlemmar	Medianantal rum		
	1945	1960	Ökning 1945—60
1	1,4	1,6	0,2
2	2,2	2,6	0,4
3	2,4	2,9	0,5
4	2,7	3,3	0,6
5	3,0	3,7	0,7
6	3,3	3,9	0,6
7	3,5	4,2	0,7
8	3,6	4,3	0,7
9	3,7	4,4	0,7
10 o. fl.	3,7	4,6	0,9

Den vanligaste lägenhetstypen för enpersonshushållen var 1945 lägenheter, som i tab. B 7: 14 betecknats som mindre än 1 rum och kök, dvs. lägenheter bestående av rum och kokvrå, av ett enda rum eller kök. År 1960 var andelen enpersonshushåll med denna lägenhetstyp fortfarande betydande men lägenheter om 1 rum och kök var den dominerande lägenhetstypen. Andelarna med 2—3 rum och kök hade också ökat under perioden.

Hushåll bestående av två personer har höjt sin utrymmesstandard med 0,4 rum 1945—60. År 1945 bodde 44 % av dessa hushåll i lägenheter om högst 1 rum och kök. År 1960 hade denna andel sjunkit till 27 %. Standardhöjning har skett främst genom ökade andelar av lägenheter om 2—3 rum och kök.

Hushåll bestående av 3—4 personer har ökat sin utrymmesstandard med 0,5 resp. 0,6 rum. Andelen hushåll boende i småläghenheter har minskat kraftigt. Ganska små förändringar har skett vad gäller andelarna boende i lägenheter om 2 rum och kök. Däremot har andelen hushåll boende i 3—4 rum och kök ökat mycket starkt. Av hushållen om 4 personer bodde 1945 endast 40 % i lägenheter om 3 eller flera rum och kök.

[1] För varje kategori av bostadsföreståndare i tab. B 7: 12 har procenttalen i kolumnen avseende år 1960 minskats med motsvarande procenttal i kolumnen för år 1945.

År 1960 hade denna andel ökat till ca 60 %.

För hushåll med fler än 4 medlemmar är bilden liknande. Andelarna i smålägenheter har reducerats kraftigt, medan andelarna ökat för de större lägenhetstyperna. En skillnad visade sig dock jämfört med ovan behandlade hushållstyper. För ifrågavarande hushållskategori har även andelen boende i lägenheter om 2 rum och kök minskat, en minskning som varit kraftigare ju flera medlemmar hushållet har.

Förändringar för hushåll med olika antal barn

I tab. B 7: 15 i tabellbilagan ges data som belyser förändringen mellan 1945 och 1960 av utrymmesförhållandena för hushåll med olika antal barn. I tablån nedan har tabellen sammanfattats genom att medianantalet rum uträknats.

Antal barn	Medianantal rum		
	1945	1960	Ökning 1945—60
0	2,3	2,5	0,2
1	2,4	3,0	0,6
2	2,6	3,3	0,7
3	2,9	3,6	0,7
4	3,0	3,7	0,7
5 o. fl.	3,1	3,9	0,8

Barnförekomst i hushållet tycks ha spelat en stor roll för förändringarna av hushållens utrymmesstandard under den studerade perioden. Hushåll utan barn har enligt tab. B 7: 15 endast i måttlig omfattning minskat andelen boende i lägenheter om högst 1 rum och kök.

Hushåll med barn under 16 år har däremot i betydande utsträckning ökat utrymmesstandarden. Andelarna hushåll med barn boende i lägenheter om högst 1 rum och kök har således reducerats för hushåll med ett barn från 35 % till 16 %, för hushåll med 2 barn från 27 % till 9 %, för hushåll med 3 barn från 21 % till 6 % osv. De lägenhetstyper som framför allt ökat bland hushåll med barn är de som består av 3—4 rum och kök. Hushåll med 4 eller flera barn har även i betydande utsträckning ökat innehavet av lägenheter större än 4 rum och kök.

Ovanstående redogörelse över utrymmesstandardens förändringar mellan 1945 och 1960 visar ett genomgående förändringsmönster. Det är tydligt att det främst är de bostadshushåll som är uppbyggda kring familjegruppen som höjt sin utrymmesstandard. För detta talar de resultat som erhölls då vi studerade förändringarna för olika köns- och civilståndskategorier av bostadsföreståndare. Det visade sig då, att de hushåll som förestås av gifta samboende män höjt sin standard mest. Då vi tog hänsyn till antalet hushållsmedlemmar, erhölls som resultat att enpersonshushållen uppvisade den minst omfattande höjningen av utrymmesstandarden. Uppdelningen av hushållen efter barnantal gav också resultat till stöd för påståendet ovan om familjehushållens standardökning. Hushåll utan barn hade mindre höjning av utrymmesstandarden än hushåll med hemmavarande barn.

LÄGENHETSFÖRDELNING 1960 VID 1945 ÅRS FÖRDELNING AV HUSHÅLL PÅ LÄGENHETER AV OLIKA STORLEK

Vi har hittills sett hur den relativa fördelningen på olika lägenhetstyper förändrats mellan 1945 och 1960 för olika hushåll. Vi skall nu medelst några räkneexempel behandla vad det ökade hushållsantalet och den ändrade strukturen vad avser kön, civilstånd, antal hushållsmedlemmar och barn-

antal kan ha betytt för 1960 års fördelning av hushållen på lägenheter av olika storlek. Hur skulle med andra ord hushållens fördelning på lägenheter ha sett ut, om alla andra förhållanden utom de ovan nämnda demografiska faktorerna varit oförändrade från 1945 till 1960.

Vi skall tillämpa följande beräkningsmetod. Vi använder 1945 års fördelning av hushållen på lägenheter av olika storlek som viktsystem för att fördela 1960 års hushåll på lägenheter av olika storlek.[1] Vi kan då uppskatta hur hushållsfördelningen på lägenheter av olika storlek skulle ha varit 1960 om endast hushållsantal och hushållsstruktur förändrats. Den skillnad som erhålls mellan den faktiska fördelningen av hushållen i lägenhetsbeståndet 1960 och den enligt ovan beräknade är följaktligen en effekt av ändrade inkomster och preferenser hos hushållen samt utvecklingen av bostadskostnaderna vid den förda bostadspolitiken. Resultatet av beräkningarna redovisas i följande tablå.

Lägenhetsstorlek	Faktisk förändring 1945—60	Beräknad förändring 1945—60		
		Civilstånd kön	Hushållsstorlek	Barnantal
< 1 rk	— 30 000	+ 60 000	+113 000	+ 63 000
1 rk	— 85 000	+128 000	+155 000	+128 000
2 rk	+172 000	+154 000	+136 000	+152 000
3 rk	+263 000	+ 81 000	+ 57 000	+ 80 000
4 rk	+135 000	+ 40 000	+ 23 000	+ 40 000
5 rk	+ 40 000	+ 30 000	+ 16 000	+ 38 000
Uppgift saknas	+ 4 000			

Tablåns 3 sista kolumner bör ställas i relation till kolumnen över den faktiska förändringen 1945—60. Vi finner genomgående att om hushåll av olika slag bibehållit sin utrymmesstandard från 1945 skulle antalet smålägenheter 1960 varit betydligt större. Lägenheter om 3—4 rum och kök skulle ha ökat i mycket mindre omfattning än som skett. Av olika hushållskarakteristika ger hushållsstorleken den största skillnaden mellan faktisk och beräknad fördelning på lägenheter av olika storlek. Antalet lägenheter om högst 1 rum och kök var 1960 380 000 färre än om 1945 års fördelning på lägenhetsstorlek gällt för hushåll av olika storlek. För hushåll med bostadsföreståndare av olika kön och civilstånd samt för hushåll med olika antal barn är motsvarande tal omkring 300 000.

De stora skillnaderna mellan den faktiska förändringen av hushållens utrymmesstan-

[1] För t.ex. hushåll av olika storlek utförs beräkningarna enligt följande. Enpersonshushållens relativa fördelning 1945 på lägenheter av olika storlek antas gälla också 1960. Denna fördelning ger för 1960 års hushåll ett antal lägenheter av olika storlek. Liknande operationer utförs för övriga hushållsstorlekar. Därefter summeras för samtliga hushållsstorlekar antalet lägenheter av olika storlek.

dard och den som erhålls om hänsyn tas till ovan behandlade hushållskarakteristika tyder på att förändringen till betydande omfattning är en effekt av andra faktorer än de anförda demografiska. Stigande realinkomst och sjunkande realhyror till följd av bl.a. bostadspolitiken har säkerligen spelat en betydelsefull roll.

TRÅNGBODDA HUSHÅLL

Sedan lång tid tillbaka har en dominerande målsättning inom bostadspolitiken varit att råda bot på trångboddheten. Uppfattningen om vad som skall avses med trångboddhet har ändrats. Kravet på rymlig bostad har undan för undan höjts. Således tillämpades vid 1936 års bostadsräkning regeln att ett hushåll skulle anses vara trångbott om medlemsantalet i hushållet översteg två personer per rumsenhet. Vid 1945 års räkning redovisades trångboddheten på basis av två alternativa definitioner, dels enligt den 1936 tillämpade normen, dels enligt regeln att kök inte fick medräknas i rumsantalet. Vid 1960 års bostadsräkning sattes hushållsmedlemsantalet i relation till antalet rum, således kök uteslutna, då man fastställde om ett hushåll skulle anses vara trångbott eller inte. Nästa steg i förändringen av trångboddhetsdefinitionen blir kanske den som bostadsbyggnadsutredningen framför som lämplig. Man framhåller att det inte är orimligt att förutom köket även frånräkna ett av boningsrummen vid beräkning av trångboddhet.[1]

Vi skall i detta avsnitt kortfattat redogöra för trångboddhetens omfattning 1960 för olika bebyggelsetyper och hushållskategorier. Vi kommer också att beröra de förändringar som ägt rum sedan 1945.

Vi kommer i enlighet med 1960 års bostadsräkning att med trångboddhet avse de fall då det i en lägenhet finns fler än två personer per rum, köket oräknat. Härav följer att en- och tvåpersonshushåll inte kan vara trångbodda, såvitt de har ett rum förutom köket.

Hushållskategorier och trångboddhet

I tab. B 7: 16 i tabellbilagan visas andelen trångbodda hushåll för olika kategorier av bostadsföreståndare. Uppdelningar har gjorts beträffande bebyggelsetyp. För hela riket finns också data för 1945.

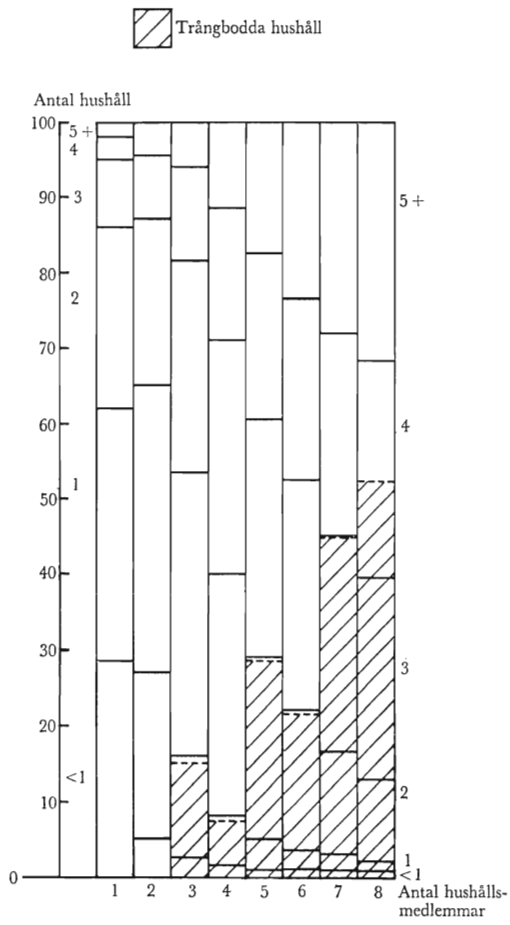
År 1960 var 8 % av landets hushåll trångbodda. Inga nämnvärda skillnader förelåg mellan glesbygd och tätorter. Stora skillnader förelåg mellan olika hushållskategorier. Den största andelen trångbodda hade de gifta samboende männens hushåll, av vilka 11 % var trångbodda. Övriga hushållskategorier låg långt under medeltalet. Inte heller vid uppsplittringen på hushållskategorier framkommer några betydande skillnader mellan glesbygds- och tätortshushållens trångboddhet.

Sedan 1945 har trångboddheten i riket i dess helhet minskat från 21 % till ovannämnda 8 %. Trångboddheten har således nedbringats avsevärt. Den största minskningen har skett för de hushåll som förestås av gifta samboende män. År 1945 var mer än vart fjärde av dessa hushåll trångbott mot vart tionde 1960.

Hushållsstorlek och trångboddhet

I tab. B 7: 17 i tabellbilagan redovisas trångboddheten för hushåll av olika storlek. Ökat antal hushållsmedlemmar leder till ökad trångboddhet. Ökningen av trångboddheten är dock inte kontinuerlig. Övergången från tre- till fyrapersonshushåll och från fem- till sexpersonshushåll leder i stället till minskade trångboddhetstal.

[1] Höjd bostadsstandard, *SOU* 1965: 32.

Figur 7 : 1. Hushåll av olika storlek fördelade på lägenheter av olika storlek samt andel trångbodda hushåll 1960. Hela riket
Households of various sizes, distribution by various sizes of dwelling units and share of overcrowded units in 1960. All Sweden
Källa: BR 60 : II, tab. 18

Förklaringen härtill ligger i sättet att beräkna trångboddheten och den effekt detta får till följd av hushållsfördelningen på lägenheter av olika storlek. Hushåll med fyra medlemmar har genomsnittligt större lägenheter än hushåll med tre medlemmar, men för båda hushållstyperna gäller samma lägenhetsstorlek när det gäller att bestämma trångboddheten. Liknande är förhållandet för hushåll med fem och sex medlemmar. Stöd för denna förklaring till trångboddhetstalens svängningar finner man i fig. 7: 1, där trångboddhet och fördelning på lägenheter av olika storlek sammanförts.

Barnantal och trångboddhet

Förekomsten av trångboddhet bland hushåll med olika antal barn framgår av tab. 7: 8. Av tabellen framgår att andelen trångbodda hushåll på det hela taget blir större ju flera barn hushållet har. Fyra klasser av hushåll kan urskiljas om hänsyn till trångboddheten tas. Den första klassen utgörs av hushåll utan barn. Av dessa är endast 2 % trångbodda. En bidragande orsak till detta är att en- och tvåpersonshushållen utgör en stor del av den hushållskategorin. Den andra hushållsklassen kan sägas bestå av hushåll med 1 och 2 barn. I denna är trångboddheten högre men ligger

Tabell 7 : 8. *Procentuell andel trångbodda hushåll efter antal barn under 16 år 1945 och 1960*

Percentage share of overcrowded households by number of children of less than 16 years of age in 1945 and 1960

Antal barn	Glesbygd		Tätorter		Hela riket	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960
0	7,5	2,5	7,4	2,1	7,4	2,2
1	27,2	12,4	38,8	15,3	35,0	14,6
2	31,8	15,1	37,2	12,4	35,1	13,0
3	55,2	33,3	57,2	33,9	56,2	33,7
4	64,2	37,8	58,5	34,4	61,8	35,7
5+	83,2	64,5	80,7	59,3	82,4	61,8

Källor: BoH, tab. 117, s. 169 och BR 60 : II, tab. 18.

dock under 15 % av hushållen. Den tredje klassen utgörs av hushåll med 3 eller 4 barn. I denna är trångboddheten betydligt vanligare. Något mer än en tredjedel av hithörande hushåll är trångbodda. Den sista hushållsklassen, den med 5 eller flera barn, utmärks av att nästan två tredjedelar av hushållen är trångbodda.

Ser man till bebyggelsetyperna tycks det inte föreligga några mera påtagliga skillnader i fråga om trångboddhet för hushåll med givet antal barn.

Jämfört med 1945 har trångboddheten minskat kraftigt för alla hushåll med barn.

Hushållens inkomster och trångboddheten

De i samband med 1960 års bostadsräkning företagna samkörningarna med registret över femtondefödda har gjort det möjligt att studera förekomsten av trångboddhet i olika inkomstklasser. I ovanstående avsnitt har vi sett att trångboddheten framför allt förekommer bland de gifta samboende männens hushåll. Detta har gjort att vi valt att studera trångboddhetens samband med inkomsten för denna hushållskategori. Vi fann även att trångboddheten samvarierade med hushållsstorlek och med barnantal. Vi har därför sökt konstanthålla dessa båda variabler vid studiet av inkomsternas betydelse för trångboddheten. Resultaten av dessa analyser visas i tab. B 7: 18 i tabellbilagan, där hushållsstorleken medtagits och i tab. 7: 9 där hänsyn tagits till barnantalet.

Den allmänna tendensen är att trångboddheten avtar med stigande inkomst. I inkomstklasserna under 15 000—20 000 kronor ligger dock trångboddhetstalen i stort sett stilla men i högre inkomstklasser minskar de markant för att i den högsta, inkomster om minst 32 000 kronor, endast uppgå till ett par procent.

En påtaglig skillnad föreligger mellan glesbygd och tätorter. Det gäller hushåll med tre medlemmar. Bland dessa är vid givna inkomster trångboddheten betydligt vanligare i tätorterna än i glesbygden. Störst är skillnaderna härvidlag i inkomstskikten under 20 000 kronor.

Även om hänsyn tas till barnförekomst uppträder det negativa sambandet mellan inkomstens storlek och andelen trångbodda

Tabell 7 : 9. *Procentuell andel trångbodda hushåll av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter antal barn under 16 år och inkomst 1960*

Percentage share of overcrowded households out of households headed by married, cohabitant man by number of children of less than 16 years of age and income 1960

Inkomst	Glesbygd				Tätorter				Hela riket			
	0	1	2	3+	0	1	2	3+	0	1	2	3+
	Antal barn				Antal barn				Antal barn			
Ej tax.	5,9	18,3	22,9	44,1	4,0	19,5	15,9	39,7	4,7	19,2	17,8	41,1
—7 999	4,2	15,4	20,5	49,8	3,9	25,6	20,4	43,4	4,1	19,9	20,4	47,5
8 000—												
11 999	3,7	13,3	12,9	42,7	3,6	21,5	16,5	46,7	3,7	17,8	14,7	44,4
12 000—												
15 999	2,3	10,5	14,4	33,9	4,4	21,8	15,5	45,0	4,0	19,3	15,3	41,3
16 000—												
19 999	1,9	9,2	8,8	35,9	3,8	15,5	13,7	42,7	3,6	14,7	13,0	41,0
20 000—												
23 999	1,7	5,1	5,3	15,0	2,5	10,6	9,1	32,5	2,5	10,1	8,8	29,1
24 000—												
27 999	0,0	2,9	3,0	11,1	2,3	7,9	3,5	19,6	2,2	7,5	3,4	18,4
28 000—												
31 999	2,0	0,0	3,7	5,2	1,7	4,6	3,0	11,5	1,7	4,4	3,0	10,7
32 000—	0,0	0,0	2,2	5,1	0,5	1,5	1,1	1,8	0,5	1,4	1,2	2,2
Samtliga	3,5	11,7	13,4	37,7	3,3	15,2	11,4	35,8	3,4	14,5	11,9	36,4

Källa: BR 60, råtabell BI 5.

hushåll. Sambandet blir dessutom mera påtagligt ju flera barn det finns i hushållet. I inkomstklassen under 8 000 kronor stiger sålunda trångboddheten från 4 % för hushåll utan barn till 48 % för hushåll med tre eller flera barn. I den högsta inkomstklassen däremot är skillnaden i trångboddhet mellan högsta och lägsta barnantalsklassen mindre än två procentenheter.

Trångboddheten är dock ungefär lika vanlig bland hushåll med ett barn som bland dem med två barn i en och samma inkomstklass. Detta gäller hela riket. I glesbygden är totalt sett och även i flertalet inkomstklasser trångboddheten vanligare bland hushåll med två barn än bland hushåll med ett barn. I tätorter uppvisar däremot hushåll med ett barn högre trångboddhetsandelar än hushåll med två barn. Relationen gäller samtliga inkomstklasser.

BOSTADSHUSHÅLLENS UTRUSTNINGSSTANDARD

Vi skall i detta avsnitt studera vilken utrustningsstandard hushållen hade 1960. Vi skall även på de punkter, där det är möjligt, se hur utrustningsstandarden förändrats sedan 1945. Möjligheterna härtill är begränsade på grund av att lägenhetsutrustningen för olika typer av hushåll vid 1945 års bostadsräkning knappast alls redovisats.

De utrustningsdetaljer som redovisades 1960 var vatten och avlopp, centralvärme.

wc, eget bad- eller duschrum samt modern spis och kylskåp. Vi skall först studera förekomsten av dessa enskilda standardelement för olika hushåll. Sedan skall vi gå över till att studera förekomsten av kombinationer av de enskilda elementen.

I tab. 7: 10 har vi redovisat den procentuella andelen hushåll som 1960 bodde i lägenheter med resp. utrustningsdetaljer. Vi har skilt mellan glesbygd och tätorter samt gjort en uppdelning av hushållen efter bostadsföreståndarens kön och civilstånd. Som väntat ligger utrustningsstandarden på glesbygden allmänt under tätorternas standard.

Den vanligast förekommande bekvämligheten är vatten och avlopp i lägenheten. Så gott som samtliga hushåll i tätorterna har lägenheter med denna utrustning. Sju av tio glesbygdshushåll har vatten och avlopp i sina lägenheter.

Centralvärme är den näst vanligaste bekvämligheten. Av tätortshushållen har 81 % lägenheter med centralvärme, medan motsvarande tal för glesbygdens hushåll är 46 %.

Wc har också 81 % av tätortshushållen under det att hushållen i glesbygden till 37 % har lägenheter utrustade med wc.

Egna bad- eller duschrum förekommer hos 6 av 10 hushåll i tätorterna. Vart fjärde hushåll i glesbygden har denna utrustning.

Modern spis och kylskåp slutligen har något mer än vartannat hushåll i tätorterna. I glesbygden är det endast 16 % som har bostäder utrustade på detta sätt.

Av olika kategorier bostadsföreståndare har gifta samboende män genomgående den högsta utrustningsstandarden. De ogifta uppvisar de lägsta andelarna för olika utrustningsenheter. Av de ogifta bor männen genomgående i sämre utrustade lägenheter än kvinnorna. Änkor, änklingar och frånskilda har högre utrustningsstandard än de ogifta. De har dock avsevärt lägre standard än de gifta samboende männen. Bland de förut gifta har kvinnorna oftare än männen lägenheter med de här studerade utrustningsdetaljerna.

Egentligen är det vanskligt att med utgångspunkt från uppgifter om förekomst av enskilda utrustningsdetaljer uttala sig om ett hushåll har en hög eller låg bostadsstandard. Vissa utrustningsdetaljer kan anses vara så nödvändiga att hushåll som saknar dem kan sägas ha låg bostadsstandard oavsett hur lägenheten i övrigt ser ut. Andra utrustningsdetaljer åter kan saknas och hushållet fortfarande anses ha en hög standard. Vilka av de ovan behandlade utrustningarna som skall anses ha stor eller liten betydelse är inte vår uppgift att avgöra. Däremot anser vi det önskvärt att vid bedömning av utrustningsstandarden kunna ta hänsyn till de i en och samma lägenhet samtidigt förekommande utrustningsenheterna.

I tab. B 7: 19 i tabellbilagan har vi redovisat hushållens fördelning på lägenheter tillhörande olika kvalitetsgrupper.[1] Vi ser där hur de tidigare konstaterade skillnaderna mellan glesbygdens och tätorternas hushåll beträffande innehavet av enstaka utrustningsenheter resulterar i helt olikartad fördelning på kvalitetsgruppsskalan. Glesbygdens hushåll samlas i slutet av skalan, medan tätortshushållen till övervägande del återfinns i början av densamma.

För att något förenkla framställningen skall vi i det följande endast studera hushållens innehav av lägenheter av kvalitetsgrupp 1 och 2. Vi skall med andra ord se hur stora andelar av hushållen som har lägenheter samtidigt utrustade med vatten

[1] För en närmare beskrivning av indelningen i kvalitetsgrupper hänvisas till BR 60: II, tab. 9.

Tabell 7 : 10. *Procentuell andel hushåll med vissa utrustningsdetaljer efter bostadsföreståndarens kön och civilstånd 1960*

Percentage share of households with certain equipment by sex and marital status of head of household in 1960

Bostads-föreståndare	Glesbygd					Tätorter				
	Vatten o. avlopp	Central-värme	Wc	Eget bad- el. duschrum	Modern spis o. kylskåp	Vatten o. avlopp	Central-värme	Wc	Eget bad- el. duschrum	Modern spis o. kylskåp
Ogift man	47,1	24,7	18,2	10,9	6,0	86,0	60,8	58,5	34,6	26,5
Gift samb. man	77,9	54,0	43,8	31,3	20,9	96,8	85,3	85,5	69,5	63,7
Gift ej samb. man	57,0	34,8	29,5	18,6	12,0	90,3	67,2	67,2	45,9	38,5
Änkling	52,4	28,6	21,4	11,4	6,6	90,3	68,0	66,2	38,8	30,5
Frånskild man	50,0	27,5	21,2	11,7	7,1	91,1	64,8	64,8	42,4	34,1
Ogift kvinna	48,8	29,0	23,3	12,4	8,6	94,1	79,9	74,6	48,0	37,4
Gift ej samb. kvinna	60,7	50,0	34,4	21,6	15,2	96,0	78,5	79,0	60,3	52,9
Änka	59,0	33,5	25,5	12,9	7,7	94,3	77,9	75,7	47,8	39,3
Frånskild kvinna	56,5	33,7	27,3	15,4	10,1	96,5	80,0	80,7	59,8	50,6
Samtliga	69,4	45,8	36,6	25,0	16,5	95,3	81,5	80,7	61,5	54,6

Källa: BR 60 : II, tab. 26.

och avlopp, centralvärme, wc samt eget bad- eller duschrum. Vi har fortsättningsvis valt att kalla sådana lägenheter moderna.

Utrustningsstandard i olika hushållskategorier samt efter bostadsföreståndarnas ålder

I tab. B 7: 20 i tabellbilagan presenteras den andel av olika hushållstyper som har moderna lägenheter.

Det visar sig att moderna lägenheter oftast innehas av hushåll som förestås av gifta samboende män. Minst vanligt förekommande är moderna lägenheter bland ogifta. De förut gifta har något högre andelar boende i moderna lägenheter än de ogifta. Av de förut gifta har frånskilda en högre utrustningsstandard än änkor och änklingar.

I fig. 7: 2 har andelen hushåll boende i moderna lägenheter redovisats för olika åldersklasser. Allmänt ökar andelen moderna lägenheter med stigande ålder och når maximivärden då bostadsföreståndaren är mellan 35 och 45 år gammal. Därefter minskar andelen moderna lägenheter med stigande ålder hos bostadsföreståndaren.

Den tidigare påtalade skillnaden i utrustningsstandard mellan glesbygd och tätorter framträder klart i figuren. Dessutom visar det sig att kurvorna är flackare i figuren över glesbygden än i den över tätorterna. Standardskillnaderna är sålunda större mellan olika åldersskikt i tätorterna än i glesbygden. I glesbygden är det egentligen endast hushåll med gift samboende man som föreståndare som mellan olika åldersklasser uppvisar standardskillnader av ungefär samma storlek som tätortshushållen i allmänhet.

Standardskillnaderna för olika åldersklasser av den art som erhållits ovan gör det troligt att hushållens utrustningsstandard skall samvariera med antal medlemmar i hushållet, med barnantal samt med hushållens inkomster. Vi skall närmast studera utrustningsstandardens samband med dessa faktorer.

Utrustningsstandard och hushållsstorlek

Vad som talar för att hushållsstorleken har betydelse för hushållens utrustningsstandard är bl.a. det ovan funna sambandet mellan hushållsstorlek och lägenhetsstorlek. Bostadsbeståndet utmärks sålunda av att andelen välutrustade lägenheter ökar då antalet rumsenheter ökar. Detta skulle leda till att större hushåll skulle ha mera välutrustade lägenheter än de mindre hushållen.

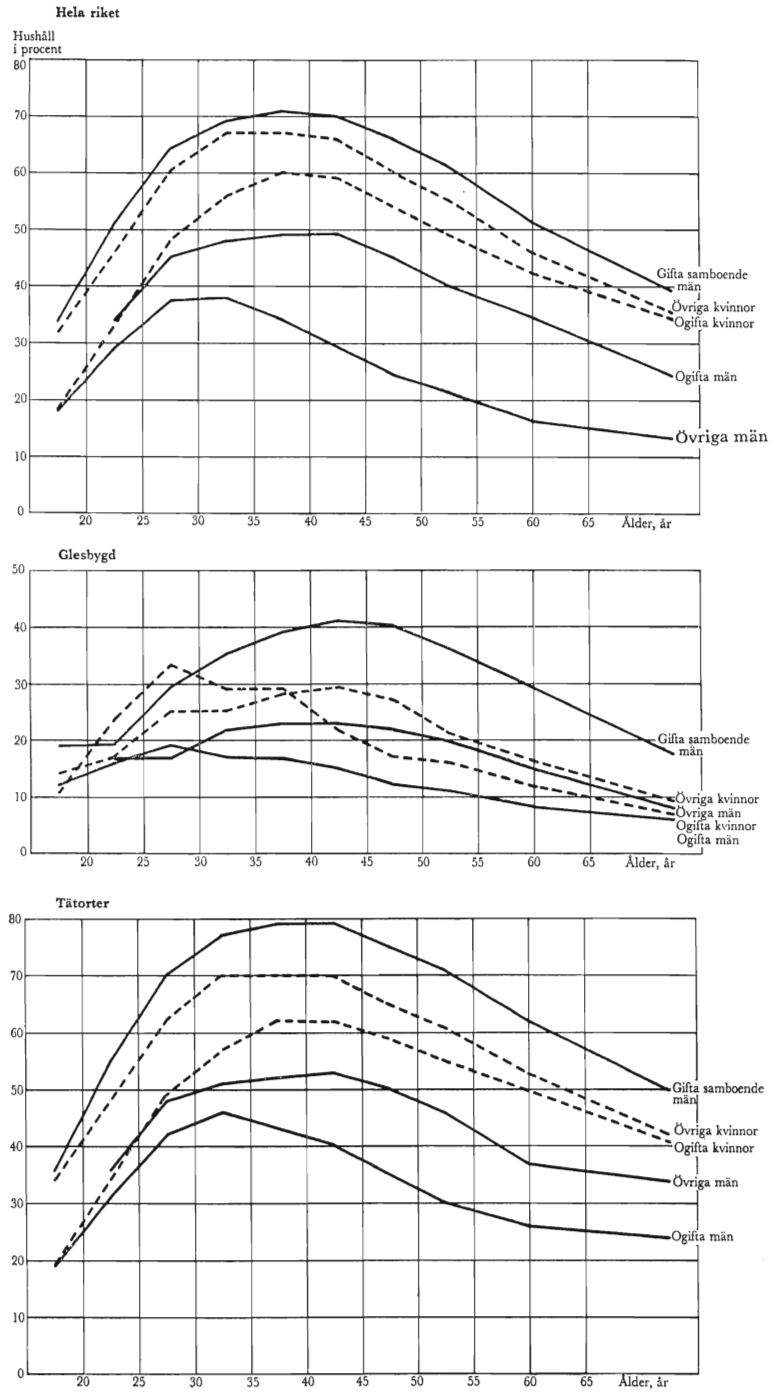
Ett annat skäl till det antydda sambandet mellan hushållsstorlek och lägenhetens utrustningsnivå är att söka i det förhållandet att bostadsföreståndarnas civilståndssammansättning är olika för olika storleksklasser av hushåll. Andelen hushåll med gift man som föreståndare ökar med ökad hushållsstorlek. De gifta männen uppvisade som vi såg ovan den största andelen hushåll boende i moderna bostäder.

I tab. 7: 11 visas hur standarden varierar med hushållsstorlek. Vi finner där att andelen moderna lägenheter ökar då antalet hushållsmedlemmar ökar. Den stora skillnaden mellan hushåll i glesbygd och tätorter består. Glesbygdshushållens högsta andel, 41 % för de största hushållen, är mindre än tätortshushållens lägsta andel, 42 %, som återfinns bland enpersonshushållen.

Inkomsterna och lägenheternas utrustning

I tab. 7: 12 redovisas för gifta samboende bostadsföreståndare andelen hushåll med moderna lägenheter i olika inkomstklasser. Hänsyn har även tagits till hushållsstorlek.

Av tabellen framgår att andelen hushåll boende i moderna lägenheter ökar med ökad inkomst. Sambandet gäller för alla hushållsstorlekar i båda bebyggelsetyperna. Skillnaden mellan hög- och låginkomsttaga-

Figur 7 : 2. Andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 med hänsyn till bostadsföreståndarens kön, civilstånd och ålder 1960
Share of households occupying dwelling units of quality group 1—2 according to sex, marital status and age of head of household in 1960
Källa: BR 60 : II, tab. 26

Tabell 7 : 11. *Procentuell andel hushåll av olika storlek med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 1960*

Percentage share of households of various sizes with dwelling units of quality group 1—2 in 1960

Antal medlemmar	Glesbygd	Tätorter	Hela riket
1	8,0	42,1	35,2
2	17,9	57,1	47,7
3	25,6	66,4	56,7
4	33,7	75,5	65,1
5+	41,1	78,6	65,1
Samtliga	25,0	61,6	52,5

Källa: BR 60 : II, tab. 24.

Tabell 7 : 12. *Procentuell andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960*

Percentage share of households with dwelling units of quality group 1—2 out of households headed by married, cohabitant man by size of household and income in 1960

Inkomst	Glesbygd				Tätorter			
	2	3	4	5+	2	3	4	5+
	Antal boende				Antal boende			
Ej tax.	10,7	12,1	33,8	34,6	33,3	58,6	62,0	73,1
— 7 999	12,2	15,2	18,1	31,4	34,0	40,5	53,9	57,9
8 000—11 999	20,0	22,9	31,4	38,8	49,1	48,3	58,1	68,4
12 000—15 999	31,5	36,7	35,0	42,9	55,6	58,8	65,5	75,0
16 000—19 999	43,1	42,9	47,0	51,4	64,9	70,8	76,8	80,1
20 000—23 999	56,7	59,8	56,3	58,7	73,9	79,6	84,3	85,9
24 000—27 999	64,5	66,3	79,3	74,5	83,7	85,1	91,0	90,0
28 000—31 999	69,4	75,1	75,1	80,7	84,7	91,1	92,7	95,1
32 000—	87,8	83,4	82,0	90,9	92,6	95,3	97,5	97,2
Samtliga	21,7	28,6	34,6	42,8	59,3	67,7	76,0	79,9

Källa: BR 60, råtabell BI 4.

res andel moderna lägenheter är dock olika för hushåll med olika antal medlemmar. De minsta hushållen uppvisar de största skillnaderna mellan hög- och låginkomsttagare. I tätorterna utgör skillnaden ca 60 procentenheter. Den minsta skillnaden, i tätorterna ca 40 procentenheter, återfinns bland hushåll med 5 eller flera medlemmar.

Tidigare erhöll vi ett positivt samband mellan antalet hushållsmedlemmar och inne-

havet av moderna lägenheter. Vi kan nu konstatera att sambandet kvarstår även då hänsyn till inkomstskillnader tas. Av tabellen framgår nämligen att vid given inkomst andelen hushåll med moderna lägenheter ökar med ökat antal medlemmar i hushållet. Sambandet är dock starkast i de lägre inkomstklasserna.

I tab. B 7: 21 i tabellbilagan visas utrustningsstandardens samband med inkomsten för gifta samboende män under hänsynstagande till hushållens barnantal. För varje barnantalsklass föreligger ett klart positivt samband mellan inkomstens storlek och andel hushåll med moderna bostäder.

Den tidigare funna skillnaden mellan hushåll med och utan barn kvarstår även vid konstanthållen inkomst. För hushåll med barn ökar andelen hushåll med moderna lägenheter vid konstanthållen inkomst då barnantalet ökar. För glesbygden gäller detta senare samband i inkomstskikten under 16 000 kronor. I tätorterna återfinns däremot sambandet i samtliga inkomstklasser. Det blir dock svagare ju högre upp på inkomstskalan man kommer.

UTVECKLINGEN SEDAN 1945

Som tidigare påpekats är våra möjligheter att empiriskt belysa förändringar i hushållens utrustningsstandard 1945—60 mycket begränsade. Skälet härtill är att endast ett par utrustningsdetaljer finns redovisade för 1945 års hushåll. Inte heller utfördes 1945 någon kvalitetsgruppering av lägenheterna av samma slag som 1960.

Det finns dock i övrigt mycket som talar för att utrustningsstandarden i avsevärd utsträckning höjts under undersökningsperioden. De lägenheter som uppförts under efterkrigstiden har varit välutrustade, medan huvudparten av lägenhetsbortfallet har varit sämre utrustat. Andelen moderna lägenheter i beståndet har således ökat kraftigt. En uppfattning om vidden av dessa förändringar ger bl.a. data i tidigare kapitel om lägenhetsbeståndets åldersstruktur 1945 och 1960.

I tab. 7: 13—14 har vi presenterat data över ett par utrustningsdetaljer 1945 och 1960. Det är fråga om centralvärme samt badrum.

År 1945 hade 47 % av landets hushåll centralvärmelägenheter mot 73 % år 1960. Bland de antalsmässigt betydande hushållskategorierna hade år 1945 hushåll som förestods av gifta samboende män den största andelen lägenheter med centralvärme. Ogifta kvinnor hade också samma höga andel, medan de ogifta männen hade den lägsta andelen av alla bostadsföreståndarkategorier. Att skillnaden mellan män och kvinnor bland de ogifta var så stor torde till stor del förklaras av olikartad fördelning på bebyggelsetyp. En större andel av de ogifta kvinnorna än av de ogifta männen bodde i tätorterna, där också andelen lägenheter med centralvärme är högre än i glesbygden.

Tendenserna för innehav av badrum var 1945 likartade dem för centralvärme när det gäller relationerna mellan olika kategorier av bostadsföreståndare. Andelarna ligger dock på en lägre nivå jämfört med andelarna för centralvärme.

När det gäller badrum har också en uppdelning av hushållen med hänsyn till antalet hushållsmedlemmar utförts för de båda jämförelseåren. Båda åren förelåg en klar skillnad mellan enpersonshushåll och övriga hushåll beträffande tillgång till badrum. Enpersonshushållen hade i betydligt mindre utsträckning lägenheter försedda med badrum än övriga hushåll. För hushåll med mer än en medlem förelåg 1945 inget

Tabell 7 : 13. *Procentuell andel hushåll med lägenheter utrustade med centralvärme och badrum efter föreståndarens kön och civilstånd 1945 och 1960. Hela riket*

Percentage share of households with dwelling units equipped with central heating and bathroom, by sex and marital status of head of household in 1945 and 1960. All Sweden

Hushålls-föreståndare	Centralvärme		Badrum	
	1945	1960	1945	1960
Ogift man	28,8	45,8	10,2	24,8
Ogift kvinna	49,0	72,6	18,8	42,9
Gift samb. man	49,7	77,4	23,9	59,8
Gift ej samb. man	50,4	61,2	24,3	40,9
Gift ej samb. kvinna	55,0	75,0	28,3	56,7
Förut gift man	30,4	55,7	11,6	31,7
Förut gift kvinna	41,7	70,0	18,4	43,9
Samtliga	46,6	72,6	21,5	52,4

Källa: BoH, tab. 129, s. 183 och BR 60: II, tab. 26.

Tabell 7 : 14. *Procentuell andel hushåll med lägenheter utrustade med badrum efter hushållsstorlek 1945 och 1960. Hela riket*

Percentage share of households with dwelling units equipped with bathroom, by size of household in 1945 and 1960. All Sweden

Antal boende	1945	1960
1	14,2	35,2
2	22,5	47,7
3	22,9	56,7
4	23,0	65,1
5	22,8	65,1
6	22,1	
7	20,1	
8	17,8	
9	22,4	
10+	17,4	
Samtliga	21,5	52,5

Källor: BoH, tab. 128, s. 182 och BR 60: II, tab. 24.

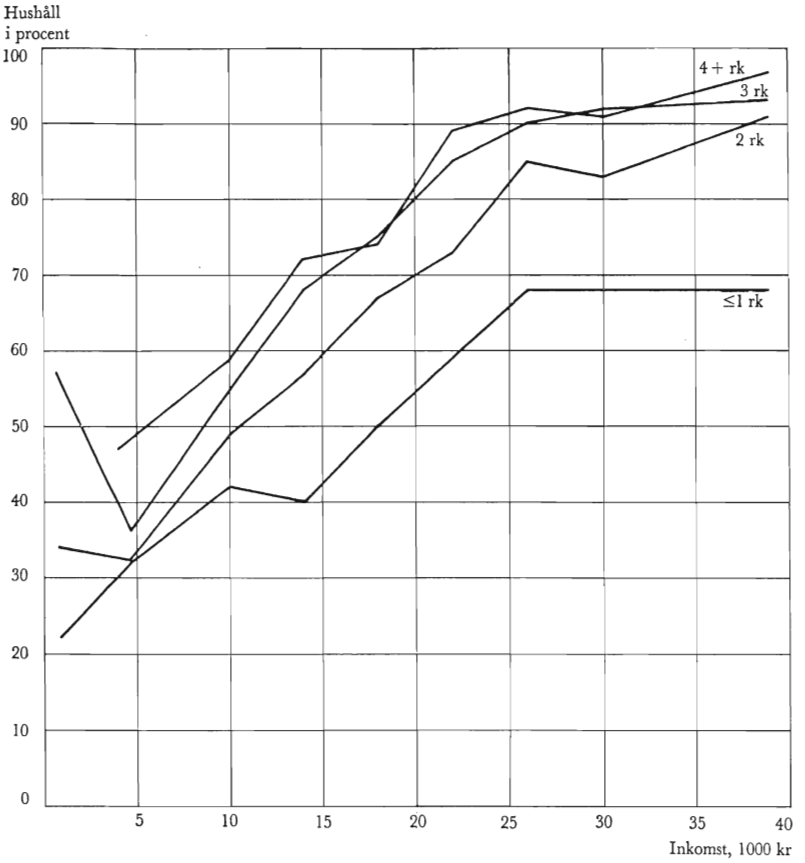
påtagligt samband mellan hushållsstorlek och andel hushåll med lägenheter innehållande badrum. År 1960 förelåg som vi tidigare visat ett positivt samband mellan de båda variablerna.

SAMBANDET MELLAN UTRYMMES- OCH UTRUSTNINGSSTANDARD

Hittills har vi studerat de båda standardkomponenterna utrymme och utrustning var för sig. Vi skall i detta avsnitt ge några exempel på hushållens standard 1960 vad avser såväl utrymme som utrustning.

För att begränsa framställningen har vi valt att endast behandla hushåll i tätorterna. Vi har också nöjt oss med en hushållskategori och valt den antalsmässigt mest betydelsefulla, hushåll som förestås av gifta samboende män.

Då vi särstuderade standardkomponenterna fann vi att hushållsstorlek och barnantal hade stor betydelse för hushållens utrymmes- resp. utrustningsstandard. Vi har därför tagit upp till behandling två typer

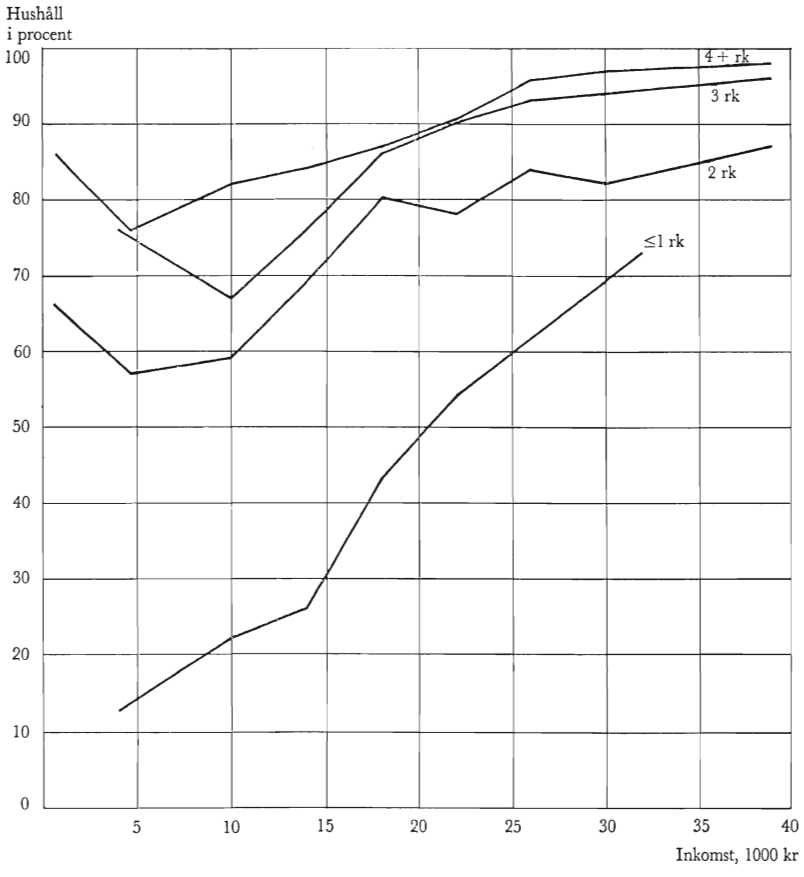

Figur 7 : 3. Andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 med hänsyn till lägenhetsstorlek och inkomst 1960. Hushåll med 2 medlemmar och som förestås av gift samboende man. Tätorter
Share of households occupying dwelling units of quality group 1—2 with regard to size of dwelling unit and income in 1960. Households consisting of two members headed by married, cohabitant man. Densely populated areas
Källa: BR 60, råtabell BI 4

av hushåll som skiljer sig åt beträffande dessa hushållskarakteristika. Vi har också funnit att inkomsterna spelat stor roll för hushållens standard i fråga om bostadsutrymme och -utrustning.

I fig. 7: 3 visas utrustningsstandarden vid olika inkomstlägen och olika stora lägenheter. Den hushållstyp som valts är hushåll bestående av enbart två makar. En fördel med detta är att redovisade inkomster är samtliga hushållets inkomster, eftersom inneboende inte förekommer.

Figuren visar att starka positiva samband föreligger mellan andelen moderna lägenheter i olika lägenhetsstorlekar och hushållens inkomster. För varje lägenhetsstorlek råder det förhållandet att andelen moderna lägenheter är liten i låga inkomst-

Figur 7: 4. Andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 med hänsyn till lägenhetsstorlek och inkomst 1960. Hushåll som förestås av gift samboende man och har 2 barn under 16 år. Tätorter
Share of households occupying dwelling units of quality group 1—2 with regard to size of dwelling unit and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man having 2 children of less than 16 years. Densely populated areas
Källa: BR 60, råtabell BI 4

skikt och stor i de höga inkomstskikten. Om det vore så att hushållen vid knappa ekonomiska resurser bytte utrymme mot utrustning eller tvärtom skulle vi ha erhållit en annan lutning på kurvorna i figuren. Innehavarna av mindre lägenheter skulle i de lägre inkomstklasserna rimligen ha uppvisat högre procentandelar lägenheter av kvalitetsgrupp 1 och 2 jämfört med dem som har de större lägenheterna.

I fig. 7: 4 visas utrustningsförhållandena för hushåll med olika stora lägenheter och inkomster, då hushållet har två barn. Ändringen av hushållstyp leder till en förändring av sambanden jämfört med fig. 7: 3. Sambanden är fortfarande positiva, men

kurvornas lutning är annorlunda. För hushåll med lägenheter om minst 2 rum och kök är nämligen andelen moderna lägenheter hög redan i de lägsta inkomstklasserna. Tillskottet av två barn tycks alltså leda till att hushållen vid given inkomst och lägenhetsstorlek höjer sin utrustningsstandard. Intressant är den stora skillnad som föreligger, enligt fig. 7: 4, i utrustningsstandard mellan hushåll med låga inkomster i smålägenheter resp. större lägenheter. En orsak till skillnaden torde familjebostadsbidraget vara. Kraven för erhållande av bidrag är ju att hushållet bor i minst 2 rum och kök och att bostaden är av kvalitetsgrupp 1 eller 2.

I ett avsnitt ovan studerade vi en extremgrupp med avseende på utrymmesstandard, nämligen de trångbodda hushållen. Man kan fråga sig om de trångbodda också skiljer sig från övriga hushåll när det gäller utrustningsstandarden. I tab. B 7: 19 finns hushållens fördelning på lägenheter av olika kvalitetsgrupper särredovisad för de trångbodda.

Tabellen ger besked om att de trångbodda hushållen vid sidan av sin låga utrymmesstandard också har sämre utrustning i sina lägenheter. Andelen hushåll som har fullt moderna lägenheter är således mindre bland de trångbodda än bland hushållen i genomsnitt. Däremot är andelen hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 6 och 7 större bland trångbodda hushåll än genomsnittet.

KAPITEL 8

Hushållens val av hustyp

I detta kapitel skall vi studera bostadshushållens fördelning på olika hustyper. Hustypen bestäms efter det antal lägenheter som huset innehåller. Vi kommer att studera tre hustyper, nämligen enfamiljs-, tvåfamiljs- och flerfamiljshus.

Vi såg i kap. 5 att tidigare undersökningar funnit det tveksamt om inkomsterna spelade någon större roll vid hushållens val av hustyp. En del resultat pekade på att det var de »rena preferenserna» som avgjorde hustypsvalet. En förutsättning var dock ansåg man att hushållet efterfrågade en tillräckligt stor lägenhet för att småhusboendet skulle vara ett aktuellt alternativ. Den vägen kan man säga att inkomsterna på indirekt sätt hade betydelse för valet av hustyp. Ett flertal undersökningsresultat visade att hushållets storlek och barnantal hade betydelse för hustypsvalet.

Vidare vill vi framhålla att valsituationen är aktuell endast för tätorternas hushåll. I glesbygden är flerfamiljshusen så sällsynta att detta alternativ kan sägas sakna aktualitet.

Vi skall studera förhållandena 1960. Däremot har vi inga möjligheter att undersöka hur olika hushålls hustypsval förändrats sedan 1945. För detta år föreligger nämligen inga data om hushållens fördelning på olika typer av hus.

På grund av att 93 % av glesbygdens hushåll bor i småhus kommer vi att begränsa studiet av hushållens hustypsval till att gälla tätorternas hushåll.

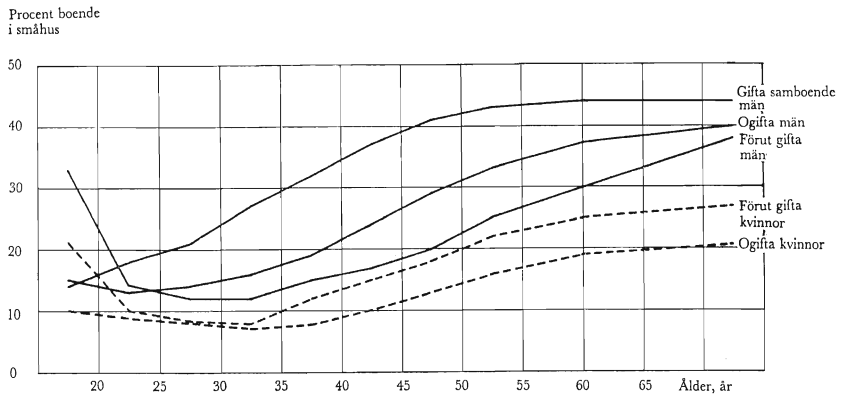
Hushållskategoriernas fördelning på hustyper

I tab. 8: 1 redovisas hushållens fördelning på hustyp med hänsyn till bostadsföreståndarens kön och civilstånd.

För alla civilstånd råder det förhållandet att männen i något större utsträckning än kvinnorna bor i småhus. Delas småhusen upp på en- och tvåfamiljshus förändras skillnaderna i hustypsfördelningen mellan män och kvinnor. Den ovan beskrivna skillnaden visar sig gälla enbart boendet i enfamiljshus. Däremot är det större andelar av de kvinnliga bostadsföreståndarna än av de manliga som bor i tvåfamiljshus.

Bland annat visar tab. 8: 1 att småhusboendet är vanligt förekommande bland änkor och änklingar. Detta förhållande pekar på att småhusboendet skulle vara ålderskorrelerat. Vi har i fig. 8: 1 redovisat andelen hushåll med bostadsföreståndare av olika ålder bosatta i småhus under hänsynstagande till olika kategorier av bostadsföreståndare.[1] Andelen bostadsföreståndare boende i småhus stiger med stigande ålder. I de lägsta åldersklasserna är småhusboendet ovanligt för samtliga föreståndarkategorier. Med stigande ålder sker en differentiering. Andelen hushåll boende i småhus ökar härvid snabbast för gifta samboende män samt ogifta män. För kvinnorna däremot och i synnerhet för de ogifta ökar andelen boende

[1] Figurerna bygger på data från tab. B 8: 1 i tabellbilagan.

Figur 8: 1. Andel hushåll boende i småhus efter bostadsföreståndarens kön, civilstånd och ålder 1960. Tätorter
Share of households living in one- and two-family houses according to sex, marital status and age of head of household in 1960. Densely populated areas
Källa: BR 60: II, tab. 25

i småhus i betydligt långsammare takt då åldern ökar. I det övre åldersskiktet kommer därför endast 21 % av de ogifta kvinnorna att bo i småhus mot 44 % av de gifta samboende männen.

Hushållsstorlek och hustyp

Som tidigare framhållits tyder skillnader i småhusboendet mellan köns- och civilståndskategorierna liksom de funna ålderssambanden på att bl.a. hushållsstorleken har betydelse för om hushållen väljer att bo i småhus eller flerfamiljshus. Vi finner i tab. 8: 2 data över andelen hushåll boende i småhus med hänsyn till antalet hushållsmedlemmar. Önskvärt hade naturligtvis varit att bostadsföreståndarens kön och civilstånd härvid kunnat konstanthållas. Det empiriska underlaget till tabellen medger dock inte ett sådant förfarande.

Av tab. 8: 2 framgår att andelen boende i småhus ökar då hushållsstorleken ökar. Det är dock olikartade förhållanden för en- resp. tvåfamiljshusen. Att bo i tvåfamiljshus blir nämligen ovanligare ju större hushållet är. Följaktligen är sambandet mellan enfamiljshusboendet och hushållsstorlek klart positivt.

Tabell 8: 1. *Procentuell andel hushåll boende i småhus efter föreståndarens kön och civilstånd 1960. Tätorter*

Percentage share of households occupying one- and two-family houses by sex and marital status of head of household in 1960. Densely populated areas

	1-fam.hus	2-fam.hus
Ogifta män	15,0	10,0
kv.	7,0	8,2
Gifta samb. män	25,4	11,2
Gifta ej samb. män	11,3	7,6
kv.	7,3	7,0
Änklingar	23,6	15,7
Änkor	15,2	13,4
Frånskilda män	9,6	7,1
kv.	5,6	5,0

Källa: BR 60: II, tab. 25.

Barnantal och småhusboende

Vi såg i kap. 5 att ett flertal undersökningar visat att just familjer med barn i större utsträckning än andra familjer föredrar att bo i småhus. Data över småhusboendets omfattning bland hushåll med olika antal barn framgår av tab. 8: 3. I detta sammanhang skulle det ha varit önskvärt att samtidigt kunna ta hänsyn till det antal vuxna personer som hushållen har, men källmaterialet har inte möjliggjort detta.

Andelen hushåll i småhus ökar med ökat barnantal. Barnantalets inverkan är dock olika när det gäller en- och tvåfamiljshus. Boendet i tvåfamiljshus avtar då barnantalet ökar. Boendet i enfamiljshus visar däremot ett klart positivt samband med antalet hemmavarande barn. Av alla tätortshushåll med högst ett barn bodde 1960 vart femte i enfamiljshus mot vartannat av hushållen med fem eller flera barn.

För att ytterligare belysa frågan om betydelsen av hushållens sammansättning för valet av hustyp har vi i tab. 8: 4 framräknat den procentuella andelen hushåll boende i småhus med hänsyn till förekomsten av olika kategorier av hushållsmedlemmar.

Tabell 8: 2. *Procentuell andel hushåll boende i småhus efter hushållsstorlek 1960. Tätorter*

Percentage share of households occupying one- and two-family houses by size of household in 1960. Densely populated areas

Antal hushålls-medlemmar	1-fam.hus	2-fam.hus
1	8,5	10,3
2	18,5	12,5
3	21,2	11,5
4	26,7	9,9
5	36,2	8,8
6	45,9	7,7
7+	58,6	6,7
Samtliga	20,9	10,9

Källa: BR 60: II, tab. 17.

Tabell 8: 3. *Procentuell andel hushåll boende i småhus efter antal barn under 16 år 1960. Tätorter*

Percentage share of households occupying one- and two-family houses by number of children of less than 16 years of age in 1960. Densely populated areas

Antal barn	1-fam.hus	2-fam.hus
0	18,3	11,5
1	21,7	10,6
2	25,4	9,5
3	32,4	8,5
4	40,2	7,5
5+	50,6	6,6
Samtliga	20,9	10,9

Källa: BR 60: II, tab. 17.

Av alla hushåll som förestås av gifta samboende män bodde i rikets tätorter år 1960 37 % i småhus. Utgjordes hushållet av man och hustru ensamma var småhusboendet endast 33 %. Fanns förutom makarna endast barn i hushållet steg andelen till 36 %. Om hushållet bestod av makar samt andra vuxna personer bodde 50 % av hushållen i småhus. Fanns förutom makarna både barn och andra vuxna i hushållet bodde hela 58 % i småhus. Dessa resultat tyder på att framför allt antalet vuxna i hushållet har betydelse för småhusboendet i tätorterna.

Av hushållen som förestås av ensamstående personer är det endast 23 % som bor i småhus. Finns ingen ytterligare person i hushållet är andelen mindre, nämligen 19 %. När andra personer än bostadsföreståndaren förekommer ökar andelen hushåll i småhus. Den största ökningen åstadkoms då hushållet utökats med både barn och

Tabell 8 : 4. *Procentuell andel hushåll av hushåll med viss sammansättning boende i småhus 1960. Tätorter*

Percentage share of households out of households with a certain composition, occupying one- and two-family houses in 1960. Densely populated areas

Hushållstyp	1-fam.hus	2-fam.hus
1. *Hushållsföreståndare jämte maka*	25,4	11,2
ingen ytterligare person	19,7	13,2
endast barn	25,7	10,4
endast annan person	37,1	12,7
både barn och annan person	48,5	9,1
2. *Hushåll med bostadsföreståndare men ej maka*	12,3	10,2
ingen ytterligare person	8,5	10,3
endast barn	15,9	10,0
endast annan person	19,1	10,7
både barn och annan person	26,6	8,4

Källa: BR 60 : II, tab. 28.

vuxna. Då bor 35 % av hushållen i småhus. Liksom fallet var för de gifta samboende männens hushåll höjer tillskottet av vuxna personer småhusboendet mer än förekomsten av barn.

Inkomsterna och hustypsfördelningen

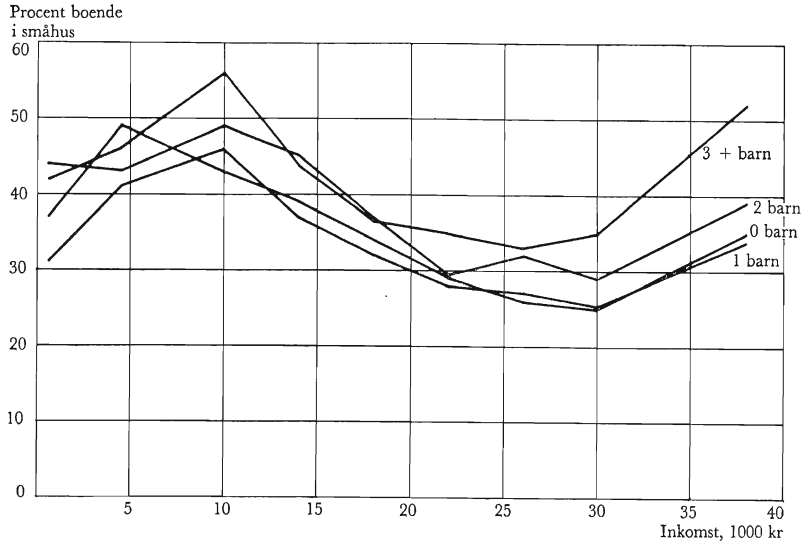
Vi skall i detta avsnitt studera i vad mån skillnader i inkomster inverkar på hushållens småhusboende. Vi kommer härvid att använda oss av data från samkörningar mellan bostadsräkningsuppgifter från 1960 och registret över femtondefödda.

Vi har i det ovanstående visat att såväl bostadsföreståndarens kön och civilstånd som hushållens storlek och sammansättning beträffande barn och vuxna inverkat på storleken av andelen hushåll bosatta i småhus. Därför har vi vid studiet av inkomsternas betydelse för hushållens fördelning på hustyp sökt konstanthålla dessa hushållskarakteristika. I fig. 8: 2 har hänsyn till barnantalet tagits och i fig. 8: 3 har antalet hushållsmedlemmar införts. Som framgår av figurerna har vi även begränsat studiet av inkomstsambandet till att gälla en hushållstyp, nämligen de hushåll som förestås av gifta samboende män.

Vid givet barnantal uppvisar de gifta samboende männens hushåll ett i stort sett negativt samband mellan inkomstens storlek och andelen hushåll boende i småhus. Från inkomster omkring 10 000 kronor upp till 30 000 kronor avtar småhusboendet med ökade inkomster. I inkomstskiktet som följer efter, dvs. 30 000 kronor eller mera ökar åter andelen hushåll boende i småhus.

Skillnaderna i småhusboendet mellan hushåll med olika barnantal i ett och samma inkomstläge är inte särskilt stora. Det är endast i det översta inkomstskiktet som mera markerade skillnader finns. Här är småhusboendet betydligt vanligare för hushåll med 3 eller flera barn än för övriga hushåll.

I fig. 8: 3 framträder ett liknande inkomstsamband gällande småhusboendet för hushåll av olika storlek. Småhusandelen

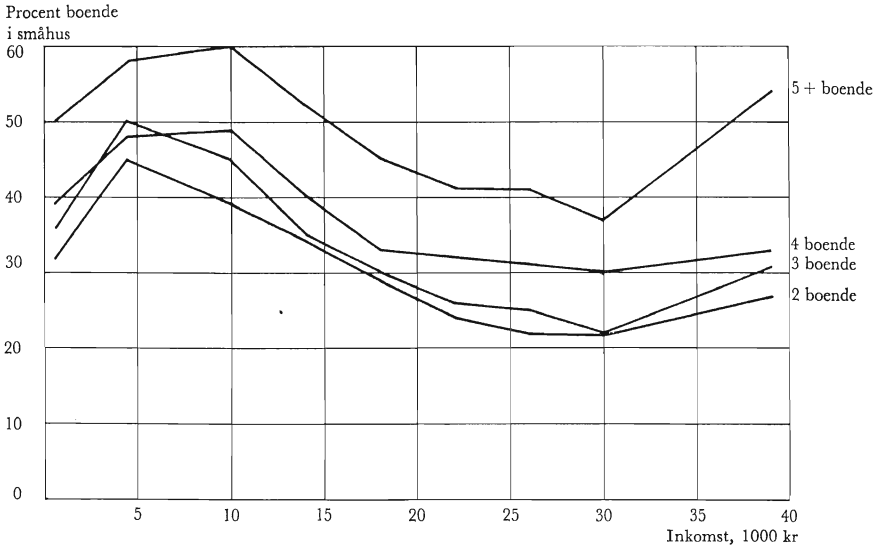
Figur 8: 2. Andel hushåll boende i småhus med hänsyn till antal barn under 16 år och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter
Share of households living in one- and two-family houses with regard to number of children of less than 16 years of age and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas
Källa: BR 60, råtabell BI 5

sjunker till 30 000-kronorsgränsen för att sedan stiga i det högsta inkomstskiktet. Vid given inkomst är skillnaderna i småhusandelen större mellan hushåll av olika storlek än den vi erhöll mellan hushåll med olika antal barn. Särskilt hushåll med 5 eller flera medlemmar uppvisar en högre andel hushåll boende i småhus än övriga hushållskategorier.

Det ligger nära till hands att se om en ytterligare uppdelning av materialet skall medföra att de erhållna sambanden ändras. Vi har gjort ett antal sådana uppdelningar och skall i det följande visa resultaten härav.

Fig. 8: 3 omfattar samtliga tätorter 1960. Det är således en från bostadsmarknadssynpunkt mycket heterogen kategori. Stora skillnader föreligger t.ex. mellan de största och minsta tätorterna med avseende på andelen småhus i bostadsbeståndet, priserna på småhus, närheten till ortens centrum från småhusområdena i resp. orter etc. Hushållens inkomster är också högre i större tätorter. Vi har på grund av dessa förhållanden skilt ut storstäderna ur tätortskategorin och studerat småhusboendets samband med inkomsterna i de så erhållna klasserna av tätorter. Resultaten visas i fig. 8: 4 avseende Stor-Stockholm, Stor-Göteborg, Stor-Malmö samt övriga tätorter.

För Stor-Stockholms del reduceras sambandets negativa styrka. Skillnaderna i småhusandelarna för hushåll i inkomstklasserna under 30 000 kronor är inte särskilt stora.

Figur 8: 3. Andel hushåll boende i småhus med hänsyn till hushållsstorlek och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter
Share of households living in one- and two-family houses with regard to size of household and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas
Källa: BR 60, råtabell BI 4

I inkomstläget över 30 000 kronor uppvisar de största hushållen den högsta andelen boende i småhus.

I Stor-Göteborg kvarstår det negativa sambandet mellan inkomststorlek och småhusboende för inkomster under 30 000 kronor. När steget på inkomstskalan tas upp i högsta inkomstklassen sker för de flesta hushållsstorlekar kraftiga höjningar av småhusandelen.

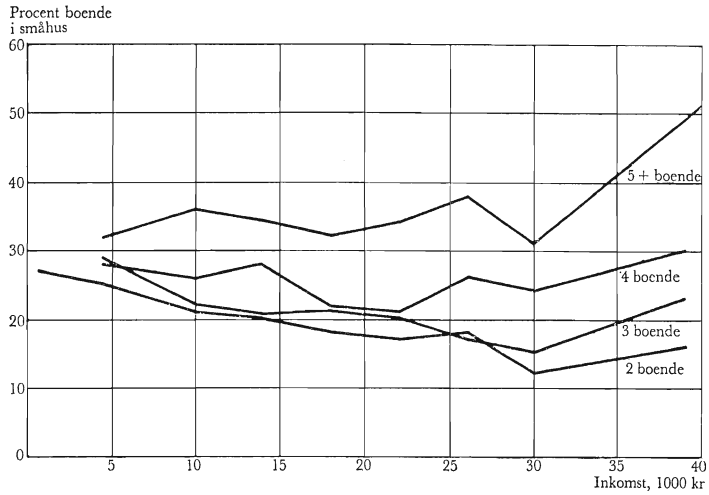
Data över Stor-Malmö visar att det tidigare funna negativa sambandet minskar i styrka till följd av att tätorten särstuderas.

För alla övriga tätorter tillsammantagna kvarstår det negativa sambandet mellan inkomststorlek och andel hushåll boende i småhus.

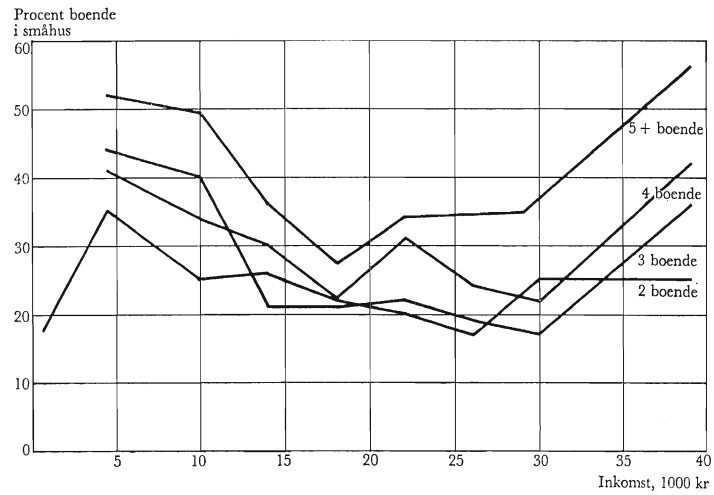
Vi kan sålunda konstatera att den gjorda uppdelningen inte ändrat på det allmänna mönster vi tidigare funnit. Då storstäderna studerades var för sig fann vi dock vissa modereringar för Stor-Stockholm och Stor-Malmö. I dessa orter minskades skillnaderna mellan olika inkomstklassers småhusandelar jämfört med vad som erhölls för alla tätorter.

En annan möjlig förklaring till det erhållna inkomstsambandet kan vara att söka i egenskaper hos bostäderna för olika inkomsttagare. Bland småhusen liksom bland flerfamiljshusen finns både stora och små lägenheter, moderna och omoderna, gamla lägenheter och nya etc. Om lägenhetens kvalitet i dessa avseenden kan antas vara utbytbar mot hustyp kan en förklaring till den höga småhusandelen bland de låga inkomsttagarna vara att man för att kunna bo i småhus nöjt sig med mindre och sämre

Stor-Stockholm

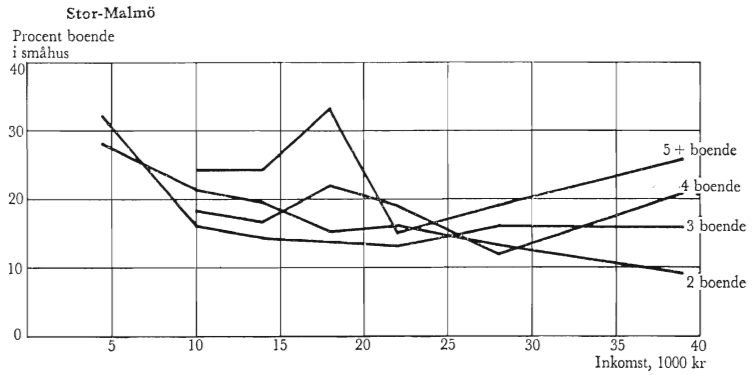
Stor-Göteborg

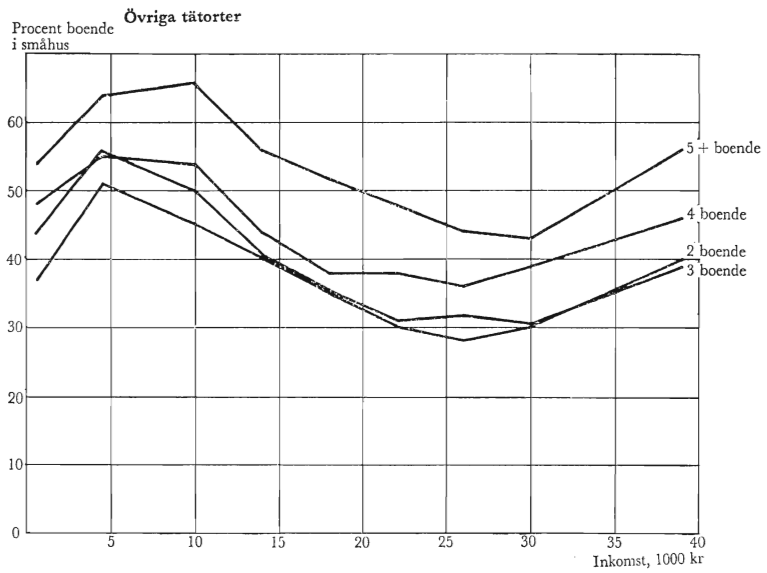

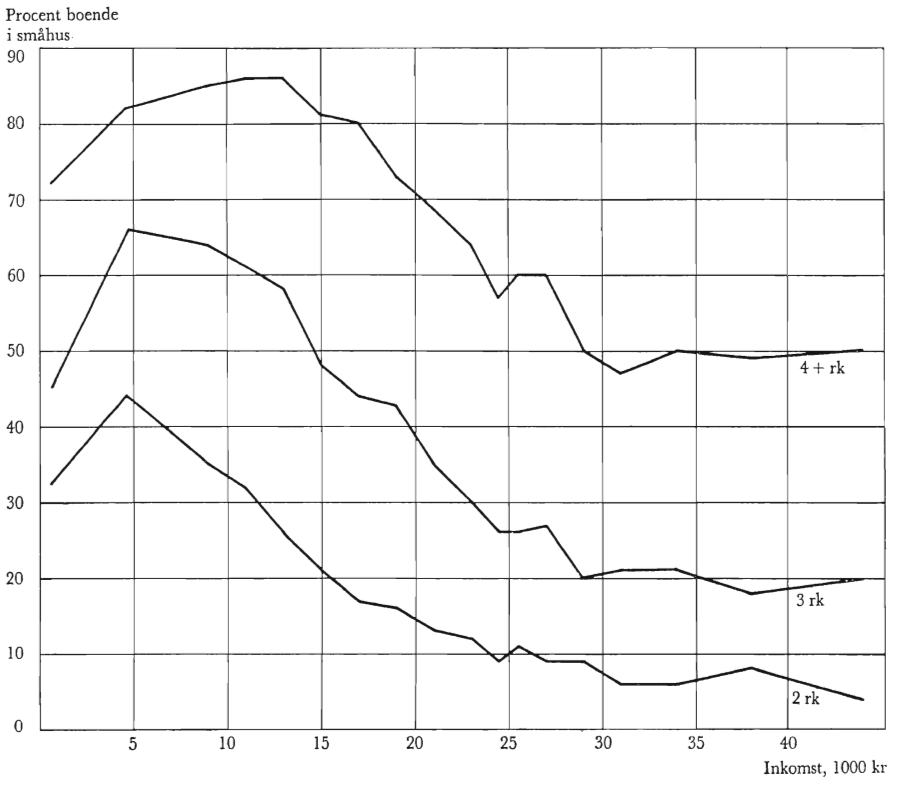
Figur 8: 4. Andel hushåll boende i småhus med hänsyn till hushållsstorlek och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätortsgrupper

Share of households living in one- and two-family houses with regard to size of household and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Groups of densely populated areas

Källa: BR 60, råtabell BI 4

Stor-Malmö
Procent boende i småhus
40
30
20
10
0
5
10
15
20
25
30
35
40
Inkomst, 1000 kr
5 + boende
4 boende
3 boende
2 boende

Övriga tätorter
Procent boende i småhus
60
50
40
30
20
10
0
5
10
15
20
25
30
35
40
Inkomst, 1000 kr
5 + boende
4 boende
2 boende
3 boende

Figur 8: 5. Andel hushåll boende i småhus med hänsyn till lägenhetsstorlek och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter
Share of households living in one- and two-family houses with regard to size of dwelling unit and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas
Källa: BR 60, råtabell BI 3 A

utrustade hus. Om detta antagande är riktigt skulle vårt erhållna inkomstsamband förändras om materialet uppdelades med hänsyn till lägenheternas storlek, ålder och utrustning.

I fig. 8: 5 visar vi andelen hushåll boende i småhus, då hushållen har olika stora lägenheter. Vi ser att småhusandelen minskar med stigande inkomster för samtliga lägenhetsstorlekar. Kurvornas nivå i förhållande till varandra återspeglar att av lägenheter i beståndet i tätorterna 24 % av 2 rum och kök-lägenheterna, 43 % av 3 rum och kök-lägenheterna och 66 % av lägenheterna om minst 4 rum och kök är belägna i småhus.

Vår hypotes att småhusboendet i de lägre inkomstskikten skulle ske på bekostnad av bl.a. lägenhetsstorlek får inget stöd. Av tab. B 8: 5 i tabellbilagan framgår att den genomsnittliga lägenhetsstorleken i varje inkomstklass är större för hushåll boende i småhus än för hushållen i flerfamiljshus.

I tab. B 8: 6 i tabellbilagan har vi möjlighet att se om hushåll med låga inkomster

och som bor i småhus gör detta på bekostnad av utrustningsstandarden. Vi har i tabellen angivit den procentuella andelen hushåll som bor i lägenheter av kvalitetsgrupp 1 med hänsyn till hustyp och inkomst. Tabellen ger visst stöd för antagandet om att hushåll med låga inkomster och boende i småhus har måst nöja sig med sämre utrustade lägenheter än hushållen i flerfamiljshus.

En beräkning av medianåret för lägenheternas uppförande för småhusens hushåll visar också att lägenheterna för varje inkomstklass är äldre i småhusen än i alla hustyper. Skillnaderna är dock inte större i de lägre inkomstskikten än i de högre.[1]

Vi kan således konstatera att vi inte lyckats finna någon förklaring till att småhusandelen är så hög bland hushåll med låga inkomster. När vi tog hänsyn till lägenheternas utrustning fick vi dock resultat som tydde på att småhusboende hushåll med låga inkomster hade sämre lägenheter än i inkomstavseende jämförbara hushåll boende i flerfamiljshus.

Förklaringen till småhusboendets negativa samband med inkomstens storlek är sålunda att finna med hjälp av andra faktorer än dem vi kunnat använda. En begränsning i våra möjligheter är att vi endast har tillgång till tvärsnittsdata. Eftersom småhusboendet i allmänhet är förenat med att man äger huset blir tidpunkten för köpet av huset det intressanta undersökningstillfället om man vill studera orsakerna till att man väljer att bo i småhus i stället för i flerfamiljshus. Hushållets inkomster och husets pris vid köptillfället kan skilja sig avsevärt från 1960 års situation. Det är därför möjligt att hushåll som 1960 har låga inkomster och bor i småhus antingen haft högre inkomster då huset köptes eller kunnat köpa huset till lågt pris. Ett sådant antagande stöds bl.a. av vad vi fann ovan om medianåldern i småhusen. Tab. B 8: 4 visar också att husen blir äldre ju längre ner i inkomstskikten man kommer.

[1] Data återfinns i tab. B 8 : 4 i tabellbilagan.

KAPITEL 9

Sammanfattning

ANTALET LÄGENHETER

Från 1945 till 1960 byggdes över 822 000 lägenheter i hela landet. Nettoökningen i beståndet uppgick dock endast till drygt 570 000 lägenheter. En avsevärd del av byggandet har alltså utgjorts av ersättningsbyggande.

Nybyggandet uppgick fram till mitten av 1950-talet till i genomsnitt 50 000 lägenheter per år. Under den följande femårsperioden ökade byggnadsverksamheten i omfattning så att i det närmaste 65 000 lägenheter uppfördes årligen. Ökningen fortsatte in på 1960-talets första hälft så att årsproduktionen kom upp till över 80 000 lägenheter.

Nybyggandets fördelning på landskommuner och städer har inte undergått några anmärkningsvärda förändringar. Landskommunerna har under hela efterkrigstiden erhållit mellan 25 och 30 % av de nybyggda lägenheterna. Även orter av olika storlek synes i stort ha fått oförändrade andelar av nybyggandet.

Bostadsbeståndets fördelning på bebyggelsetyper har däremot förändrats mellan 1945 och 1960. År 1945 fanns 35 % av hela lägenhetsantalet i glesbygden. År 1960 hade denna andel sjunkit till 25 %. Antalsmässigt hade glesbygdens bestånd minskat med nästan 70 000 lägenheter. Denna minskning av lägenhetsantalet tyder på att avsevärda förändringar skett beträffande glesbygdslägenheternas storlek och utrustning. Ett stort antal äldre lägenheter måste uppenbarligen ha tagits ur bruk i glesbygden.

Tätorterna har följaktligen fått en ökad andel av bostadsbeståndet. Ökningen har varit ojämn med avseende på tätorternas storlek. De större tätorterna har fått en allt större andel av beståndet. År 1960 fanns nära hälften av landets lägenheter i orter med mer än 10 000 invånare. År 1945 var motsvarande andel 40 %. Ökningen kan till en del bero på att antalet orter med mer än 10 000 invånare ökat.

LÄGENHETERNAS STORLEK

Under åren 1945—55 dominerades nybyggandet av lägenheter om 2 rum och kök. Drygt en tredjedel av alla lägenheter, som uppfördes, utgjordes av sådana lägenheter. Därnäst kom under denna period byggandet av 3-rumslägenheter. Från 1956, då byggandet ökade i omfattning, minskades andelen 2-rumslägenheter i produktionen. I stället blev lägenheter om 3 rum och kök den vanligaste storleken, men även 4-rumslägenheterna ökade kraftigt. Perioden 1956—65 har således utmärkts av en förskjutning i byggandet mot 3- och 4-rumslägenheter.

De nybyggda lägenheternas storlek har dock varit olika beroende på vilken hustyp som uppförts. Lägenheter som byggts i flerfamiljshus har hela tiden varit mindre än dem i småhus. I flerfamiljshusen har 2-rums-

lägenheterna haft en större andel än den som angavs ovan för hela produktionen.

I småhusproduktionen har däremot under perioden 1949—55 3-rumslägenheter varit vanligast. Efter mitten på 1950-talet har dock småhusbyggandet främst varit inriktat på lägenheter om 4 rum och kök.

Med hänsyn till att småhusen dominerat byggandet i glesbygden blir följden att tillskottet av lägenheter i glesbygden utgjorts av genomsnittligt större lägenheter än i tätorterna där flerfamiljshusbyggandet haft den största betydelsen.

År 1945 utgjorde 1- och 2-rumslägenheterna en mycket stor andel av tätorternas bestånd. I Stockholm och Göteborg var t.ex. hälften av lägenheterna mindre än 2 rum och kök. Den genomsnittliga lägenhetsstorleken ökade med minskad ortsstorlek. I glesbygden var lägenheterna genomsnittligt störst. Smålägenheterna utgjorde här endast en fjärdedel av beståndet.

Fram till 1960 hade den genomsnittliga lägenhetsstorleken i riket ökat med en halv rumsenhet. I tätorterna var ökningen i genomsnittligt rumsenhetsantal störst i de mindre orterna, dvs. i de orter som redan 1945 hade de största lägenheterna.

LÄGENHETERNAS UTRUSTNING

Nästan alla nybyggda bostäder har varit modernt utrustade. Tillskottet har således haft en utrustningshöjande effekt i beståndet.

Centralvärme har ökat från 46 % av hela rikets lägenhetsbestånd år 1945 till 74 % år 1960. Wc har ökat från 36 till 70 %, bad- eller duschrum från 21 till 54 % samt vatten och avlopp från 66 till 90 % av lägenheterna.

Beträffande utrustningsdetaljerna förelåg stora skillnader mellan glesbygdens och tätorternas lägenheter såväl 1945 som 1960. År 1945 fanns t.ex. wc och bad- eller duschrum endast i 5 % av glesbygdens lägenhetsbestånd. Överhuvud har standardhöjningen varit stor i glesbygden, vilket torde bero på att ombyggnadsverksamheten varit omfattande. Vi har t.ex. funnit att omkring 15 % av de glesbygdslägenheter som år 1960 var minst 40 år gamla var helt moderna, vilket måste vara en följd av ombyggnad. Andelen moderna lägenheter var endast några procentenheter större för motsvarande tätortslägenheter. För lägenheter med senare tillkomst var dock skillnaderna mellan glesbygd och tätorter avsevärda i fråga om andelen moderna lägenheter.

LÄGENHETERNAS FÖRDELNING PÅ HUSTYP

Av de nybyggda lägenheterna har under tiden 1949—65 mellan 23 och 29 % byggts i småhus. När det gäller flerfamiljshusen har en utveckling skett mot byggande av hus med allt fler lägenheter. Sålunda har hus med 3—20 lägenheter minskat sin andel av nybyggandet från 35 % till 15 % mellan 1949 och 1965. Husen med minst 50 lägenheter har däremot ökat sin andel från 6 till 20 % av de nyproducerade bostäderna.

När det gäller bostadsbeståndets hustypsstruktur begränsar vi oss till tätorterna. Allmänt råder det förhållandet att andelen lägenheter i småhus minskar ju större tätorterna är. För flerfamiljshusen råder ett liknande samband. Ju större tätorterna är desto större andel av lägenheterna finns i de största flerfamiljshusen.

Några större förändringar mellan 1945 och 1960 har inte inträffat beträffande lägenheternas fördelning på småhus och flerfamiljshus. Inom resp. hustyp har dock

en viss omstrukturering skett. Således har andelen lägenheter i tvåfamiljshus minskat under det att andelen lägenheter i enfamiljshus ökat. Bland flerfamiljshusen har de större husen fått en större andel av lägenhetsbeståndet.

LÄGENHETERNAS FÖRDELNING PÅ BYGGHERRAR OCH ÄGARE

I nybyggandet har den privata sektorn minskat sin andel från 51 % av de under slutet av 1940-talet byggda lägenheterna till 40 % i början av 1960-talet. Den kooperativa sektorn har varit den byggherrekategori som mest ökat sin andel i lägenhetsbyggandet. Dessa byggherrar har ökat sin andel från 16 % till omkring 25 % av nybyggandet.

Olika kategorier av byggherrar har varit inriktade på olika typer av hus i sitt nybyggande. Nästan alla småhus har uppförts av byggherrar hörande till den privata sektorn, under det att den offentliga sektorn svarat för de flesta nya lägenheterna i flerfamiljshus.

Av lägenhetsbeståndet i glesbygden ägdes såväl 1945 som 1960 närmare 90 % av kategorin enskild person. I tätorterna hade denna ägarkategori minskat sin andel. I stället har framför allt bostadsrättsföreningarna fått en starkt ökad andel av beståndet. Även de allmännyttiga företagen har ökat kraftigt i betydelse. Båda hade 1945 ganska små andelar av lägenhetsbeståndet.

HUSHÅLLENS ANTAL

Ökningen av lägenhetsantalet innebär att hushållsantalet i motsvarande grad ökat. I hela riket har hushållen mellan 1945 och 1960 ökat antalsmässigt med 24 %. Under samma tid har folkmängden ökat med 12 %. I glesbygden har folkmängden minskat med 22 % men hushållen med endast 12 %. För tätorterna har folkmängden ökat med 34 % under det att hushållen ökat i antal med 48 %. Hushållen i glesbygden har tydligen mist åtskilliga yngre medlemmar, vilka flyttat till tätorterna och där bildat nya hushåll. Den sneda åldersfördelningen bland bostadsföreståndarna i glesbygden år 1960 gör att man sannolikt kan vänta sig en kraftig tillbakagång av hushållsantalet i framtiden.

HUSHÅLLSKVOTERNA

Hushållskvoterna för gifta samboende män har hela tiden legat i närheten av 100. Bland övriga befolkningskategorier har hushållskvoterna stigit mellan 1945 och 1960. Sistnämnda år var hushållskvoten för ogifta män 31, ogifta kvinnor 41, förut gifta män 66 och för förut gifta kvinnor 76. Vi har också funnit att hushållskvoterna visar ett samband med åldern. Hushållskvoterna stiger nämligen med stigande ålder.

Skillnader i hushållskvoter mellan glesbygd och tätorter har erhållits för framför allt kvinnornas del. Kvinnor boende i glesbygden uppvisar på det hela taget lägre hushållskvoter än i tätorterna boende kvinnor.

Vi har också funnit att hushållskvoterna stiger med ökad årsinkomst. Särskilt starkt har sambandet visat sig vara för de ogifta. Vid given inkomst har vi funnit att kvinnorna har högre hushållskvoter än männen och att äldre personer har högre hushållskvoter än yngre.

Förändringarna av hushållskvoterna har tagit sig uttryck i att av alla hushåll år 1960 66 % förestods av gifta samboende män. 20 % av hushållen hade ensamstående män som föreståndare.

År 1960 bodde 37 % av de hushåll som föreståsav gifta samboende män i småhus. Änkor och änklingar uppvisade också relativt höga procentandelar, 29 resp. 39. Ett klart samband rådde beträffande småhusboendet och bostadsföreståndarnas ålder. Småhusboendet ökade med stigande ålder.

Likaså har vi funnat att andelen hushåll boende i småhus blir större ju större hushållen är. Antalet barn har också betydelse för om hushållet skall bo i småhus eller ej; ju flera barn hushållen har desto större är andelen hushåll boende i småhus.

Vi har också studerat småhusboendets samband med inkomsterna. För samtliga tätortshushåll erhålls ett negativt samband mellan inkomster och andelar hushåll i småhus. Uppdelningar av hushållen med hänsyn till tätorternas storlek ledde inte till att sambandet ändrades i mera påtaglig grad.

Det negativa sambandet kvarstod även sedan hänsyn tagits till lägenhetsstorlek. Däremot fick vi om hänsyn togs till lägenheternas ålder och utrustning resultat som tyder på att hushåll med små inkomster och boende i småhus bor i sämre och äldre hus än hushåll med större inkomster.

Summary

Housing and housing conditions in Sweden 1945—1960

INTRODUCTION (CHAPTER 1)

The purpose of this monograph is to describe a study of the total dwelling units and the distribution of households during the years 1945 and 1960 in Sweden.

The dwelling units and households are described in terms of their distribution in 1960 including various types of houses, period of construction, size of dwelling unit and conveniences, as well as the various categories of owners. Futhermore there is an account of how the situation has changed since 1945, and how new construction and demolition have contributed to these changes.

These conditions are reviewed for the country as a whole and for sparsely and densely populated areas separately.

The study of residential conditions is introduced with a discussion of items which in previous investigations of residential conditions have proved to be of importance in the demand for housing. In the same connection a brief account of the housing policy is presented.

Residential conditions are reviewed with regard to household quotas, households' space and equipment standards and the distribution of urban district households on one-family and two-family houses and multi-family houses.

Furthermore, residential conditions are reviewed for the country as a whole and for sparsely and densely populated areas separately.

The analysis of the total of dwelling units may be found in chapters two through four. Chapters five through eigth deal with residential conditions from 1945 to 1960.

The empirical material consists of official statistics. The principal sources are the population and housing censuses of 1945 and 1960. Both published tables and unpublished preliminary tables were used. For the presentation of new construction and demolition activity, data which have been published in *Housing construction* (annual since 1949) have been used. For the study of the importance of household income to residential conditions preliminary tables from the merging of material from the housing censuses of 1960 and the register of those born on the fifteenth of a certain month were used.

THE TOTAL DWELLING UNITS IN 1945 AND 1960 (CHAPTER 2)

In 1960 the total of dwelling units amounted to nearly 2.7 million units compared to about 2.1 million in 1945. During the 15 year period the total increased by 27 percent.

The change in the number of dwelling units, however, has varied considerably in various types of communities. The number of dwelling units in sparsely populated areas declined by 9 percent or almost 70,000 dwelling units. In the densely populated

Table A. *Distribution by size of dwelling units in 1945 and 1960 all over the country in percentage*

	Size of dwelling units (rk=room(s) and kitchen)							
Year	< 1 rk	1 rk	2 rk	3 rk	4 rk	5 rk	6+ rk	total
1945	12.1	25.5	30.9	16.2	7.9	3.7	3.7	100.0
1960	8.5	17.6	31.7	23.2	11.5	4.7	2.8	100.0

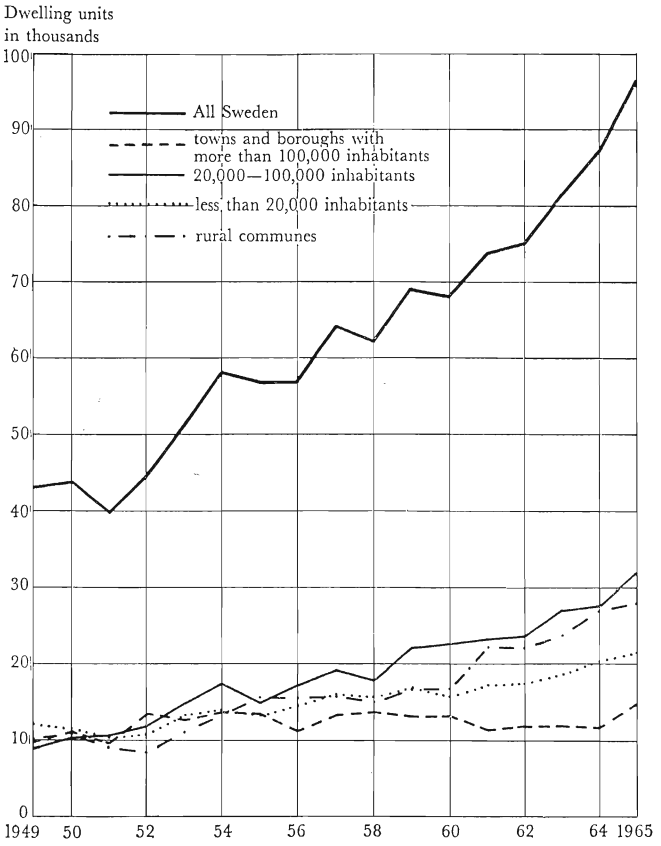
areas, on the other hand, the number of dwelling units increased by 47 percent or 64,000 units.

For the country as a whole the median age of the dwelling units declined by six years between 1945 and 1960. In the year 1960 the median age was 28 years. However, the trend has varied in different types of built-up areas and sizes of communities. The dwelling units of the sparsely populated community have become older on the average. In the cities dwelling units have attained higher median age in 1960 than in 1945. The major new construction of dwelling units has occurred in urban communities having 1,000 to 30,000 inhabitants. Here the median age has fallen 11 years between 1945 and 1960.

The distribution of dwelling units in different types of houses varies markedly from the sparsely to the densely populated community. In the sparsely populated communities there is almost exclusively one-family and two-family houses. In the densely populated areas, on the other hand, houses with more than two dwelling units are dominant. There is a relation between the size of the community and the distribution of the various types of houses, such that the larger the size of the urban community, the larger the proportion of multi-family houses. The percentage of dwelling units in one- and two-family houses has declined somewhat during the period 1945—1960. In the densely populated communities 37 percent of the dwelling units were in 1945 in one- and two-family houses compared to 32 percent in 1960. Among the multi-family houses a structural change towards larger houses had taken place. In 1945, 37 percent of the dwelling units in densely populated communities were located in houses with at least 10 dwelling units. In 1960 this share had increased to 48 percent.

From 1945 the dwelling units of less than two rooms have declined considerably. Dwelling units of three to four rooms have increased their share of the total. In 1960 the differences remained, which had existed for a long time concerning the size of dwelling units in sparsely and densely populated areas. In the densely populated areas dwelling units of not more than one room and kitchen accounted for 30 percent of the total compared to only 15 percent in sparsely populated areas. In the sparsely populated areas, at the same time, 52 percent of the total of dwelling units comprised at least three rooms and kitchen. In the densely populated areas the corresponding share was only 39 percent. The larger the size of the densely populated community, the greater the share of small dwelling units and the smaller the share of dwelling units of three or more rooms and kitchen.

The dwelling units' equipment has im-

Source: BB the years 1949—1965.

Figure A. Number of completed dwelling units 1949—1965 in all Sweden, in towns and boroughs of various sizes and in rural communes

rural communes has remained more or less unchanged and has approximately been one quarter of the total production.

More than 25 percent of the new construction of dwelling units consist of one- and two-family houses. New construction of multi-family houses has been aimed at increasingly larger houses. Thus, among the dwelling units completed during 1961—1965 20 percent were in houses with at least 50 dwelling units compared to only 6 percent of those completed during 1949—1950.

In the beginning of the period under consideration new construction was primarily devoted to dwelling units consisting of two rooms and kitchen. More than one-third of all dwelling units constructed were of that size. From the middle of the 1950s dwelling units of three rooms and kitchen have been the most common. The trend towards larger

dwelling units is also reverted in the increased share of dwelling units with four rooms and kitchen from 12 percent during 1949—1950 to 22 percent during 1961—1965.

It was pointed out above that the share of dwelling units owned by private persons had declined during the period 1945—1960. This decline is reflected in the distribution of new construction by different builders. The proportion produced by builders belonging to the private sector has declined from 51 percent to 40 percent from 1949 to 1965. The builders belonging to the co-operative sector accounted for 16 percent of the production at beginning of this period and no less than 24 percent in 1965. Builders belonging to the state, county council and local authorities' sector have been responsible for more than one third of the production during the entire period.

Statistics of the demolition activity must be regarded as rather unreliable. According to available reports less than 40,000 dwelling units in Sweden were demolished during the period 1946—1960. Considering that the total withdrawal amounted to more than 300,000 dwelling units the recorded demolition activity accounts for only 10—15 percent of the total withdrawal. Demolition, however, has been of varying significance in different types of communities. In the larger cities, demolition has probably accounted for approximately 45 percent of the withdrawal of dwelling units during the period 1946—1960.

As to other types of withdrawals there is no statistical information available. There are many indications that conversion into offices, in the densely populated areas, has been responsible for the major part of the withdrawals, whereas the withdrawal of dwelling units in the sparsely populated areas has been mostly due to rural-urban migration. Several houses in the sparsely populated areas which have been abandoned are still used, however, for holiday accomodation.

HOUSING AND POPULATION TRENDS IN CERTAIN TOWNS 1945—1960 (CHAPTER 4)

The relation between population trends and the development of dwelling units was studied in 29 communities. The communities were selected with the consideration that their area has not changed substantially between 1945 and 1960. The influence of changes of the area on population and housing total therefore is of little significance. The 29 communities have been divided into two groups with regard to population development. Group I comprises 19 communities which have had a slower population growth than Swedish towns as a whole. The population growth in group I amounts to 29 percent. Group II comprises the remaining ten communities, which have expanded by 50 percent. The number of dwelling units has increased more than the population in both groups. In group I the number of dwelling units increased by 40 percent in 1945—1960 and in group II by 65 percent. The crowdedness has thus fallen in both location groups.

In 1945 the dwelling units in group II were considerably newer than the dwelling units in group I. The median age was 25 and 28 years respectively. Both groups in 1960 had reduced their median age; group I to 22 years and group II to 17 years. The rejuvenation of the stock, in other words, has been most powerful in the fastest growing communities.

The distribution of the dwelling units in houses of different sizes shows no relation-

ship to the different population trends in group I and group II.

The development with regard to size of dwelling unit is rather uniform in both community groups. The share of the small dwelling units has declined at the same time as the share of dwelling units of at least three rooms and kitchen has increased.

THE DETERMINATING FACTORS OF HOUSING DEMAND (CHAPTER 5)

The demand for the number of dwelling units (household quotas) and the demand for living space and conveniences (standard demand) are determined partly by economic factors, and partly by demographic and other non-economic factors. The economic factors are earnings of the households and dwelling costs, i.e. rents. Among the demographic factors of importance are the population composition by sex, age and marital status and the distribution of the population in sparsely and densely populated areas.

The selection of type of house is determined by the same economic and demographic factors which determine the standard demand. Beside the previously mentioned factors, also the wealth of the household is likely to be of importance in the choice of type of house.

One factor of importance to all dimensions of demand concerned is undoubtedly the housing policy, especially since the second World War. Among the measures of housing policy have been: rent control, interest, and capital subsidies, as well as contributions to cover the housing costs of certain categories e.g. the retired and households with minor children and low incomes.

The rise in real income and the rent level pressed down by the rent control have led to a considerable surplus in the demand for housing. In particular this surplus demand has been considerable in the major cities.

THE HOUSEHOLD QUOTAS (CHAPTER 6)

Household quotas vary considerably for the different marital status groups. For married cohabitant couples the household quota is very close to 100. The lowest quotas are presented by unmarried persons. Of these men have the household quota 31 and women 41. Widows and widowers have quotas of 78 and 75 respectively. Divorced women have a household quota of 76, whereas it is 58 for divorced men.

On the whole the household quotas are higher in the densely than in the sparsely populated areas. In particular this difference is large for single women. As an example it may be mentioned that unmarried women in densely populated areas have a household quota of 47 but in the sparsely populated areas it is only 23.

Given sex and marital status there is a strong positive relationship between age and household quotas. This relationship, however, is absent for married couples, where the household quotas are close to 100 for all ages, apart from those who are less than 25 years old, where slightly lower household quotas prevail.

An analysis of the relationship between household quotas and income has been made with a sample of the population comprising all those born on the 15th of a certain month. In all marital status groups, except that of cohabiting married couples, the quotas increase as income goes up. Household quotas have increased in all population categories since 1945. Due to the unrelia-

bility of available data concerning household quotas for the year 1945 a more detailed specification of the size of the increase has not been carried out.

In several previous investigations attempts were made to determine which factors are of most importance to change in the consumption of dwelling units. There was a study of the importance of demographic factors in comparison with economic ones. According to various surveys concerning Sweden during the time from the 1930s and on, demographic factors account for some 70—90 percent of the changes in demand by number. According to our own estimates, which may be regarded as an example of calculation, 90 percent of the increase of nearly one half million dwelling units may be explained by such changes in demographic factors as sex, age and marital status.

DWELLING-SIZE AND EQUIPMENT OF HOUSEHOLDS (CHAPTER 7)

The number of room units (rooms plus kitchen) per person was 1.21 in 1960 which was an increase of 20 percent since 1945.

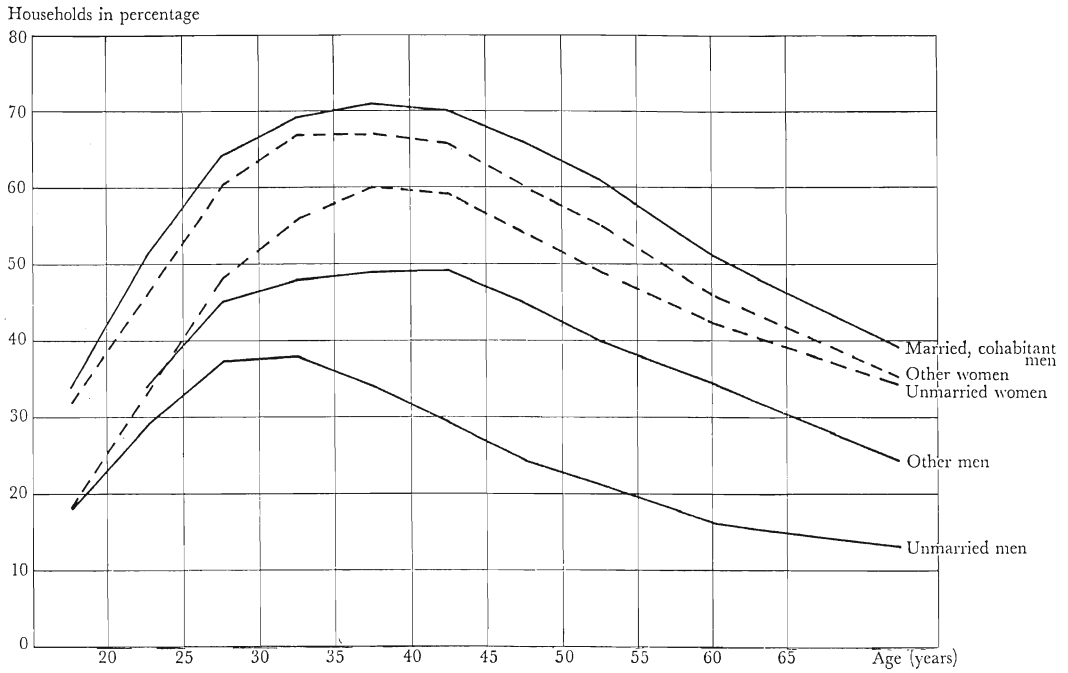
In 1960 widows and widowers had the highest number of room units per person, with 1.8. Also the households of unmarried women had a high room unit number per person, of 1.7. Households headed by married cohabiting men had the lowest number of room units per person. In these cases the room unit number was 1.09 per person. The number of room units per person is less the larger the household is. The one-person households thus have an average of 2.3 room units per person, whereas households with five to six members have about 0.8 room units per person.

The number of room units per person goes up with increasing age from 40 years on upwards. Among those less than 40 years old there is no appreciable relationship between the age of the head of the household and the number of room units per person. This relationship is to be expected since the size of the households usually tends to decline when the head of the household has passed 40 years of age at the same time as income reaches its maximum.

The importance of the income to the number of room units per person has been analysed for households the heads of which are born on the 15th of a certain month. As a rule the number of room units per person increases with increasing income. The extent to which the number of room units depends on income has also been investigated for households of a given size and with different numbers of children for households headed by married, cohabitant men. At a given household size the previously found relationship remains between income and number of room units. At a given number of children a positive relationship is obtained, but the differences in the number of rooms between the various income groups are not particularly large.

The median number of rooms (excluding kitchen) was 2.8 for all households in 1960 compared to 2.4 in 1945. Households which are headed by married, cohabitant men have increased their space standard the most and had 3.1 rooms in 1960 against 2.5 rooms in 1945. Households with unmarried heads had an unchanged median number of rooms of 2.0 rooms for unmarried men and 1.6 rooms for unmarried women. The other household categories had increased their median size from 2.1 to 2.3 rooms from 1945 to 1960.

The larger the household, the greater the increase of the dwelling unit size has been

Source: BR 60:II, Tab. 26.

Figure B. Share of households with modern dwelling units arranged by head of household's sex, age and marital status. All Sweden 1960

between 1945 and 1960. Thus the single person households have increased the median value by 0.2 units to 1.6 rooms, whereas households with five or more members have increased by 0.7 units to approximately 4 rooms.

The presence of children seems to have played an important part in the increase of the standard of the households with regard to size of dwelling unit. Households without children of less than 16 years of age thus have increased the median value by only 0.2 rooms from 1945 to 1960. Households with one child and households with two or more children have had the median value increased by 0.6 and 0.7 rooms respectively.

It is obvious that the space standard during the period 1945—1960 has been increased in particular for families with children, whereas other types of households have made much smaller gains.

For a long time an objective of the housing policy has been to reduce overcrowdedness. Regarded as overcrowded are households, where the quotient between the number of household members and the number of rooms (kitchen not included) exceeds two. With this definition of overcrowded living conditions, 8 percent of all households in Sweden were overcrowded in 1960. In 1945 the corresponding figure was 21 percent. The reduction of overcrowdedness was largest

for households headed by married cohabitant men. More than 25 percent of these households were overcrowded in 1945 as compared to 10 percent in 1960. With regard to the equipment standard of the households, a comparison with 1945 has not been possible as statistical information of the equipment standard for the various household categories in 1945 is very incomplete.

In 1960 modern dwelling units were most common among households headed by married, cohabitant men. They were least common among households headed by unmarried persons. Figure B shows the share of households in Sweden with modern dwelling units in 1960. Modern dwelling units are defined as those having at least piped water and drains, central heating, w.c. and bath- or showerroom.

The share of households with modern dwelling units is largest where the head of the household is between 35 and 45 years old. The share of households with modern dwelling units increases when the number of household members increases. Incomes of the household are also of importance to the equipment standard. The higher the income, the larger is the share of households with modern dwelling units.

The results mentioned here with regard to the equipment standard apply to households in sparsely as well as densely populated areas, but the share of modern dwelling units is usually on a lower level for the households in the sparsely populated areas compared to those of densely populated areas owing to the difference in the standard of the dwelling units in both types of areas.

THE HOUSEHOLDS AND THEIR CHOICE OF TYPE OF HOUSE (CHAPTER 8)

The analysis of the choice of type of house has been restricted to the households of the densely populated areas. Furthermore, only the situation in 1960 has been considered, owing to lack of statistics for the year 1945. The fact that only households of the densely populated areas have been included is due to the fact that only these households can actually be regarded as having different types of house from which to choose. In the sparsely populated areas as was previously mentioned, one- and two-family houses dominate.

In 1960 households headed by married cohabitant men, widows and widowers had the highest shares of one- and two-family houses, viz. 37, 29 and 39 percent respectively.

The age of the head of the household and the share of households occupying one- and two-family houses proved to be positively correlated. The share of households occupying one- and two-family houses rises with an increasing number of household members. In the same way the share of one- and two-family houses rises with an increasing number of children of less than 16 years of age.

For households headed by married cohabitant men the share of households living in one- and two-family houses declines with a rising income. This negative relationship remains when the number of children and the size of the household are considered. Furthermore, the negative relationship remains when households are divided on densely populated communities of various sizes.

Tabellbilaga

Tabell B 3 : 1. *Antal färdigställda lägenheter i riket 1946—65*

Number of dwelling units completed in Sweden in 1946—1965

År	Totalt	Ökning/ minskning %	År	Totalt	Ökning/ minskning %
1946[a]	58 000		1957	64 455	+13,3
1947[a]	58 000	0	1958	62 255	− 3,4
1948[a]	48 000	−17	1959	69 318	+11,3
1949	41 551	−13	1960	68 293	− 1,5
1950	43 935	+ 5,7	1961	73 778	+ 8,0
1951	39 784	− 9,4	1962	75 124	+ 1,8
1952	44 736	+12,4	1963	81 405	+ 8,4
1953	51 911	+16,0	1964	87 167	+ 7,1
1954	58 213	+12,1	1965	96 843	+11,1
1955	56 970	− 2,1	Totalt	1 236 644	
1956	56 906	− 0,1			

Anm.: Färdigställda lika med *inflyttningsklara* (efter 1949).

a) Efter beräkningar av bostadsstyrelsen; se BB 1949 och 1950, s. 18.

Källor: BB 1965, tab. I 1, s. 25 och BB 1949 och 1950, tab. A, s. 19.

Tabell B 3 : 2. *I småhus 1949—65 nybyggda lägenheter fördelade efter lägenhetsstorlek. Hela riket*

New-built dwelling units in 1949—1965 in one- and two-family houses distributed by size of dwelling unit. All Sweden

År	< 2 rk	2 rk	3 rk	4 rk	5+rk	Totalt
1949—50	3,3	9,9	42,6	29,0	15,2	100,0
1951—55	2,3	6,8	36,1	32,9	21,9	100,0
1956—60	1,0	3,4	30,9	40,9	23,7	99,9
1961—65	3,2	2,2	15,0	51,1	28,6	100,1

Källor: BB 1965, tab. I 22, s. 46 och BB 1949 och 1960, tab. 18 A och B, s. 103 resp. 104.

Tabell B 3 : 3. *I flerfamiljshus 1949—65 nybyggda lägenheter fördelade efter lägenhetsstorlek. Hela riket*

New-built dwelling units in 1949—1965 in multi-family houses distributed by size of dwelling unit. All Sweden

År	< 1 rk	1 rk	2 rk	3 rk	4 rk	5+rk	Totalt
1949—50	7,8	8,1	48,4	28,1	5,9	1,8	100,1
1951—55	17,8	9,4	43,3	22,8	5,2	1,6	100,1
1956—60	15,1	9,7	31,6	30,4	10,1	3,1	100,0
1961—65	16,9	8,5	26,9	35,5	9,8	2,4	100,0

Källor: BB 1965, tab. I 22, s. 46 och BB 1949 och 1950, tab. 18 A och B, s. 103 resp. 104.

Tabell B 3 : 4. *I olika hustyper 1949—65 nybyggda lägenheter fördelade efter byggherre. Hela riket*

New-built dwelling units in 1949—1965 in various types of houses distributed according to builder. All Sweden

År	Offentliga sektorn	Kooperativa sektorn	Privata sektorn	Totalt
Småhus				
1949—50	3,0	0,1	96,9	100,0
1951—55	3,1	0,9	95,9	99,9
1956—60	4,1	5,2	90,8	100,1
1961—65	8,4	7,6	84,1	100,1
Flerfamiljshus				
1949—50	44,8	21,4	33,8	100,0
1951—55	44,5	25,8	29,8	100,1
1956—60	39,2	36,9	23,9	100,0
1961—65	46,5	31,2	22,3	100,0

Källor: BB 1965, tab. I 15, s. 40 samt BB 1949 och 1950, tab. 15 A och B, s. 98.

Tabell B 3 : 5. *I flerfamiljshus av olika byggherrar 1961—65 nybyggda lägenheter fördelade efter kommuntyp*

New-built dwelling units in 1961—1965 in multi-family houses by various builders, distributed according to type of commune

Ortsgrupp	Offentliga sektorn	Kooperativa sektorn	Privata sektorn
Städer och köpingar med :			
100 000+invånare	19,1	14,4	25,2
20 000—100 000 invånare	32,3	42,2	41,2
—20 000 invånare	22,0	25,1	22,4
Landskommuner	26,6	18,3	11,2
Totalt	100,0	100,0	100,0

Källa: BB 1965, tab. I 15, s. 40.

Tabell B 3 : 6. *Av olika byggherrar 1961—65 uppförda lägenheter fördelade efter lägenhetsstorlek. Hela riket*

Dwelling units constructed in 1961—1965 by various builders, distributed according to size of dwelling unit. All Sweden

Sektor	Antal lägenheter	< 3 rk	3 rk	4 rk	5+rk	Totalt
Småhus						
Offentlig	9 990	48,0	16,6	26,6	8,8	100,0
Kooperativ	9 906	1,7	11,9	53,9	32,5	100,0
Privat	100 447	1,4	15,0	52,5	31,1	100,0
	Antal lägenheter	< 2 rk	2 rk	3 rk	4+rk	Totalt
Flerfamiljshus[a])						
Offentlig	137 171	32,6	26,1	32,3	9,0	100,0
Kooperativ	91 962	15,9	29,8	40,5	13,8	100,0
Privat	65 681	22,8	23,8	33,8	19,6	100,0

a) Inkl. specialhus.

Källa: BB 1961—65.

Tabell B 3 : 7. *Under 1961—65 rivna lägenheters fördelning på byggnadsperioder i olika ortsgrupper*

Dwelling units demolished in 1961—1965, distributed according to construction periods in various location groups

Ortsgrupp	Totalt	Procent byggda			
		okänt år	före 1901	1901—20	efter 1921
Stor-Stockholm	8 254	8,0	53,8	26,9	11,3
Göteborgsregionen	5 537	0,0	65,9	25,8	8,3
Städer och köpingar med 100 000+inv.	13 680	0,5	64,2	26,6	8,8
20 000—100 000 inv.	20 499	4,3	59,2	31,2	5,2
—20 000 inv.	7 623	1,7	55,5	38,0	4,8
Landskommuner	2 929	0,9	49,9	36,2	13,0
Hela riket	44 731	2,5	59,1	31,3	7,2

Källa: BB 1961—65.

Tabell B 3 : 8. *Andel 1961—65 rivna lägenheter av 1960 års bestånd med hänsyn till byggnadsperiod och ortsgrupp*

Share of in 1961—1965 demolished dwelling units of total stock of 1960 with regard to construction period and location group

Ortsgrupp	Antal lägenheter 1960 Byggda				Rivning 1961—65 (i % av beståndet)			
	före 1901[a]	1901—20	efter 1921	Totalt	före 1901[a]	1901—20	efter 1921	Totalt
Stor-Stockholm	54 338	55 417	324 132	433 887	9,4	4,0	0,3	1,9
Göteborgsregionen	33 999	24 884	143 377	202 260	10,7	5,7	0,3	2,7
Städer med 100 000+inv.	79 259	73 689	410 640	563 588	11,2	4,9	0,3	2,4
Övriga städer	132 496	119 998	634 731	887 225	12,4	7,0	0,2	3,2
Landsbygd	368 918	185 183	670 181	1 224 282	0,6	1,1	0,1	0,2
Hela riket	580 673	378 870	1 715 552	2 675 095	4,7	3,7	0,2	1,7

a) Inkl. gruppen »okänt år».

Källor: BR 60 : II, tab. 1 och BR 60 : I, tab. 1. BB 1961—65.

Tabell B 3 : 9. *Andel 1961—65 rivna lägenheter av 1960 års bestånd med hänsyn till lägenhetsstorlek och ortsgrupp*

Share of in 1961—1965 demolished dwelling units of total stock of 1960 with regard to size of dwelling unit and location group

Ortsgrupp	Antal lägenheter 1960[a]					Rivning 1961—65 (i % av beståndet)				
	< 1 rk	1 rk	2 rk	3+rk	Totalt	< 1 rk	1 rk	2 rk	3+ rk	Totalt
Stor-Stockholm	68 501	90 185	123 874	151 327	433 887	1,6	3,8	1,8	1,0	1,9
Göteborgsregionen	16 909	52 063	63 764	69 524	202 260	1,9	6,8	1,6	0,9	2,7
Städer med 100 000+inv.	82 482	140 492	176 338	163 415	563 588	1,7	4,9	1,9	1,2	2,4
Övriga städer	93 594	163 282	296 147	332 987	887 225	3,4	6,7	2,5	1,4	3,2
Landsbygd	50 839	166 804	374 019	629 007	1 224 282	0,8	0,6	0,2	0,1	0,2
Hela riket	227 275	470 578	846 504	1 125 409	2 675 095	2,3	4,2	1,4	0,7	1,7

a) Exkl. gruppen »uppg. saknas».

Källor: BR 60 : II, tab. 2 och BR 60 : I, tab. 1. BB. 1961—65.

Tabell B 6 : 1. *Folkmängdens fördelning efter kön och civilstånd 1960*

Population distributed by sex and marital status in 1960

Civilstånd	Glesbygd		Tätorter		Hela riket	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Antal						
Ogifta under 20 år	318 171	286 481	831 143	798 804	1 149 314	1 085 285
Ogifta över 20 år	250 468	127 761	369 253	373 115	619 721	500 876
Gifta	456 000	455 145	1 325 497	1 327 469	1 781 497	1 782 614
Änkor/änklingar	46 654	81 992	75 995	216 494	122 649	298 486
Skilda	9 698	9 104	55 817	80 068	65 515	89 172
Samtliga	1 080 991	960 483	2 657 705	2 795 950	3 738 696	3 756 433
Relativ fördelning						
Ogifta under 20 år	29,4	29,8	31,3	28,6	30,7	28,9
Ogifta över 20 år	23,2	13,3	13,9	13,3	16,6	13,3
Gifta	42,2	47,5	49,8	47,5	47,6	47,5
Änkor/änklingar	4,3	8,5	2,9	7,7	3,3	7,9
Skilda	0,9	0,9	2,1	2,9	1,8	2,4
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: FR 60 : III, tab. 12.

Tabell B 6 : 2. *Befolkningens åldersfördelning 1960*

Distribution of population by age in 1960

Ålder	Glesbygd		Tätorter		Hela riket	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Antal						
0—19	318 250	288 029	831 690	805 171	1 149 940	1 093 200
20—24	65 054	45 705	170 735	184 727	235 789	230 432
25—29	51 101	42 368	168 728	173 216	219 829	215 584
30—34	55 063	48 161	181 232	185 684	236 295	233 845
35—39	64 633	57 557	204 191	207 129	268 824	264 686
40—44	69 858	62 012	200 653	203 463	270 511	265 475
45—49	75 897	66 767	193 043	198 038	268 940	264 805
50—54	79 336	69 330	181 812	191 410	261 148	260 740
55—59	75 129	67 597	151 061	167 622	226 190	235 219
60—64	68 425	62 368	122 504	143 162	190 929	205 530
65—w	158 245	150 589	252 056	336 328	410 301	486 917
Samtliga	1 080 991	960 483	2 657 705	2 795 950	3 738 696	3 756 433
Relativ fördelning						
0—19	29,4	29,9	31,5	28,9	31,0	29,5
20—24	6,0	4,8	6,4	6,6	6,3	6,1
25—29	4,7	4,4	6,3	6,2	5,9	5,8
30—34	5,1	5,0	6,8	6,6	6,3	6,2
35—39	6,0	6,0	7,7	7,4	7,2	7,1
40—44	6,5	6,5	7,5	7,3	7,2	7,0
45—49	7,0	7,0	7,3	7,1	7,2	7,1
50—54	7,3	7,2	6,8	6,8	7,0	6,9
55—59	7,0	7,0	5,7	6,0	6,0	6,2
60—64	6,3	6,5	4,6	5,1	5,1	5,4
65—w	14,7	15,7	9,4	12,0	10,8	12,7
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: FR 60 : III, tab. 12 och 13.

Tabell B 6 : 3. *Medianinkomst 1960 för inkomsttagare med hänsyn till innehav av förvärvsarbete, kön och civilstånd*

Median income in 1960 for earners with regard to holding of employment, sex and marital status

	Förvärvsarbetande								Ej förvärvsarbetande							
	Män				Kvinnor				Män				Kvinnor			
	og	g	ä	s	og	g	ä	s	og	g	ä	s	og	g	ä	s
Antal																
Glesbygd	6 996	10 804	7 425	8 429	4 672	6 228	4 512	5 849	3 080	4 516	3 474	3 083	2 922	1 814	2 962	3 100
Tätorter	10 207	14 903	12 717	12 872	7 674	7 753	8 313	8 851	3 538	5 881	4 646	4 750	3 800	1 991	4 219	4 100
Hela riket	8 831	13 868	10 518	12 348	7 115	7 631	7 763	8 722	3 370	5 212	3 994	4 400	3 497	1 951	3 860	3 968
Relativa medianinkomster. (Gifta, förvärvsarbetande mäns medianinkomst, 13 868 kronor=100)																
Glesbygd	50,4	77,9	53,5	60,7	33,7	44,9	32,5	42,2	22,2	32,6	25,1	22,2	21,0	13,1	21,4	22,4
Tätorter	73,6	107,5	91,7	92,8	55,3	55,9	59,9	63,8	25,5	42,4	33,5	34,3	27,4	14,4	30,4	29,6
Hela riket	63,7	100,0	75,8	89,0	51,3	55,0	56,0	62,9	24,3	37,6	28,8	31,7	25,2	14,1	27,8	28,6

Källa: FR 60 : XI, tab. 20.

Tabell B 6 : 4. *Hushållskvoter för gifta samboende män efter ålder och inkomst 1960. Glesbygd och tätorter*

Household quotas for married, cohabitant men according to age and income in 1960. Sparsely and densely populated areas

Ålder	Totalt antal pers.	Ej tax.	Inkomstklass								Summa ink.tagare	Median-ink.	Bf/ 100 pers.
			—7 999	8 000—11 999	12 000—15 999	16 000—19 999	20 000—23 999	24 000—27 999	28 000—31 999	32 000—			
Glesbygd													
16—24	5 406	75	81	89	92	91	—	100	100	—	5 164	10 605	88
25—29	19 539	80	84	92	92	93	97	100	100	100	19 237	12 008	91
30—34	30 079	89	86	95	96	94	96	95	100	100	29 535	12 643	94
35—39	43 457	87	94	97	97	95	98	100	100	96	42 762	12 343	96
40—49	105 123	95	96	98	98	98	99	100	100	100	103 160	12 308	98
50—64	164 253	93	98	99	99	99	98	99	100	100	160 629	10 074	99
65—	88 997	82	93	97	99	100	100	100	100	100	80 662	5 642	93
Alla g. samb. män	456 852	15 704	137 375	129 947	96 184	40 890	17 848	8 517	3 806	6 584	441 148	10 362	
Tätorter													
16—24	33 943	81	82	93	93	94	97	92	100	100	32 675	12 995	92
25—29	103 039	93	93	98	98	98	97	98	96	100	100 502	16 010	97
30—34	136 832	85	94	97	99	99	99	100	99	99	134 476	17 465	98
35—39	162 229	94	96	98	99	100	100	99	99	99	160 055	18 323	99
40—49	328 687	96	97	99	100	100	99	100	100	99	324 489	18 591	99
50—64	366 979	97	99	99	99	100	100	100	100	100	361 000	15 951	99
65—	161 233	93	98	99	99	100	100	99	100	99	152 656	9 049	98
Alla g. samb. män	1 292 943	27 089	119 557	168 178	307 124	244 311	162 834	99 505	54 268	110 077	1 265 854	16 372	

Tabell B 6 : 5. *Hushållskvoter för ogifta efter kön, ålder och inkomst 1960. Tätorter*

Household quotas for unmarried by sex, age and income in 1960. Densely populated areas

Ålder	Totalt antal pers.	Ej tax.	Inkomstklass							Summa ink.tagare	Median-ink.	Bf/ 100 pers.
			—3 999	4 000— 7 999	8 000— 11 999	12 000— 15 999	16 000— 19 999	20 000— 24 999	25 000—			
Män												
16—19	164 736	—	1	2	3	4	—	—	—	112 401	3 102	1
20—24	137 013	4	4	6	13	18	18	11	27	115 360	7 854	10
25—29	60 096	13	10	18	25	27	39	45	54	54 358	11 970	26
30—34	35 122	18	18	25	26	37	47	62	59	32 283	12 389	34
35—39	28 267	20	23	26	48	43	50	63	61	25 579	11 879	41
40—44	21 109	27	29	39	49	49	55	70	67	18 874	12 036	47
45—49	19 538	27	35	45	55	56	60	58	65	17 666	11 371	51
50—54	18 784	33	52	56	54	62	70	82	84	15 794	10 341	56
55—64	26 847	35	50	68	74	71	73	68	88	22 106	8 057	62
65—	22 891	32	63	74	72	74	87	78	89	15 824	3 384	58
Alla og. män	534 403	104 157	85 251	108 476	108 053	84 950	25 941	10 449	7 129	430 246	6 740	
Kvinnor												
16—19	161 897	—	2	6	9	9	—	—	—	94 704	2 133	3
20—24	106 814	3	6	15	20	34	33	—	—	90 990	6 687	14
25—29	34 215	17	15	27	37	50	70	40	75	30 229	8 872	34
30—34	21 079	29	29	36	54	54	53	92	86	18 452	9 375	47
35—39	19 841	23	18	42	58	56	70	67	82	17 334	9 667	49
40—44	19 237	35	26	43	61	66	78	85	70	16 881	9 364	54
45—49	20 868	25	28	47	65	72	77	88	83	18 301	9 078	56
50—54	25 760	36	40	55	75	67	69	100	86	22 287	7 842	60
55—64	54 782	46	53	69	74	79	84	86	76	45 299	5 822	65
65—	71 783	53	66	75	82	83	91	89	100	55 657	3 706	69
Alla og. kvinnor	536 274	126 141	109 985	135 533	105 727	36 722	13 318	4 741	4 108	410 133	4 828	

Tabell B 6 : 6. *Hushållskvoter för förut gifta efter kön, ålder och inkomst 1960. Tätorter*

Household quotas for previously married by sex, age and income in 1960. Densely populated areas

Ålder	Totalt antal pers.	Ej tax.	Inkomstklass							Summa ink.tagare	Median-ink.	Bf/ 100 pers.
			—3 999	4 000— 7 999	8 000— 11 999	12 000— 15 999	16 000— 19 999	20 000— 24 999	25 000—			
Män												
16—19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20—49	34 578	37	29	37	55	65	72	65	76	31 618	12 560	57
50—64	34 457	57	66	66	83	81	80	90	95	30 894	10 681	76
65—	61 394	55	72	81	86	87	87	87	95	49 043	4 072	75
Samtl. förut gifta män	130 429	18 874	22 256	23 767	24 823	20 656	10 116	4 620	5 316	111 555	8 050	
Kvinnor												
16—19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20—49	58 617	59	72	82	86	88	94	95	75	49 557	7 382	79
50—64	82 202	72	85	92	94	97	95	98	97	68 975	5 819	88
65—	154 680	66	79	88	89	95	89	97	96	117 867	3 629	80
Samtl. förut gifta kvinnor	295 498	59 100	79 182	86 611	42 580	15 493	6 221	3 172	3 140	236 398	4 331	

Tabell B 7 : 1. *Hushållens fördelning efter hushållsföreståndarens kön och civilstånd 1945 och 1960*

Distribution of households by sex and marital status of head of household in 1945 and 1960

Hushållstyp	Glesbygd 1960		Tätorter 1960		Hela riket				
					1960		1945	Ökning 1945—60	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	Antal	%
Ogift man	80 760	12,6	113 949	5,9	194 709	7,5	149 800	44 909	30,0
Gift ej samboende man	3 140	0,5	13 867	0,7	17 007	0,7	10 400	6 607	63,5
Änkling	32 014	5,0	59 998	3,1	92 012	3,6	89 500	40 233	45,0
Frånskild man	5 674	0,9	32 047	1,7	37 721	1,5			
Gift samboende man	433 550	67,3	1 280 034	66,0	1 713 584	66,3	1 453 600	259 984	17,9
Ogift kvinna	29 336	4,6	173 611	9,0	202 947	7,9	170 800	32 147	18,8
Gift ej samboende kvinna	2 028	0,3	19 968	1,0	21 996	0,9	12 500	9 496	76,0
Änka	52 515	8,2	181 011	9,3	233 526	9,0	195 800	105 438	53,8
Frånskild kvinna	3 914	0,6	63 798	3,3	67 712	2,6			
Hushåll utan föreståndare	43	0,0	894	0,0	937	0,0	..	..	..
Samtliga	642 974	100,0	1 939 177	100,0	2 582 151	100,0	2 082 400	498 814	24,0

Källor: BR 60 : II, tab. 15 och BoH, tab. 85, s. 133.

Tabell B 7 : 2. *Bostadsföreståndarnas åldersfördelning 1945 och 1960. Hela riket*

Age distribution of heads of households in 1945 and 1960. All Sweden

Ålder	Ogift man		Ogift kvinna		Gift sam-boende man		Förut gift man		Förut gift kvinna	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
—34	22,2	26,3	15,9	21,2	22,1	18,6	16,3	2,9	18,1	3,1
35—49	36,1	28,4	29,3	17,4	39,3	36,7		14,4		13,9
50—64	27,8	29,2	32,8	30,8	27,1	30,6	32,5	27,2	38,3	30,8
65—	13,9	16,1	22,0	30,6	11,5	14,1	51,2	55,5	43,6	52,2
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal bf.	149 800	194 709	170 800	202 947	1 453 600	1 713 584	89 500	129 733	195 800	301 238

Källor: BoH, tab. 95, s. 143 och BR 60 : II, tab. 15.

Tabell B 7 : 3. *Antal medlemmar per 100 hushåll med hänsyn till hushållsföreståndarens kön och civilstånd 1945 och 1960*

Number of members per 100 households with regard to sex and marital status of head of household in 1945 and 1960

Hushållstyp	Glesbygd 1960	Tätorter 1960	Hela riket 1960	Hela riket 1945	Förändring 1945—60
Ogift man	201,2	150,7	171,6	194,7	—23,1
Gift ej samboende man	176,7	155,1	159,1	181,7	—22,6
Änkling	198,2	165,7	177,0	224,0	—49,7
Frånskild man	187,8	164,0	167,5		
Gift samboende man	369,1	335,1	343,7	364,6	—20,9
Ogift kvinna	150,1	132,3	134,9	164,3	—29,4
Gift ej samboende kvinna	247,5	229,2	230,9	254,4	—23,5
Änka	189,9	160,3	166,9	220,2	—42,2
Frånskild kvinna	241,2	214,6	216,1		
Hushåll utan föreståndare	360,5	356,3	356,5	..	..
Samtliga hushåll	311,2	275,4	284,3	314,8	—30,5

Källor: BR 60 : II, tab. 15 och BoH, tab. 88 och 95, s. 137 resp. 143.

Tabell B 7 : 4. *Antal vuxna och antal barn under 16 år per 100 hushåll efter bostadsföreståndarens kön, civilstånd och ålder 1945 och 1960. Hela riket*

Number of adults and number of children of less than 16 years of age per 100 households according to sex, marital status of head of household and age in 1945 and 1960. All Sweden

Bostadsföreståndare	Vuxna		Barn	
	1945	1960	1945	1960
Ogifta män				
—34	160,0	154,6	8,5	14,3
35—64	201,7	168,9	9,5	7,5
65—	172,7	157,1	3,0	1,8
Gifta samboende män				
—34	218,1	208,4	115,6	135,5
35—64	277,7	260,8	107,7	102,9
65—	293,3	242,0	13,8	6,4
Övriga män[a]				
—64	209,9	159,6	40,4	28,1
65—	185,9	151,7	6,6	5,9
Ogifta kvinnor				
—34	138,6	120,9	10,4	13,3
35—64	166,5	132,4	6,6	5,3
65—	146,8	130,2	1,3	0,7
Övriga kvinnor[a]				
—64	219,1	170,2	39,6	49,2
65—	167,6	139,5	3,7	3,0

a) Häri ingår 1960 gifta ej samboende män resp. kvinnor, så ej 1945, då dessa särredovisades.

Källor: BoH, tab. 91 s. 141 och BR 60 : II, tab. 16.

Tabell B 7 : 5.*Hushållens procentuella fördelning efter antal barn under 16 år 1945 och 1960*

Distribution in percentage of households by number of children of less than 16 years of age in 1945 and 1960

Antal barn under 16 år	Glesbygd		Tätorter		Hela riket	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960
0	54,7	61,2	60,3	60,5	58,3	60,7
1	20,5	17,2	22,8	20,2	22,0	19,4
2	13,3	12,7	11,6	13,4	12,2	13,2
3	6,4	5,7	3,6	4,3	4,6	4,6
4	2,8	2,1	1,1	1,1	1,7	1,4
5 o.fl.	2,3	1,1	0,6	0,5	1,2	0,7
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källor: BoH, tab. 92, s. 142 och BR 60 : II, tab. 15.

Tabell B 7 : 6. *Antal boende av olika kategorier per 100 hushåll 1945 och 1960*

Number of residents of various categories per 100 households in 1945 and 1960

	Glesbygd		Tätorter		Hela riket	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960
Familjemedlemmar[a]	310	280	263	259	280	264
Anhöriga[b]	27	22	12	7	17	10
Övriga	16	9	19	10	18	10
Samtliga boende	353	311	294	276	315	284

a) Bostadsföreståndare+maka+bostadsföreståndarens och/eller makas barn.
b) Närmare släkt än kusiner till bostadsföreståndaren och dennes maka.

Källor: BoH, tab. 86 och 89 samt BR 60 : II, tab. 14 och 15.

Tabell B 7 : 7. *Hushåll fördelade med hänsyn till hushållens sammansättning 1960. Hela riket*

Households distributed with regard to the composition of households in 1960. All Sweden

Antal hushåll bestående av	Hela riket		Tätorter		Glesbygd	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Enbart bostadsföreståndaren	521 760	20,2	416 853	21,5	104 907	16,3
Bf+barn	128 805	5,0	99 015	5,1	29 790	4,6
Bf+annan person	175 816	6,8	113 186	5,8	62 630	9,7
Bf+barn+annan person	41 249	1,6	29 195	1,5	12 054	1,9
Bf+maka	497 110	19,3	384 572	19,8	112 538	17,5
Bf+maka+barn	1 056 277	40,9	794 538	41,1	261 739	40,8
Bf+maka+annan person	41 700	1,6	28 820	1,5	12 880	2,0
Bf+maka+barn+ annan person	118 497	4,6	72 104	3,7	46 393	7,2
Utan bostadsföreståndare	937	0,0	894	0,0	43	0,0
Summa hushåll	2 582 151	100,0	1 939 177	100,0	642 974	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 28.

Tabell B 7 : 8. *Hushåll med gift samboende man som föreståndare fördelade efter inkomst 1960*

Households headed by married cohabitant man distributed by income in 1960

Taxerad inkomst	Glesbygd	Tätorter	Hela riket
Ej taxerad	3,1	2,0	2,3
— 7 999	29,6	9,1	14,3
8 000—11 999	28,7	13,0	17,1
12 000—15 999	21,3	23,8	23,2
16 000—19 999	9,0	19,0	16,4
20 000—23 999	4,0	12,6	10,4
24 000—27 999	1,9	7,7	6,2
28 000—31 999	0,9	4,2	3,4
32 000—	1,5	8,6	6,7
Summa	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60, råtabell BI 4.

Tabell B 7 : 9. *Hushåll, utom hushåll med gift samboende man som föreståndare, fördelade efter inkomst 1960. Hela riket*

Households, other than those headed by married, cohabitant man, distributed by income in 1960. All Sweden

Taxerad inkomst	Ogifta män	Ogifta kvinnor	Förut gifta män	Förut gifta kvinnor	Gifta ej samb. män och kvinnor	Samtliga
Ej taxerad	8,9	13,2	12,1	19,2	16,7	14,3
— 3 999	15,7	19,3	21,2	29,2	14,2	21,9
4 000— 7 999	19,8	22,3	20,7	28,6	18,9	23,5
8 000—11 999	23,7	24,3	19,5	13,6	22,7	19,7
12 000—15 999	19,2	11,9	13,3	5,1	13,5	11,5
16 000—19 999	7,1	5,2	6,4	2,1	6,8	4,8
20 000—24 999	3,2	2,1	2,9	1,1	3,0	2,2
25 000—	2,4	1,7	3,9	1,1	4,2	2,1
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60, råtabell BI 9.

Tabell B 7 : 10. *Antal rumsenheter per person efter hushållsstorlek och antal barn under 16 år 1960. Tätorter*

Number of room units per person according to size of household and number of children of less than 16 years of age. Densely populated areas

Antal medlemmar	Antal barn									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	2,19									
2	1,58	1,27								
3	1,26	1,10	1,03							
4	1,09	1,01	0,93	0,83						
5	1,00	0,92	0,89	0,81	0,72					
6	0,93	0,85	0,81	0,78	0,71	0,64				
7	0,87	0,80	0,74	0,71	0,70	0,62	0,56			
8	0,82	0,74	0,70	0,66	0,64	0,61	0,56	0,45		
9	0,76	0,73	0,67	0,63	0,57	0,56	0,55	0,50	0,56	
10+[a]	0,67	0,74	0,57	0,57	0,54	0,51	0,50	0,49	0,47	0,49

a) Under antagandet att klassen innehåller 10,67 personer oavsett barnantal.

Källa: BR 60 : II, tab. 19.

Tabell B 7 : 11. *Antal rumsenheter per person efter hushållsstorlek och antal barn under 16 år 1960. Glesbygd*

Number of room units per person according to size of household and number of children of less than 16 years of age in 1960. Sparsely populated areas

Antal medlemmar	Antal barn									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	2,94									
2	1,78	1,62								
3	1,34	1,21	1,12							
4	1,11	1,05	0,97	0,91						
5	0,96	0,91	0,89	0,82	0,71					
6	0,83	0,81	0,79	0,77	0,70	0,62				
7	0,74	0,73	0,71	0,69	0,68	0,61	0,63			
8	0,64	0,64	0,65	0,63	0,61	0,59	0,54	0,63		
9	0,58	0,56	0,60	0,57	0,55	0,54	0,53	0,48	—	
10+[a]	0,45	0,48	0,49	0,48	0,49	0,47	0,46	0,45	0,45	0,43

a) Under antagande av att klassen innehåller 10,77 personer oavsett barnantal.

Källa: BR 60 : II, tab. 19.

Tabell B 7 : 12. *Hushållens procentuella fördelning efter lägenhetsstorlek 1945 och 1960 med hänsyn till bostadsföreståndarens kön och civilstånd. Hela riket*

Percentagewise distribution of households according to size of dwelling unit in 1945 and 1960 with regard to sex and marital status of head of household. All Sweden

Lägenhetsstorlek	Ogifta män		Gifta samb. män		Övriga män		Ogifta kvinnor		Övriga kvinnor		Samtliga	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
< 1 rk	26,3	21,5	6,3	2,4	17,0	14,2	33,4	32,0	18,1	13,5	11,7	8,3
1 rk	24,8	28,1	24,5	11,8	29,2	27,9	27,8	30,0	29,2	26,9	25,5	17,2
2 rk	22,2	25,1	34,0	33,8	26,4	29,3	20,9	22,3	26,8	30,7	31,0	31,6
3 rk	13,3	14,0	18,3	28,1	13,4	16,3	9,3	9,6	12,8	16,6	16,4	23,4
4 rk	6,8	6,5	8,8	14,5	7,3	7,2	4,3	3,5	6,4	7,1	8,0	11,7
5+rk	6,6	4,4	8,1	9,3	6,7	4,8	4,3	2,4	6,7	5,0	7,4	7,6
Uppgift saknas	—	0,4	—	0,1	—	0,3	—	0,2	—	0,2	—	0,2
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabell B 7 : 13. *Hushåll med förut gifta som bostadsföreståndare procentuellt fördelade efter lägenhetsstorlek 1960. Hela riket*

Households with previously married persons as head of household percentagewise distributed by size of dwelling unit in 1960. All Sweden

Lägenhetsstorlek	Änklingar	Frånskilda män	Änkor	Frånskilda kvinnor
< 1 rk	8,9	23,9	12,4	17,2
1 rk	25,0	34,1	25,9	30,6
2 rk	32,1	24,6	30,2	31,8
3 rk	19,1	10,7	17,5	13,5
4 rk	8,9	3,9	8,0	4,3
5+rk	5,8	2,4	5,8	2,5
Uppgift saknas	0,2	0,4	0,2	0,1
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 25.

Tabell B 7 : 14. *Hushåll av olika storlek procentuellt fördelade efter lägenhetsstorlek 1945 och 1960. Hela riket*

Households of various sizes percentagewise distributed on the basis of size of dwelling unit in 1945 and 1960. All Sweden

Lägenhets-storlek	Antal boende och år																			
	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10+	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
< 1 rk	38,2	28,6	11,5	5,3	7,3	2,6	4,8	1,5	3,8	1,1	3,0	0,9	2,9	0,8	2,5	0,8	1,8	0,8	2,3	0,9
1 rk	31,1	33,2	32,6	22,0	28,7	13,5	20,3	6,7	13,2	3,7	10,1	2,6	8,2	2,0	6,7	1,4	8,5	1,5	5,9	1,2
2 rk	18,8	23,6	32,0	37,8	34,9	37,4	35,0	32,4	32,0	24,1	29,0	18,3	26,8	13,7	26,6	11,6	22,9	10,5	25,6	8,5
3 rk	6,9	9,3	13,8	21,9	16,4	27,8	20,7	31,3	22,9	31,4	23,7	30,5	24,6	28,7	25,1	28,1	24,6	25,9	24,3	21,7
4 rk	2,8	3,2	5,8	8,4	7,1	12,2	10,1	17,3	13,5	21,8	15,1	24,0	15,8	26,8	17,1	27,6	16,8	29,8	19,4	31,5
5+rk	2,2	1,8	4,3	4,5	5,6	6,4	9,1	10,7	14,6	17,8	19,1	23,6	21,7	27,8	22,0	30,3	25,4	31,3	22,5	35,8
Uppgift saknas	—	0,3	—	0,1	—	0,1	—	0,1	—	0,1	—	0,1	—	0,2	—	0,2	—	0,2	—	0,4
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källor: BoH, tab. 107, s. 158 och BR 60 : II, tab. 18.

Tabell B 7 : 15. *Hushåll med olika antal barn under 16 år procentuellt fördelade efter lägenhetsstorlek 1945 och 1960. Hela riket*

Households with various number of children of less than 16 years of age distributed in percentage by size of dwelling unit in 1945 and 1960. All Sweden

Lägenhetsstorlek	Antal barn under 16 år											
	0		1		2		3		4		5+	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960	1945	1960
<1 rk	15,5	12,0	7,4	3,1	5,3	1,7	4,5	1,2	4,3	1,0	3,3	1,1
1 rk	26,7	22,2	27,7	13,0	22,0	7,2	16,0	4,5	12,2	3,5	10,7	2,9
2 rk	28,7	31,1	34,0	35,2	35,1	32,6	33,1	26,8	34,4	22,2	33,5	17,0
3 rk	14,8	19,8	17,0	27,3	19,4	30,4	21,6	31,3	22,7	31,8	27,1	31,4
4 rk	7,4	8,9	7,4	13,2	9,5	17,1	11,7	20,5	13,4	23,1	13,6	27,0
5+rk	6,9	5,8	6,5	8,1	8,7	10,9	13,1	15,6	13,0	18,3	11,8	20,4
Uppgift saknas	—	0,2	—	0,1	—	0,1	—	0,1	—	0,1	—	0,2
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källor: BoH, tab. 107, s. 158 samt BR 60 : II, tab. 18.

Tabell B 7 : 16. *Procentuell andel trångbodda hushåll efter föreståndarens kön och civilstånd 1945 och 1960*

Percentagewise share of overcrowded dwelling households by sex and marital status of head of household in 1945 and 1960

Hushållsföreståndare	Glesbygd 1960	Tätorter 1960	Hela riket	
			1960	1945
Ogifta män	3,6	3,4	3,5	6,2
Ogifta kvinnor	1,9	1,4	1,4	4,0
Gifta samb. män	11,6	10,8	11,0	26,7
Gifta ej samb. män	4,4	3,6	3,7	6,1
Gifta ej samb. kvinnor	12,0	8,4	8,8	14,1
Förut gifta män	3,6	2,9	3,1	9,3
Förut gifta kvinnor	3,8	3,5	3,6	9,9
Samtliga hushåll	9,0	8,1	8,3	20,9

Källor: BoH tab. 121, s. 172 och BR 60 : II, tab. 25.

Tabell B 7 : 17. *Procentuell andel trångbodda hushåll efter hushållsstorlek 1945 och 1960*

Percentagewise share of overcrowded dwelling households by size of household in 1945 and 1960

Antal hushålls-medlemmar	Glesbygd		Tätorter		Hela riket	
	1945	1960	1945	1960	1945	1960
3	23,3	9,8	36,1	16,1	32,1	14,6
4	16,6	6,6	25,1	7,3	21,9	7,1
5	43,9	27,3	51,4	29,1	48,0	28,5
6	41,1	22,2	42,0	20,8	41,5	21,4
7	62,3	46,7	62,8	43,8	62,5	45,1
8+	70,9	57,0	65,2	47,9	69,2	52,7
Samtliga hushåll	21,2	9,0	20,7	8,1	20,9	8,3

Tabell B 7 : 18. *Procentuell andel trångbodda hushåll av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960*

Percentagewise share of overcrowded dwelling households out of households headed by married, cohabitant man according to size of household and income in 1960

Inkomst	Antal boende								
	Glesbygd			Tätorter			Hela riket		
	3	4	5+	3	4	5+	3	4	5+
Ej tax	19,8	11,8	38,7	19,2	11,3	31,0	19,4	11,5	33,6
— 7 999	10,0	7,6	38,3	20,5	12,3	37,2	14,7	9,4	37,9
8 000—11 999	8,8	5,9	34,1	20,8	10,7	36,0	15,7	8,3	34,9
12 000—15 999	8,5	7,8	28,0	21,1	10,7	36,5	18,6	10,0	33,7
16 000—19 999	6,6	4,5	28,3	15,4	8,1	34,4	14,4	7,6	33,0
20 000—23 999	5,5	1,3	12,3	10,8	4,0	28,6	10,4	3,8	25,6
24 000—27 999	2,8	0,0	7,3	8,0	2,3	15,9	7,6	2,1	14,5
28 000—31 999	3,5	2,8	2,8	5,7	2,0	9,0	5,6	2,0	8,3
32 000—	0,0	2,0	2,3	1,5	0,5	2,3	1,4	0,6	2,3
Samtliga	8,8	6,3	30,4	15,3	7,1	28,4	13,8	6,9	29,1

Källa: BR 60, råtabell I 4.

Tabell B 7 : 19. *Samtliga hushålls samt trångbodda hushålls procentuella fördelning efter lägenhetens kvalitetsgrupp 1960*

Percentagewise distribution of all households and overcrowded households according to quality group of dwelling unit in 1960

Kvalitets-grupp	Glesbygd		Tätorter		Hela riket	
	Samtliga	Trångbodda	Samtliga	Trångbodda	Samtliga	Trångbodda
1	16,5	6,5	54,7	39,0	45,1	30,3
2	8,6	6,8	6,9	6,7	7,3	6,7
3	7,4	7,1	14,0	15,5	12,4	13,2
4	4,2	4,1	5,2	8,4	4,9	7,3
5	13,3	13,6	5,9	6,9	7,8	8,7
6	19,5	24,9	8,7	17,7	11,4	19,6
7	28,2	34,7	3,7	5,1	9,8	13,0
Uppgift saknas	2,3	2,3	0,9	0,7	1,3	1,2
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: BR 60 : II, tab. 20.

Tabell B 7 : 20. *Procentuell andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 1960*

Percentagewise share of households with dwelling units of quality group 1—2 in 1960

Ålder	Glesbygd					Tätorter					Hela riket				
	Ogifta män	Gifta samb. män	Övriga män	Ogifta kvinnor	Övriga kvinnor	Ogifta män	Gifta samb. män	Övriga män	Ogifta kvinnor	Övriga kvinnor	Ogifta män	Gifta samb. män	Övriga män	Ogifta kvinnor	Övriga kvinnor
—19	12,1	18,8	—	10,8	14,3	19,3	35,6	66,7	18,9	34,3	18,4	34,1	66,7	18,4	32,5
20—24	16,1	19,3	17,0	24,4	16,5	31,1	55,4	36,1	34,2	48,2	29,0	50,9	34,5	33,7	46,5
25—29	18,7	28,8	16,9	33,1	24,5	41,7	70,3	47,7	49,2	62,4	37,5	64,0	45,1	48,5	60,5
30—34	17,5	35,0	21,9	29,4	25,0	45,5	77,0	51,2	57,1	69,6	37,9	69,4	48,4	55,6	66,8
35—39	16,6	38,7	22,8	29,0	28,0	43,1	78,9	52,4	62,3	70,4	33,7	70,9	48,9	60,1	67,2
40—44	14,7	41,1	22,9	21,5	28,5	40,2	78,7	53,3	61,9	69,8	29,4	70,2	48,9	58,5	66,0
45—49	12,3	39,7	21,5	16,6	26,6	35,2	75,3	49,7	59,0	64,6	24,2	66,3	44,7	54,4	60,2
50—54	11,2	36,4	19,6	15,9	21,3	30,5	70,8	46,0	54,8	60,9	20,8	61,3	40,3	49,4	55,4
55—64	8,2	28,3	15,1	12,4	16,3	26,2	61,6	41,7	49,3	52,8	16,4	51,1	34,1	42,6	46,1
65—w	5,6	16,7	8,5	7,3	9,2	23,8	50,0	33,6	41,1	41,9	13,7	38,6	24,9	33,8	34,6
Samtliga	10,9	31,3	12,0	12,4	13,3	34,6	69,5	40,8	48,0	51,7	24,8	59,8	32,8	42,9	44,7

Källa: BR 60 : II, tab. 26.

Tabell B 7 : 21. *Procentuell andel hushåll med lägenheter av kvalitetsgrupp 1—2 av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter antal barn under 16 år och inkomst 1960*

Percentagewise share of households with dwelling units of quality group 1—2 out of households headed by married, cohabitant man by number of children of less than 16 years of age and income in 1960

Inkomst	Antal barn							
	Glesbygd				Tätorter			
	0	1	2	3+	0	1	2	3+
Ej tax.	10,4	23,3	56,3	29,4	38,1	65,4	69,0	75,3
— 7 999	13,4	21,6	26,6	34,2	35,2	49,8	58,8	67,6
8 000—11 999	23,0	26,8	35,8	41,0	49,7	52,3	61,0	69,5
12 000—15 999	35,0	36,4	35,7	44,7	56,8	61,2	68,0	77,8
16 000—19 999	45,6	45,9	48,8	46,7	66,6	72,4	79,8	81,9
20 000—23 999	56,8	58,6	60,5	56,3	75,7	82,3	83,9	87,3
24 000—27 999	69,1	68,0	79,1	74,8	83,6	87,5	91,4	92,3
28 000—31 999	68,0	83,3	77,7	78,9	86,5	92,2	93,5	95,4
32 000—	87,2	87,0	82,5	92,4	94,3	96,4	96,9	97,6
Samtliga	24,5	34,2	39,7	44,2	61,8	71,9	77,9	81,6

Källa: BR 60, råtabell I 5.

Tabell B 8:1. *Hushåll i olika typer av hus procentuellt fördelade efter bostadsföreståndarens kön, civilstånd och ålder. Tätorter*

Households in various types of houses distributed percentagewise by sex, marital status and age of head of household. Densely populated areas

Bostads-föreståndare	En-familjshus	Två-familjshus	Övriga hus	Samtliga
Ogifta män				
—19	4,9	9,6	85,5	100,0
20—24	4,8	8,0	87,2	100,0
25—29	5,8	7,7	86,5	100,0
30—34	8,1	7,7	84,2	100,0
35—39	10,7	8,4	80,9	100,0
40—44	14,7	9,4	75,9	100,0
45—49	18,5	10,3	71,2	100,0
50—54	21,5	11,7	66,8	100,0
55—64	24,0	13,0	63,0	100,0
65—w	27,3	12,5	60,2	100,0
Samtliga	15,0	10,0	75,0	100,0
Gifta samboende män				
—19	3,8	9,9	86,3	100,0
20—24	5,9	12,2	81,9	100,0
25—29	10,4	10,8	78,8	100,0
30—34	16,7	10,1	73,2	100,0
35—39	22,0	9,7	68,3	100,0
40—44	26,8	9,7	63,5	100,0
45—49	30,9	10,2	58,9	100,0
50—54	32,3	10,6	57,1	100,0
55—64	31,3	12,4	56,3	100,0
65—w	28,2	15,3	56,5	100,0
Samtliga	25,4	11,2	63,4	100,0
Övriga män				
—19	0,0	33,3	66,7	100,0
20—24	5,9	8,2	85,9	100,0
25—29	5,6	6,8	87,6	100,0
30—34	6,3	6,1	87,6	100,0
35—39	8,2	6,9	84,9	100,0
40—44	10,8	6,4	82,8	100,0
45—49	13,0	7,5	79,5	100,0
50—54	15,6	9,2	75,2	100,0
55—64	18,7	11,2	70,1	100,0
65—w	22,3	15,9	61,8	100,0
Samtliga	17,8	12,0	70,2	100,0
därav:				
Gifta ej samboende män	11,3	7,6	81,1	100,0
Änklingar	23,6	15,7	60,7	100,0
Frånskilda män	9,6	7,1	83,3	100,0

Tabell B 8: 1. (forts.)

Bostads-föreståndare	En-familjshus	Två-familjshus	Övriga hus	Samtliga
Ogifta kvinnor				
—19	2,3	7,9	89,8	100,0
20—24	1,8	6,9	91,3	100,0
25—29	1,8	6,2	92,0	100,0
30—34	1,7	5,4	92,9	100,0
35—39	2,8	5,1	92,1	100,0
40—44	4,0	5,6	90,4	100,0
45—49	5,7	6,8	87,5	100,0
50—54	7,5	8,1	84,4	100,0
55—64	9,6	9,7	80,7	100,0
65—w	11,0	10,3	78,7	100,0
Samtliga	7,0	8,2	84,8	100,0
Övriga kvinnor				
—19	7,1	14,3	78,6	100,0
20—24	3,0	7,2	89,8	100,0
25—29	3,0	5,5	91,5	100,0
30—34	4,2	5,3	90,5	100,0
35—39	6,4	6,0	87,6	100,0
40—44	9,3	5,7	85,0	100,0
45—49	11,3	6,9	81,8	100,0
50—54	13,3	8,4	78,3	100,0
55—64	14,0	11,0	75,0	100,0
65—w	13,5	13,6	72,9	100,0
Samtliga	12,3	10,9	76,8	100,0
därav:				
Gifta ej samb. kv.	7,3	7,0	85,7	100,0
Änkor	15,2	13,4	71,4	100,0
Frånskilda kv.	5,6	5,0	89,4	100,0

Källa: BR 60:II, tab. 25.

Tabell B 8 : 2. *Procentuell andel hushåll boende i småhus av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter hushållsstorlek och inkomst 1960. Tätorter*

Percentagewise share of households living in one- and two-family houses out of households headed by married, cohabitant man according to size of household and income in 1960. Densely populated areas

Inkomst	Antal boende			
	2	3	4	5+
Ej tax.	32,2	36,3	38,7	50,4
— 7 999	44,9	50,1	47,6	57,6
8 000—11 999	39,1	45,1	48,6	60,2
12 000—15 999	34,0	35,0	40,3	51,5
16 000—19 999	28,9	30,0	32,9	45,4
20 000—23 999	24,5	26,4	31,5	40,6
24 000—27 999	22,4	25,2	30,6	40,6
28 000—31 999	21,5	22,0	30,2	36,8
32 000—a)	27,1	30,9	38,4	53,7
Samtliga	33,0	33,4	37,1	49,5

a) Medianvärde i sista, öppna klassen är 39 000 kronor.

Källa: BR 60, råtabell BI 4.

Tabell B 8 : 3. *Procentuell andel hushåll boende i småhus av hushåll med gift samboende man som föreståndare efter antal barn under 16 år och inkomst 1960. Tätorter*

Percentagewise share of households living in one- and two-family houses out of households headed by married, cohabitant man according to number of children of less than 16 years of age and income in 1960. Densely populated areas

Inkomst	Antal barn			
	2	3	4	5+
Ej tax.	36,8	31,4	44,4	42,4
— 7 999	49,2	41,2	43,3	46,3
8 000—11 999	43,4	46,0	48,7	55,6
12 000—15 999	39,0	37,0	39,5	43,7
16 000—19 999	33,9	32,0	31,7	36,9
20 000—23 999	29,5	28,3	27,9	35,1
24 000—27 999	26,1	26,7	31,8	33,5
28 000—31 999	24,9	25,0	28,6	35,1
32 000—a)	34,6	34,5	39,4	51,8
Samtliga	37,4	34,1	36,1	43,2

a) Medianvärde i sista, öppna klassen är 39 000 kronor.

Källa: BR 60, råtabell BI 5.

Tabell B 8 : 4. *Medianbyggnadsår för lägenheter i småhus och samtliga hus efter inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter*

Median year of construction of dwelling units in one- and two-family houses and all houses according to income in 1960. Household headed by married, cohabitant man. Densely populated areas

Inkomst	Småhus	Samtliga hus	Inkomst	Småhus	Samtliga hus
Ej tax.	1932	1940	22 000—23 999	1940	1946
— 7 999	1925	1928	24 000—24 999	1942	1948
8 000— 9 999	1931	1932	25 000—25 999	1944	1946
10 000—11 999	1933	1935	26 000—27 999	1944	1947
12 000—13 999	1935	1940	28 000—29 999	1940	1945
14 000—15 999	1937	1942	30 000—31 999	1945	1948
16 000—17 999	1938	1943	32 000—35 999	1939	1946
18 000—19 999	1941	1945	36 000—39 999	1942	1946
20 000—21 999	1940	1945	40 000—	1938	1940

Källa: BR 60, råtabell BI 3 A.

Tabell B 8 : 5. *Antal hushåll boende i lägenheter av olika storlek med hänsyn till hustyp och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter*

Number of households living in dwelling units of various sizes with regard to type of house and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas

Inkomst	Hushåll i småhus					Hushåll i flerfamiljshus				
	Antal	Därav i %				Antal	Därav i %			
		4+rk	3 rk	2 rk	<2 rk		4+rk	3 rk	2 rk	<2 rk
Ej tax.	9 452	32,6	29,1	25,9	12,4	15 803	7,6	20,8	32,1	39,5
— 7 999	55 321	24,0	31,5	32,8	11,7	60 854	4,8	14,5	38,1	42,6
8 000— 9 999	27 572	31,0	34,2	26,1	8,7	31 496	4,8	16,9	42,8	35,5
10 000—11 999	48 319	30,7	32,9	27,6	8,8	58 254	4,6	17,5	48,2	29,7
12 000—13 999	61 243	33,3	33,4	25,0	8,3	83 683	4,1	17,4	50,9	27,6
14 000—15 999	57 197	33,7	34,6	24,4	7,3	101 590	4,4	20,9	50,6	24,1
16 000—17 999	43 577	38,0	36,0	20,3	5,7	87 457	4,8	22,7	50,7	21,8
18 000—19 999	36 602	36,5	40,0	18,6	4,9	74 924	6,4	26,4	48,6	18,6
20 000—21 999	27 511	43,0	36,8	15,1	5,1	63 357	8,4	29,3	45,2	17,1
22 000—23 999	19 539	45,7	33,9	16,5	3,9	51 068	9,6	29,6	43,1	17,7
24 000—24 999	7 461	53,4	31,2	12,1	3,3	22 166	13,8	30,4	42,4	13,4
25 000—25 999	7 490	52,8	33,9	11,3	2,0	18 814	14,0	34,0	37,4	14,6
26 000—27 999	12 713	57,7	31,6	8,3	2,4	30 260	16,2	36,0	35,4	12,4
28 000—29 999	8 183	63,1	25,8	7,4	3,7	22 407	22,6	36,9	28,0	12,5
30 000—31 999	6 070	66,2	27,9	5,0	0,9	17 305	26,2	37,9	29,1	6,8
32 000—35 999	10 328	74,0	21,6	3,2	1,2	22 588	34,1	37,3	21,9	6,7
36 000—39 999	7 278	83,0	13,7	2,9	0,4	13 831	45,0	33,2	17,5	4,3
40 000—	23 342	91,9	7,4	0,5	0,2	31 950	66,8	21,7	9,9	1,6

Källa: BR 60, råtabell BI 3 A.

Tabell B 8 : 6. *Procentuell andel hushåll boende i lägenheter av kvalitetsgrupp 1 efter hustyp och inkomst 1960. Hushåll med gift samboende man som föreståndare. Tätorter*

Percentagewise share of households living in dwelling units of quality group 1, according to type of house and income in 1960. Households headed by married, cohabitant man. Densely populated areas

Inkomst	Småhus	Flerfamiljshus	Inkomst	Småhus	Flerfamiljshus
Ej tax.	36,1	49,9	22 000—23 999	68,3	79,5
— 7 999	20,5	43,7	24 000—24 999	70,8	85,6
8 000— 9 999	34,1	50,0	25 000—25 999	74,6	82,0
10 000—11 999	38,1	55,4	26 000—27 999	82,7	87,0
12 000—13 999	43,0	59,8	28 000—29 999	77,9	88,7
14 000—15 999	45,9	65,7	30 000—31 999	83,1	90,7
16 000—17 999	50,6	69,1	32 000—35 999	88,3	93,3
18 000—19 999	60,6	76,1	36 000—39 999	91,3	92,6
20 000—21 999	63,3	78,3	40 000—	95,1	46,1

Källa: BR 60, råtabell BI 3 A.

Litteratur

Arbetsmarknadsstyrelsens regionsindelning 1961, Karlshamn 1961

Arbetsmarknadsstyrelsen, *Befolkning och näringsliv*, Karlshamn 1958

Arbetsmarknadsstyrelsen, *Samhällsservice och lokaliseringsverksamhet*, Karlshamn 1960

Arpi, G., Stadsregionen som lokaliseringsgrundval, *Svensk sparbankstidskrift* 1965 : 4, s. 127—138

Bentzel, R., m.fl., *Den privata konsumtionen i Sverige 1931—65*, Uppsala 1957

Bentzel, R. — Lindbeck, A. — Ståhl, I., *Bostadsbristen. En studie av prisbildningen på bostadsmarknaden*, Uppsala 1963

Boalt, Carin, m.fl., *Om konsumtionsforskning, en översikt ur sociologisk synpunkt*, Enskilda Utrednings Institutet AB, Solna 1963

Boalt, G. — Holm, L., *Bostadssociologi*, Stockholm 1959

Bostäder och hushåll, *SOS*, Stockholm 1952

Brivkalne, Mirdza, Kontrollundersökningen i samband med 1960 års folkräkning, *Statistisk tidskrift* 1964 : 2

Byggfackens Industriutredning del 7, *Byggindustrins rationaliseringsproblem*, Stockholm 1962

Carlsson, A., Bostadspolitik och rörlighet, *Arbetsmarknaden* 1963 : 10, s. 228—232

Clark, L. H. (ed.), *Consumer Behavior, Volume I: The Dynamics of Consumer Reaction*, New York 1955

Clark, L. H. (ed.), *Consumer Behavior, Volume II: The Life Cycle and Consumer Behavior*, New York 1955

Dahlström, E., *Trivsel i Söderort*, Stockholm 1951

Duncan, O. D., Reiss, Jr, A. J., *Social Characteristics of Urban and Rural Communities*, New York 1956

Foote, Nelson N. (ed.), *Household Decision-Making. Consumer Behavior, Volume IV*, New York 1961

Gibbs, J. P. (ed.), *Urban Research Methods*, Princeton, New Jersey 1961

Glick, P. C., The Family Cycle, *American Sociological Review*, 1947, XII s. 164—174

Gottlieb, M., *Estimates of Residential Building, United States, 1840—1939*, New York 1964

Grebler, L., Blank, D. M., Winnick, L., *Capital Formation in Residential Real Estate, Trends and Prospects*, Princeton University Press 1956

Herner, E., Statistik över byggande och bostäder 1, *Byggforskningen, Informationsblad* 1966 : 28, Stockholm 1966

Herner, E., Statistik över byggande och bostäder 2, *Byggforskningen, Informationsblad* 1966 : 29, Stockholm 1966

Holm, P., Bostadsmarknaden i ett expanderande samhälle, *SOU* 1964 : 3

Landström, L., Höghus och låghus i småstadsmiljö, *Statens nämnd för byggnadsforskning, rapport nr 48*, Stockholm 1958

Lindbeck, A., *Rent Control as an Instrument of Housing Policy*, International Economic Association, Conference on the Economic Problems of Housing, 1965

Lundevall, O., Bostadsmarknaden i Norden, *att bo* 1963 : 5, s. 153—166

v. Matern, Å., Egnahemsrörelsen, *att bo* 1965 : 6, s. 171—183

Medin, K., Kvalitetskontrollen i offentlig statistik — produktion, *Statistisk tidskrift* 1961 : 7

Muth, R., The Demand for Non-Farming Housing i Harberger, A. (ed.), *The Demand for Durable Goods*, Chicago 1960

Nordling, C. O., Hur skall 1965—70 års bostadsproduktion fördelas på lägenhetstyper och hustyper, *att bo* 1963 : 6, s. 201—208

Nordling, G., Kontinuitet i tätortsstatistiken?, *Plan* 1962 : 5, s. 196—205

Näringslivets bostadsutredning 1 : *Bygga om.*

Förnyelse av äldre hyreshus, Stockholm 1963, 2: *Fri hyresmarknad,* Stockholm 1962, 3: *Bostadshusens finansiering,* Stockholm 1963

Reid, M. G., *Housing and Income,* Chicago 1962

Rydorff, S., *Bostadsefterfrågan — med hänsyn till hushållens inkomster och sammansättning,* Stockholm 1955

Samhällets stöd åt bostadsförsörjningen, Stockholm 1952

SOS:

Folkräkningen den 31 december 1945
Folkräkningen den 31 december 1950
Folkräkningen den 1 november 1960, I—XI
Bostadsräkningen den 1 november 1960, I—IV samt råtabeller
Bostadsbyggandet (årlig publ. 1949—)
Statistisk årsbok 1946 och 1961

SOU (kronologisk ordning):

1945: 63 Allmänna riktlinjer för den framtida bostadspolitiken. Förslag till låne- och bidragsformer. Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen. Del 1

1947: 26 Saneringen av stadssamhällenas bebyggelse. Organisation av låne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål. Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen. Del 2

1947: 46 Betänkande angående familjeliv och hemarbete. Utredningen för hem- och familjefrågor

1954: 31 Saneringsfrågan. Betänkande om förnyelsen av stadssamhällenas bebyggelse

1955: 29 Samhället och barnfamiljerna. Betänkande av 1954 års familjeutredning

1956: 32 Hemmen och samhällsplaneringen. Bostadskollektiva kommitténs slutbetänkande

1956: 40 Riktlinjer för bostadspolitiken. Betänkande av bostadspolitiska utredningen

1964: 3 Konsumtionsmönster på bostadsmarknaden. Betänkande avgivet av bostadsbyggnadsutredningen

1964: 5 Bättre åldringsvård. Sjukhem — bostäder — hemhjälp. Förslag av socialpolitiska kommittén

1964: 41 Bostadsstöd för pensionärer. Förslag av bostadsförbättringsutredningen

1964: 42 Kommunal markpolitik. Markpolitiska utredningens betänkande 1

1965: 32 Höjd bostadsstandard. Betänkande avgivet av bostadsbyggnadsutredningen

Widén, L., Registret över femtondefödda, *Statistisk tidskrift* 1966: 5

Winnick, L., *American Housing and Its Use,* New York 1957

Ylander, H., Tätortsavgränsningen till 1960 års folkräkning, *Plan* 1961: 1, s. 34—37